

รูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ
และสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

LEARNING MODELS BASED ON SOCIAL CAPITAL FOR ENCOUNTERING ECONOMIC
AND SOCIAL CHANGES IN THE SPECIAL ECONOMIC ZONES

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Development Education
Department of Educational Policy Management and Leadership

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2017

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	รูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ
โดย	นางสาวนิสรรา ใจซื่อ
สาขาวิชา	พัฒนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร. จริญญาศรี มาติลโกวิท
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รัชตา มิตรสมหวัง

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาดุษฎีบัณฑิต

.....คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. ศิริเดช สุชีวะ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เพ็ญอรุณ ปรีดีติติก)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร. จริญญาศรี มาติลโกวิท)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รัชตา มิตรสมหวัง)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร. อุบลวรรณ หงษ์วิทยากร)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร. ดวงกมล บางชวด)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(อาจารย์ ดร. ภัทร ยืนยง)

นิสรา ใจชื่อ : รูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ (LEARNING MODELS BASED ON SOCIAL CAPITAL FOR ENCOUNTERING ECONOMIC AND SOCIAL CHANGES IN THE SPECIAL ECONOMIC ZONES) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ. ดร. จรูญศรี มาติลโกวิท, อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม: ผศ. ดร. รัชดา มิตรสมหวัง, 303 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาทุนทางสังคมของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ 2) เพื่อวิเคราะห์การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และ3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาภาคสนาม 2 ชุมชน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม รูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ได้รับการตรวจสอบจากผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ และตัวแทนจากหน่วยงานภาคเอกชน ในพื้นที่ชุมชนที่ศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1) ทุนทางสังคม ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนประเพณี วัฒนธรรม และทุนสถาบัน

2) การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วย วิธีการเรียนรู้ คือ การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การศึกษาด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ปรากฏชุมชนแนะนำ บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ การเรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้จากปัญหา และ การศึกษาจากบุคคลแบบอย่าง เนื้อหา/องค์ความรู้ คือ ความรู้ด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ความรู้ทางด้านภาษา ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ ความรู้ด้านสาธารณสุข ความรู้ทางการตลาด ความรู้ทางด้านกฎหมายในชีวิตประจำวัน ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน ความรู้เกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทักษะการสื่อสาร ทักษะการประสานงาน ทักษะการดำรงชีวิต ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม และ ทักษะการบริหารจัดการชุมชน แหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย ครอบครัว ศาสนสถาน สถานศึกษา ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ พื้นที่การประกอบอาชีพ กลุ่ม/องค์กร อินเทอร์เน็ต หน่วยงานภาครัฐ และเวทีสาธารณะ กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญ ผู้นำ คณะกรรมการ การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน การสนับสนุนจากครอบครัว การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของสถาบัน/องค์กรต่างๆ การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม และการสร้างกิจกรรมที่หลากหลายในชุมชน

3) รูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วย 3 รูปแบบคือ 1) รูปแบบผู้นำขับเคลื่อนชุมชน 2) รูปแบบสมาชิกในชุมชนขับเคลื่อนชุมชน และ3) รูปแบบหน่วยงานภายนอกขับเคลื่อนชุมชน โดยรูปแบบผู้นำขับเคลื่อนชุมชน ปัจจัยเงื่อนไขการใช้รูปแบบ ผู้นำต้องมีความสามารถในการนำ การเปลี่ยนแปลงและเป็นผู้นำที่สมาชิกในชุมชนให้การยอมรับ มีความสามารถในการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน รูปแบบสมาชิกในชุมชนขับเคลื่อนชุมชน ปัจจัยเงื่อนไขการใช้รูปแบบ คือ สมาชิกในชุมชนมีความพร้อมในการเรียนรู้มีส่วนร่วมในโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน และรูปแบบหน่วยงานภายนอกขับเคลื่อนชุมชน ปัจจัยเงื่อนไขการใช้รูปแบบ คือ หน่วยงานภายนอกเป็นผู้สนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน มีส่วนร่วมกับสมาชิกในชุมชน และสนับสนุนทรัพยากรด้านต่างๆ ในการดำเนินโครงการ/กิจกรรมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ภาควิชา นโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา ลายมือชื่อนี้ชื่อ .....

สาขาวิชา พัฒนศึกษา ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก .....

ปีการศึกษา 2560 ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาร่วม .....

5584280027 : MAJOR DEVELOPMENT EDUCATION

KEYWORDS: LEARNING MODELS / SOCIAL CAPITAL / ECONOMIC AND SOCIAL CHANGES / SPECIAL ECONOMIC ZONES

NISSARA JAISUE: LEARNING MODELS BASED ON SOCIAL CAPITAL FOR ENCOUNTERING ECONOMIC AND SOCIAL CHANGES IN THE SPECIAL ECONOMIC ZONES. ADVISOR: ASSOC. PROF. CHAROONSRI MADILOGGOVIT, Ph.D., CO-ADVISOR: ASST. PROF. RATCHATA MITRSOMWANG, Ph.D., 303 pp.

This research aims to 1) study social capital of the community in the Special Economic Zone 2) analyze the learning in Social capital usage of the community for encountering Economic and Social Changes in Special Economic Zones and 3) present the learning models formed on the basis of community social capital learning for encountering Economic and Social Changes in Special Economic Zones. The researcher adopts the qualitative research methods for field study in 2 communities via in-depth interview, group discussion and non-participant observation. The learning model formed on the basis of community social capital for encountering Economic and Social Changes in Special Economic Zones was inspected by leader of the community, members of community, representatives from state sector and private sector in the community area and experts give comments and suggestions.

The research results can be concluded as follows:

1) Social Capital consists of human capital, tradition , culture capital and organization capital.

2) Learning of how to use community social capital for encountering Economic and Social Changes in Special Economic Zones consists of learning methods; observe activities, training courses, knowledge exchange , self-study participation in various activities, local mentors, suggestions from family members, learning experiences, group processing, problem-based learning and The Study of precedent person consisting following knowledge Way of life, tradition and culture of communities, Occupational knowledge, Language knowledge, Technological knowledge, Knowledge of Hygiene, Knowledge of Marketing, Knowledge of Laws in daily life, ASEAN knowledge, Knowledge about Special Economic Zones, Communication Skills, Co-operative Skills, Survival Skills , Relationship Skills, Participation in activities and Community Management Skills, Learning center including Families, Religious Sites, Schools, Community Learning Centers, Nature Resources, Career Areas, Groups / Organizations, Internet, Government Agencies, The public arena, the learning drive mechanism including experts, leaders, committees, government support, participation of community members, family support, publics spaces for knowledge exchanges, participation of institutes and organizations, group creation for operating networks and creating a variety of community activities.

3) Learning model formed on the basis of community social capital for encountering Economic and Social Changes in Special Economic Zones consists of 3 models 1) Leader-driven Community Model 2) Community Members-driven Community Model and 3) External Organization-driven Community Model. Leader-driven Community Model Conditional factors of the model usage is that the leaders shall enable to lead changes, be acceptable among the community members, be able to coordinate with organizations both internal and external community. Community Members-driven Community Model Conditional factors of the model usage is that the community members have the readiness to learn and take part in various projects and community activities. External Organization-driven Community Model Conditional factors of the model usage is that the external organizations are supporters community-driven development in any community projects and activities. Additionally, they have to cooperate with community members and support resources in order to encourage operating in community projects and activities for encountering Economic and Social Changes in Special Economic Zones.

Department: Educational Policy Management and Student's Signature .....

Leadership Advisor's Signature .....

Field of Study: Development Education Co-Advisor's Signature .....

Academic Year: 2017

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความกรุณาและให้คำปรึกษาแนะนำอย่างดียิ่งจาก อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก รองศาสตราจารย์ ดร.จรรุญศรี มาติลโกวิท และอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัชดา มิตรสมหวัง ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความเมตตาและให้ข้อคิดตลอดจนข้อเสนอแนะแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งประกอบด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เฟื่องอรุณ ปรีดีติลลิก ประธานกรรมการ อาจารย์ ดร.อุบลวรรณ หงษ์วิทยากร อาจารย์

ดร.ดวงกมล บางขวด กรรมการ และ อาจารย์ ดร.ภัทร ยืนยง กรรมการภายนอก ที่ให้ข้อเสนอแนะและกลั่นกรองงานวิจัยให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้สละเวลาและให้ความร่วมมืออย่างดียิ่งในการให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยเป็นอย่างยิ่ง

งานวิจัยชิ้นนี้จะสำเร็จลงมิได้หากปราศจากความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา คือ ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง หมู่ที่ 11 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และชุมชนบ้านโสนน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ที่ได้เต็มใจให้ข้อมูลและช่วยเหลือ มีมิตรไมตรีต่อผู้วิจัยมาโดยตลอด และขอกราบขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่านที่มีได้เอ่ยนามในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาของทุกท่าน

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์สาขาวิชาพัฒนศึกษาทุกท่าน ที่ได้ให้คำแนะนำทั้งทางด้านวิชาการและแนวทางการประพฤติปฏิบัติตน ขอกราบขอบพระคุณครูอาจารย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่ได้อบรมสั่งสอนให้ความรู้ ขอขอบคุณพี่ๆ เพื่อนๆ และรุ่นน้องพัฒนศึกษาทุกท่าน ที่ให้กำลังใจด้วยดีเสมอมา

ท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจัยขอระลึกถึงพระคุณของบิดา มารดา และญาติพี่น้องทุกท่านที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของผู้วิจัย ที่ให้ความรัก ความเมตตา ความห่วงใย และเป็นกำลังใจสนับสนุนการเรียนรู้อย่างดีเสมอมา ขอกราบขอบพระคุณทุกท่าน

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฐ
สารบัญภาพ	ฑ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย	5
วัตถุประสงค์การวิจัย	6
ขอบเขตการวิจัย	6
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
ตอนที่ 1 แนวคิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ.....	11
1.1 แนวคิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ.....	11
1.2 เขตเศรษฐกิจพิเศษในประเทศไทย.....	12
1.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ	16
1.3.1 ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory).....	16
1.3.2 ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory)	17
ตอนที่ 2 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ	18
2.1 ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ.....	18

2.2 ประเภทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ.....	19
2.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ	20
ตอนที่ 3 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม	22
3.1 ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม.....	22
3.2 ประเภทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม.....	24
3.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม	25
ตอนที่ 4 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม	29
ตอนที่ 5 แนวคิดทุนทางสังคม	32
5.1 ความหมายทุนทางสังคม.....	32
5.1.1 ความหมายทุนมนุษย์.....	33
5.1.2 ความหมายทุนประเพณี วัฒนธรรม	34
5.1.3 ความหมายทุนสถาบัน	37
5.2 ความสำคัญของทุนทางสังคม.....	37
5.3 แนวคิดทุนทางสังคมในต่างประเทศ.....	39
5.4 แนวคิดทุนทางสังคมในประเทศไทย.....	40
5.5 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม.....	41
ตอนที่ 6 แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน	45
6.1 ความหมายของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน.....	45
6.2 ความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน	46
6.3 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน	47
6.4 รูปแบบการเรียนรู้ของชุมชน.....	50
6.5 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของชุมชน	55
ตอนที่ 7 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	57

7.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ.....	57
7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม	59
7.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม	60
7.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของชุมชน	63
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	71
3.1 การศึกษาเอกสาร.....	71
3.2 การศึกษาภาคสนาม.....	71
3.2.1 พื้นที่ศึกษา.....	71
3.2.1.1 เกณฑ์การเลือกชุมชน.....	72
3.3 การศึกษาและรวบรวมข้อมูล.....	74
3.4 วิธีการรวบรวมข้อมูล.....	75
3.4.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview)	75
3.4.2 การสังเกต.....	75
3.4.3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion).....	76
3.5 กลุ่มเป้าหมาย	76
3.5.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants).....	76
3.5.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion).....	77
3.6 เครื่องมือการวิจัย	77
3.6.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยภาคสนาม	77
3.6.1.1 แนวการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview).....	77
3.6.1.2 ประเด็นการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion).....	78
3.7 การเก็บรวบรวมข้อมูล	79
3.7.1 การศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง	79

3.7.2 การศึกษาในภาคสนาม	80
3.8 การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล	83
3.8.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation).....	84
3.8.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการ (Methodological Triangulation).....	84
3.8.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	84
3.9 การนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ	85
3.9.1 ยกร่างรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษและการตรวจสอบ (ร่างรูปแบบ 1)	85
3.9.2 การตรวจสอบ (ร่างรูปแบบ 2)	85
3.9.3 การนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับ การ เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ	86
3.9.4 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (In-Depth Interview) ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ในรูปแบบการ เรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและ สังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ	86
3.9.4.1 ผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ที่ศึกษา	86
3.9.4.2 ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ (ร่างรูปแบบ 2)	87
บทที่ 4 บริบทกรณีศึกษา	88
ตอนที่ 1 บริบทกรณีศึกษาที่ 1 ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง หมู่ที่ 11 ตำบลแม่กาษา อำเภอมะนัง จังหวัดตาก	89
ตอนที่ 2 บริบทกรณีศึกษาที่ 2 ชุมชนบ้านโสนน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลท่าข้าม อำเภอรัญ ประเทศ จังหวัดสระแก้ว	122
บทที่ 5 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	151
ตอนที่ 1 กรณีศึกษาที่ 1 ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง หมู่ที่ 11 ตำบลแม่กาษา อำเภอมะนัง ตาก	152

ตอนที่ 2 กรณีศึกษาที่ 2 ชุมชนบ้านโสนน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว.....	189
ตอนที่ 3 การวิเคราะห์พื้นที่ทางสังคมและการแสดงออกของผู้กระทำการของชุมชน บ้านโพธิ์ ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย	226
บทที่ 6 รูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลง ทาง เศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ	234
ตอนที่ 1 การยกร่างรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการ เปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ	234
ตอนที่ 2 การตรวจสอบรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับ การ เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษโดยผู้นำชุมชน สมาชิกใน ชุมชน ตัวแทนผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ และตัวแทนผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงาน ภาคเอกชน	246
ตอนที่ 3 การตรวจสอบรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการ เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษโดยผู้ทรงคุณวุฒิ.....	255
ตอนที่ 4 การนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการ เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ	258
บทที่ 7 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	269
7.1 สรุปผลการวิจัย	269
7.2 อภิปรายผลการวิจัย	276
7.3 ข้อเสนอแนะ	281
รายการอ้างอิง	285
ภาคผนวก.....	293
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ	294
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ	297
ภาคผนวก ค แนวประเด็นการสัมภาษณ์.....	299

ภาคผนวก ง แนวคำถามประกอบการสนทนากลุ่ม	301
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	303

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1	เปรียบเทียบบริบทพื้นที่และสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ของ ชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย	145
ตารางที่ 2	วิเคราะห์ลักษณะภาพรวมของชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย	149
ตารางที่ 3	สรุปการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษของชุมชนบ้านโพธิ์ทอง	171
ตารางที่ 4	สรุปการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษของชุมชนบ้านโสนน้อย	207

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย	9
ภาพที่ 2 แผนที่ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง.....	91
ภาพที่ 3 การศึกษาสภาพอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของชุมชนบ้านโพธิ์ทอง	121
ภาพที่ 4 แผนที่ชุมชนบ้านโสนน้อย	124
ภาพที่ 5 การศึกษาสภาพอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของชุมชนบ้านโสนน้อย	144
ภาพที่ 6 รูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ.....	268

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงของประเทศไทยในการก้าวเข้าสู่อาเซียนหรือสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN: Association of Southeast Asian Nations) ซึ่งเป็นองค์การความร่วมมือในระดับภูมิภาคที่มีการก่อตั้งขึ้นในวันที่ 8 สิงหาคม 2510 อาเซียนถือกำเนิดในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2510 โดยมีสมาชิกในระยะแรก 5 ประเทศ เป็นผู้ก่อตั้ง คือ ไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์ และต่อมามีสมาชิกเพิ่มเติม คือ บรูไนดารุสซาลาม เวียดนาม ลาว เมียนมาร์ และกัมพูชา อาเซียนก่อตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความก้าวหน้าทางสังคมและส่งเสริมสันติภาพตลอดจนเสถียรภาพในภูมิภาค และสร้างความร่วมมือสนองตอบผลประโยชน์และความต้องการของประเทศสมาชิก โดยประชาคมอาเซียนหรือ ASEAN Community (AC) มีเป้าหมายในความร่วมมือที่สำคัญ 3 ด้านคือ ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security Community: APSC) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community: ASCC) ประโยชน์ที่ประเทศไทยได้จากประชาคมอาเซียน ทางด้านประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน เป็นการสนับสนุนให้ประเทศไทยมีความมั่นคงทางการเมือง โดยประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของภูมิภาคที่มีสันติภาพและเสถียรภาพ มีการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทต่างๆ ด้วยสันติ มีการสร้างความไว้วางใจเชื่อใจในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิก ร่วมกับสมาชิกอาเซียนอื่นๆ ในการเพิ่มอำนาจต่อรองในการเจรจากับประเทศและกลุ่มประเทศต่างๆ ในเวทีระหว่างประเทศ ทางด้านประโยชน์ของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน จะทำให้เกิดการเพิ่มพูนการค้าสินค้า เมื่อลดภาษีสินค้า ผู้บริโภคจะได้ประโยชน์จากการที่ราคาสินค้านำเข้าถูกลง เพิ่มกำลังซื้อของประชาชน ทำให้เกิดตลาดขนาดใหญ่โดยรวม 10 ประเทศ สินค้าไทยและธุรกิจที่มีความชำนาญ เช่น ท่องเที่ยว โรงแรม ร้านอาหาร จะมีโอกาสมากขึ้น ซึ่งอาเซียนจะเป็นฐานการส่งออกสำคัญไปยังตลาดนอกประเทศ นอกจากนี้ยังส่งเสริมการเคลื่อนย้ายแรงงานฝีมือหรือวิชาชีพมากขึ้น และเป็นแรงกระตุ้นให้ผู้ประกอบการไทยปรับตัวและเตรียมความพร้อมในการแข่งขันที่เพิ่มมากขึ้น มีการปรับปรุงคุณภาพและมาตรฐานของสินค้า ซึ่งผู้บริโภคจะได้รับประโยชน์โดยตรง ทางด้านผลประโยชน์ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ประเทศไทยได้รับประโยชน์จากความร่วมมือกับประเทศสมาชิกอาเซียน เช่น ผลักดันให้ประเทศไทยเร่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างประชาคมอาเซียนอย่างยั่งยืน ความร่วมมือเพื่อลดผลกระทบที่เกิดจากสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (กระทรวงการต่างประเทศ, กรมอาเซียน, 2556)

ประเทศไทยซึ่งเป็นหนึ่งในประเทศสมาชิกของอาเซียน ต้องมีการตั้งรับกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ โดยกลยุทธ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของการส่งเสริมการค้าและการลงทุนเพื่อรองรับสู่การเป็นประชาคมอาเซียน คือ การพัฒนาในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยพัฒนาพื้นที่บริเวณชายแดนที่เชื่อมต่อกับประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคอาเซียน เพื่อพัฒนาด้านคุณภาพชีวิตของประชาชน ตลอดจนส่งเสริมทั้งในด้านการค้าและการลงทุน เพื่อการเตรียมความพร้อมในการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community) โดยเขตเศรษฐกิจพิเศษคือ บริเวณพื้นที่ที่คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ กำหนดให้เป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งรัฐสนับสนุนในโครงสร้างพื้นฐาน สิทธิประโยชน์การลงทุน การบริหารแรงงานต่างด้าวแบบไป-กลับ การให้บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จ และการอื่นที่จำเป็น ทั้งนี้ในปี 2558 ประเทศไทยได้ประกาศเขตเศรษฐกิจพิเศษระยะแรก 5 จังหวัด (6 พื้นที่ชายแดน) ได้แก่ 1) จังหวัดตาก 2) จังหวัดมุกดาหาร 3) จังหวัดสระแก้ว 4) จังหวัดตราด และ 5) จังหวัดสงขลา การพัฒนาในระยะที่สอง 5 จังหวัด คือ 1) จังหวัดกาญจนบุรี 2) จังหวัดเชียงราย 3) จังหวัดหนองคาย 4) จังหวัดนครพนม และ 5) จังหวัดนราธิวาส โดยวัตถุประสงค์ของการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อสร้างฐานการผลิตเพื่อเชื่อมโยงกับอาเซียนและพัฒนาเมืองชายแดน โดยมีกลยุทธ์ คือ 1) สร้างพื้นที่เศรษฐกิจใหม่ เน้นบริเวณชายแดนโดยใช้ประโยชน์จากการเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน 2) สนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานสิทธิประโยชน์การลงทุน และการให้บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จ 3) สนับสนุน SMEs และการลงทุนอย่างต่อเนื่องของไทยในประเทศเพื่อนบ้าน 4) จัดระเบียบพื้นที่เศรษฐกิจชายแดน โดยการบริหารแรงงานต่างด้าว และอื่นๆ ที่จำเป็น (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ, 2558 ; สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน, 2558)

เขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นพื้นที่ที่ติดต่อกับชายแดนเพื่อนบ้านของไทย เช่น เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตาก มีด้านชายแดนแม่สอดเป็นจุดผ่านแดนถาวร เชื่อมต่อกับเมืองเมียวดี สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และสามารถเชื่อมโยงต่อไปยังย่างกุ้ง ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของเมียนมาร์ นอกจากนี้ยังสามารถเชื่อมโยงไปยังอินเดียและจีนตอนใต้ โดยเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตาก มีศักยภาพในการเป็น “ศูนย์เปลี่ยนถ่ายสินค้าระหว่างประเทศ เครือข่ายอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานอย่างเข้มข้น” เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดมุกดาหาร มีจุดชายแดนมุกดาหารเป็นจุดผ่านแดนถาวรเชื่อมต่อกับแขวงสะหวันเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสามารถเชื่อมโยงประเทศเวียดนามผ่านเส้นทาง R9 เข้าสู่ท่าเรือดานัง และนอกจากนี้ยังสามารถเชื่อมโยงไปยังประเทศจีนตอนใต้และประเทศแถบตะวันออกไกล (ญี่ปุ่น เกาหลี ไต้หวัน) เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดมุกดาหาร มีศักยภาพในการเป็น “ศูนย์ค้าส่งและขนส่งต่อเนื่องหลายรูปแบบ” เขตเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว มีด้านชายแดนอรัญประเทศเป็นจุดผ่านแดนถาวร เชื่อมต่อกับ

จังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา มีศักยภาพในการเป็น “ศูนย์อุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตรและขนส่งต่อเนื่องหลายรูปแบบ” เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตราด มีด่านชายแดนบ้านหาดเล็ก เป็นจุดผ่านแดนถาวร เชื่อมต่อกับเกาะกง ประเทศกัมพูชา มีศักยภาพเป็น “ศูนย์กลางค้าส่งขนส่งต่อเนื่องระหว่างประเทศ และศูนย์กลางให้บริการท่องเที่ยวระดับภูมิภาค” เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสงขลา มีด่านชายแดนสะเดาและด่านชายแดนปาดังเปซาร์เป็นจุดผ่านแดนถาวร เชื่อมต่อกับรัฐเคดาห์ และรัฐเปอร์ลิส ประเทศมาเลเซีย มีทางหลวงแผ่นดินและทางรถไฟเชื่อมต่อกับประเทศมาเลเซียผ่านทางปาดังเบซาร์ และเชื่อมโยงกับประเทศสิงคโปร์ มีศักยภาพในการเป็น “อุตสาหกรรมแปรรูปเพื่อการส่งออกการขนส่งต่อเนื่องหลายรูปแบบ” (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ, 2558)

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่สำคัญ โดยในยุทธศาสตร์ที่ 9 การพัฒนาภาค เมือง และพื้นที่เศรษฐกิจ ได้กล่าวถึง การพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจใหม่บริเวณชายแดนซึ่งเป็นประตูเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยมีพื้นที่เป้าหมายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน 10 พื้นที่ คือ ตาก สระแก้ว สงขลา หนองคาย นครพนม มุกดาหาร ตราด กาญจนบุรี เชียงราย และนราธิวาส โดยมีแนวทางการพัฒนาที่สำคัญคือ 1) ส่งเสริมและอำนวยความสะดวกการลงทุนในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน 2) สนับสนุนและยกระดับการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ 3) ส่งเสริมให้ภาคประชาชนและภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากการพัฒนา 4) บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษชายแดนภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วม 5) บริหารจัดการด้านสาธารณสุข แรงงาน และความมั่นคง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.: ออนไลน์)

จากการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ การขยายตัวทางเศรษฐกิจมากขึ้น มีอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานจำนวนมากสนใจไปลงทุนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ เนื่องจากสามารถเข้าถึงแรงงานจำนวนมาก มีความสะดวกในการกระจายสินค้าไปยังประเทศเพื่อนบ้าน รวมถึงการนำเข้าสินค้าต่างๆ รวมทั้งวัตถุดิบหรือชิ้นส่วนต่างๆ จากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามายังประเทศไทย รวมถึงมีตลาดผู้บริโภคในประเทศที่เชื่อมต่อกับชายแดนของประเทศไทยมากขึ้น นอกจากนี้ยังได้สิทธิประโยชน์ด้านภาษีอากรที่มากกว่าการประกอบการธุรกิจหรือการลงทุนในพื้นที่ทั่วไป และยังได้รับประโยชน์จากการใช้แรงงานต่างด้าวที่จะสามารถเข้ามาทำงานในโครงการได้ นอกจากนี้ยังมีมาตรการสนับสนุนด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การสร้างระบบสาธารณูปโภคที่จำเป็นเพื่อรองรับกับการพัฒนาการเติบโตในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน, 2558)

การก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ทำให้เกิดการเชื่อมต่อกับประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคอาเซียน โดยเฉพาะพื้นที่บริเวณชายแดนของประเทศที่เป็นส่วนสำคัญในการค้าการลงทุนกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งนำมาสู่การพัฒนาเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ พื้นที่ในชุมชนเขตเศรษฐกิจพิเศษ ต้องมีการปรับตัวทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม อย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งเมื่อมีการประกาศเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน เช่น ชุมชนที่ต้องรับกับกระแสการเปลี่ยนแปลง เช่น ทางด้านการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานจากหน่วยงานภาครัฐ การส่งเสริมผู้ประกอบการให้มีการลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชน ที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ทำให้มีการพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น รายได้และเศรษฐกิจท้องถิ่นดีขึ้น แต่ขณะเดียวกันการลงทุนของคนต่างถิ่นเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจมากขึ้น (สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา (องค์การมหาชน), 2558) ทางด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้ชุมชนต้องรับวัฒนธรรมจากชุมชนหรือสังคมอื่น โดยผลกระทบทางด้านสังคม ผลเชิงบวก การพัฒนาเศรษฐกิจ การบริหารจัดการพื้นที่ ส่งผลต่อการลดลงของปัญหาการย้ายถิ่นฐานของคนในพื้นที่ ส่วนผลกระทบเชิงลบ มีประชาชนที่ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพเศรษฐกิจและสังคมใหม่ซึ่งอาจมีการแข่งขันสูงขึ้นจากคนในพื้นที่อื่นเข้ามาในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ มีการเคลื่อนย้ายแรงงานต่างด้าวหรือแรงงานจากพื้นที่อื่นๆ ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา (องค์การมหาชน), 2558)

การเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้ชุมชนต้องมีการปรับตัวจากวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในแบบเดิม เช่น การทำการเกษตร ทำสวน และทำไร่ ซึ่งการประกอบอาชีพส่วนใหญ่เป็นในแบบเดิมเพื่อการยังชีพ องค์กรความรู้ที่จะตอบสนองการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เรื่องการปรับตัวของประชาชนในชุมชนให้เข้ากับความสัมพันธใหม่ๆ และการปรับตัวทางเศรษฐกิจแบบใหม่เพื่อการค้า ชุมชนเหล่านี้ควรต้องมีการเตรียมความพร้อมในองค์ความรู้ เพื่อให้ทันต่อการปรับตัวในการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม โดยประชาชนในพื้นที่ต้องมีการเรียนรู้ในวิถีชีวิตและแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชน ทำให้เกิดการช่วยเหลือกันในชุมชนและนำมาสู่การพึ่งพาตนเอง มีทุนทางสังคมซึ่งเป็นพื้นฐานที่มีอยู่ในทุกชุมชน โดยการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ สร้างเครือข่าย เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ในชุมชนบนพื้นฐานของความไว้วางใจ เกื้อกูลกัน และคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมอันเป็นเอกลักษณ์ที่สืบทอดต่อกันมา การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นสิ่งที่ต้องมีการศึกษาเนื่องจากมีผลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ และเป็นสิ่งที่ควรเรียนรู้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม นอกจากนี้การถ่ายทอดทุนทางสังคมสู่สมาชิกในสังคม

เป็นสิ่งที่ควรเรียนรู้ว่ามีวิธีถ่ายทอดการเรียนรู้อย่างไร โดยเฉพาะเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม การศึกษาในงานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์กับชุมชนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาว่า 1) ทูทางสังคมของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นอย่างไร 2) การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นอย่างไร และ 3) รูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษควรมีรูปแบบอย่างไร และเนื่องจากผู้วิจัยมีข้อจำกัดในระยะเวลาการดำเนินการวิจัยจึงกำหนดพื้นที่ศึกษาในเขตเศรษฐกิจพิเศษระยะแรก โดยทำการศึกษาในพื้นที่ 2 จังหวัด คือ จังหวัดสระแก้ว และจังหวัดตาก โดยเลือกชุมชนที่อยู่ในบริเวณพื้นที่คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ กำหนดให้เป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งรัฐสนับสนุนในโครงสร้างพื้นฐาน สิทธิประโยชน์จากการลงทุน การบริหารแรงงานต่างด้าวแบบไป-กลับ การให้บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จ เป็นชุมชนที่ได้รับผลกระทบในด้านการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมโดยตรง จึงจำเป็นต้องมีองค์ความรู้ในการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง เป็นชุมชนที่มีฐานความรู้ด้านทุนทางสังคม และสามารถนำมาใช้เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อการปรับตัวของชุมชน

การวิจัยในครั้งนี้เป็นประโยชน์กับชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ได้แนวคิดและรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อนำแนวคิดและองค์ความรู้ไปปรับใช้ต่อ กลุ่มคน เครือข่ายชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ที่จะสามารถนำไปสู่การวางแผนการจัดการชุมชนเพื่อรองรับกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมได้ และข้อเสนอแนะรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นประโยชน์ต่อชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ตลอดจนเป็นข้อเสนอทางด้านนโยบายแก่หน่วยงานภาครัฐ และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานวิจัยต่อไป

คำถามการวิจัย

1. ทุนทางสังคมของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นอย่างไร
2. การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นอย่างไร
3. รูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ควรมีรูปแบบอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาทุนทางสังคมของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ
2. เพื่อวิเคราะห์การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาพื้นที่ศึกษาในเขตเศรษฐกิจพิเศษระยะแรก โดยทำการศึกษาในพื้นที่ 2 จังหวัด คือ จังหวัดสระแก้ว และจังหวัดตาก โดยเลือกชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาที่อยู่ในบริเวณพื้นที่คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ กำหนดให้เป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ เป็นชุมชนที่ได้รับผลกระทบในด้านการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมโดยตรง จึงจำเป็นต้องมีองค์ความรู้ในการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง เป็นชุมชนที่มีฐานความรู้ด้านทุนทางสังคม และสามารถนำมาใช้เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อการปรับตัวของชุมชน โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกชุมชนเพื่อเป็นกรณีศึกษา 2 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง หมู่ที่ 11 ตำบลแม่กาษา อำเภอมะขาม จังหวัดตาก และชุมชนบ้านโสนน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลท่าข้าม อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ขอบเขตเนื้อหา เนื้อหาในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้แยกเป็น 3 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 สภาพบริบททั่วไปของกรณีศึกษา ประกอบด้วยสภาพทางกายภาพของพื้นที่ของชุมชนกรณีศึกษา การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคน สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพทางสังคม ประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชน สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม และการศึกษาสภาพอดีต ปัจจุบันและอนาคตของชุมชน

ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชน การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งประกอบด้วยวิธีการเรียนรู้ เนื้อหา/องค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้ และกลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ การนำทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และแนวทางการปรับตัวของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ส่วนที่ 3 นำเสนอรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การเรียนรู้ หมายถึง วิธีการเรียนรู้ที่สมาชิกในชุมชนพื้นที่ที่ศึกษามีวิธีการเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยมีองค์ประกอบ คือ วิธีการเรียนรู้ เนื้อหา/องค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้ และกลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้

รูปแบบการเรียนรู้ หมายถึง ลักษณะของการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ทุนทางสังคม หมายถึง ความร่วมมือ ร่วมใจของสมาชิกในชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ในชุมชน บนพื้นฐานของความเสียสละ การช่วยเหลือเกื้อกูล ประเพณีและวัฒนธรรมที่ดำรง โดยทุนทางสังคมของชุมชนมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ

1) ทุนมนุษย์ หมายถึง ทุนที่แฝงฝังในกายแสดงออกทางร่างกายและจิตใจ ประกอบด้วยความรู้ และทักษะ มีการปรับตัว ความเสียสละ และการช่วยเหลือเกื้อกูล

2) ทุนประเพณี วัฒนธรรม หมายถึง การแสดงออกของสมาชิกในชุมชนในด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ที่แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนบนพื้นฐานของความช่วยเหลือเกื้อกูล

3) ทุนสถาบัน หมายถึง ค่านิยมร่วมที่เกิดจากสมาชิกของชุมชนเกี่ยวข้องกับความช่วยเหลือเกื้อกูล มีความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนและนอกชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรมอันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ หรือ ความสัมพันธ์ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในสังคมทั้งการประกอบอาชีพ การแสวงหารายได้ การผลิต การจำหน่าย และการบริโภคของสมาชิกในสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างส่วนประกอบของสังคม โดยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการปรับเปลี่ยน ในระดับบุคคล สถาบันทางสังคม บทบาททางสังคม โครงสร้างทางสังคม ทัศนคติ และความเชื่อ การรับรู้และแรงจูงใจของบุคคล ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงในระบบคุณค่า ความหมายของสัญลักษณ์ทางสังคม

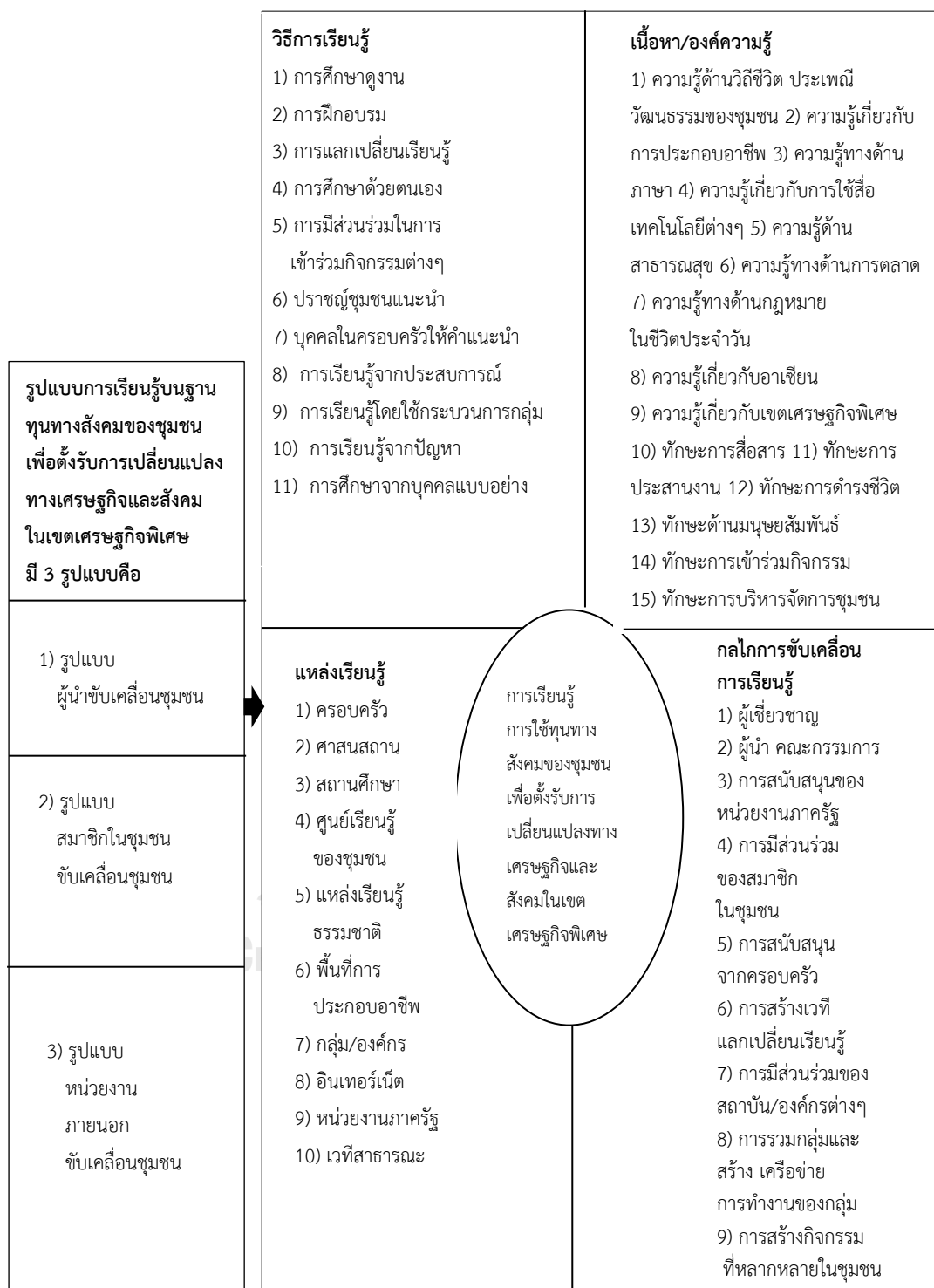
สมาชิกในชุมชน หมายถึง สมาชิกกลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ สมาชิกกลุ่มวัยเด็ก เยาวชน สมาชิกกลุ่มวัยทำงาน และสมาชิกกลุ่มวัยผู้สูงอายุ โดยกลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ หมายถึง ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชน กลุ่มวัยเด็ก เยาวชน คือ สมาชิกในชุมชนที่มีอายุ ต่ำกว่า 15 ปี – 18 ปี กลุ่มวัยทำงาน คือ สมาชิกในชุมชนที่มีอายุ 19-59 ปี และกลุ่มวัยผู้สูงอายุ คือ สมาชิกในชุมชนที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ได้แนวคิดและรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อนำแนวคิดและองค์ความรู้ไปปรับใช้ต่อ กลุ่มคน เครือข่ายชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ที่จะสามารถนำไปสู่การวางแผนการจัดการชุมชนเพื่อรองรับกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมได้

2. ข้อเสนอแนะรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นประโยชน์ต่อชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นข้อเสนอต่อองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน อาทิ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นข้อเสนอทางด้านนโยบายแก่หน่วยงานภาครัฐ และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานวิจัยต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ

- 1.1 แนวคิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ
- 1.2 เขตเศรษฐกิจพิเศษในประเทศไทย
- 1.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ
  - 1.3.1 ทฤษฎีภาวะทันสมัย
  - 1.3.2 ทฤษฎีการพึ่งพา

ตอนที่ 2 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

- 2.1 ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ
- 2.2 ประเภทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ
- 2.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

ตอนที่ 3 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

- 3.1 ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
- 3.2 ประเภทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
- 3.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ตอนที่ 4 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

ตอนที่ 5 แนวคิดทุนทางสังคม

- 5.1 ความหมายทุนทางสังคม
  - 5.1.1 ความหมายทุนมนุษย์
  - 5.1.2 ความหมายทุนประเพณี วัฒนธรรม
  - 5.1.3 ความหมายทุนสถาบัน
- 5.2 ความสำคัญของทุนทางสังคม
- 5.3 แนวคิดทุนทางสังคมในต่างประเทศ
- 5.4 แนวคิดทุนทางสังคมในประเทศไทย
- 5.5 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม

ตอนที่ 6 แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

- 6.1 ความหมายของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
- 6.2 ความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
- 6.3 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
- 6.4 รูปแบบการเรียนรู้ของชุมชน
- 6.5 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของชุมชน

ตอนที่ 7 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 7.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ
- 7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม
- 7.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม
- 7.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของชุมชน

ตอนที่ 1 แนวคิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ

1.1 แนวคิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ

การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zones) ในเริ่มแรกของโลก เป็นการจัดตั้งขึ้นเพื่อกระตุ้นทางการค้า ระหว่างเมืองท่าที่ได้รับการยกเว้นภาษี (Entrepot Trade) เช่น สิงคโปร์ ฮองกง เป็นต้น การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นการเริ่มในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ต่อการค้าและการผลิต มีการให้สิทธิประโยชน์บางประการในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ การนิยามในเรื่องเขตเศรษฐกิจพิเศษ หรือเขตเสรี (Free Zones) เริ่มมีขึ้นใน Revised Kyoto Convention ขององค์กร WCO (The World Customs Organization) ซึ่งลักษณะต่างๆ ไป เขตเศรษฐกิจพิเศษจะแบ่งเป็น 5 ประเภทหลักๆ คือ

- 1) เขตการค้าเสรี (Free Trade Zones) เป็นเขตการค้าที่ปลอดภาษี มีการให้บริการ เช่น บริการคลังสินค้า การจัดเก็บสินค้า การกระจายสินค้า เป็นต้น
- 2) เขตการแปรรูปเพื่อการส่งออก (Export Processing Zones: EPZs) ซึ่งเป็นนิคมอุตสาหกรรมที่มีการอำนวยความสะดวกการผลิต และกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น การส่งออก การขาย
- 3) ท่าเรือเสรี (Freeports) ซึ่งรวมกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การท่องเที่ยว การค้าปลีก การให้สิทธิประโยชน์เฉพาะ
- 4) เขตประกอบการอุตสาหกรรม (Enterprise Zones) เป็นการกำหนดเขตทั้งในเมืองหรือชนบท เพื่อให้การสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

5) โรงงานเดี่ยว (Single Factory EPZ) เป็นการให้สิทธิประโยชน์กับโรงงานที่ไม่เกี่ยวข้องกับสถานที่ตั้ง (สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา (องค์การมหาชน), 2558: 65-66)

เขตเศรษฐกิจพิเศษในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงและเอเชียใต้ เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษที่มีการดำเนินการที่มีความเกี่ยวข้องกับรัฐบาลกลาง และรัฐบาลท้องถิ่น เช่น รัฐบาลกลาง (สิงคโปร์ เกาหลีใต้) รัฐบาลท้องถิ่น (มาเลเซีย อินเดีย) ยกเว้นในประเทศไทย การนิคมอุตสาหกรรมมักริเริ่มดำเนินการในส่วนของภาคเอกชน โดยการดำเนินกิจกรรมในเขตเศรษฐกิจพิเศษในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงและเอเชียใต้ มักเป็นการแปรรูปเพื่อการส่งออก การผลิตในอุตสาหกรรม เช่น สิ่งทอ เครื่องนุ่งห่ม และพัฒนาเป็นกิจกรรมการผลิตที่มีมูลค่าเพิ่มสูง เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า ยานยนต์และชิ้นส่วน และเคมีภัณฑ์ เช่น ใน ไทย มาเลเซีย และไต้หวัน เป็นต้น (World Bank, 2008 อ้างถึงใน สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา (องค์การมหาชน), 2558: 68)

ในส่วนของกลุ่มประเทศอาเซียน มีการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community) ซึ่งมีส่วนผลักดันทำให้เกิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (Asia Development Bank: ADB) ได้ส่งเสริมการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษในอนุภูมิภาค โดยบรรจุแผนการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษไว้เป็นแผนปฏิบัติการ เพื่อการเปลี่ยนระเบียบการขนส่ง (Transport Corridors) ให้เป็นระเบียบเศรษฐกิจ (Economic Corridors) ซึ่งทาง ADB ให้ความช่วยเหลือในรูปของ ข้อเสนอแนะเชิงเทคนิค กลยุทธ์การสร้างและดำเนินการเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในอนุภูมิภาค การเชื่อมต่อเขตเศรษฐกิจพิเศษไปยังท่าเรือ จุดกระจายสินค้าและตลาดปลายทาง เป็นต้น (สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา (องค์การมหาชน), 2558: 69)

1.2 เขตเศรษฐกิจพิเศษในประเทศไทย

ในประเทศไทยได้มีแนวคิดการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ โดยเฉพาะบริเวณชายแดน ตั้งแต่ พ.ศ. 2547 ในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร จนกระทั่งมีการออกระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยเขตเศรษฐกิจพิเศษในปี พ.ศ. 2556 ในสมัยรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร โดยรัฐบาลสนับสนุนในหลายๆ มาตรการเพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เช่น การสนับสนุนการพัฒนาในโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาระบบการให้บริการแบบจุดเดียวเบ็ดเสร็จ เป็นต้น ต่อมาในการประชุมคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ.) ครั้งที่ 1 ภายใต้คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) รัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา

ได้เห็นชอบให้พื้นที่ที่มีศักยภาพเหมาะสมในการจัดตั้งเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อรองรับการเป็นประชาคมอาเซียน ในปี 2558 มีนโยบายพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยพัฒนาพื้นที่บริเวณชายแดนที่เชื่อมต่อกับประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคอาเซียน เพื่อพัฒนาด้านคุณภาพชีวิตของประชาชน ตลอดจนส่งเสริมทั้งในด้านการค้าและการลงทุน เพื่อการเตรียมความพร้อมในการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community)

เขตเศรษฐกิจพิเศษ คือ บริเวณพื้นที่ที่คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ กำหนดให้เป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งรัฐสนับสนุนในโครงสร้างพื้นฐาน สิทธิประโยชน์การลงทุน การบริหารแรงงานต่างด้าวแบบไป-กลับ การให้บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จ และการอื่นที่จำเป็น ทั้งนี้ ในปี 2558 ประเทศไทยได้ประกาศเขตเศรษฐกิจพิเศษระยะแรก 5 จังหวัด (6 พื้นที่ชายแดน) ได้แก่ 1) จังหวัดตาก 2) จังหวัดมุกดาหาร 3) จังหวัดสระแก้ว 4) จังหวัดตราด และ 5) จังหวัดสงขลา การพัฒนาในระยะที่สอง 5 จังหวัด คือ 1) จังหวัดกาญจนบุรี 2) จังหวัดเชียงราย 3) จังหวัดหนองคาย 4) จังหวัดนครพนม และ 5) จังหวัดนราธิวาส โดยวัตถุประสงค์ของการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อสร้างฐานการผลิตเพื่อเชื่อมโยงกับอาเซียนและพัฒนาเมืองชายแดน โดยมีกลยุทธ์ คือ 1) สร้างพื้นที่เศรษฐกิจใหม่ เน้นบริเวณชายแดนโดยใช้ประโยชน์จากการเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน 2) สนับสนุนโครงสร้างพื้นฐาน สิทธิประโยชน์การลงทุน และการให้บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จ 3) สนับสนุน SMEs และการลงทุนอย่างต่อเนื่องของไทย ในประเทศเพื่อนบ้าน 4) จัดระเบียบพื้นที่เศรษฐกิจชายแดน โดยการบริหารแรงงานต่างด้าว และอื่นๆ ที่จำเป็น (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ, 2558; สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน, 2558)

เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษประกอบด้วยพื้นที่ใน 10 จังหวัด โดยแบ่งเป็น 2 ระยะคือ เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ระยะที่ 1 ประกอบด้วย

1) เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตาก มี 14 ตำบลใน 3 อำเภอ ในจังหวัดตาก ได้แก่ อำเภอแม่สอด 8 ตำบล ได้แก่ ตำบลแม่สอด ตำบลแม่ดาว ตำบลท่าสายลวด ตำบลพระธาตุผาแดง ตำบลแม่กาษา ตำบลแม่ปะ ตำบลแม่กุ และตำบลมหาวัน อำเภอพบพระ 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลพบพระ ตำบลช่องแคบ และตำบลวาลีย์ อำเภอแม่ระมาด 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลแม่จะรา ตำบลแม่ระมาด และตำบลชะเนือ

2) เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดมุกดาหาร ประกอบด้วย 11 ตำบล ใน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองมุกดาหาร 5 ตำบล คือ ตำบลศรีบุญเรือง ตำบลมุกดาหาร ตำบลบางทรายใหญ่ ตำบลคำอาฮวน และตำบลนาสีนวน อำเภอหว้านใหญ่ 4 ตำบล คือ ตำบลบางทรายน้อย ตำบลชะโนด ตำบลหว้านใหญ่ และตำบลบงขาม อำเภอดอนตาล 2 ตำบล คือ ตำบลโพธิ์ไทร และตำบลดอนตา

3) เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว ประกอบด้วย 4 ตำบล ใน 2 อำเภอ คือ อำเภออรัญประเทศ 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ้านด่าน ตำบลป่าไร่ ตำบลท่าข้าม อำเภอวัฒนานคร 1 ตำบล ได้แก่ ตำบลผักชะ

4) เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตราด ประกอบด้วย 3 ตำบล ใน 1 อำเภอ คือ อำเภอคลองใหญ่ ประกอบด้วย ตำบลคลองใหญ่ ตำบลหาดเล็ก และตำบลไม้รูด

5) เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสงขลา ประกอบด้วย 4 ตำบล ใน 1 อำเภอ คือ อำเภอสะเดา ประกอบด้วยตำบลสะเดา ตำบลสำนักขาม ตำบลสำนักแต้ว และตำบลปาดังเบซาร์

เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ระยะเวลาที่ 2 ประกอบด้วย

1) เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย 21 ตำบลใน 3 อำเภอ คือ อำเภอเชียงของ 7 ตำบล ได้แก่ ตำบลศรี้ง ตำบลบุญเรือง ตำบลริมโขง ตำบลเวียง ตำบลศรีดอนชัย ตำบลสถาน ตำบลห้วยซ้อ อำเภอเชียงแสน 6 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ้านแซว ตำบลป่าสัก ตำบลแม่เงิน ตำบลโยนก ตำบลเวียง ตำบลศรีดอนมูล อำเภอแม่สาย 8 ตำบล ได้แก่ ตำบลเกาะช้าง ตำบลบ้านต้าย ตำบลโป่งงาม ตำบลโป่งผา ตำบลแม่สาย ตำบลเวียงพางคำ ตำบลศรีเมืองชุม ตำบลห้วยไคร้

2) เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดหนองคาย ประกอบด้วย 13 ตำบลใน 2 อำเภอ คือ อำเภอเมืองหนองคาย 12 ตำบล ได้แก่ ตำบลค้ายบกหวาน ตำบลในเมือง ตำบลบ้านเตื่อ ตำบลพระธาตุบังพวน ตำบลโพธิ์ชัย ตำบลโพนสว่าง ตำบลมีชัย ตำบลเวียงคุก ตำบลสีกาย ตำบลหนองกอมเกาะ ตำบลหาดคำ ตำบลหินโงม อำเภอสระใคร 1 ตำบล ได้แก่ ตำบลสระใคร

3) เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดนครพนม ประกอบด้วย 13 ตำบลใน 2 อำเภอ คือ อำเภอเมืองนครพนม 10 ตำบล ได้แก่ ตำบลกुरुคุ ตำบลท่าค้อ ตำบลนาทราย ตำบลนาราชควาย ตำบลในเมือง ตำบลบ้านผึ้ง ตำบลโพธิ์ตาก ตำบลหนองญาติ ตำบลหนองแสง ตำบลอาจสามารถ อำเภอท่าอุเทน 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลโนนตาล ตำบลรามราช ตำบลเวินพระบาท

4) เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดกาญจนบุรี ประกอบด้วย 2 ตำบลใน 1 อำเภอ คือ อำเภอเมืองกาญจนบุรี ได้แก่ ตำบลแก่งเสี้ยน และตำบลบ้านเก่า

5) เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดนราธิวาส ประกอบด้วย 5 ตำบลใน 5 อำเภอ คือ อำเภอเมืองนราธิวาส 1 ตำบล ได้แก่ ตำบลโคกเคียน อำเภอตากใบ 1 ตำบล ได้แก่ ตำบลเจ๊ะเห อำเภอเย็งอ 1 ตำบล ได้แก่ ตำบลละหาร อำเภอแว้ง 1 ตำบล ได้แก่ ตำบลลิ๊ะจูด อำเภอสุไหงโก-ลก 1 ตำบล ได้แก่ ตำบลสุไหงโก-ลก (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน, 2558)

ทางด้านการสนับสนุนจากรัฐ สิทธิประโยชน์ด้านการลงทุน/การเงิน มีรายละเอียดที่สำคัญ เช่น

1) สิทธิประโยชน์ที่ได้รับจาก BOI กรณีเป็นกิจการเป้าหมายและตั้งในเขตเศรษฐกิจพิเศษ จะได้รับสิทธิประโยชน์ตามประกาศ BOI ที่ 4/2557 มีสิทธิประโยชน์ที่สำคัญ เช่น

1.1) สิทธิประโยชน์ด้านภาษีเงินได้นิติบุคคล จะได้รับการยกเว้น 8 ปี (โดยจำกัดวงเงินไม่เกินร้อยละ 100 ของเงินลงทุนไม่รวมค่าที่ดินและทุนหมุนเวียน และได้รับการลดหย่อนสำหรับกำไรสุทธิที่ได้จากการลงทุนในอัตราร้อยละ 50 ของอัตราปกติ เป็นระยะเวลา 5 ปี นับจากวันสิ้นสุดระยะเวลาการยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคล

1.2) สิทธิประโยชน์อื่นๆ หักค่าขนส่ง ค่าไฟฟ้า และค่าประปา 2 เท่าของค่าใช้จ่ายดังกล่าว เป็นเวลา 10 ปี นับตั้งแต่วันเริ่มมีรายได้จากการประกอบกิจการ หักเงินลงทุนในการติดตั้งหรือก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกร้อยละ 25 ของเงินลงทุน นอกเหนือไปจากการหักค่าเสื่อมราคาตามปกติ

1.3) ยกเว้นอากรขาเข้าสำหรับเครื่องจักร ยกเว้นอากรขาเข้าสำหรับวัตถุดิบและวัสดุจำเป็นสำหรับส่วนที่ผลิตเพื่อการส่งออกเป็นระยะเวลา 5 ปี

1.4) การใช้แรงงานต่างด้าว อนุญาตให้ใช้แรงงานต่างด้าวไร้ฝีมือในโครงการที่ได้รับการส่งเสริม โดยให้เป็นไปตามแนวทางที่คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนกำหนด

1.5) SMEs ได้รับสิทธิประโยชน์ตามประกาศ BOI ที่ 4/2557 โดยมีหลักเกณฑ์และเงื่อนไขตามประกาศ BOI ที่ 8/2558

(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนาพื้นที่, 2559: 22)

การเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนมีผลต่อการติดต่อทางธุรกิจ และเชื่อมโยงทางด้านวัตถุดิบและห่วงโซ่อุปทานทางการผลิต (Supply Chain) รวมถึงตลาดผู้บริโภคในประเทศที่เชื่อมโยงต่อกับชายแดนของประเทศไทยมากขึ้น รัฐบาลมีนโยบายและมาตรการสนับสนุน เช่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การสร้างระบบสาธารณูปโภคที่จำเป็นเพื่อรองรับการลงทุน การจัดหาพื้นที่ให้เช่า รวมถึงการตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จแบบครบวงจร เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักลงทุนในทีเดียวกัน เรียกว่า “One Stop Service” หรือ OSS (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน, 2558) เขตเศรษฐกิจพิเศษ จึงเป็นการกระจายการพัฒนาไปสู่พื้นที่ต่างๆ โดยใช้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายเป็นผู้นำในการพัฒนา ซึ่งนำมาซึ่งการลงทุน และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่เฉพาะและพื้นที่ใกล้เคียงให้พัฒนาก้าวหน้าต่อไป

1.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ

การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นการพัฒนาเกี่ยวข้องกับการการพัฒนาเศรษฐกิจให้เหมาะสม เพื่อให้ความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น ดังนั้นผู้วิจัย จึงศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่

1.3.1 ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

มีสาระสำคัญคือ การพัฒนาหมายถึง การสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ ทฤษฎีนี้เชื่อว่าควรเปลี่ยนประเทศอื่นให้เจริญแบบโลกตะวันตก เพราะความเหลื่อมล้ำในโลกเป็นผลจากการมีความแตกต่างในความเจริญทางเทคโนโลยี และวัฒนธรรม การกระจายความเจริญสู่ชนบทด้วยการสร้างเมือง (Urbanization) ตามทฤษฎี Trickle Down Theory ที่เชื่อว่าความเจริญในเมืองหลักจะกระจายไปสู่ชุมชนรอบด้าน ในระยะแรกจึงมีการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจขนาดใหญ่ เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา เพื่อนำความเจริญไปสู่สังคมที่ห่างไกลแล้ว แนวคิดนักวิชาการในกลุ่มทฤษฎีภาวะทันสมัย คือ ซามูเอล พี. ฮันติงตัน (Samuel P. Huntington) โดยกำหนดคุณลักษณะของภาวะทันสมัย (Characteristic of Modernity) คือเปรียบเทียบคุณลักษณะสังคมประเพณีกับสังคมทันสมัย โดยสังคมประเพณีจะเน้นความสัมพันธ์เฉพาะตัว ความเป็นเพื่อน ความเป็นญาติ สถานภาพทางสังคม ความสำเร็จในหน้าที่การงานขึ้นอยู่กับสถานภาพทางสังคมมาจากชาติกำเนิด ส่วนกลางทำหน้าที่ในการแบ่งงานของสมาชิกในสังคม ทางเศรษฐกิจมีผลผลิตต่ำ มีการแลกเปลี่ยนสินค้าภายในท้องถิ่น ระบบการบริหารยังไม่มีประสิทธิภาพ ส่วนสังคมสมัยใหม่ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจะเป็นแบบสากล โดยที่ทุกคนจะมีความเท่ากันในลักษณะของปัจเจก สถานภาพของบุคคลได้มาจากคุณวุฒิคือความสำเร็จจากการที่บุคคลใช้ความรู้ ความสามารถในการเลื่อนฐานะทางสังคมจึงไม่ได้ยึดติดกับชาติกำเนิด สังคมมีความสลับซับซ้อน มีความต้องการความชำนาญเฉพาะด้าน หน้าที่บทบาทของแต่ละองค์กร มีขอบเขตการทำงานที่ชัดเจน มีการแบ่งงานกันทำ ประสิทธิภาพจากผลผลิตสูง มีระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีผลผลิตสูง และเน้นการแลกเปลี่ยน (ชนิตา รัชพลเมือง, 2557: 80-90)

จากการศึกษาทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory) ผู้วิจัยสรุปได้คือ การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีความเชื่อมโยงกับทฤษฎีภาวะทันสมัย โดยการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ มีการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมต่างๆ มีการกระจายความเจริญสู่ชนบทด้วยการสร้างเมือง (Urbanization) ดังจะเห็นได้จากการที่รัฐบาลให้การสนับสนุนการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในหลายๆ จังหวัดของประเทศไทย เช่น จังหวัดตาก จังหวัดมุกดาหาร จังหวัดสระแก้ว จังหวัดตราด จังหวัดสงขลา มีการก่อสร้างสาธารณูปโภค โครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา เพื่อพัฒนาความเจริญในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ

มีการส่งเสริมการลงทุนให้สิทธิประโยชน์แก่นักลงทุนจากในประเทศและต่างประเทศ ส่งเสริมการพัฒนาด้านความรู้ เทคโนโลยีต่างๆ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของผู้ประกอบการในการพัฒนาสินค้าที่มีคุณภาพมาตรฐาน

1.3.2 ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory)

มีจุดกำเนิดอยู่ในละตินอเมริกา เนื่องจากกลุ่มประเทศในภูมิภาคดังกล่าวตระหนักในอิทธิพลของระบบการค้าและตลาดโลกที่มีต่ออัตราความเจริญทางเศรษฐกิจและวิถีการดำเนินชีวิตของโลก คำว่า การพึ่งพา (Dependency) คือ สถานการณ์ที่ระบบเศรษฐกิจของประเทศถูกกำหนดโดยการพัฒนาและครอบงำทางเศรษฐกิจของอีกประเทศหนึ่งการพึ่งพาจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและถูกกำหนดขึ้นมาใหม่ โดยหลักการของทฤษฎีการพึ่งพา คือ ประชาคมโลกถูกแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่พัฒนาทางอุตสาหกรรมในระดับสูงหรือกลุ่มประเทศในตะวันตกที่เจริญแล้ว (Centre) กับประเทศด้อยพัฒนาที่ยังคงเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ใช้เทคโนโลยีต่ำ (Periphery) และทั้งสองเชื่อมด้วยระบบเศรษฐกิจ การพัฒนาในความหมายของทฤษฎีการพึ่งพา คือ การปฏิรูปสังคม เน้นสังคมสวัสดิการหรือ Welfare State เกิดการพึ่งพาประเทศพัฒนาส่งผลให้ความสัมพันธ์ของฝ่ายหนึ่งมีอำนาจเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง (ชนิตา รักษ์พลเมือง, 2557: 99; พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2556: 340-341) แนวคิดที่สำคัญของนักวิชาการในกลุ่มทฤษฎีการพึ่งพา คือ Andre Gunder Frank (1971) โดยให้แนวคิดเรื่อง ระบบทุนนิยมทั้งในระดับโลกและระดับชาติคือ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดภาวะการด้อยพัฒนา โดย Frank แสดงความคิดเห็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจจากเกษตรแบบยังชีพเป็นการเกษตรเพื่อการค้า ทำให้ประเทศด้อยพัฒนาถูกครอบงำทางเศรษฐกิจโดยประเทศทุนเสรีนิยม Frank เสนอแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางกับบริวาร (Metropolis-Satellite Relationship) ว่าอยู่ในรูปของการเอารัดเอาเปรียบจากประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยตัดวงจรผลประโยชน์จากประเทศด้อยพัฒนา เพื่อให้ประเทศด้อยพัฒนาหรือบริวารไม่สามารถพึ่งตนเองได้ (พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2556: 342-343)

นอกจากนี้แนวคิดที่สำคัญของ เฟอร์นันโด เอ็นริเก การ์โดโซ (Fernando Henrique Cardoso) ได้เสนอให้พิจารณาลักษณะการพึ่งพาในเชิงโครงสร้างของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพลังอำนาจของภายนอกและภายในประเทศ โดยวิเคราะห์ว่าการเอารัดเอาเปรียบที่เกิดขึ้นจากการพึ่งพาไม่ได้มาจากภายนอกประเทศด้านเดียว แต่เป็นผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างชนชั้นที่มีอิทธิพลภายในประเทศกับภายนอกประเทศ ซึ่งพลังอำนาจภายนอก เช่น เทคโนโลยีระบบการเงินระหว่างประเทศ ผู้เชี่ยวชาญทางเศรษฐกิจและการทหาร การพัฒนาทุนนิยมในประเทศกำลังพัฒนาเกิดจากอิทธิพลด้านการพึ่งพา โอกาสการพัฒนาทุนนิยม ทำให้เกิดขึ้นในประเทศกำลังพัฒนาได้ ถ้าได้รับความร่วมมือจากอำนาจภายนอก แต่ทุนนิยมอาจเป็นรูปแบบที่แตกต่างจาก

แบบของตะวันตก โดยคาร์โดโซ เรียกว่าลักษณะทุนนิยมแบบพึ่งพา (ชนิตา รักษ์พลเมือง, 2557: 94-95)

จากการศึกษาทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory) ผู้วิจัยสรุปได้คือ การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีความเชื่อมโยงกับทฤษฎีการพึ่งพา คือการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษอาศัยการพึ่งพากันซึ่งเป็นความจำเป็นอย่างหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งต้องมีการพึ่งพาอาศัยในหลายๆด้าน เช่น ด้านทุน เทคโนโลยี วัตถุดิบ แรงงาน การคมนาคมขนส่ง การขยายการค้า การส่งออก ต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ เพื่อพัฒนาและเชื่อมโยงด้านการค้าการขนส่ง และโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย เช่น ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม เพื่อให้เกิดการทำงานที่ร่วมมือกัน และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อพึ่งพาอาศัยในด้านต่างๆ เช่น การค้า การลงทุน เป็นต้น

ตอนที่ 2 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

2.1 ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

ทับทิม วงศ์ประยูร และคณะ (2540: 19) กล่าวถึงในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ จะมีความเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ ในเรื่องทำมาหาเลี้ยงชีพในสังคม การผลิตสินค้าและบริการต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการ สังคมที่เจริญก้าวหน้า ก่อให้เกิดการขยายตัวของความต้องการชนิดใหม่ การตอบสนองความต้องการของมนุษย์ที่ไม่จำกัด เป็นหน้าที่ของของระบบเศรษฐกิจที่ต้องหาสรรพสิ่งต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์

สุดใจ ทูลพานิชย์กิจ (2545: 3) กล่าวถึง การพัฒนาเศรษฐกิจ เกี่ยวข้องกับการทำให้เจริญเติบโต และมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้างของสถาบันในระบบเศรษฐกิจ สังคม และการบริหาร ตลอดจนค่านิยม ทัศนคติ เพื่อให้ความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น

ชูศักดิ์ จรุงสวัสดิ์ (2548: 6-9) กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจมีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการผลิต คือ การผลิต การบริโภค และการจำหน่ายจ่ายแจก เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่ขึ้น ย่อมพึ่งพาอาศัยกัน และปรับปรุงหรือพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เกิดประโยชน์สูงสุด ส่งผลต่อการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น

ณรงค์ โพธิ์พฤษานันท์ (2555: 106-107) กล่าวถึง เศรษฐกิจ เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งได้แก่ การผลิต การจำหน่าย คือ การนำผลผลิตไปเสนอต่อผู้มีความต้องการ และการบริโภค คือ การจับจ่ายใช้สอยเพื่อตอบสนองความต้องการ การพัฒนาการทางเศรษฐกิจจึงมีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของบุคคลในสังคมให้ดีขึ้น

จากการทบทวนความหมายการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ผู้วิจัยสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ หรือความสัมพันธ์ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในสังคม ทั้งการประกอบอาชีพ การแสวงหารายได้ การผลิต การจำหน่าย และการบริโภคของสมาชิกในสังคม

2.2 ประเภทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

ประเภทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ อาจพิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงของหน่วยเศรษฐกิจ โดยมีนักวิชาการให้แนวคิดที่หลากหลาย คือ

ทับทิม วงศ์ประยูร และคณะ (2540: 21-22) ได้กล่าวถึง หน่วยเศรษฐกิจ คือ หน่วยงานที่มีอยู่ในระบบเศรษฐกิจ จะทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมที่สำคัญทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การผลิต การบริโภค และการแจกจ่ายสินค้าและบริการ หน่วยเศรษฐกิจจะทำหน้าที่แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจ โดยหน่วยเศรษฐกิจประกอบด้วย

1) หน่วยครัวเรือนหรือผู้บริโภค อาจเป็นคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ ซึ่งอาจเป็นผู้ผลิตและผู้ใช้ทรัพยากร ถ้าเป็นรับจ้างทำงานก็จะได้ค่าจ้าง หรือผู้ประกอบการก็ได้กำไรขาดทุน

2) หน่วยธุรกิจหรือผู้ผลิต เป็นผู้นำปัจจัยการผลิตมาทำการผลิตสินค้าและบริการ และนำไปจำหน่ายให้แก่ผู้บริโภค โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสวงหากำไรสูงสุด

3) องค์กรของรัฐบาล เป็นหน่วยงานของรัฐ หรือหน่วยราชการต่างๆ ที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้น โดยทำหน้าที่ในระบบเศรษฐกิจแทนรัฐบาล และสร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงานอื่นๆ ในระบบเศรษฐกิจ เช่น ให้การช่วยเหลือ ควบคุมสั่งการ หรือเก็บภาษี เป็นต้น

ชูศักดิ์ จรุธสวัสต์ (2545: 12) ได้กล่าวถึง ภาวะเศรษฐกิจ หมายถึง ผลงานที่เกิดจากการจัดการด้านการผลิต การบริโภค และการแลกเปลี่ยนหน่วยเศรษฐกิจแต่ละหน่วย ซึ่งอาจเป็นด้านภาวะเศรษฐกิจครัวเรือน ธุรกิจ หรือประเทศ มีรายละเอียด คือ

1) ภาวะเศรษฐกิจของครัวเรือน อาจพิจารณาจากกรณีที่หัวหน้าครอบครัวทำงานแล้วมีรายได้สูง สามารถซื้อสินค้าที่ดี มีคุณค่า มาให้สมาชิกในครอบครัวได้บริโภค รวมทั้งพักผ่อนหย่อนใจเป็นครั้งคราวซึ่งแสดงถึง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของครอบครัวดี

2) ภาวะเศรษฐกิจของหน่วยธุรกิจ พิจารณาจากความสามารถในการผลิตหรือการค้าของธุรกิจว่ามีผลกำไรมากน้อยเพียงใด หากผลกำไรมาก แสดงถึงลักษณะของภาวะเศรษฐกิจของหน่วยธุรกิจดี

3) ภาวะเศรษฐกิจของประเทศ หมายถึง การดำเนินงานในกิจกรรมทางเศรษฐกิจของหน่วยเศรษฐกิจทุกหน่วยในประเทศนั้น ซึ่งก่อให้เกิดผลผลิตและเป็นความสามารถในการนำ

รายได้เข้าสู่ประเทศ ถ้าส่งผลให้ประชาชนอยู่ดีกินดี มีความสุข แสดงว่าภาวะเศรษฐกิจของประเทศนั้นดี เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ประเภทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ พิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจใน 3 ระดับคือ 1) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน พิจารณาจากการที่สมาชิกในครอบครัวมีงานทำ มีการประกอบอาชีพ และแสวงหารายได้ในการบริโภค การออม ทำให้ความเป็นอยู่ของครอบครัวดีขึ้น 2) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในระดับหน่วยธุรกิจ พิจารณาจากความสามารถในการผลิตหรือการค้าของธุรกิจ และความสามารถในการสร้างผลกำไรทางธุรกิจ 3) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในระดับประเทศ พิจารณาจากการดำเนินงานในกิจกรรมทางเศรษฐกิจของหน่วยเศรษฐกิจทุกหน่วยในประเทศ การก่อให้เกิดผลผลิตและความสามารถในการนำรายได้เข้าสู่ประเทศ ซึ่งส่งผลให้ประชาชนอยู่ดีกินดี มีความสุข

2.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

รัตนา สายคณิต (2524: 38-84) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ เช่น

1) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้กล่าวถึง ปัจจัยทางด้านที่ดิน ซึ่งเป็นปัจจัยการผลิต เช่น ที่ดิน ในฐานะปัจจัยการผลิตทางเกษตรกรรม ที่ดินในฐานะเป็นปัจจัยการผลิตทางอุตสาหกรรม ปัจจัยทางด้านทุน ซึ่งแบ่งเป็น สินค้าประเภททุน เช่น เครื่องมือ เครื่องจักร สิ่งอำนวยความสะดวกที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของประชากร เช่น การศึกษา การอนามัย สิ่งอำนวยความสะดวกที่เป็นปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น ไฟฟ้า โทรศัพท์ ถนนหนทาง ด้านแรงงาน พิจารณาทั้งในด้านปริมาณ (Quantity) และทางด้านคุณภาพ (Quality) ปัจจัยทางด้านความก้าวหน้าทางวิทยาการ เช่น เทคนิควิทยาการใหม่ๆ ในการผลิตสินค้าและบริการ ปัจจัยทางด้านตลาด เมื่อการตลาดขยายมากขึ้น ทำให้เกิดการซื้อ การขาย การแลกเปลี่ยน ทำให้ระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงจากการยังชีพ เป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อการตลาด เป็นต้น

2) ปัจจัยที่ไม่ใช่ทางเศรษฐกิจ ได้กล่าวถึง ปัจจัยทางด้านบุคคลและสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ของบุคคล กับการมีส่วนร่วมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางด้านครอบครัว ครอบครัวกับการสนับสนุนด้านการประกอบอาชีพ การแสวงหารายได้ การออม และการบริโภคมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีมนุษย์ในสังคมกำหนดขึ้น และเป็นที่ยอมรับของสังคมนั้น เช่น วัฒนธรรมการจัดงานพิธีใหญ่โต วัฒนธรรมการกินอยู่วิถีชีวิตของแต่ละสังคม ปัจจัยทางด้านระบบการเมือง สนับสนุนให้เกิดการลงทุน หรือการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

ทับทิม วงศ์ประยูร (2542: 32-62) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมีปัจจัยที่สำคัญประกอบด้วย ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางการเมือง โดยปัจจัยที่เกี่ยวข้องทางเศรษฐกิจ เช่น

1) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้กล่าวถึง ปัจจัยสำคัญทางเศรษฐกิจ เช่น ทุนทางกายภาพ เช่น สินทรัพย์ ที่มีส่วนในการขยายการผลิตระบบเศรษฐกิจ ทุนที่เป็นสินค้า ทุนทางคุณภาพ รวมถึงทุนมนุษย์ ซึ่งมีการศึกษา ฝึกอบรม ความรู้ ความชำนาญ เพื่อประสิทธิภาพในการเพิ่มผลผลิตทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ พืชหญ้า สัตว์ป่า แร่ธาตุ พลังงาน และกำลังแรงงานมนุษย์ ผู้ประกอบการซึ่งมีบทบาทสำคัญในการผลิต ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งทำให้การผลิตมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

2) ปัจจัยทางสังคม ได้กล่าวถึง ภูมิหลังของครอบครัว ค่านิยมและทัศนคติของคนในครอบครัวมีผลต่อการพัฒนาบุคคลไปสู่ความสำเร็จ มีความเต็มใจที่จะทำงานซึ่งมีผลทางเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมของสังคม เปิดโอกาสให้บุคคลแสวงหาความสามารถ เพื่อให้เกิดการพัฒนาตัวเอง เพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น ลักษณะการดำเนินชีวิตในเมืองกับชนบท การดำเนินชีวิตในเมืองต้องพัฒนาตัวเองให้ทันต่อความเจริญทั้งทางการดำรงชีวิต และทันต่อการเจริญเติบโตตรงข้ามกับสภาพชีวิตในชนบทเรียบง่าย ไม่นิยมความเปลี่ยนแปลง

3) ปัจจัยทางการเมือง เสถียรภาพ ความเป็นอิสระทางการเมือง มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

สุดใจ ทูลพานิชย์กิจ (2545: 41-62) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับทางเศรษฐกิจ และปัจจัยทางสังคม โดยปัจจัยที่เกี่ยวข้องทางเศรษฐกิจ เช่น

1) ปัจจัยทางด้านทรัพยากรมนุษย์ (Human Capital) ทั้งในด้านผู้วางแผนการพัฒนา และผู้ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา คุณภาพของประชากรมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการมีงานทำ และการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต

2) ปัจจัยทางด้านผู้ประกอบการ โดยมีบทบาทที่สำคัญ คือ บทบาททางการผลิต เป็นผู้ตัดสินใจในการผลิตสินค้าและบริการเพื่อทำกำไร และดำเนินธุรกิจต่อไป บทบาทในด้านการลงทุน ซึ่งมีผลต่อการจ้างงานและการเติบโตทางเศรษฐกิจ บทบาทในการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี ทำให้ธุรกิจมีการแสวงหาความรู้ใหม่ และพัฒนาระบบการผลิต และการตลาด

3) ปัจจัยทางด้านทุน โดยมีความหมายทั้งทุนทางกายภาพ (Physical Capital) เช่น เครื่องมือ เครื่องจักร วัตถุดิบ เป็นต้น ทุนทางคุณภาพ (Qualitative Capital) เป็นทุนที่อำนวยความสะดวกต่างๆ เป็นปัจจัยพื้นฐาน ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตหรือระบบเศรษฐกิจ เช่น ไฟฟ้า ประปา ถนน รถไฟ การขนส่ง เป็นต้น

4) ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยี เช่น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีผลต่อประสิทธิภาพการผลิตที่สูงขึ้น การเปลี่ยนแปลงภาวะแรงงาน โครงสร้างทางการตลาดเปลี่ยนแปลง เทคโนโลยีการค้าระหว่างประเทศเปลี่ยนแปลง

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยทางด้านสังคม ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เช่น

1) ค่านิยม (Value) คือสิ่งที่คนสนใจหรือเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตของตน ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามความเชื่อ ความรู้ ประสบการณ์ อายุ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

2) ความสัมพันธ์ของบุคคล ความเกี่ยวข้องผูกพันกับกลุ่มที่ตนเองเป็นสมาชิก โดยจะมีความสนใจและคำนึงถึงผลประโยชน์ของตน

3) ครอบครัว การปลูกฝังค่านิยมให้กับสมาชิกในครอบครัว การเลี้ยงดู มีส่วนทำให้คนในครอบครัวมีเหตุผล มีความรับผิดชอบ รู้จักคุณค่าของเงิน มีเป้าหมายในชีวิต เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ

4) ศาสนาและวัฒนธรรม คำสั่งสอนและธรรมเนียมปฏิบัติเป็นสิ่งที่ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ คือ สอนให้มีเหตุผล เป็นคนดี ประกอบอาชีพด้วยความสุจริต

5) ปัจจัยทางการเมือง การสนับสนุนทางจากฝ่ายการเมือง เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจมากขึ้น หรือมีความมั่นใจในการประกอบอาชีพ

จากการทบทวนปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ผู้วิจัยพบว่าเกี่ยวข้องกับปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ คือ 1) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เช่น ปัจจัยด้านผู้ประกอบการ ที่มีบทบาทสำคัญในการผลิต ปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเป็นกำลังแรงงานสำคัญ ผู้มีความรู้ ความชำนาญ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ปัจจัยด้านทุน เช่น เครื่องมือ เครื่องจักร วัตถุดิบ ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยี เช่น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีซึ่งมีผลต่อประสิทธิภาพการผลิตที่สูงขึ้น 2) ปัจจัยทางด้านสังคม เช่น ปัจจัยด้านค่านิยมและทัศนคติ ในการดำรงชีวิต ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ปัจจัยด้านครอบครัว ในการส่งเสริมให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านศาสนาและวัฒนธรรม คำสั่งสอนที่ส่งเสริมความเป็นคนดี การประกอบอาชีพที่สุจริต ปัจจัยด้านการเมือง การสนับสนุนหรือส่งเสริมทางด้านอาชีพของประชาชน

ตอนที่ 3 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

3.1 ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

สุพัทธรา สุภาพ (2522: 176-178) กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งมีลักษณะเป็นการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ มนุษย์พยายามคิดค้นระบบและสถาบันขึ้น เพื่อให้ชีวิตเป็นไปตามที่มุ่งหวังไว้ และเกิดประโยชน์ต่อมนุษย์มากที่สุด การเปลี่ยนแปลงสังคมเกิดขึ้น

ได้เสมอ เช่น หากสภาพแวดล้อมของชีวิตเปลี่ยนไปจากเดิม วิธีการดำรงชีวิต คือวัฒนธรรม จะเปลี่ยนไปเพื่อให้ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ที่เกิดขึ้น

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523: 247) กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่มหรือในสังคม ซึ่งอาจมีขนาดต่างกัน ตั้งแต่สองคนขึ้นไปจนกระทั่ง กลุ่มหนึ่งหรือสังคมหนึ่ง ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นที่มาของกลุ่มสังคมประเภทต่างๆ เช่น กลุ่มเพื่อน กลุ่มญาติ สมาคม ชุมชน กลุ่มทางการศึกษา ซึ่งในทางสังคมวิทยา เรียกว่าองค์การ ทางสังคม (Social Organization) เมื่อรวมเอากลุ่มหรือองค์การทางสังคมเข้าด้วยกันกลายเป็น โครงสร้างสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างสังคม

ณรงค์ เสียงประชา (2530: 108-111) กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม หมายถึง การที่ระบบสังคม กระบวนการแบบอย่างหรือรูปแบบทางสังคม เช่น ระบบครอบครัว ได้เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะป็นด้านใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงอาจเป็นในทางก้าวหน้า หรือถดถอย ลงได้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจเกิดขึ้นจากการกระทำต่อกันทางสังคม และคนมีปฏิริยาโต้ตอบกัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเน้นในเรื่องความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม รูปแบบของ การกระทำต่อกันทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม และพฤติกรรมของแต่ละบุคคลย่อมทำ ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

दनัย ไชโยธา (2534: 76-78) กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีลักษณะสำคัญ 2 ประการคือ การเปลี่ยนแปลงที่มีสาเหตุจากภายนอก เช่น การเกิดภัยธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลง ที่มีสาเหตุจากภายใน เช่น การเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนมีการกำหนดวัตถุประสงค์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของสังคมประกอบด้วยบุคคล ความสัมพันธ์และสถาบัน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมสามารถเกิดขึ้นภายในและภายนอกสังคม ถ้าเกิดขึ้นภายในสังคม จะเป็นลักษณะการค้นพบ หรือการประดิษฐ์ ส่วนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจาก ภายนอก จะเป็นลักษณะการกระจายคือการกระจายวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง จึงเป็นลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

สนิท สมัครการ (2546: 5) ได้สรุปถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยอธิบายว่าในทางปฏิบัติยากที่จะแยกกันโดยเด็ดขาด หากกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นความสนใจความสัมพันธ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป หากมุ่งศึกษาความเปลี่ยนแปลงในระเบียบ ประเพณี ธรรมเนียม วิถีปฏิบัติของคนในสังคมก็เป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลง ทั้งสองจึงมีผลกระทบควบคู่กัน

อำไพ หมื่นสิทธิ์ (2553: 167-168) ได้สรุปถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยกล่าวถึงสังคมไม่หยุดนิ่ง มีปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

และวัฒนธรรมมีความใกล้ชิดกัน เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม ย่อมส่งผลให้ลักษณะวิถีชีวิตของสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วยไม่มากนัก

อุทัย หิรัญโต (ม.ป.ป.: 119) ให้ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สามารถเห็นได้ในลักษณะต่างๆ ของวิถีการดำรงชีวิต การเปลี่ยนแปลงมีผลสะท้อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของคนต่างจากที่เคยเป็นอยู่เดิม

จากการทบทวนความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม ผู้วิจัยสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างส่วนประกอบของสังคมนั้น โดยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นในการปรับเปลี่ยน ในระดับบุคคล สถาบันทางสังคม บทบาททางสังคม โครงสร้างทางสังคม ทศนคติและความเชื่อ การรับรู้และแรงจูงใจของบุคคล การเปลี่ยนแปลงในระบบคุณค่า ความหมายของสัญลักษณ์ทางสังคม ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆ ทั้งที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ของสังคมที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ เช่น ภาษา ประเพณี การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมีความใกล้ชิดกัน เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม ย่อมส่งผลให้ลักษณะวิถีชีวิตของสังคมให้มีการเปลี่ยนแปลงไป

3.2 ประเภทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ชนิตา รักษ์พลเมือง (2526: 80-81) ได้กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมขึ้นอยู่กับกระบวนการความคิดของมนุษย์ ซึ่งแบ่งเป็นหลายแบบ คือ

- 1) การขอยืมจากวัฒนธรรมอื่น (Borrowing from other culture) เช่น การรับเทคนิค แนวความคิด วัตถุต่างๆ ของสังคมอื่น โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพสังคม
- 2) การค้นพบ (Discovery) เป็นการค้นพบข้อเท็จจริง (Facts) ซึ่งไม่เคยรู้มาก่อน แม้ว่าจะมีอยู่แล้ว ทำให้ได้ความรู้ใหม่จากการค้นพบสิ่งที่มีอยู่แล้วและนำสิ่งนั้นมาใช้ประโยชน์
- 3) การประดิษฐ์ (Invention) นำความรู้ทางวิทยาการ หรือความคิดที่มีอยู่ก่อน และความรู้ใหม่ในวัฒนธรรม ใช้ความรู้ที่มีอยู่แล้วเพื่อทำสิ่งอื่นเข้ามา เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อยเป็นค่อยไป มีการผสมผสานและปรับปรุงที่ต่อเนื่องกัน อาจเป็นทางด้านการประดิษฐ์ทางวัตถุ รูปแบบหน้าที่ หรือความหมาย
- 4) การประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ (Innovation) หมายถึง ความคิด พฤติกรรม หรือสิ่งของที่เป็นของใหม่ การเปลี่ยนแปลงและคิดสิ่งใหม่ขึ้น

5) การกระจาย (Diffusion) หมายถึง การที่วัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งกระจายไปสู่สังคมอื่นๆ เกิดเนื่องมาจากสังคมมีการติดต่อกัน ทำให้เกิดกระบวนการให้และการรับ ซึ่งแต่ละสังคมรับการกระจายไม่เท่ากัน แล้วแต่สภาพสังคม

กาญจนา แก้วเทพ (2557: 171-172) ได้กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้ใน 3 รูปแบบ คือ

- 1) Innovation เป็นกรณีที่เกิดการค้นพบใหม่ๆ ในสังคมและวัฒนธรรม
- 2) Cultural Diffusion คือการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมหนึ่งอันเนื่องมาจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมอื่น หรือมีการหยิบยืมวัฒนธรรมจากสังคมอื่นมาใช้ในสังคมเรา
- 3) Acculturation เป็นรูปแบบกรณีที่คนในวัฒนธรรมหนึ่งต้องอพยพไปอยู่ในอีกวัฒนธรรมหนึ่ง (เป็น Dominant/Host Culture) และผู้ที่อพยพย้ายไปอยู่ในวัฒนธรรมใหม่ก็รับนำวัฒนธรรมใหม่เป็นของตัวเอง

จากการทบทวนประเภทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ผู้วิจัยสรุปได้ว่าประเภทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมสามารถแบ่งได้แบบต่างๆ 5 แบบคือ 1) แบบหยิบยืมวัฒนธรรมจากสังคมอื่น 2) แบบการค้นพบจากสิ่งที่มีอยู่แล้วและนำมาใช้ประโยชน์ 3) แบบการประดิษฐ์ นำความรู้เดิมและความรู้ใหม่เพื่อประดิษฐ์วัตถุ รูปแบบ หน้าที่ หรือความหมาย 4) การประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ และ 5) การกระจายวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปอีกสังคมหนึ่ง

3.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ณรงค์ เสียงประชา (2530: 108-111) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคม เช่น

1) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพดินฟ้าอากาศ สถานที่ตั้งของสังคม เป็นสิ่งสนับสนุนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น ถ้าแหล่งใดเป็นแหล่งอาหารสมบูรณ์ก็จะเกิดการอพยพไปยังสังคมหนึ่ง

2) การเปลี่ยนแปลงประชากร เช่น กรณีประชากรเพิ่มมากขึ้น มีความต้องการการผลิตเพิ่ม ถ้ามีการอพยพโยกย้ายจากชนบทไปสู่เมือง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น ผู้คนมีการติดต่อกันในลักษณะทางการมากขึ้น

3) การอยู่โดดเดี่ยวและการติดต่อกัน สังคมที่มีการติดต่อกับสังคมอื่น จะมีการเปลี่ยนแปลงได้เร็วกว่า การติดต่อกันมีหลายรูปแบบ เช่น การสื่อสาร การโฆษณาประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

4) ทศนคติและค่านิยม ในสังคมที่ยึดมั่นสิ่งเดิมๆ เช่น การยกย่องบูชาบรรพบุรุษ การเชื่อฟังผู้อาวุโส จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า เพราะแนวปฏิบัติเดิมเป็นสิ่งที่ดี

5) นโยบายของผู้ผู้นำในสังคม ถ้าสังคมใดผู้ผู้นำมีนโยบายที่สนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้ประเทศเจริญก้าวหน้าสังคมก็จะเปลี่ยนแปลงตามนโยบายของผู้ผู้นำ

6) ระดับความรู้และเทคโนโลยี ถ้าสังคมมีความรู้ ความสามารถก็จะสร้างสิ่งของ เครื่องใช้ และจัดกิจกรรมต่างๆ ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

7) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ มนุษย์มีความต้องการอาหารและปัจจัยอื่นๆ เพื่อต้องการ ดำเนินชีวิต ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากความต้องการทางเศรษฐกิจจึงเกิดขึ้น

दनय चययोथा (2534: 80-81) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น

- 1) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น สภาพภูมิอากาศ สภาพภูมิประเทศ เป็นต้น
- 2) การเปลี่ยนแปลงทางประชากร เช่น การกระจายตัวของประชากรและขนาด ของประชากรในกรณีที่ประชากรเพิ่มมากขึ้น อาจมีผลต่อความต้องการทางอาหาร การบริการ สิ่งต่างๆ เพิ่มขึ้น กิจกรรมอุตสาหกรรมเกิดขึ้น ทำให้บุคคลเปลี่ยน สังคมเปลี่ยนไป
- 3) การอยู่โดดเดี่ยวและการติดต่อกัน การติดต่อกันอาจเป็นรูปการเดินทางไปมาหาสู่กัน การบังคับทางการเมือง สังคมที่อยู่โดดเดี่ยว จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงช้า
- 4) สภาพทางโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรม สังคมที่มีความเป็นอยู่แบบเดียวกัน มีการอบรมสั่งสอนและค่านิยมเหมือนกัน ย่อมเปลี่ยนแปลงน้อย
- 5) ทักษะคิดและค่านิยม เช่น สังคมอเมริกันเห็นการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นเรื่องธรรมดา
- 6) พื้นฐานทางวัฒนธรรม เช่น การสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพราะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้า
- 7) นโยบายของผู้ผู้นำในสังคม ผู้ผู้นำสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงก็จะทำให้ประเทศ เปลี่ยนแปลงรวดเร็วตามนโยบายของผู้ผู้นำ

सुपत्रा सुगाप (2522: 181-183) ได้กล่าวถึง ปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้เกิดลักษณะ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น

- 1) สิ่งแวดล้อมทางสรีรธรรมชาติ (Physical Environment) เช่น สภาพแวดล้อม ทั้งทางสังคมและธรรมชาติ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
- 2) การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร (Population Change) การเปลี่ยนแปลงเรื่องขนาด และการกระจายของประชากร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
- 3) การอยู่โดดเดี่ยวและการติดต่อกัน (Isolation and Contact) สังคมที่มีการคมนาคมเจริญและทันสมัย มักเป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพราะมีการติดต่อกัน เกี่ยวข้องของบุคคลอย่างมาก

4) โครงสร้างของสังคมและวัฒนธรรม (Structure of Society and Culture) เช่น ในโครงสร้างสังคมที่เคารพยกย่องผู้อาวุโส การเปลี่ยนแปลงน้อย เพราะอบรมสั่งสอนค่านิยมเหมือนกัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมอาจเปลี่ยนแปลงน้อย

5) ทศคติและค่านิยม (Attitudes and Values) เช่น สังคมยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี การให้เกียรติ เชื่อฟังเคารพผู้อาวุโส ก็จะเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมน้อย

6) ความต้องการที่จะรับรู้ (Perceived Needs) ความต้องการที่จะรับรู้หรือมองเห็นได้ของสมาชิกในสังคมเป็นเครื่องชี้ถึงทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

7) พื้นฐานทางวัฒนธรรม (Cultural Base) ถ้าพื้นฐานทางวัฒนธรรมเจริญขึ้น การเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่ๆจะเกิดขึ้น

Giddens (อ้างถึงในชินตา รัชชพลเมือง, 2557: 112-114) กิดเด็นส์ มีแนวคิดเรื่องปัจเจกบุคคลกับสถาบันสังคมหรือผู้กระทำกับโครงสร้าง โดยปัจเจกบุคคลมีอำนาจและเสรีภาพที่จะแสดงออกมาภายใต้โครงสร้างของสังคม และบุคคลยังสามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมได้ กิดเด็นส์อธิบายถึง Structuration หมายถึง การกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในเวลาและสถานที่ต่างๆ โดยคำนึงถึงทวิลักษณ์ของโครงสร้าง ในส่วนโครงสร้าง สถาบันครอบครัว ชุมชน ชีวิตการทำงาน เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างจะเกิดขึ้นได้จากปัจเจก การกระทำของมนุษย์ หรือผู้กระทำ (Agency) และโครงสร้าง (Structure) เป็นตัวกำหนดชีวิตทางสังคมและพฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ ซึ่งมีความเกี่ยวพันกันเรียกว่า ทวิลักษณ์ของโครงสร้าง (Duality of Structure) ทฤษฎี Structuration ให้ความสำคัญกับความสามารถและศักยภาพของผู้กระทำ (Agency) กับปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มคนที่จะดำเนินกิจกรรมเพื่อเปลี่ยนแปลงซึ่งอาจดำเนินควบคู่กับโครงสร้างอื่นๆ

Steward (1955) (อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2556: 41-42) ได้เสนอแนวคิดแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) โดยเป็นการศึกษาการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัว (Adaptation) ของสังคม โดยมองสังคมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นผลจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานที่สำคัญ คือ เทคโนโลยีการผลิต โครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นเงื่อนไขที่กำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของสังคมวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมมีหลายประการ เช่น เมื่อเทคโนโลยีก้าวหน้า มนุษย์มีศักยภาพในการเปลี่ยนหรือดัดแปลงสภาพแวดล้อมได้มากขึ้น

White (1959) (อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2556: 42-43) Leslie White (เลสลี ไวต์) ได้เสนอแนวคิดที่อธิบายวิวัฒนาการทางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของวัฒนธรรม 3 ประการ คือ 1) ระบบเทคโนโลยี ซึ่งรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติ เครื่องใช้ต่างๆที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น 2) ระบบ

สังคม เป็นการรวมตัวกันขององค์กรทางสังคม และพฤติกรรมต่างๆของมนุษย์ 3) ระบบความคิด ซึ่งหมายถึง ความรู้ ความเชื่อ ทักษะคติ และค่านิยมต่างๆ ระบบเทคโนโลยีเป็นโครงสร้างส่วนล่าง (Infrastructure) หรือพื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรม เพราะมนุษย์ต้องพึ่งพาในการปรับตัวกับสภาพแวดล้อม ส่วนองค์กรสังคมและระบบความคิดเป็นโครงสร้างส่วนบน (Superstructure) ของวัฒนธรรม

Rogers (1983) ในหนังสือ “Diffusion of innovations ของ Everett M. Rogers ได้กล่าวถึง การแพร่กระจายนวัตกรรม เป็นกระบวนการที่มีการนำสิ่งใหม่ได้รับการยอมรับในสังคม และแพร่กระจายไปตามช่องทางการสื่อสารต่างๆ ในช่วงเวลาหนึ่งๆ ภายในกลุ่มสมาชิกของสังคม องค์ประกอบหลักของการแพร่กระจายนวัตกรรมคือ

1) นวัตกรรม (The Innovation) นวัตกรรมคือความคิด การปฏิบัติ หรือสิ่งที่ได้รู้ว่าเป็นสิ่งใหม่ โดยการยอมรับของบุคคลหรือกลุ่มต่างๆในสังคม

2) ช่องทางการสื่อสาร (Communication Channels) คือกระบวนการที่มีผู้ร่วมสร้างสรรค์ และแบ่งปันข้อมูลนั้นให้กับผู้อื่น เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน การสื่อสารอาจเป็นการส่งผ่านข้อมูลจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลหนึ่ง หรือการส่งผ่านข้อมูลในแบบ Mass Media เพื่อส่งผ่านนวัตกรรมไปยังบุคคลในวงกว้าง และมีผลต่อการตัดสินใจในการยอมรับหรือปฏิเสธแนวความคิดใหม่

3) ช่วงเวลาที่เกี่ยวข้องกับการแพร่กระจายนวัตกรรม (Time) นวัตกรรมเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจของแต่ละบุคคล เป็นความคิดหรือการรับรู้ที่เกิดขึ้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับการยอมรับหรือการปฏิเสธในแนวความคิดใหม่ ซึ่งกระบวนการแพร่กระจายนวัตกรรมต้องอาศัยระยะเวลา มีขั้นตอนเพื่อให้บุคคลมีการปรับตัวยอมรับในนวัตกรรมใหม่

4) ระบบสังคม (A Social System) กลุ่มของหน่วยต่างๆ ในสังคมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในการแก้ปัญหา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายเดียวกัน สมาชิกหรือหน่วยของระบบสังคมอาจเป็นระดับบุคคล กลุ่มที่ไม่เป็นทางการ ระดับองค์กร หรือระบบย่อยๆ ของสังคม อยู่ในส่วนขอบเขตที่มีการแพร่กระจายนวัตกรรมได้ สังคมที่สมัยใหม่มีความรวดเร็วและการยอมรับนวัตกรรมจะมีได้ง่าย

Rogers ได้กล่าวถึง ประเภทบุคคลที่ยอมรับนวัตกรรม ซึ่งแบ่งตามระดับการยอมรับเป็น 5 ประเภทคือ

1) กลุ่มผู้ริเริ่มไวต่อการรับนวัตกรรม (Innovators) คือ กลุ่มที่ยอมรับนวัตกรรมก่อนผู้อื่น มีความกล้าที่จะศึกษาทดลองในสิ่งใหม่ๆ

2) กลุ่มผู้ยอมรับก่อนบุคคลอื่น (Early Adopters) คือ กลุ่มผู้คิดในแง่ดี มีทัศนคติในมุมมองที่ดีต่อการเปลี่ยนแปลง มักเป็นผู้ที่ได้รับยกย่องนับถือมีความสำคัญในการเป็นตัวแทนของการเปลี่ยนแปลง

3) กลุ่มใหญ่แรกที่รับนวัตกรรม (Early Majority) บุคคลกลุ่มนี้จะติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคลอื่นและพิจารณาไตร่ตรองเหตุผล ถ้าแนวโน้มของคนกลุ่มมากยอมรับ ก็จะปฏิบัติตาม

4) กลุ่มผู้ยอมรับช้า Late Majority บุคคลกลุ่มนี้ค่อนข้างจะไม่กล้าเสี่ยงและมีความไม่เชื่อมั่น มีความระแวงสงสัยในการยอมรับนวัตกรรม

5) กลุ่มผู้ยอมรับหลังสุด Laggards บุคคลกลุ่มนี้ยอมรับนวัตกรรมช้า ยึดติดกับจารีตประเพณี ไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงโดยง่าย

จากการทบทวนปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น 1) ปัจจัยสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ สถานที่ตั้งทางสังคม สถานที่ตั้งทางเศรษฐกิจ 2) การเปลี่ยนแปลงประชากร การอพยพโยกย้ายของประชากร การกระจายตัวของประชากร 3) การอยู่อย่างโดดเดี่ยวและการติดต่อกัน เช่น ลักษณะการติดต่อกับสังคมอื่นๆ หรือ ความเจริญก้าวหน้า ความเจริญและความทันสมัย 4) ทศกคติและค่านิยม 5) นโยบายของผู้ผู้นำในสังคม การสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของผู้นำ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม 6) พื้นฐานทางวัฒนธรรม ถ้าพื้นฐานทางวัฒนธรรมเจริญขึ้นการเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่ๆ จะเกิดขึ้น 7) สภาพทางโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ค่านิยมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม 8) ระดับความรู้และเทคโนโลยี ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม 9) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ทำให้มนุษย์มีความเปลี่ยนแปลงเนื่องจากมีความต้องการทางเศรษฐกิจมากขึ้น 10) ความต้องการที่จะรับรู้ การรับรู้ของสมาชิกในสังคม เป็นเครื่องชี้ถึงทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม 11) นวัตกรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม หากผู้รับนวัตกรรมมีความรู้ ความเข้าใจ และใช้ประโยชน์จากแนวคิดใหม่ก็จะทำให้เกิดการยอมรับในนวัตกรรมใหม่โดยง่าย

ตอนที่ 4 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ ผู้วิจัยนำเสนอแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม มีรายละเอียดดังนี้

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural-Functionalism) หลักการทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม สรุปได้คือ 1) มองสังคมในลักษณะภาพรวม มองในลักษณะระบบหรือส่วนต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน 2) เหตุและผลของการกระทำจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน 3) สังคมมีสภาพเป็นดุลยภาพเชิงพลวัต (Dynamic Equilibrium) การปรับตัวสนองต่อการเปลี่ยนแปลง

ภายนอกมักเป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นสุดท้าย ที่เกิดขึ้นในระบบ แนวโน้มคือการมุ่งสู่เสถียรภาพ และมีความเฉื่อย ซึ่งดำรงอยู่ด้วยกลไกการปรับตัวทางสังคม 4) การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นในลักษณะของการปรับตัวอย่างค่อยเป็นค่อยไป ปัจจัยพื้นฐานสำคัญในการสร้างบูรณาการของสังคม คือ ฉันทามติทางค่านิยม รากฐานของโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมประกอบด้วยเป้าหมายหรือหลักการกว้างๆ ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่ของระบบสังคมเห็นพ้องต้องกันว่าดีงาม (ชนิตา รัชชพลเมือง, 2557: 46)

แนวคิดที่สำคัญของนักวิชาการในกลุ่มทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม คือ ทัลคอตต์ พาร์สัน (Talcott Parsons, 1902-1979) แนวคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมของ Talcott Parsons มีรายละเอียด คือ Talcott Parsons เป็นนักสังคมวิทยาในกลุ่มสำนักโครงสร้างหน้าที่นิยม พาร์สันมองสังคมว่าเป็นระบบกระทำการประเภทหนึ่ง อันประกอบไปด้วยระบบย่อยต่างๆ ที่มีการยึดเหนี่ยวสัมพันธ์กัน ในการเปลี่ยนแปลงอาจเริ่มจากส่วนใดส่วนหนึ่ง แต่จะส่งผลกระทบต่อส่วนอื่นๆ สังคมเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ในระหว่างระบบย่อยๆ ทำให้ก่อให้เกิดโครงสร้าง (Structure) ที่มีกิจกรรมต่างๆ ที่ทำงานร่วมกัน สังคมจึงมีความสัมพันธ์มีความต่อเนื่องมีเป้าหมายร่วมกันเพื่อความอยู่รอดของสังคม พาร์สัน ได้วิเคราะห์ระบบการกระทำ (System action) ต่างๆ ในสังคม เป็นการบูรณาการระบบบุคลิกภาพ ทำหน้าที่ควบคุมการกระทำและสร้างพฤติกรรมของบุคคล ระบบสังคม ทำหน้าที่จัดระบบความสัมพันธ์ของบุคคลและระบบวัฒนธรรม การบูรณาการเป็นไปเพื่อรักษาดุลยภาพเพื่อให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้ พาร์สัน เห็นว่า ระบบการกระทำ (System action) มีความต้องการพื้นฐาน 4 ประการ คือ 1) การปรับตัว (Adaptation) 2) การบรรลุเป้าหมาย (Goal attainment) การบูรณาการหรือเสถียรภาพ (Integration) และ กุญแจเบียบ (Latency) ในเรื่องการปรับตัวเป็นเรื่องในการแสวงหาความจำเป็นต่างๆ (Facilities) จากสภาวะแวดล้อม หรือสภาพแวดล้อม แล้วมีการแจกจ่ายไปในระบบ โดยการบรรลุเป้าหมาย จะหมายถึง การที่มีการกำหนดเป้าหมายก่อนและหลัง แล้วมีการระดมทรัพยากรจากระบบ เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายที่บูรณาการ ซึ่งหมายถึง การประสานงานและการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานต่างๆ ของระบบกุญแจเบียบซึ่งประกอบด้วยสองเรื่องหลักๆ คือ การบำรุงรักษาระเบียบและการจัดการกับความตึงเครียด การบำรุงรักษาระเบียบจะเกี่ยวข้องกับเรื่องของวิธีการ ซึ่งทำให้ระบบสังคมมีลักษณะที่เหมาะสม เช่น มีมูลเหตุจูงใจ มีทักษะในการแสดงบทบาท เป็นต้น การจัดการกับความตึงเครียด (Tension management) จะหมายถึง การจัดการกับความตึงเครียดและแรงกดดันจากลักษณะภายในระบบสังคม ความต้องการพื้นฐาน 4 ประการโดยมีรายละเอียด คือ A (Adaptation) G (Goal attainment) I (Integration) L (Latency) พาร์สันกำหนดให้ระบบสังคม 4 ระบบทำหน้าที่ในการแก้ปัญหาหรือสนองความต้องการจำเป็น กล่าวคือ ระบบวัฒนธรรมแก้ปัญหา กุญแจเบียบ (Cultural system-latency) ระบบสังคมแก้ปัญหาเสถียรภาพ (Social system

integration) ระบบบุคคลแก้ปัญหาการบรรลุเป้าหมาย (Personality system-goal attainment) และระบบอินทรีย์แก้ปัญหาการปรับตัว (Organismic system-adaptation) แต่แต่ละระบบและระบบย่อยต้องมีหน้าที่ในการแก้ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ด้วย โดยเมื่อแต่ละระบบและระบบย่อยต่างมีความสัมพันธ์กัน การกระทำหรือความเข้าใจในการศึกษาระบบใดๆ ก็จำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจในระบบย่อยอื่นประกอบกันไป เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดี (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2550: 39-45)

กล่าวโดยสรุปในภาพรวมการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ อาจทำให้มีการปรับเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม หากวิเคราะห์ตามแนวคิดของ Talcott Parsons มาใช้เป็นแนวทางในการมองบริบทภาพรวมของชุมชน การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษทำให้ชุมชนต้องมีการปรับตัวในหลายๆ ด้าน เช่น ทางด้านเศรษฐกิจ มีการเปลี่ยนแปลงจากการทำเกษตรกรรมแบบพึ่งตนเองปรับเปลี่ยนมาเป็นการทำเกษตรกรรมเพื่อการค้าเพิ่มมากขึ้น การปรับเปลี่ยนทางด้านอาชีพ เช่น จากการทำเกษตรกรรมเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม อาจเปลี่ยนไปจากการเป็นครอบครัวใหญ่ที่ประกอบไปด้วย พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย อาจต้องมีการเปลี่ยนแปลงเป็นครอบครัวเล็กลงเนื่องจากบางครอบครัวไปทำงานนอกชุมชน ความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่มีแต่เดิม ยังคงมีอยู่ แต่อาจเพิ่มเติมในเรื่องความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ เช่น กลุ่มพ่อค้า กลุ่มผู้ประกอบการ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ อาจทำให้เกิดความไม่สามารถปรับตัวได้ของบุคคลบางคน และบางกลุ่มในชุมชนเนื่องจากการบรรลุเป้าหมาย (Goal attainment) ของสมาชิกในบางส่วนได้เปลี่ยนไป ดังนั้นสมาชิกในชุมชนจึงเกิดการปรับตัว (Adaptation) กับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ซึ่งระยะเวลาการปรับตัวของแต่ละบุคคล ขึ้นอยู่กับการยอมรับในแนวความคิดใหม่ จึงเกิดการบูรณาการในสังคมขึ้น (Integration) เพื่อให้สามารถดำเนินต่อไป การบูรณาการ เช่น การเปิดรับฟังข่าวสารจากช่องทางต่างๆ ให้มากขึ้น เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจของตนเอง การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจของสมาชิกในชุมชน การสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอก เพื่อเชื่อมโยงความรู้ หรือทรัพยากรต่างๆ และมีการสร้างระเบียบ (Latency) ต่างๆ ของสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมดำเนินการ เพื่อสร้างเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาชุมชน

ตอนที่ 5 แนวคิดทุนทางสังคม

5.1 ความหมายทุนทางสังคม

ทุนทางสังคม (Social Capital) เป็นทุนที่พัฒนาจากความร่วมมือร่วมใจการมองเห็นคุณค่า มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน ทุนทางสังคม มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลาย ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548) ได้ให้แนวคิดเรื่อง ทุนทางสังคมไว้ในเอกสารประกอบการสัมมนาระดมความคิดเห็นระดับภาค เรื่อง แนวคิดและ ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) โดยกล่าวถึง ทุนทางสังคม คือ การรวมตัว การร่วมคิด การร่วมทำ บนฐาน ของความผูกพัน และวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทย ผ่านระบบความสัมพันธ์ในองค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ ซึ่งจะเกิดเป็นพลังชุมชนและสังคม

วรจุมิ โรมรัตน์พันธ์ (2548: 38) ให้ความหมายทุนทางสังคม หมายถึง ค่านิยมที่ไม่เป็นทางการมีความสอดคล้องกับศีลธรรมอันดีงาม มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีความเชื่อที่ทำให้บุคคล เกิดความช่วยเหลือ เอื้ออาทร เกื้อกูลกัน ไว้วางใจ ต่างตอบแทนกัน ในจารีตประเพณีที่ดีงาม มุ่งต่อประโยชน์ส่วนรวม

เสรี พงศ์พิศ (2551: 163) ให้ความหมาย ทุนทางสังคม คือ ระเบียบ กฎเกณฑ์ วิธีที่ทำให้ สมาชิกอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เป็นเครือข่าย เป็นสังคม ที่มีลักษณะของความไว้วางใจ มีการพึ่งพาอาศัย มีการช่วยเหลือกัน ด้วยวิธีการในรูปแบบเก่าและการสร้างสรรค์วิธีการใหม่ๆ

กรมการพัฒนาชุมชน (2553: 11) ให้ความหมาย ทุนสังคม (Social Capital) หมายถึง ทรัพยากรทางสังคมที่สมาชิกในชุมชนใช้เพื่อการดำรงชีพ การยอมรับซึ่งกันและกันในชุมชน ความศรัทธา ความไว้วางใจ และวัฒนธรรมที่สืบทอดของชุมชน รูปแบบทุนสังคม เช่น

- 1) ศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ศิลปะการทอผ้า การทอเสื่อ
- 2) จารีต ประเพณี ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ที่มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อดูแลให้ดำรงชีวิตตามระบบคุณค่าและระบบคิดของชุมชนนั้น
- 3) ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เอื้ออาทร ซึ่งได้แก่ การแบ่งปันช่วยเหลือผ่านกิจกรรม ต่างๆ รวมถึงขยายออกไปยังภายนอก เช่น คนยากจน ผู้ด้อยโอกาส
- 4) ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนไทย ซึ่งเป็นโครงสร้างที่ยึดชุมชนให้เข้มแข็ง มีลักษณะระบบครอบครัวเครือญาติ มีความเกื้อกูลกัน

5) ความสามัคคี การรวมพลังความคิดของสมาชิกในกลุ่มหรือของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง อาจขยายไปยังหน่วยงานราชการและหน่วยงานสนับสนุนอื่นๆ เพื่อเกิดการระดมทุนทางสังคมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

6) ทักษะในการจัดการร่วมกัน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถ ทักษะ ความชำนาญในการจัดการเรื่องต่างๆ ของกลุ่มร่วมกันแก้ไขปัญหาต่างๆ

7) ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสร้างสรรค์และมีการรวบรวมขึ้นมาเพื่อการดำรงชีพ เช่น ภูมิปัญญาในการทำเกษตรกรรม เป็นต้น

โกวิท พวงงาม (2553: 395-396) ได้ให้ความหมาย ทุนทางสังคม หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีการก่อตัวขึ้นภายในชุมชน มีกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ทำให้สมาชิกในชุมชนอยู่ร่วมกัน มีความเอื้ออาทร มีการพึ่งพากัน มีความไวเนื้อเชื่อใจต่อกัน มีคุณธรรม จิตสำนึกสาธารณะ รวมถึงมีวัฒนธรรม ความเชื่อ จารีตประเพณี และความผูกพันของคนในชุมชน

Organization for Economic Co-Operation and Development (OECD) (2007) ได้กล่าวถึงทุนทางสังคม Social Capital โดยกล่าวถึงทุนทางสังคมเป็นเครือข่ายร่วมกัน เป็นบรรทัดฐานที่ใช้ค่านิยมร่วมกัน เป็นความเข้าใจของภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม ทุนทางสังคมเป็นเครือข่ายการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มหรือบุคคล เป็นเครือข่ายทางสังคม การสร้างเครือข่ายจะทำให้เกิดความเข้าใจ และไว้วางใจเพื่อช่วยให้บุคคลสามารถทำงานร่วมกัน ทุนทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ที่นำไปสู่การพัฒนาสังคมและประชาสังคม

World Bank (n.d.: Online) ได้กล่าวถึง ทุนทางสังคม (Social Capital) เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของคนในสังคม สถาบันในสังคม การมีปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม ทุนทางสังคมจะเกี่ยวข้องกับเรื่องของคนในสังคม การสร้างเครือข่ายของสังคม เพื่อให้เกิดผลผลิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของคนในสังคม

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทุนทางสังคม หมายถึง ความร่วมมือ ร่วมใจของสมาชิกในชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ในชุมชน บนพื้นฐานของความเสียสละ การช่วยเหลือเกื้อกูล ประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงาม โดยทุนทางสังคมของชุมชนมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ด้าน คือ 1) ทุนมนุษย์ 2) ทุนประเพณี วัฒนธรรม และ 3) ทุนสถาบัน โดยผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายดังนี้

5.1.1 ความหมายทุนมนุษย์

ธงชัย สันติวงษ์ (2546: 130-150) ได้กล่าวถึง ทรัพยากรที่เป็นทุนมนุษย์ (Human Capital Resources) ว่าประกอบด้วย ทักษะต่างๆ ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์

และความรอบรู้ของพนักงาน ซึ่งหากมีในส่วนข้างต้น พนักงานก็จะสามารถปฏิบัติหน้าที่และนำพาองค์กรสู่ความสำเร็จได้

ธำรงค์ศักดิ์ คงคาสวัสดิ์ (2550) ได้กล่าวถึง ทุมนมนุษย์ คือ ความรู้ ความสามารถ รวมถึงความชำนาญ ทักษะ ประสบการณ์ของแต่ละคนที่สั่งสมในตนเอง และสามารถนำมารวมกันทำให้เกิดเป็นศักยภาพที่มีคุณค่าต่อองค์กร

นิสตาร์ก เวชยานนท์ (2551) ได้กล่าวว่า ทุมนมนุษย์ คือ คุณลักษณะต่างๆ รวมถึงความสามารถที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ ซึ่งได้แก่ ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ซึ่งส่วนหนึ่งมาพร้อมกับมนุษย์ผู้นั้น อีกส่วนหนึ่งใช้เวลาและเงินในการสร้างเสริม สะสม คงไว้

สมชาย นำประเสริฐชัย (2558: 68-69) ได้กล่าวถึง ทุมนมนุษย์ (Human Capital) เป็นทุนที่อยู่ในตัวบุคคล มีความสำคัญในการพัฒนาองค์กร การวางแผนพัฒนาทุนมนุษย์ ต้องเน้นการพัฒนาคุณลักษณะหลัก ด้านความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของบุคลากรทั้งใน ส่วนผู้บริหารและพนักงาน สร้างแรงจูงใจ และความเป็นผู้นำในการจัดการ เพื่อให้บรรลุผลขององค์กร

Gregory & Picken (1999) ได้กล่าวถึง ทุมนมนุษย์มีส่วนประกอบหลายด้าน คือ ความรู้ ทักษะ ความสามารถและประสบการณ์ของบุคคล โดยมีความเกี่ยวข้องในงานที่รับผิดชอบ และความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ของบุคคลจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์กร

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทุมนมนุษย์ หมายถึง ทุนที่แฝงฝังในกายแสดงออกทางร่างกาย และจิตใจมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือความรู้ ทักษะ ความสามารถของบุคคลนั้น และทำให้เกิดศักยภาพต่อตนเอง และองค์กร

5.1.2 ความหมายทุนประเพณี วัฒนธรรม

ปหาณี ฐิติวัฒนา (2523: 16-25) ได้กล่าวถึง วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม แบบแผนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ นอกจากนี้ยังรวมถึง ความเชื่อถือต่างๆ คุณค่า ความนิยม เทคโนโลยีที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างราบรื่น วัฒนธรรมแยกได้เป็น 2 ประเภท คือ วัฒนธรรมทางด้านวัตถุ และวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ทางด้านวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ หมายถึง ผลผลิตทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดจากฝีมือมนุษย์ มีรูปร่างสัดส่วนที่จับต้องได้ ส่วนวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ หมายถึง สิ่งที่เราไม่อาจจับต้องเป็นรูปร่างหรือสัดส่วนได้ เช่น ความเชื่อ แนวคิด อุดมการณ์ทางคุณค่าต่างๆ วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม วัฒนธรรมสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพปัญหาและกาลเวลา การเรียนรู้และการถ่ายทอดวัฒนธรรม จึงเป็นการทำให้วัฒนธรรมมีการเจริญเติบโต และเป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตของคนในสังคม

สุพัตรา สุภาพ (2527: 40-52) ได้กล่าวถึง วัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคม ทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีมนุษย์ โดยแต่ละสังคมมีวัฒนธรรมเฉพาะเป็นของตนเองเป็นวิถีที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่มในสังคม โดยลักษณะของวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ได้มาจากการเรียนรู้ และวัฒนธรรมสามารถถ่ายทอดกันได้ จากบุคคลรุ่นต่อๆ มา เพียงแต่ปรับปรุงคิดค้นสิ่งใหม่ๆ เป็นการสร้างความเจริญให้แก่วัฒนธรรมมนุษย์และสังคมมนุษย์ในระดับที่สูงขึ้น

เสาวภา ไพทยวัฒน์ (2538) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นแบบแผนการดำรงชีวิตของคนในสังคม วัฒนธรรมเป็นตราประจำสังคมซึ่งบอกให้รู้ว่าคนกลุ่มนั้นกลุ่มเดียวกันหรือมีความต่างกลุ่มกัน โดยประเภทของวัฒนธรรม อาจแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1) วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกันทางวัตถุ (Material Culture) คือเน้นในสิ่งที่เป็นรูปธรรมอันเป็นผลผลิตของภูมิปัญญาของคน ซึ่งเป็นที่มาของปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่น ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค อาหาร เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น

2) วัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกันทางวัตถุ (Non-Material Culture) คือ เน้นในนามธรรมอันเกิดจากการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งเป็นการเกิดของ ภาษา ศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี จริยธรรม ค่านิยม ศิลปะ และสุนทรียศาสตร์ เป็นต้น

โดยแนวทางอนุรักษ์วัฒนธรรม คือการสนับสนุนให้คนเป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรมและบทบาทของสถาบันต่างๆ ในสังคมให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม จัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมเพื่อดำรงคุณค่าต่อไป

ณรงค์ เส็งประสา (2539) ได้สรุปไว้ว่า วัฒนธรรมคือทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น นำมาช่วยพัฒนาความเป็นอยู่ในสังคม เป็นวิถีชีวิต (Way of Life) หรือแบบแผนดำเนินชีวิตของมนุษย์ สิ่งที่จะยอมรับว่าเป็นวัฒนธรรมจะต้องเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับปฏิบัติ มิใช่คนใดคนหนึ่งยอมรับปฏิบัติเท่านั้น ประเภทวัฒนธรรมแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ (Material Culture) เช่น ของใช้ในครัวเรือน อาคารบ้านเรือน ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือ วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น แบบแผนในการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ภาษา ศิลธรรม วิถีการกระทำ เป็นต้น ในทางสังคมวิทยา การสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมเป็นสิ่งจำเป็น เพราะมนุษย์มีความใกล้ชิดกันมากขึ้น วัฒนธรรมส่วนใหญ่ก็เจริญขึ้น การพัฒนาวัฒนธรรมจึงต้องมีการปรับปรุงและอนุรักษ์วัฒนธรรมของตน แต่ไม่ใช่รับเอาวัฒนธรรมมาจากที่อื่นและละทิ้งวัฒนธรรมของตน เพราะจะทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ การรักษาวัฒนธรรม คือ การพัฒนาคนส่งเสริมปลูกฝังวัฒนธรรม สถาบันต่างๆ มีส่วนร่วมในการส่งเสริม สร้างสรรค์และปรับปรุงบำรุงวัฒนธรรมของตนให้มีคุณภาพ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548) ได้กล่าวถึง วัฒนธรรมสรุปได้ว่า วัฒนธรรม คือวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาและยอมรับในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความหลากหลายกันในแต่ละพื้นที่ วัฒนธรรมทำให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเอง เกิดความภูมิใจ

ที่จะอนุรักษ์ พัฒนาเพื่อให้สืบทอดต่อไป นอกจากนี้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ การใช้คุณค่าของวัฒนธรรม จะช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพในการผลิต การค้า การบริการ และสร้างความมั่นคงให้แก่องค์กร วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างได้ เช่น กฎมณเฑาะพาทองถิ่น และวัฒนธรรมเกี่ยวข้อกับประเพณี วัฒนธรรม และค่านิยมอันดิงามของไทย ที่ควรอนุรักษ์ไว้และมีการสืบทอด

เพ็ชร ฐปะวิเชตร (2554) ได้กล่าวถึง วัฒนธรรม สรุปได้ว่า วัฒนธรรมคือแนวทางในการดำเนินชีวิต หรือรูปแบบของการดำรงชีวิตของมนุษย์หรือคนในกลุ่ม ในสังคม เพื่อให้มีการดำเนินชีวิตถูกต้องตามทำนองคลองธรรม นอกจากนี้วัฒนธรรมยังมีความหมายถึง ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม รวมถึงวัตถุสิ่งทีมนุชยได้สร้างขึ้น โดยประภทของวัฒนธรรม แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ คือ วัฒนธรรมทีมนุชยได้สร้าง คิดประดิษฐ์ขึ้นมา ได้แก่ สิ่งของ เครื่องใช้ บ้านเรือน เป็นต้น ส่วนวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เป็นลักษณะของนามธรรม เช่น ภาษา ค่านิยม ประเพณี ความเชื่อ ทางศาสนา เป็นต้น

ศิริรัตน์ แอดสกุล (2555: 70-88) ได้สรุปความหมายวัฒนธรรม คือ รูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในสังคมหนึ่งๆ หรือเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคม โดยลักษณะของวัฒนธรรมจะมีการสร้างขึ้นมาจากมนุษย์ เกิดการเรียนรู้ และมีการถ่ายทอดทางสังคมโดยผ่านตัวแทนต่างๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น พ่อ แม่ สถาบันการศึกษา วัด เป็นต้น มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยวัฒนธรรมอาจแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ หรือในอีกส่วนหนึ่งคือ วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ประเพณี ความเชื่อ เป็นต้น

Bourdieu (1930-2002) (อ้างถึงใน สุภางค์ จันทวานิช, 2557: 238-255) ปีแอร์ บูร์ดิเอด เสนอแนวคิดทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) มี 3 รูปแบบคือ รูปแบบที่ 1 คือ ทุนที่เป็นฮาบิตุส ซึ่งเกี่ยวข้องกับกาแสดงออกของร่างกาย และจิตใจ มีระยะเวลาในการก่อตัวเป็นรูปเป็นร่าง ทุนในลักษณะนี้สามารถเปลี่ยนความความมั่งคั่งให้กลายเป็นทุนที่อยู่ในตัวคนได้ แต่ต้องอาศัยเวลา สังคม และชนชั้นทางสังคม รูปแบบที่ 2 คือ ทุนที่ถูกทำให้เป็นรูปธรรม (Objectified State) ทุนวัฒนธรรมแบบนี้เป็นคุณสมบัติที่มีความสัมพันธ์กับทุนวัฒนธรรมในแบบอื่นๆ แสดงออกในหลายๆลักษณะ เช่น แสดงออกเชิงวัตถุในรูปของสื่อหรือสิ่งของ เช่น รูปภาพ งานเขียน เป็นต้น ทุนวัฒนธรรมดังกล่าวสามารถส่งผ่านความเป็นวัตถุได้ เช่น การสะสม ภาพวาด สิ่งที่สามารถส่งผ่านได้คือ ความเป็นเจ้าของภาพ ดังนั้นสินค้าเชิงวัฒนธรรมสามารถเป็นได้ทั้งเชิงวัตถุและเชิงสัญลักษณ์ และรูปแบบที่ 3 ทุนที่ถูกทำให้เป็นสถาบัน (Institutionalization State) คือ ทุนที่ทำให้เป็นวัตถุหรือรูปธรรมที่ชัดเจน อ้างอิงถึงคุณสมบัติเบื้องต้นของทุนทางวัฒนธรรม เช่น การรับประกัน โดยอาจแสดงออกในรูปของหนังสือรับรอง ประกาศนียบัตร เป็นต้น

ผู้วิจัยสรุปได้ว่าทุนประเพณี วัฒนธรรม หมายถึง การแสดงออกของสมาชิกในชุมชน ในด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมที่แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนบนพื้นฐานของความช่วยเหลือเกื้อกูล

5.1.3 ความหมายทุนสถาบัน

ปฟาณี ฐิติวัฒนา (2523: 95-122) ได้กล่าวถึง สถาบัน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงให้เห็นพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวกับสิ่งนั้นเป็นไปในรูปของความร่วมมือกัน โดยร่วมมือกันอย่างถาวร ภายใต้กฎเกณฑ์ใด กฎเกณฑ์หนึ่ง ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดสถาบันสังคมแต่ละสถาบันคือ การมีคุณค่าร่วมกัน หมายถึง สมาชิกมีความเชื่อ ยอมรับความคิดเห็นในหลักการ หรือกระทำกรว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งถูกต้อง

สุพัตรา สุภาพ (2527: 70-100) ได้กล่าวถึง สถาบันทางสังคม หมายถึง กระบวนการซึ่งการรวมกลุ่มสมาคมกัน หรือวิธีการต่างๆ ที่จัดตั้งอย่างมีระเบียบ มั่นคง โดยระเบียบหมายถึง บทบาทหรือความสัมพันธ์ของสมาชิก ระบบหมายถึง การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้มีส่วนในสถาบันที่ต้องปฏิบัติ ความมีเสถียรภาพและความมั่นคง คือ การรวมกลุ่มกัน หรือแนวโน้มการดำรงอยู่เกินกว่าช่วงชีวิตของสมาชิกที่มีส่วนร่วมในสถาบันนั้น

ศิริรัตน์ แอดสกุล (2555: 136-154) ได้กล่าวถึง สถาบันทางสังคม สรุปได้ว่า สถาบันสังคมหมายถึง แบบแผนพฤติกรรมที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เป็นที่ยอมรับในสังคม และมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในสังคมในด้านต่างๆ เพื่อการดำรงอยู่ของสังคม

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทุนสถาบัน หมายถึง การยอมรับในบรรทัดฐานของสมาชิกในชุมชน การปฏิบัติตามบรรทัดฐานโดยเคร่งครัด ค่านิยมร่วมที่เกิดจากสมาชิกในสังคมเกี่ยวข้องกับ ความช่วยเหลือเกื้อกูล มีความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมเพื่อดำเนินกิจกรรมอันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม

5.2 ความสำคัญของทุนทางสังคม

ความสำคัญของทุนทางสังคมมีผู้ให้แนวคิดไว้หลากหลายดังต่อไปนี้

วรวิฑู โรมรัตนพันธ์ (2548) ได้กล่าวถึง ทุนทางสังคม ซึ่งเป็นทุนที่เกี่ยวข้องกับทุนชุมชน คือการจัดสรรและกระจายทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ให้กับสมาชิกในชุมชนอย่างทั่วถึง การสร้างเสริมทุนให้แก่ชุมชนและสังคม จะเป็นทรัพยากรและเป็นทุนที่ชุมชนและสังคมจะนำไปเป็นพลังขับเคลื่อนงานต่างๆ ให้ช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ในชุมชนหรือสังคมนั้น

พัฒนาพงศ์ สุกิจปาณีนิจ (2552: 77-80) ได้สรุปถึงบทบาทของทุนทางสังคมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อสร้างการสมดุลของประเทศ ต้องมีความเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจชุมชนกับเศรษฐกิจมหภาค ซึ่งทุนทางสังคมเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ กล่าวคือ

1) การพัฒนาคุณภาพคนและแรงงาน คนถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ การผลิตคนที่มีความรู้ และทักษะจะส่งผลต่อการเพิ่มผลิตภาพของกำลังแรงงาน ทุนทางสังคมจะมีบทบาทในการพัฒนาความรู้ และคุณธรรมที่พัฒนาจิตใจ ให้เป็นคนมีวินัย และเสียสละ

2) การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าและบริการ ทุนทางสังคมเกิดจากความไว้วางใจซึ่งกันและกันมีการจัดการแรงงานที่เป็นธรรม และเน้นประโยชน์ส่วนรวม

3) การเพิ่มมูลค่าสินค้าและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน เป็นการผลิตที่ควบคู่กับวิถีชีวิตในสังคม ทำให้คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของสินค้าและบริการ

4) การเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงเงินทุน เป็นการระดมทุนระหว่างกันและนำเงินมาสนับสนุนสมาชิก บนพื้นฐานของความไว้วางใจ

5) เป็นการสร้างกลไกตลาด โดยการรวมกลุ่มสามารถเพิ่มอำนาจการต่อรองทางเศรษฐกิจให้กับสมาชิกกลุ่มในการต่อรองกับผู้ซื้อหรือ ผู้ขาย พ่อค้าคนกลาง เป็นต้น

World Bank (n.d.: Online) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของทุนทางสังคม โดยทุนทางสังคมเป็นการรวมกลุ่มกระทำของคน ที่สามารถพัฒนาเป็นโครงการที่มีประสิทธิผล และก่อให้เกิดความยั่งยืน โดยการสร้างจากความสามารถของคนในชุมชนที่ร่วมมือกัน สามารถก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชน หรือการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และเกิดความยั่งยืนของชุมชน

กล่าวโดยสรุป ความสำคัญของทุนทางสังคมสามารถสรุปสาระสำคัญ คือ

1) ทุนทางสังคมเป็นความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความไว้วางใจกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มุ่งต่อผลประโยชน์ส่วนรวม ทำให้ชุมชนเข้มแข็งสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้

2) ทุนทางสังคม เป็นการรวมตัว รวมกลุ่มของมนุษย์ในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และส่งผลต่อการพัฒนาส่วนรวม

3) ทุนทางสังคมสามารถพัฒนาได้ด้วยคนในชุมชน สามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาด้วยตนเอง สามารถลดการพึ่งพาจากภายนอก

4) การพัฒนาทุนทางสังคมของชุมชน จะทำให้ชุมชนมีความเข้าใจชุมชนตนเอง และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการพัฒนาแก้ปัญหาของชุมชนเอง

5) ทุนทางสังคม เป็นความร่วมมือของคนในชุมชน ที่พัฒนาให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชน ก่อให้เกิดกิจกรรมหรือโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

5.3 แนวคิดทุนทางสังคมในต่างประเทศ

แนวคิดทุนทางสังคม (Social Capital) ได้มีการแพร่หลายหลังจากมีการกล่าวถึงเรื่อง ประชาสังคม (Civil Society) จากแนวคิดของนักรัฐศาสตร์ชื่อ Putnam และธนาคารโลก (World Bank) นำคำว่า ทุนทางสังคมไปใช้ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาทางด้านสังคม รวมถึงเป็นแนวทางในการพัฒนาองค์กร (วรวิฑู โรมรัตน์พันธ์, 2548: 16)

ทุนทางสังคม ปรากฏครั้งแรกในการอภิปรายของ Hanifan (1920) (อ้างถึงใน วรวิฑู โรมรัตน์พันธ์, 2548: 16) ในหนังสือ Rural School Community Centres ซึ่งอธิบายถึงสิ่งที่พบได้ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ เช่น การสร้างมิตรภาพ ความเห็นอกเห็นใจ และการติดต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ครอบครัวที่ทำให้เกิดหน่วยทางสังคม โดย Hanifan กล่าวว่า การสร้างทุนทางสังคมในชุมชน ก็เช่นเดียวกับองค์กรธุรกิจ คือต้องมีการรวบรวมในการระดมทุน ก่อนที่จะมีการดำเนินทางธุรกิจ บุคคลจะต้องสร้างมิตรภาพ เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม เพราะหากบุคคลอยู่ตามลำพังอาจไม่ได้รับการช่วยเหลือทางสังคม ทุนทางสังคม จะมีการสะสมเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคม ช่วยให้บุคคลบรรลุตามความต้องการของตน และช่วยให้เกิดศักยภาพในการปรับปรุงการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น

แนวคิดทุนทางสังคมได้รับความสนใจจากนักคิดหลายท่าน เช่น

Putnam (2000) (อ้างถึงใน วรวิฑู โรมรัตน์พันธ์, 2548: 16) ได้กล่าวถึง ทุนทางสังคมในการศึกษาเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยในอิตาลี ในปี 1970 โดยพบว่า ทุนทางสังคมมีส่วน ในการส่งเสริมการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตย Putnam ได้ยกตัวอย่างของแคว้น Emilia – Romagna and Tuscany โดยชี้ให้เห็นว่ามีการจัดการองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ทำให้ประชาชนมีความสนใจในเรื่องที่เกี่ยวกับสาธารณะร่วมกัน มีการรวมกลุ่ม และความเชื่อใจกัน มีการปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา มีการเคารพต่อกฎหมาย ผู้นำมีความซื่อสัตย์ มีการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ Putnam ได้กล่าวถึง กระบวนการการเกิดทุนทางสังคม เริ่มจากสมาชิกในสังคม มีระบบคิด ค่านิยม โดยเน้นเรื่องระบบคิดในการมีส่วนร่วมในความร่วมมือกัน ซึ่งระบบความสัมพันธ์ของประชาชนในสังคม จะนำไปสู่ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีส่วนสำคัญต่อการส่งเสริมเรื่องประชาธิปไตย

นอกจากนี้แนวคิดทุนทางสังคมยังได้ถูกกล่าวถึง ใน World Bank (1998) (อ้างถึงใน ประไพ ศิวะสิริวิลาศ, 2549) The World Bank หรือธนาคารโลก ได้กล่าวถึง ทุนทางสังคมเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวสถาบันต่างๆ ในสังคมร่วมกัน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ทุนทางสังคมจะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

5.4 แนวคิดทุนทางสังคมในประเทศไทย

ทุนทางสังคม ปรากฏในการพัฒนาประเทศไทย ภายหลังจากวิกฤตทางเศรษฐกิจ ปี พ.ศ. 2540 การแพร่หลายของแนวคิดทุนทางสังคม เกิดขึ้นจากกระแสทุนทางสังคมที่ได้รับการขานรับจากองค์กรระหว่างประเทศ เช่น ธนาคารโลก ทำให้แนวคิดทุนทางสังคมแพร่หลาย การปรากฏของทุนทางสังคมเป็นผลมาจากการตระหนักถึงข้อผิดพลาดในการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา การพัฒนาชนบทถูกจัดลำดับสำคัญรองจากการพัฒนาอุตสาหกรรม การตระหนักถึงความสำคัญที่ชนบทเป็นภาคเศรษฐกิจที่สามารถช่วยให้ประเทศรอดพ้นจากภาวะวิกฤตของประเทศ ทำให้ชุมชนชนบทยังมี “ทุนสังคม” ที่จะสามารถฟื้นฟูและนำมาใช้ในการพัฒนา ภายหลังจากที่ประเทศไทยประสบภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ รัฐบาลไทยได้ขอความช่วยเหลือจากธนาคารโลก (เงินกู้) ในโครงการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund-SIF) โดยโครงการนี้สนับสนุนให้มีการนำทุนทางสังคมมาใช้ เพื่อบรรเทาผลกระทบจากภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ และเพื่อให้เกิดการพัฒนาในระยะยาว (บัวพันธ์ พรหมพักพิง, 2546: 6)

ในปี พ.ศ. 2540 มีการจัดตั้งสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (Social Investment Fund: SIF) โดยโครงการของกองทุนเพื่อสังคม เป็นความพยายามที่จะให้สังคมไทยกลับไปมองคุณค่าเดิม ทั้งที่มีในส่วนบุคคล ความเอื้ออาทร ซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ ยังพิจารณาถึงเรื่อง ภูมิปัญญา ประเพณี ความเชื่อ วัฒนธรรมในชุมชน รวมถึงสิ่งที่เป็นศักยภาพที่เกิดขึ้นในการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชน เช่น ในเรื่องของ ผู้นำ กลุ่ม องค์กรประชาชน เครือข่าย เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า ทุนทางสังคมในการพัฒนาประเทศไทย เป็นผลมาจากการตระหนักถึงทิศทางที่ไม่สมดุลของการพัฒนาที่ผ่านมา ประกอบกับธนาคารโลก ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทุนทางสังคม ซึ่งทำให้เกิดการให้ความสำคัญกับฐานทุนทางสังคมในฐานะของการพัฒนา ซึ่งส่งผลที่สำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาของประเทศไทย (ประไพ ศิวะสิริวิลาศ, 2549)

นอกจากนี้แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมมีปรากฏในการให้ความสำคัญในการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554 โดยกล่าวถึงการพัฒนาประเทศให้สามารถมั่นคงอยู่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ จำเป็นต้องสร้างระบบโครงสร้างของประเทศให้มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น การพัฒนาทุนทางสังคม เป็นส่วนสำคัญ ที่ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของคนในทุกมิติทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา โดยเน้นการเสริมสร้างสุขภาวะ ให้มีความรู้มีภูมิคุ้มกันสู่การเปลี่ยนแปลงก้าวสู่สังคมฐานความรู้ ดำรงซึ่งศีลธรรมอันดีงาม ชุมชนมีความเข้มแข็ง ชุมชนสามารถสร้างความสมดุลของทุนทางสังคมให้มีความเชื่อมโยงกับขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม เพื่อเพิ่มพูนความสัมพันธ์ของคนทั้งภายในและภายนอกชุมชน สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาที่ยากและสลับซับซ้อน และชุมชนยังสามารถพัฒนาอนาคต

ของชุมชนได้ ทูทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเช่น

1) การนำกิจกรรมของชุมชน เช่น ทูทางสังคม มาจัดเป็นฐานทรัพยากรของชุมชนจะทำให้รู้ศักยภาพชุมชนในประเด็นต่างๆ และกำหนดทางเลือกของการพัฒนา

2) การจัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยการนำข้อมูลแหล่งทูทางสังคม มาวิเคราะห์ปัญหา และสาเหตุ ค้นหาทางออก นำไปทดลองปฏิบัติ มีการต่อยอดและปรับใช้ประโยชน์ จะทำให้เกิดกิจกรรมพัฒนาของชุมชนที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเองด้วยศักยภาพ

3) การส่งเสริมด้านการเรียนรู้ของชุมชน จะเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับความหลากหลายของทุนในชุมชน ทำให้มีการรวบรวมความรู้ต่างๆอย่างเป็นระบบ เผยแพร่สู่ชุมชนและมีกระบวนการพัฒนาที่ต่อยอดเกิดประโยชน์ต่อการพึ่งตนเองและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และเป็นรากฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศ

4) การเสริมสร้างทูทางสังคม เช่น การปลูกฝังค่านิยมที่ดีงาม การสร้างระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยของคนในชุมชน การจัดกิจกรรมเชื่อมโยงบทบาทของครอบครัว สถานศึกษา และสถาบันทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ และสืบสานวัฒนธรรมที่ดีงามของชุมชน จะสร้างความมั่นคงทางสังคม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.: ออนไลน์)

นอกจากนี้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559 ให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศ กล่าวคือ การกำหนดทิศทางในการพัฒนาประเทศ ต้องมีการสร้างภูมิคุ้มกันในมิติต่างๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนและมีความสมดุล โดยนำทุนที่มีศักยภาพของประเทศมาใช้ประโยชน์โดยการบูรณาการให้มีความเกื้อกูลกัน การเสริมสร้างทูทางสังคม (ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม) โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาในเรื่องของคนและสร้างสังคมไทยอย่างมีคุณภาพ สร้างภูมิคุ้มกันในหลากหลายระดับตั้งแต่ ระดับปัจเจก ครอบครัว และชุมชน ให้สามารถจัดการความเสี่ยง มีการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง มีการเข้าถึงทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างมีความเป็นธรรม เป็นรากฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.: ออนไลน์)

5.5 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับทูทางสังคม

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับทูทางสังคม ที่สำคัญคือแนวคิดของ ปีแอร์ บูร์ดีเยอ (Pierre Bourdieu) เป็นนักปรัชญาสังคมศาสตร์ ชาวฝรั่งเศส บูร์ดีเยอเริ่มงานทางชาติพันธุ์วิทยาด้วยผลงานชิ้นแรกคือ หนังสือเรื่อง Sociologie de l'Algerie ตีพิมพ์ในปี 1958 และแปลเป็นภาษาอังกฤษในปี 1962 โดยใช้ชื่อหนังสือว่า The Algerians นอกจากนี้มีผลงานที่สำคัญ เช่น ในปี 1979 ตีพิมพ์

ผลงานเรื่อง La Distinction, Critique Sociale du Jugement แปลเป็นภาษาอังกฤษชื่อ Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste (1984) หนังสือมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ การบริโภค รสนิยมทางวัฒนธรรม และรูปแบบการดำเนินชีวิตของชาวฝรั่งเศส (สุนีย์ ประสงค์ บัณฑิต, 2553: 20-23) แนวคิดที่สำคัญของบูร์ดิเยอ คือ

1) แนวคิดเรื่องทุน บูร์ดิเยอได้กล่าวถึงทุนประเภทต่างๆ คือ

1.1) ทุนเศรษฐกิจ (Economic Capital) ทุนประเภทนี้สามารถคิดคำนวณเป็น ปริมาณที่แน่นอนได้ สามารถระบุรูปแบบได้อย่างแน่ชัด ทุนเศรษฐกิจ เช่น รายได้ ทรัพย์สิน/ สิ่งของที่มีราคาเช่นที่ดิน อาคารบ้านเรือน รูปแบบของทุนประเภทนี้จะดำเนินงานอยู่ใน Field เศรษฐกิจ แต่อาจเปลี่ยนไปยัง Field อื่นๆได้

1.2) ทุนวัฒนธรรม บูร์ดิเยอแบ่งทุนวัฒนธรรมเป็น 3 รูปแบบคือ

1.2.1) Objectified Form ได้แก่ ทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบของวัตถุ เช่น หนังสือ รูปภาพ แผ่นซีดี ที่ปัจเจกบุคคลเป็นเจ้าของ

1.2.2) Institutionalised Form ได้แก่ ทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบของ สถาบัน

1.2.3) Embodied Form ได้แก่ สมรรถนะด้านวัฒนธรรมของปัจเจกบุคคล เช่น ความสามารถหรือความรู้ที่จะอธิบายในเรื่องศิลปะ การมีบุคลิกที่สง่างาม การวางท่าทางกิริยา ทิ้งดงาม ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับ “Habitus” แต่บูร์ดิเยอแสดงให้เห็นว่าต่างกันคือ หากบุคคลมีความรอบรู้ในวิชาปรัชญา เขาจะสนใจในการแสวงหาหนังสือปรัชญามาอ่าน สมรรถนะ ทางวัฒนธรรมเช่นนี้เรียกว่า “Habitus” แต่หากบุคคลนี้เปลี่ยนไปเป็นนักเขียนในนิตยสารทำให้ มีรายได้ ลักษณะดังกล่าวจะกลายเป็นแบบ Embodied Form

1.3) ทุนสัญลักษณ์ (Symbolic Capital) ทุนประเภทนี้ บูร์ดิเยอ หมายถึง สถานภาพ หรือชื่อเสียง การได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่นๆ ที่ทำให้เจ้าของทุนเกิดความได้เปรียบ

1.4) ทุนทางสังคม (Social Capital) แนวคิดของบูร์ดิเยอ เห็นว่าทุนทางสังคม เป็นเสมือนทรัพยากรอย่างหนึ่งที่สามารถเอื้ออำนวยประโยชน์ให้ได้ โดยทุนทางสังคมอาจมอง ในมุมมองปัจเจกบุคคล ที่มีเครือข่ายและเครือข่ายเป็นทรัพยากรอย่างหนึ่งของตน ทุนทางสังคม อาจกระจายตาม Field ต่างๆ เช่น เพื่อนร่วมรุ่น คนหมู่บ้านเดียวกัน เป็นต้น (กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, 2553: 551-553)

2) แนวคิดเรื่องโครงสร้างสังคม ผู้กระทำและการปฏิบัติการ ของปีแอร์ บูร์ดิเยอ กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน (2553: 553-558) ได้อธิบายถึงรายละเอียดดังนี้

2.1) โครงสร้างจะเป็นตัวกำหนด/หล่อหลอมลักษณะของบุคคล บูร์ดิเยอเรียกว่า ความโน้มเอียงของอุปนิสัย (Disposition) หรือ Habitus เช่น บุคคลที่อยู่ภายใต้ระบบทุนนิยม

จะมีความโน้มเอียงที่จะคิดเรื่อง ความเป็นเจ้าของ (Ownership) และความโน้มเอียงดังกล่าวจะดำรงรักษาโครงสร้างไว้

2.2) แนวคิดเรื่องคุณลักษณะของ Practice (การปฏิบัติการ) ของปีแอร์ บูร์ดิเยอ ได้อธิบายถึงรายละเอียดดังนี้

2.2.1) บูร์ดิเยอคิดถึง Practice โดยเทียบเคียงกับแนวคิดเรื่องภาษา ซึ่งเหมือนเหรียญ 2 ด้าน คือ ด้านหนึ่ง Practice จะถูกกำหนดจากกฎเกณฑ์ของโครงสร้างสังคม (บูร์ดิเยอเรียกว่า Rule) ในอีกด้านหนึ่ง Practice จะมีลักษณะที่สร้างสรรค์หรือเปลี่ยนแปลงได้ด้วยมนุษย์บางคน (ที่เป็น Agency-ผู้กระทำการ) (Practice แบบนี้ บูร์ดิเยอเรียกว่า “Strategy” ยุทธวิธี)

2.2.2) Practice จะต้องเกิดในกาละ (Time) และเทศะ (Space) หนึ่งๆเสมอ

2.2.3) Practice อาจดำเนินไปอย่างไม่รู้สำนึกตัวเต็มที่เสมอไป เช่น ตัวอย่างนักกีฬาสามารถเล่นกีฬาได้ราวกับ เป็นไปเอง แบบไม่เสียเวลาคิด

2.2.4) Practice เป็นการดำเนินชีวิตทางสังคมของมนุษย์มีลักษณะยืดหยุ่น ไม่ตายตัวแต่ต้องอยู่ในระเบียบ

บูร์ดิเยอขยายแนวคิดเรื่อง Practice โดยแบ่งความรู้เรื่อง Practice เป็น 3 ระดับ คือ

ระดับแรก เป็นความรู้ที่เห็นและคุ้นเคยกันในชีวิตประจำวัน เป็นความรู้ระดับปรากฏการณ์ (Phenomenological Level) เช่น ในสังคมปัจจุบันการให้ของขวัญในวาระโอกาสต่างๆ (วันเกิด/วันแต่งงาน/วันปีใหม่) เป็นต้น

ระดับที่สอง เป็นความรู้ระดับที่นักวิชาการมีการจัดระบบแบบแผน เช่น การให้ของขวัญให้ของขวัญกับใคร รวมทั้งบทบาทหน้าที่ เช่น บทบาทหน้าที่ของการให้ของขวัญคือการรักษาความสัมพันธ์ เป็นต้น

ระดับที่สาม มีลักษณะเป็นความรู้ที่เราใช้ต่อต้านแบบจำลอง/กฎระเบียบสังคม ซึ่งก็คือความรู้แห่งการปฏิบัติที่ ปีแอร์ บูร์ดิเยอ เรียกว่า “ยุทธวิธี” ปีแอร์ บูร์ดิเยอ กล่าวว่า ความรู้แบบยุทธวิธีนี้เป็นความรู้ที่นักวิชาการสายโครงสร้างนิยมจะมองไม่เห็น เพราะหลุดไปจากกรอบวิธีคิดแบบโครงสร้างนิยม ซึ่งปีแอร์ บูร์ดิเยอ ยืนยันว่า มนุษย์เราอยู่กับโครงสร้าง/กฎเกณฑ์อย่างมีความคิด มียุทธวิธีซึ่งทำให้มนุษย์เรามีสถานะเป็น Actor/Agency

2.3) แนวคิดเรื่อง Agency มนุษย์เป็นผู้กระทำการ มนุษย์ที่จะเป็น Agency ต้องมีคุณสมบัติคือ ต้องมีสิทธิหรือสามารถที่จะเลือก (Being with Option) ต้องสามารถทำในสิ่งที่เลือก และต้องมีการลงมือปฏิบัติการทำในสิ่งที่เลือก

3) แนวคิดเรื่อง Field ของปีแอร์ บูร์ดิเยอ กาญจนาก้าวเทพ และสมสุข หินวิมาน (2553: 558-559) ได้อธิบายถึงรายละเอียดดังนี้

3.1) Field เป็นปริภูมิหรืออาณาบริเวณทางสังคม (Social Arena) ที่มีการต่อสู้กันเกิดขึ้นเพื่อแย่งชิง/หรือช่วงชิงการเข้าถึงทรัพยากร (ทุนประเภทต่างๆ) เช่น สิ้นค้าทางวัฒนธรรม ความแตกต่างด้านความรู้ หรืออะไรก็ตามที่ทำให้ตัวเราแตกต่างไปจากผู้อื่น

3.2) Field จะมีเนื้อหา หลักตรรกะ โครงสร้างของตัวเอง เช่น Field ของศิลปะ Field ในแวดวงวิชาการ Field ของการกีฬา และเมื่อ Field เป็นระบบโครงสร้างของตำแหน่งต่างๆ ทางสังคมที่บุคคล/สถาบันครอบครองอยู่ การกำหนดสภาพการณ์ของผู้ครอบครองอาจเห็นได้ชัดเจน เมื่อคิดถึงตำแหน่งต่างๆของผู้เล่นเกมในกีฬานั้น

4) แนวคิดเรื่องคุณลักษณะสำคัญของ Habitus ของปีแอร์ บูร์ดิเยอ กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน (2553: 569-574) ได้อธิบายถึงรายละเอียดดังนี้

4.1) Habitus เป็นความโน้มเอียงของอุปนิสัย (Disposition) ที่รวมทั้งวิธีการใช้ร่างกาย วิธีคิด รสนิยม การกระทำ อารมณ์ความรู้สึก ของปัจเจกบุคคลที่อยู่ใน Social Field แต่ละประเภท

4.2) มีลักษณะ Transposable ลักษณะ Transposable ของ Habitus ในด้านหนึ่งจะมีคุณลักษณะที่มีกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เป็นตัวกำกับควบคุมความโน้มเอียง แต่อีกด้านหนึ่ง Habitus เป็นลักษณะระบบเปิด (Open System) มีลักษณะที่สร้างสรรค์แปลกใหม่ได้ แต่การปรับเปลี่ยนทั้งหมดก็ยังคงอยู่ภายในกรอบเกณฑ์

4.3) เป็นส่วนผสมระหว่างโครงสร้างภายนอกกับธรรมชาติภายในร่างกาย บูร์ดิเยอใช้คำว่า ซิมซ็ับ/แฝงฝังอยู่ในร่างกาย (Embodiment) เช่น โมซาร์ท (Mozart) ตามบิดาไปเล่นไวโอลินในที่ต่างๆ ตั้งแต่เด็ก มือและข้อมือที่จับไวโอลินของโมซาร์ทจึงกลายเป็น Habitus ของเขาไปเลย

4.4) Habitus เป็นตัวผลิต Practice และ Representation เป็นแบบฉบับเฉพาะตัว เช่น ผู้สืบทอดไวโอลินจะมีแบบเฉพาะตัวของเขาในการสืบทอดไวโอลินทุกครั้ง

4.5) Habitus มีลักษณะที่เหมือนภาษา กล่าวคือต้องกระทำตามโครงสร้าง/กฎเกณฑ์ และมีการปรับเปลี่ยนได้

4.6) Habitus ค่อนข้างจะทำงานอยู่ในระดับจิตไร้สำนึก กล่าวคือ สามารถปฏิบัติกร/ทำได้โดยไม่ต้องคิด/ไม่ต้องบอกเลย

4.7) Habitus เป็นคุณลักษณะที่มีได้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลแต่ละคน และในเวลาเดียวกันก็เป็นคุณลักษณะร่วมของคนแต่ละกลุ่ม แต่ละชนชั้น

4.8) Habitus นั้นไม่ได้เป็นความโน้มเอียงในแง่ วิธีคิด/การคิด เท่านั้นหากแต่เป็นความโน้มเอียงทางด้านอารมณ์/ความรู้สึก ซึ่งบูร์ดิเยอเห็นว่าเป็นส่วนประกอบที่สำคัญอย่างยิ่ง

4.9) หน้าที่ของ Habitus บูร์ดิเยอเสนอว่า ความแตกต่างทางชนชั้น (Class Distinction) ในสังคมปัจจุบันไม่ได้วัดจากตำแหน่งการผลิต (Production) หากแต่วัดจากตำแหน่งของการบริโภค

(Consumption) มากกว่าและในขั้นตอนของการบริโภคจะสามารถมองเห็น Habitus ของแต่ละคนชั้นได้อย่างชัดเจน เพราะบุคคลแต่ละคนชั้นจะมีวิธีการที่แตกต่างกัน เช่น การใช้เวลาวาง การแสดงออกปฏิกิริยาที่แตกต่างกัน

ตอนที่ 6 แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

6.1 ความหมายของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของบุคคลและชุมชน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกภายในชุมชนเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงให้เกิดแนวทางการปฏิบัติที่ดีขึ้น จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีผู้ให้ความหมายกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไว้หลายท่าน ดังนี้

ประสาท อิศรปริดา (2523: 3) ให้ความหมายการเรียนรู้ หมายถึง ประเด็นสำคัญ 5 ประการคือ

1) การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งแสดงว่าผลที่เกิดจากการเรียนรู้สามารถอยู่ในรูปพฤติกรรมที่สามารถสังเกตเห็นได้ หลังเกิดการเรียนรู้ ผู้เรียนอาจสามารถประกอบกิจกรรมบางอย่างได้ โดยก่อนเรียนรู้ อาจไม่สามารถทำกิจกรรมนั้นๆ ได้

2) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น ต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างถาวร นั่นคือพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปนั้น จะไม่เป็นพฤติกรรมที่เกิดในระยะเวลาอันสั้นหรือชั่วคราว

3) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนเป็นทันทีทันใด แต่อาจเป็นการเปลี่ยนแปลงศักยภาพ (Potential) ที่จะกระทำการต่างๆในอนาคต

4) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือการเปลี่ยนแปลงศักยภาพเป็นผลมาจากประสบการณ์ หรือการได้รับการฝึกฝน

5) ประสบการณ์หรือการฝึก หากได้รับการเสริมแรง (Reinforced practice) จะทำให้เกิดการเรียนรู้มากขึ้น

ทิสนา แคมมณี และคณะ (2545: 1) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ (Learning process) หมายถึง การดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนหรือการใช้วิธีการต่างๆ ที่ทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ และการเรียนรู้ในความหมายของผลการเรียนรู้ (Learning outcome) หมายถึง การเข้าใจในสาระต่างๆ มีความสามารถ การใช้ทักษะในกระบวนการต่างๆ และเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านการกระทำหรือพฤติกรรมที่ไปในทางที่พึงประสงค์

Mathews (อ้างถึงใน สิริลักษณ์ ยัมประสาทพร, 2548: 8-9) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง สิ่งที่เรียนรู้จากและผ่านการแลกเปลี่ยนกับคนอื่น เช่น อะไรคือสิ่งที่มี

คุณค่าต่อชุมชน อะไรคือผลประโยชน์ร่วมของชุมชน ในฐานะที่เป็นชุมชนมีเป้าหมายตรงกันอย่างไร เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น กระบวนการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนระหว่างสมาชิกในชุมชนและสาธารณชน ทำให้รู้ในสิ่งที่ต้องการรู้

สนธยา พลศรี (2550: 133) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ส่วนบุคคล ประสบการณ์ของชุมชน เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่เป็นบทเรียนของชุมชน นำไปสู่การรวมพลังหรือศักยภาพของชุมชน เพื่อร่วมกันในการพัฒนาชุมชน ให้ประสบความสำเร็จ

Roger (1986: 43) ให้ความหมายการเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงซึ่งทำให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจ ซึ่งสามารถพิจารณาได้ 2 ลักษณะ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างอัตโนมัติ (Automatic) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ในลักษณะสิ่งใหม่ๆ ซึ่งผู้เรียนอาจไม่ได้ตั้งใจ หรือเป็นลักษณะการเรียนรู้ที่เป็นไปในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ 2) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ตั้งใจ โดยต้องมีการวางแผนในการเรียนรู้ การกำหนดขั้นตอนของการเรียน ซึ่งผู้เรียนจะมีความเชี่ยวชาญหลังจากได้เรียนรู้แล้ว

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง วิธีการเรียนรู้ที่สมาชิกในชุมชน มีวิธีการเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง โดยมีองค์ประกอบ คือ วิธีการเรียนรู้ เนื้อหา/องค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้ และกลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้

6.2 ความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ทิตินา แคมมณี และคณะ (2545: 13) ได้สรุปถึงสาระสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ คือ การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสติปัญญา และกระบวนการทางจิตใจของบุคคลในการรับรู้สิ่งเร้าต่างๆ และพยายามสร้างความหมายของสิ่งเร้าหรือประสบการณ์ที่ตนได้รับเพื่อให้เกิดความเข้าใจในประสบการณ์นั้น โดยอาศัยกระบวนการทางสังคมเข้ามาช่วย เป้าหมายของการเรียนรู้ คือ การนำความรู้เพื่อใช้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ความคิด ความเข้าใจ ในการกระทำการต่างๆ ในการที่จะสามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546: 260) ได้สรุปถึงสาระสำคัญของกระบวนการเรียนรู้แบ่งเป็น 3 ประเด็น คือ

1) ด้านการเรียนรู้ คือ เป็นลักษณะของการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการเรียนรู้เพื่อทำเพื่อเป็น และเพื่ออยู่ร่วมกัน โดยผู้เรียนควรมีวัตถุประสงค์ คือ เรียนรู้เพื่อตนเอง เรียนรู้สิ่งนอกตัวที่มีความสัมพันธ์กับตนเอง เรียนรู้เพื่อปฏิสัมพันธ์กับสิ่งนอกตัว

2) ด้านการปฏิบัติ เมื่อมีความรู้แล้วเกิดความรู้แก่ผู้เรียน มีการนำความรู้มาปฏิบัติ ผ่านวิธีการต่างๆ เช่น พิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น มีการเรียนรู้และการปฏิบัติ มีกระบวนการแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นในมุมมองที่แตกต่างออกไป

3) นำสู่การเปลี่ยนแปลง กระบวนการเรียนรู้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ในเรื่องความรู้ ทักษะ และทักษะ

สนธยา พลศรี (2550: 125) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน มีความสำคัญ ต่อคนและชุมชน เพราะการที่มีการเรียนรู้จะทำให้เกิดความรู้ มีความเข้าใจในการดำรงชีวิต ที่เป็นส่วนตัวและการดำรงชีวิตร่วมกับบุคคลอื่น นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มทักษะต่างๆ การปรับเปลี่ยนทัศนคติที่เหมาะสม เป็นต้น การเรียนรู้จึงมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2551: 56) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ว่าเป็นสิ่งที่มีความจำเป็น การเรียนรู้จะทำให้คนได้ค้นหาศักยภาพที่แท้จริงของตนเอง ค้นพบทุนในชุมชน เช่น ทุนทรัพยากร ทุนโภคทรัพย์ ความรู้ ภูมิปัญญา ทุนวัฒนธรรม กระบวนการเรียนรู้จำเป็นต้อง ค้นหาทุนเหล่านี้ ต้องมีการค้นหาภูมิปัญญา เพื่อเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาชุมชนและประเทศต่อไป

ยุทธพร ศุภรัตน์ (2553: 56) กล่าวถึง การเรียนรู้เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลง ทางความคิด และการกระทำที่นำไปสู่การปฏิบัติในสิ่งใหม่ๆ ของคน กลุ่มคน หรือสมาชิกในองค์การ และส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงขององค์การ

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีประเด็นที่สำคัญคือ 1) สามารถปรับเปลี่ยนสมาชิกในชุมชนทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และทักษะ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิต และพึ่งตนเองได้ 2) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นกลุ่ม ทำให้เกิดการรวม ความคิด รวมพลังในการแก้ปัญหา ที่ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของชุมชน 3) กระบวนการเรียนรู้ ของชุมชน ทำให้ชุมชนได้ค้นหาศักยภาพของตนเอง เช่น ทุนที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อนำไปเป็นรากฐาน สำคัญในการพัฒนาชุมชน 4) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการพัฒนาความคิดของสมาชิก ในชุมชนให้นำไปสู่สิ่งใหม่ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น นำผลสู่การพัฒนาชุมชน และ พึ่งตนเอง

6.3 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

สีลาภรณ์ นาครทรรพ (2539: 225) ได้กล่าวถึงสาระสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ชุมชน กล่าวคือ กระบวนการเรียนรู้ชุมชน เป็นการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลที่มีการสื่อสารแลกเปลี่ยน ความคิดเห็น ในระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน กระบวนการเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นกลุ่ม ทำให้เกิดการรวมความคิด รวมพลังในการหาทางออกร่วมกันในการแก้ปัญหาต่างๆ

ที่เกิดขึ้นทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของตนเอง และเรียนรู้ในการที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น โดยองค์ประกอบของการเรียนรู้ของชุมชน คือ

1) เนื้อหาหรือองค์ความรู้ โดยกำหนดจากความต้องการหรือความจำเป็นของชุมชนเป็นหลัก เป็นเนื้อหาที่สอดคล้องอยู่ในการดำเนินชีวิต หวังผลในการนำไปใช้ในวิถีชีวิตในด้านต่างๆ และนอกจากนี้เนื้อหาการเรียนรู้จะแทรกในการดำรงชีวิต เช่น ทางด้านเศรษฐศาสตร์ เรียนรู้จากการผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนผลผลิต ทางด้านจิตวิทยา เรียนรู้จากการติดต่อสัมพันธ์และการทำงานกับผู้อื่น ทางด้านนิเวศวิทยา เรียนรู้จากธรรมชาติ การประกอบอาชีพทำนาทำสวน เป็นต้น

2) วิธีหรือกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งมีความยืดหยุ่นกับเนื้อหา และความถนัดของแต่ละคน ซึ่งมีหลายวิธี เช่น การสอน การฟัง การสังเกต การทดลองทำ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์

3) ฐานการเรียนรู้ หมายถึง เป็นแหล่งการเรียนรู้ ซึ่งมีอยู่ในชุมชน และนอกชุมชนหรือธรรมชาติรอบๆ ชุมชน ก็เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน โดยแหล่งเรียนรู้ชุมชน เช่น พ่อ แม่ ปู่ย่า ตายาย หมอพื้นบ้าน เครือข่ายและองค์กรชาวบ้าน สถาบันการเรียนรู้ของชุมชน เป็นต้น

อรศรี งามวิทยาพงศ์ และคณะ (2549: 4-10) กล่าวถึงองค์ประกอบการเรียนรู้ชุมชนประกอบด้วย

1) วิธีการ หรือช่องทางการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การศึกษาจากการดูงาน ทัศนศึกษา การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การปฏิบัติจริง การได้มีการสนทนาปรึกษาหารือ เป็นต้น

2) ฐานการเรียนรู้ภายในและภายนอกชุมชน ฐานการเรียนรู้ภายใน เช่น สมาชิกชุมชน ผู้นำชุมชน และภายนอกได้แก่ บุคคลหรือองค์กรภายนอก

3) เนื้อหาองค์ความรู้ที่มีความหลากหลาย เช่น เนื้อหาเกี่ยวกับการทำมาหากินของสมาชิกในชุมชน หรือการดำเนินชีวิตที่มีความสอดคล้องกับธรรมชาติ

4) บริบทสภาพแวดล้อมและกลไกต่างๆ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น การมีความสัมพันธ์เชิงสังคม (Social Relation)

5) กลไกส่งเสริมการเรียนรู้ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล ทำให้เกิดความรู้ใหม่ หรือการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ที่ทำให้เกิดการคิดค้น หรือการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ

สนธยา พลศรี (2550: 145-146) กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน คือ

1) ผู้เรียน คือ คนในชุมชน ควรประกอบด้วยบุคคลในชุมชน เช่น ผู้นำกลุ่ม ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ผู้สูงอายุ เยาวชน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องที่ต้องการเรียนรู้

2) ประสบการณ์ของผู้เรียน ซึ่งมาจากทุกภาคส่วนของชุมชน จะทำให้เกิดการ

แลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ในด้านต่างๆ ระหว่างผู้เรียน ทำให้มองเห็นภาพของชุมชน

3) กระบวนการเรียนรู้ คือ การตระหนักรู้ปัญหาาร่วมกัน การสร้างจิตสำนึกชุมชน การรวมตัวเป็นองค์การชุมชน การร่วมกันแสวงหาทางเลือกเพื่อแก้ปัญหา การปฏิบัติร่วมกัน การปรับปรุงให้มีความเหมาะสม การขยายเป็นเครือข่ายเพื่อการเรียนรู้

4) กิจกรรมการเรียนรู้ คือ การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ร่วมกัน เช่น การจัดเวทีเพื่อให้ทุกคนมีโอกาสแลกเปลี่ยนการเรียนรู้

5) ทุนของชุมชน นอกจากคนในชุมชนแล้ว ทรัพยากรที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ร่วมกัน คือ ทุนของชุมชน คือ ทุนทางธรรมชาติ ทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางสังคม ซึ่งทำให้ทราบศักยภาพในการนำมาใช้ในการแก้ปัญหาชุมชน เป็นองค์ประกอบหนึ่งในการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน

6) การจัดการเรียนรู้ เป็นการระดมความรู้และประสบการณ์ของผู้เรียนมาเป็นองค์ความรู้ร่วมกันของชุมชน โดยผู้จัดการเรียนรู้ ต้องดำเนินการให้เหมาะสม เช่น ในส่วนสถานที่ เนื้อหาสาระ บรรยากาศการเรียนรู้ เป็นต้น

7) องค์ความรู้ เป็นการสรุปความคิดที่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกัน อาจเป็นความรู้ใหม่ ผสานกับความรู้เดิมก็สามารถทำได้

8) การบูรณาการ เป็นการเรียนรู้ของชุมชนที่เป็นความรู้ที่หลากหลายที่ต้องบูรณาการให้เกิดเป็นองค์ความรู้ของชุมชน

9) การนำไปปฏิบัติร่วมกัน เป็นการนำองค์ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ไปใช้ปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

10) การติดตามประเมินผล เป็นการร่วมกันติดตามเพื่อประเมินความสำเร็จ หรือ ข้อบกพร่องของการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน เพื่อนำไปแก้ไขปรับปรุง

สุวิธิตา จรุงเกียรติกุล (2558: 38-39) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบหลักที่เอื้อต่อการพัฒนา สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แก่

1) บุคคลแห่งการเรียนรู้หรือผู้เรียนรู้ คือบุคคลที่ตระหนักถึงการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม ในกิจกรรมการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

2) ผู้จัดการเรียนรู้ คือ สถาบันครอบครัว ภูมิปัญญาท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน องค์กรท้องถิ่น สถานประกอบการ วิเคราะห์สภาพปัญหา ความต้องการของชุมชน และจัดกิจกรรม การเรียนรู้ที่เหมาะสม

3) แหล่งการเรียนรู้ คือ สถานที่สำหรับการศึกษาเรียนรู้ให้บริการความรู้ที่หลากหลาย

4) กิจกรรมการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และ ตามอัธยาศัย เช่น การเรียนรู้จากขนบธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่น เรียนรู้จากผู้รู้

5) บรรยากาศการเรียนรู้ มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคล และกลุ่มบุคคล

6) เครือข่ายการเรียนรู้ คือ การสร้างความร่วมมือกันในลักษณะหุ้นส่วนการเรียนรู้ เพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

7) การจัดการความรู้ คือ การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ กลไกการถ่ายทอดความรู้ ระบบการบริหารจัดการ การใช้สารสนเทศ เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้

8) องค์กรแห่งการเรียนรู้ คือ หน่วยงานต่างๆ เช่น หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน ภาคประชาชน มีบทบาทการจัดการเรียนรู้ในองค์กร สนับสนุนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สม่ำเสมอ และจัดกิจกรรมความรู้บริการชุมชน

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า องค์ประกอบสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน คือ 1) วิธีการเรียนรู้ หรือช่องทางการเรียนรู้ที่หลากหลาย 2) เนื้อหา องค์ความรู้ โดยกำหนดจากความต้องการหรือความจำเป็นของชุมชนเป็นหลัก สอดคล้องในการดำเนินชีวิต 3) แหล่งการเรียนรู้ ซึ่งมีอยู่ในชุมชน และนอกชุมชน หรือธรรมชาติรอบๆ ชุมชน 4) กลไกการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่เอื้อต่อการเรียนรู้

6.4 รูปแบบการเรียนรู้ของชุมชน

รูปแบบการเรียนรู้ของชุมชนมีหลายรูปแบบ โดยมีผู้เสนอแนวคิดดังนี้

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (2541: 21-23) ได้สรุปวิธีการทำงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน เครือข่าย และผู้นำ คือ กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มและผู้นำโดยผ่านกระบวนการคือ

- 1) การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาสถานการณ์ เพื่อทำให้มีข้อมูลในการวิเคราะห์ชุมชน
- 2) พัฒนาองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรของชุมชน ข้อมูลข่าวสารต่างๆ เพื่อความชัดเจนในการวิเคราะห์ข้อมูลและปัญหาต่างๆ
- 3) ขยายความร่วมมือ หากกลุ่มแนวร่วม เช่น การจัดเวทีของสมาชิกชุมชน การสัมมนา
- 4) พัฒนาวิธีการทำงานและค้นหาเครื่องมือรายละเอียดความรู้ต่างๆเกี่ยวกับชุมชน
- 5) สร้างเครือข่ายการแลกเปลี่ยนความรู้และขยายผลไปสู่การปฏิบัติต่อไป

สนธยา พลศรี (2545: 87-127) ได้สรุปขั้นตอนที่นำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน โดยกล่าวถึงกระบวนการพัฒนาชุมชนมี 7 ขั้นตอน คือ

1) การศึกษาชุมชน หรือชุมชนศึกษา คือการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนในด้านต่างๆ เช่น ด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษาความต้องการหรือปัญหาของสมาชิกในชุมชน เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน

2) การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน โดยการค้นหาปัญหาที่แท้จริงของชุมชน ค้นหาสาเหตุของปัญหาชุมชน และแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาชุมชน

3) การจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการลงมือแก้ไข โดยปัญหาที่ชุมชนส่วนรวมได้รับความเดือดร้อนมาก ควรเป็นปัญหาที่สำคัญมาก

4) การวางแผนและโครงการเพื่อการพัฒนาชุมชน เป็นการดำเนินการในการกำหนดวัตถุประสงค์ในการบริหาร และกำหนดวิธีทางสำหรับการพัฒนาชุมชนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

5) การดำเนินงานพัฒนาชุมชน คือ การดำเนินงานพัฒนาชุมชนตามแผนหรือโครงการที่กำหนดขึ้นไว้ มีการบริหารโครงการและการควบคุมติดตามโครงการ

6) การประเมินผลงาน เพื่อทราบข้อดี หรือข้อควรปรับปรุงการดำเนินงาน และนำไปใช้ปรับแผนงานและโครงการส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จในการพัฒนาชุมชน

7) การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค โดยมีแนวทางดำเนินการคือ ดำเนินการแก้ไขทันทีเมื่อเกิดปัญหาอุปสรรค จัดลำดับความสำคัญของปัญหาอุปสรรค ลำดับขั้นตอนการแก้ไขปัญหาอุปสรรค ทำความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้อง เปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนรับทราบปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น บันทึกปัญหาอุปสรรคและการแก้ไขในรูปแบบรายงานหรืออื่นๆ

โกวิท พวงงาม (2553: 228-230) ได้เสนอแนวคิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีกระบวนการคือ

1) กระบวนการเรียนรู้ชุมชน เพื่อสร้างฐานการเรียนรู้และองค์ความรู้ของตนเอง รวมถึงการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยมีผู้นำหรือผู้ทรงภูมิปัญญาเป็นแกนกลาง ซึ่งชุมชนใช้สร้างความเป็นเอกภาพและศักยภาพของตน พัฒนาและรวบรวมความรู้เพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน

2) กระบวนการสร้างทุนชุมชนหรือทุนทางสังคม มองทั้งการสะสมเงินตรา ทุนสังคม ที่มาจากบุคลากร ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา โดยทุนเหล่านี้มีหลากหลายรูปแบบ

3) กระบวนการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนา เป็นการแสวงหาความร่วมมือ จากนักวิชาการ สถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานนอกชุมชนเพื่อส่งเสริมให้ชุมชนทำงานวิจัยเอง หรือเพื่อนำผลที่ได้มาวางแผนพัฒนาชุมชน

4) กระบวนการสร้างความหลากหลายเพื่อเปิดรับความรู้และความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชน โดยเปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจวางแผนและพัฒนาเอง และนำไปสู่ความร่วมมือพัฒนาแบบภาคีต่างๆ ที่ผลักดันให้เกิดการพัฒนาเพื่อความสำเร็จ

5) การสร้างเครือข่ายชุมชน เพื่อขยายความรู้ในการพัฒนาตนเองและเครือข่าย
 ปรียา โสภณา (2554: 155) ได้เสนอแนวคิดลักษณะของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงเข้มแข็ง
 ต้นแบบ มีลักษณะคือ

- 1) มีแกนนำหมู่บ้านชุมชน กลุ่มองค์กรที่มีจิตอาสา เสียสละ เข้าใจสถานการณ์ ปัญหา
 ของหมู่บ้าน สามารถนำสมาชิกในหมู่บ้านร่วมแก้ไขปัญหา
- 2) มีกลุ่มองค์กรเข้มแข็งสามารถสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันเป็นการสร้างพลังร่วม
- 3) มีการสร้างทีมงานหลากหลาย และการพัฒนาทีมงาน
- 4) มีการจัดระบบความสัมพันธ์ การดูแลช่วยเหลือร่วมมือกัน
- 5) มีการรักษาและนำประเพณีวัฒนธรรมใช้ในการแก้ไขปัญหามุมชน
- 6) มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ความรู้บทเรียนจากการทำงานต่อยอดการพัฒนา
 หมู่บ้าน
- 7) มีการประสาน ความรู้ ความเชื่อ เสริมสร้างการเรียนรู้แก้ไขปัญหามุมบ้าน
- 8) มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจสามารถพึ่งตนเองได้ มีการจัดการทรัพยากรภายในหมู่บ้าน
 เอื้ออำนวยให้กับสมาชิกในชุมชน

- 9) มีกองทุนหมู่บ้าน ระดมทุนของหมู่บ้านและประสานทุนจากภายนอก
- 10) มีช่องทางการสื่อสารภายในและภายนอกหมู่บ้านเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- 11) มีความสามารถสร้างเครือข่ายกับภายนอกได้เป็นระบบ
- 12) มีการสร้างทีมผู้นำรุ่นใหม่ที่หลากหลายในกระบวนการพัฒนา

Kolb (1984) (อ้างถึงใน ทิศนา แคมมณี, 2556: 131-132) เสนอแนวคิดการเรียนรู้
 แบบเน้นประสบการณ์ (Experiential Learning) โดยหมายถึง การดำเนินการที่จะช่วยให้ผู้เรียน
 เกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมายโดยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ (Experience) ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้
 ในเรื่องที่ต้องการให้เรียนรู้ก่อน และให้สังเกต ทบทวนสิ่งที่เกิดขึ้นและนำมาพิจารณาไตร่ตรองร่วมกัน
 จนสามารถสร้างความคิดรวบยอดในสิ่งที่ได้เรียนรู้ และอาจนำความรู้ไปใช้ในสภาพการณ์ใหม่ๆ
 โดยกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์มีขั้นตอนหลักๆ 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นการรับประสบการณ์
 รูปธรรม (Concrete Experience-CE) 2) ขั้นสังเกตอย่างไตร่ตรอง (Reflective Observation-RO)
 3) ขั้นการสร้างแนวคิดเชิงนามธรรม (Abstract Conceptualization-AC) 4) ขั้นการทดลอง
 ประยุกต์หลักการไปใช้ในสภาพการณ์ใหม่ (Active Experimentation-AE)

ทิศนา แคมมณี (2556: 143-144) ได้กล่าวถึง การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม (Group
 Process-Based Instruction) คือ การดำเนินการที่มีกิจกรรมร่วมกันทำงานเป็นกลุ่ม โดยผู้เรียน
 เกิดกระบวนการเรียนรู้จากการทำงานกลุ่ม โดยหลักการคือ เป็นการทำงานร่วมกันของบุคคลตั้งแต่
 2 คนขึ้นไป โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ดำเนินงานร่วมกัน โดยผู้นำและสมาชิกกลุ่มต่างทำงาน

ตามหน้าที่ของตน ทำให้ผู้เรียนรู้เกิดกระบวนการทำงานกลุ่มและพัฒนาทักษะทางด้านสังคมและด้านต่างๆ ให้มากขึ้น

ประเวศ วะสี (2557: 74-79) กล่าวถึงกระบวนการชุมชน หรือชุมชนจัดการตนเอง ถ้ามีความเข้าใจ ปฏิบัติและสนับสนุนการปฏิบัติจะทำให้พัฒนาฐานของประเทศให้เกิดความเข้มแข็ง โดยกระบวนการประกอบด้วย

- 1) สถาปนาชุมชน โดยผู้นำชุมชนในหมู่บ้านมีทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ
- 2) สำรวจข้อมูลชุมชน โดยสภาผู้นำชุมชนสำรวจข้อมูลชุมชนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านที่ดิน แหล่งน้ำ ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งประวัติศาสตร์ของชุมชน
- 3) ทำแผนชุมชน นำข้อมูลมาทำแผนชุมชน โดยมีการพัฒนาที่บูรณาการทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม
- 4) เสนอแผนชุมชนต่อสภาประชาชน ซึ่งคือที่ประชุมของคนทั้งชุมชน โดยเสนอแผนชุมชนให้สภาประชาชนพิจารณา เพื่อเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ หรือปรับปรุง ดัดแปลง โดยแผนชุมชนเป็นแผนที่ที่คนทั้งชุมชนร่วมกันพิจารณา
- 5) คนทั้งชุมชนร่วมกันขับเคลื่อนแผนชุมชน โดยทำความเข้าใจร่วมกันและร่วมดำเนินการในการขับเคลื่อนแผนชุมชน
- 6) เกิดการพัฒนาอย่างบูรณาการ โดยขับเคลื่อนตามแผน เช่นการเชื่อมโยงกัน ในส่วนของเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ การศึกษา ประชาธิปไตย การพัฒนาจะให้เกิดความสมดุล

Wick and Leon (1993) (อ้างถึงใน ยุทธพร ศุภรัตน์, 2553: 33-41) โดย Wick และ Leon ได้ให้แนวคิดว่าให้นำเสนอวงจรการเรียนรู้เรียกว่า “SMART LEARNING” มีรายละเอียดคือ

- 1) การเลือกเป้าหมายที่มีความสำคัญต่อตนเองและองค์กร (Select a Goal that's vital to you and your company) เป็นการตัดสินใจว่าต้องการเรียนรู้อะไร โดยคำนึงถึงความสำคัญของตนเองและองค์กร
- 2) การทำแผนเพื่อการบรรลุเป้าหมาย (Map out How you'll achieve your goal) ต้องศึกษาเป้าหมายการเรียนรู้ ขั้นตอนการปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมาย ทรัพยากรหรือแหล่งเรียนรู้ ประเมินอุปสรรคที่คาดว่าจะเป็นไปได้ วัดผลคำนึงถึงผลประโยชน์ของภาพรวมองค์กรและประโยชน์ของผู้เรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะและความสามารถ
- 3) การปฏิบัติตามแผน (Act on your plan) เริ่มการปฏิบัติและดำเนินงานตามแผน กิจกรรมต่างๆที่กำหนดไว้

4) การทบทวนและประเมินว่าได้เรียนรู้อะไรและเรียนรู้อย่างไร (Review and Evaluate what and how you learned) เพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีมากขึ้น

5) วางเป้าหมายสำหรับเป้าหมายการเรียนรู้ลำดับต่อไป (Target your next learning goal) นำสิ่งที่ได้เรียนรู้ผสมผสานกับทักษะความสามารถใหม่ๆ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์การและการเรียนรู้ต่อไป

Knowles (1975) เสนอแนวทางการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-Directed Learning) โดยกล่าวถึงบุคคลมีเอกลักษณ์เฉพาะตน มีความต้องการเรียนรู้โดยการกำหนดจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ของตนเอง เลือกวิธีการเรียนรู้และตัดสินใจกระทำต่างๆ ด้วยตนเอง การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นการเรียนรู้เพื่อความสอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลง เป็นกระบวนการที่เรียนรู้อย่างที่ต่อเนื่องที่จะวินิจฉัยในสิ่งที่ตนเองได้เรียนรู้ ออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตัวเอง เลือกกิจกรรมการเรียนรู้และประเมินผลด้วยผู้เรียนเอง

Osborn (1997) (Osborn อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2558: 236-239) เสนอการจัดการเรียนรู้โดยใช้การระดมสมอง (Brainstorming Technique) คือ การให้บุคคลได้ใช้ความคิด เสนอแนะวิธีแก้ปัญหาให้ได้มากที่สุดในเวลาจำกัด โดยหลักการคือจะไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์หรือตัดสินความคิดเห็นต่างๆ ปริมาณความคิดยิ่งมากยิ่งดี ความคิดของกลุ่มสามารถทำให้มีคุณค่ามากกว่าความคิดของคนคนเดียว เมื่อมีการระดมสมองจนจะเสร็จสิ้น จึงนำความคิดเหล่านั้นมาประเมิน ปรับปรุง ผสมผสานกัน เพื่อให้ได้ความคิดร่วมกันได้ดีที่สุด และคัดเลือกความคิดที่จะนำมาใช้แก้ปัญหาหรือนำไปพัฒนาต่อไป

Barrows and Tamblyn (1980) (Barrows and Tamblyn อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2558: 348-349) เป็นผู้บุกเบิกแนวทางการเรียนโดยใช้ปัญหาเป็นหลัก ซึ่งแนวคิดนี้เกิดขึ้นที่ McMaster University ประเทศแคนาดา การสอนโดยใช้ปัญหาเป็นหลัก (Problem-Based Learning) เป็นการสอนที่มุ่งสร้างความเข้าใจและหาทางแก้ปัญหา โดยใช้ปัญหาเป็นจุดตั้งต้นของกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาด้วยเหตุผล มีการสืบค้นข้อมูลที่ต้องการเพื่อสร้างความเข้าใจกลไกของตัวปัญหา รวมทั้งวิธีแก้ปัญหา การเรียนโดยใช้ปัญหาเป็นหลักจะเป็นรูปแบบที่ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยใช้ปัญหาทำให้ผู้เรียนเกิดความต้องการที่จะศึกษาค้นคว้าความรู้ สามารถใช้กระบวนการแก้ปัญหาด้วยตนเอง

กล่าวโดยสรุป รูปแบบการเรียนรู้ของชุมชน มีลักษณะเป็นกระบวนการคือ 1) การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาสถานการณ์ความต้องการ 2) พัฒนางค์ความรู้ 3) ขยายความร่วมมือ หากกลุ่มแนวร่วม 4) พัฒนาวิธีการทำงานและค้นหาเครื่องมือรายละเอียดความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับชุมชน และ 5) สร้างเครือข่ายการแลกเปลี่ยนความรู้และขยายผลไปสู่การปฏิบัติต่อไป นอกจากนี้รูปแบบการเรียนรู้ของชุมชนมีผู้เกี่ยวข้องที่สำคัญในการขับเคลื่อนการเรียนรู้ของชุมชน คือ ผู้นำชุมชน

ตัวผู้เรียนหรือสมาชิกในชุมชน และหน่วยงานภายนอกซึ่งเป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน

6.5 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของชุมชน

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2558: 27) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะประสบความสำเร็จต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สนับสนุนหลายประการ คือ

- 1) ผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้ได้
- 2) มีการจัดสาระการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัย ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนและความคาดหวังของสังคม
- 3) ผู้เรียนมีโอกาสคิด และสร้างสรรค์ผลงานด้วยตนเอง
- 4) มีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย
- 5) เชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ เพื่อการเรียนรู้ เช่น ชุมชน ครอบครัว องค์กรต่างๆ

กระทรวงมหาดไทย กรมการพัฒนาชุมชน สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน (2556: 30-39) ได้กล่าวถึงการเสริมสร้างทักษะในการบริหารจัดการชุมชน ที่มีการพัฒนาแบบพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน คือ

- 1) การส่งเสริมกระบวนการชุมชน เป็นลักษณะการทำงานของชุมชนในการค้นหาข้อมูลของชุมชน วิเคราะห์สภาพชุมชน ตระหนักในสภาพชุมชน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาและแก้ปัญหาของชุมชน การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยการส่งเสริมกระบวนการชุมชน เป็นการพัฒนาศักยภาพคน ด้วยกระบวนการเรียนรู้จากการกระทำจริงอย่างต่อเนื่อง

- 2) การสร้างลักษณะนิสัยให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นลักษณะนิสัยของคนในชุมชน มีการพัฒนาความรู้ ความสามารถของตนเองต่อเนื่อง มีความคิดสร้างสรรค์ มีการแบ่งปันถ่ายทอดความรู้ แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ที่สร้างสรรค์

- 3) การส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้ เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนสามารถนำความรู้ที่มีอยู่ ทั้งในตัวคน ภูมิปัญญาของชุมชน จากแหล่งความรู้ต่างๆ ภายในชุมชนมาสร้างมูลค่าเพิ่มหรือเพิ่มคุณค่าให้กับความรู้ที่มีอยู่ให้เกิดผลสามารถตอบสนองความต้องการหรือแก้ไขปัญหาของคนในชุมชนได้

- 4) การส่งเสริมการพัฒนาชุมชนให้เกิดระบบบริหารจัดการชุมชน คือ การส่งเสริมให้ชุมชนมีศักยภาพ ด้วยการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นการพัฒนาระบบโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อให้บุคคลแต่ละคนได้พัฒนาตนเอง โดยการสร้างสถานการณ์ให้เกิดขึ้น เช่น การจัดเวที

เรียนรู้แก่สมาชิกชุมชน การอบรม การศึกษาดูงาน การสาธิต การฝึกทำกิจกรรม การสร้างเวที แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสร้างนโยบายเพื่อการพัฒนาชุมชน จากเวทีสนทนา การจัดระเบียบชุมชน เพื่อการเคลื่อนไหวกิจกรรมให้ตอบสนองชุมชนและแผนชุมชน การทำงานเป็นทีม เพื่อเพิ่มศักยภาพคนในชุมชนให้เป็นกลุ่มที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และการบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานย่อยของชุมชน

5) พิจารณาการดำเนินการส่งเสริมระบบการบริหารจัดการให้เกิดขึ้นในชุมชน เช่น บางชุมชนสามารถจัดรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนด้วยองค์กรชุมชน บางชุมชนมีวัฒนธรรมของชุมชน บางชุมชนมีทรัพยากร มีทุนชุมชนที่สมบูรณ์ แต่อาจขาดผู้นำ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องสร้างศักยภาพของผู้นำในการพัฒนาชุมชน

Davenport และคณะ (1998) (อ้างถึงใน ยุรพร ศุภรัตน์, 2553: 162-163) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ช่วยให้องค์การสร้างความรู้ แบ่งปันความรู้ และใช้ความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ

- 1) การเชื่อมโยงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่องค์การได้รับจากการใช้การจัดการความรู้
- 2) สิ่งอำนวยความสะดวกทั้งทางด้านเทคนิคและองค์การ การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการจัดการความรู้ อาจหมายถึง การวางบทบาทและกลุ่มคนในองค์การที่สมาชิกทักษะที่สมาชิกคนอื่นสามารถสอบถามหรือสร้างเป็นเครือข่าย
- 3) มาตรฐานและความยืดหยุ่นในโครงสร้างความรู้ โดยความรู้มีความสัมพันธ์กับบุคคล ต้องมีการจัดเก็บความรู้เพื่อสามารถเรียกใช้ได้สะดวก
- 4) วัฒนธรรมที่สนับสนุนกับความรู้ เช่น สมาชิกมีพื้นฐานความใฝ่รู้ การสร้างความรู้ และแบ่งปันความรู้ให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมขององค์การ
- 5) มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน และใช้ภาษาที่เข้าใจชัด
- 6) สนับสนุนให้เกิดการปรับเปลี่ยนและเสริมการจูงใจ
- 7) มีช่องทางการถ่ายโอนความรู้หลายช่องทาง
- 8) ได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารระดับสูงขององค์การ

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของชุมชน คือ 1) ความพร้อมของผู้เรียน 2) การจัดสาระการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน 3) แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย 4) การเชื่อมโยงกับเครือข่ายต่างๆ 5) การค้นหาข้อมูลชุมชนและพัฒนาศักยภาพชุมชน 6) การส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 7) การส่งเสริมระบบการบริหารจัดการชุมชน 8) การเชื่อมโยงผลประโยชน์จากการใช้ความรู้ 9) การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการค้นคว้า

ข้อมูลความรู้และการใช้ความรู้ 10) การสร้างวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนและการสื่อสารทำความเข้าใจ ในหลากหลายช่องทาง และ 11) การสนับสนุนให้เกิดการปรับเปลี่ยนและเสริมแรงจูงใจ

ตอนที่ 7 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ

นุศรา ตัณฑลาพุด (2548) ได้ทำการศึกษาศักยภาพในการจัดการเขตเศรษฐกิจพิเศษ ชายแดนของจังหวัดเชียงราย โดยมีวัตถุประสงค์คือเพื่อให้ทราบถึงศักยภาพและแผนการประสานความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนที่จะรองรับโครงการเศรษฐกิจพิเศษชายแดน เพื่อให้การดำเนินโครงการสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ตลอดจนทราบถึงปัจจัยที่ทำให้ศักยภาพของโครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษ เกิดขึ้นอย่างเต็มรูปแบบและเกิดประโยชน์สูงสุด การศึกษาวิจัยเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า ศักยภาพในการจัดการเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน จะเกิดขึ้นได้ต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน ทั้งทางด้านการค้า การลงทุน การคมนาคมขนส่ง การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ตลอดจนวัตถุประสงค์ ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคท้องถิ่น ควรพัฒนาทั้งด้านการลงทุน การพัฒนาสิ่งแวดล้อม และทำความเข้าใจกับประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ เพื่อให้มีการเตรียมความพร้อมในการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต และสามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงได้

วีระศักดิ์ ญาวิระ (2549) ได้ทำการศึกษา ผลกระทบของนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ ที่มีต่ออำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อศึกษาผลกระทบของนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษที่มีต่ออำเภอแม่สาย ในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งศึกษาแนวทางและข้อเสนอแนะต่ออำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายในการปรับตัวเพื่อรองรับนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ รวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง 365 ราย โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้รับทราบนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดเชียงราย จากเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการมากที่สุด และเห็นด้วยกับการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยเห็นว่าจะมีผลกระทบด้านสังคม ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การถือครองที่ดิน การใช้ประโยชน์ที่ดิน ความเสมอภาคระหว่างชุมชนกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ ความมั่นคงปลอดภัย อีกทั้งเห็นว่าจะส่งผลดีต่อเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของอำเภอแม่สาย สำหรับผลกระทบของนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษที่มีต่อเศรษฐกิจอำเภอแม่สาย สรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่านโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีผลกระทบต่อการค้าของอำเภอแม่สายในระดับน้อย โดยเห็นว่าอำเภอแม่สายจะกลายเป็นศูนย์กลางการค้าชายแดน และเป็นศูนย์กลางขนส่งสินค้าระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ด้านการลงทุน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าผลกระทบต่อการลงทุนของอำเภอแม่สายในระดับมาก อาจทำให้มีการ

ลงทุนนอกเหนือไปจากอุตสาหกรรม เช่น การปลูกพืชจีเอ็มโอ ด้านการท่องเที่ยว กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่ามีผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของอำเภอแม่สายระดับน้อย โดยแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งอาจทับซ้อนกับพื้นที่จัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งมีการเข้มงวดการเข้าออก ผลกระทบด้านการเมือง มีผลกระทบต่ออำเภอแม่สายระดับมาก โดยเห็นว่า ผู้ว่าราชการจังหวัด อบจ. อบต. เทศบาล ต้องปรับยุทธศาสตร์ในการบริหารงานให้สอดคล้องกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ ผลกระทบด้านสังคม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่ามีผลกระทบในระดับมาก เช่น ผลกระทบด้านแรงงานต่างด้าวเป็นจำนวนมาก อาชญากรรม เป็นต้น ผลกระทบด้านวัฒนธรรม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่านโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษมีผลกระทบด้านวัฒนธรรมต่ออำเภอแม่สายในระดับมาก เช่น เรื่องวัฒนธรรม แนวทางเกี่ยวกับการปรับตัวเพื่อรองรับนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษของอำเภอแม่สาย เช่น การรับฟังปัญหาของประชาชนในพื้นที่ การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อให้ประชาชนรับทราบและมีความเข้าใจมากขึ้น

สุรพงษ์ ปิยะโชติ (2554) ได้ทำการศึกษา บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ท้องถิ่นกับการส่งเสริมการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษการค้าชายแดนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ท้องถิ่นต่อการกำหนดนโยบายการส่งเสริมเขตเศรษฐกิจพิเศษการค้าชายแดนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี และศึกษาแนวโน้มปัญหาและผลที่คาดว่าจะเกิดจากนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษการค้าชายแดนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี โดยการศึกษาพบว่า หน่วยงานท้องถิ่นมีบทบาทในการวางแผนการทำงานให้ข้อมูลสนับสนุนในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ สร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับภาครัฐ หน่วยงานในระดับภูมิภาคมีบทบาทในการรับแผนจากรัฐบาลมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการและสร้างความเข้าใจตลอดจนการเพิ่มศักยภาพของผู้ประกอบการ กลุ่มผลประโยชน์ท้องถิ่นมีบทบาทในการนำเสนอข้อคิดเห็นสู่ภาครัฐ แนวโน้มปัญหาจากนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ เช่น ปัญหาที่ดินที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความมั่นคง ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาการประสานงานของหน่วยงานภาครัฐ ข้อเสนอแนะที่สำคัญ เช่น ภาครัฐและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีมาตรการจูงใจในการดึงดูดนักลงทุนเข้าไปในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ควรมีการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวที่เข้ามาทำงาน ภาครัฐควรมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับความเจริญ ในการปฏิบัติงานควรประสานความร่วมมือระดมความคิดเห็นเพื่อวางแผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อรองรับความเจริญในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

อมรา จำรูญศิริ (2545) ศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า หลังจากที่ภูเรือได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ลักษณะของวิถีชีวิตของประชาชนเปลี่ยนไป โดยในด้านเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะทางด้านอาชีพการท่องเที่ยว มีการผลิตเพื่อขาย ทางด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมพบว่า การปกครองมีระเบียบแบบแผนมีการทำงานโดยคณะกรรมการ ทางด้านระบบครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะครอบครัวเดี่ยว มีการประกอบอาชีพส่วนตัว การพึ่งพากันน้อยลง ประชาชนเห็นความสำคัญของการศึกษามากขึ้น มีการพัฒนาระบบสาธารณสุขูปโภค ทำให้เพิ่มความสะดวกสบาย ผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อประชาชนพบว่า ทางเศรษฐกิจทำให้เกิดอาชีพใหม่ มีรายได้เพิ่มขึ้น มีการออมทรัพย์ ใช้เทคโนโลยีเพิ่มผลผลิต ผลกระทบทางเศรษฐกิจด้านลบ พบว่า ค่าครองชีพสูงขึ้น ราคาที่ดินสูงขึ้น การถือครองที่ดินน้อยลง ผลกระทบทางด้านสังคมด้านลบพบว่า การท่องเที่ยวทำให้ลดภาวะการว่างงาน ความเจริญสู่ท้องถิ่น ผลกระทบทางสังคมด้านลบพบว่า ความสัมพันธ์ระบบครอบครัวเครือญาติน้อยลง เนื่องจากมีปัจจัยคือมุ่งหารายได้ ส่วนผลกระทบทางด้านวัฒนธรรมในด้านบวก ประชาชนมีความกระตือรือร้นในการประกอบอาชีพ มีการจัดงานเทศกาลเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ส่วนผลกระทบทางด้านลบได้รับการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านค่านิยม เครื่องแต่งกาย แนวทางการพัฒนาโดยใช้ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว คือ ควรส่งเสริมให้มีการพัฒนาอาชีพ ใช้ภูมิปัญญาในการบริหารจัดการ สร้างความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม ให้เป็นเอกลักษณ์และมีการสืบทอดต่อไป

นิตินัย สาริวัต (2553) ได้ทำการวิจัยการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม กับรูปแบบการพัฒนาที่ดิน กรณีศึกษา อำเภอเมืองสงขลา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการพัฒนาที่ดิน ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม และเปรียบเทียบ การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในช่วง พ.ศ. 2536-2550 ผลการศึกษาพบว่า อำเภอเมืองสงขลา มีปัจจัยที่ทำให้เกิดการพัฒนาที่ดินในหลายๆ ด้านคือ ข้อได้เปรียบทางด้านภูมิประเทศ มีภูมิประเทศติดกับทะเล มีความพร้อมทางโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ท่าเรือน้ำลึกสงขลา มีทางหลวงแผ่นดินตัดผ่าน 3 เส้นทาง ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม โดยกายภาพพื้นที่เขตเมืองของอำเภอเมืองสงขลาได้ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะด้านที่อยู่อาศัย และแหล่งอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ภาคอุตสาหกรรมมีบทบาทต่อการผลิตในจังหวัดสงขลามากขึ้น สร้างความเจริญเติบโตให้แก่ท้องถิ่นและจังหวัด ทางด้านสังคม ประชาชนมีแนวโน้มย้ายที่อยู่อาศัย

ไปยังพื้นที่รอบนอกเขตเมืองบริเวณตำบลพะวง และตำบลเขารูปช้าง ทำให้บริเวณรอบนอกเขตเมืองมีความหนาแน่นของประชากรเพิ่มสูงขึ้น ทางด้านการประกอบอาชีพมีสถานภาพเป็นนายจ้างเพิ่มขึ้น เนื่องจากสามารถเป็นเจ้าของกิจการได้ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาเมืองสงขลา เช่น เน้นให้มีแผนเชิงปฏิบัติการก่อนที่จะมีการวางแผนในเชิงนโยบาย ทบทวนบทบาทและความสำคัญของเมืองสงขลา เป็นต้น

รักพงษ์ ธนสารกุล (2554) ศึกษาเรื่องผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมต่อครอบครัว กรณีศึกษา ชุมชนหาดสวนยา อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมต่อครอบครัว เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม โดยประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนชุมชนบ้านหาดสวนยาง จำนวน 75 คน ผลการศึกษาพบว่าการประกอบอาชีพส่วนใหญ่จะมีอาชีพรับจ้างรายวัน คิดเป็นร้อยละ 26.67 การประกอบอาชีพและรายได้ของครอบครัวเมื่อเปรียบเทียบกับอดีตส่วนใหญ่มีภาวะหนี้สินมากขึ้น คิดเป็นร้อยละ 64.00 การเกิดภาวะหนี้สินของครอบครัวส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการใช้จ่ายในครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 80.00 ปัจจัยที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมต่อครอบครัวพบว่า ปัจจัยที่เป็นสาเหตุจากการเปลี่ยนแปลงการทำงานที่สำคัญที่สุด คือ ต้องการหาเงินที่มีรายได้มากขึ้น คิดเป็นร้อยละ 90.67 สื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ เช่น ทางหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพเพิ่มมากขึ้น คิดเป็นร้อยละ 93.33 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ควรมีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพในชุมชน และควรมีการฝึกอบรมส่งเสริมอาชีพให้กับประชาชนเพื่อจะได้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น

7.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม

วิลาวรรณ น้อยภา (2549) ศึกษาเรื่องทุนทางสังคมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ กรณีศึกษาป่าชุมชน บ้านท่าวังไทร ตำบลวังหมี่ อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา โดยการศึกษาให้ความหมาย ทุนทางสังคม หมายถึงผลรวมของสิ่งดีงามในสังคม ที่เกิดจากการสั่งสม ต่อยอด เช่น การรวมตัวของคน องค์กร การนำความเชื่อ แบบแผน กติกาของสังคม ที่ดีงามของชุมชนมาเปลี่ยนให้เป็นทุนของสังคม นอกจากนี้ยังกล่าวถึง ทุนมนุษย์ หมายถึง บุคคลที่มีความสำคัญในชุมชนซึ่งมีคุณภาพ มีความรู้ มีสติปัญญา และทักษะ มีคุณธรรม ทุนที่เป็นสถาบัน หมายถึง สถาบันต่างๆ ของมนุษย์ที่จัดตั้งและเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น สถาบันครอบครัว การศึกษา ศาสนา การเมือง เป็นต้น ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม หมายถึง ระบบคุณค่า เช่น ความเชื่อ คุณธรรมวินัย วัฒนธรรมและความรู้ของท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ เป็นต้น ผลการศึกษาพบว่า

ปัจจัยภายในที่มีส่วนทำให้เกิดทุนทางสังคมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ ความเชื่อในผู้นำท้องถิ่น คณะกรรมการและกฎระเบียบป่าชุมชน ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ความเชื่อในพุทธศาสนา และสิ่งเหนือธรรมชาติและมีปัจจัยภายนอก ได้แก่ การสัมปทานทำไม้ขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ ศูนย์ส่งเสริมการเพาะชำกล้าไม้ที่ 4 (นครราชสีมา) และความภาคภูมิใจจากการเข้ามาศึกษาดูงานของหน่วยงานต่างๆ ดังนั้นแนวทางการพัฒนาทุนทางสังคมควรมีการพัฒนาทรัพยากรบุคคลทุกระดับในชุมชนเพื่อสืบสานงานอนุรักษ์ป่าในอนาคต การเสริมสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มสถาบัน กลุ่ม ครอบครัว บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อเชื่อมโยงการจัดการที่มีประสิทธิภาพ และการสืบสานผ่านรุ่นอายุต่างๆ และพัฒนาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมโดยพัฒนาผสมผสานความรู้ ความเชื่อ ระเบียบที่มีอยู่ของชุมชนมาพัฒนาการรักษาทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น

ประไพ ศิวะสิริวิลาศ (2549) ศึกษาเรื่องการพัฒนารูปแบบการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อพัฒนาทุนทางสังคม จากการศึกษาพบว่ารูปแบบการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อพัฒนาทุนทางสังคม ประกอบด้วย การศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาในระบบ และการศึกษานอกระบบ รูปแบบการศึกษาที่สำคัญในการพัฒนาทุนทางสังคมของชุมชน คือ การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นกระบวนการเรียนรู้ในวิถีของชุมชน เกิดจากพลังภายในของชุมชนบนพื้นฐานของศักยภาพ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน หน้าที่สำคัญของการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น การสืบทอดระบบคุณค่า จิตวิญญาณ และภูมิปัญญาของชุมชน ส่วนการศึกษาในระบบและนอกระบบมีหน้าที่ส่งเสริมพลังการเรียนรู้ของชุมชน โดยร่วมให้เห็นคุณค่า และสร้างค่านิยมในจิตวิญญาณ และภูมิปัญญาของชุมชน ควรให้ความสำคัญกับการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทุนทางสังคม โดยเน้นการมีเวทีพูดคุย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน เป็นต้น

สุชาติ วิลาพันธ์ (2549) ได้ศึกษากระบวนการทุนทางสังคมในโครงการหมู่บ้านอยู่กรณศึกษา บ้านเกาะกลาง ตำบลบางนมโค อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาพบว่าพัฒนาการกระบวนการทุนทางสังคมของบ้านเกาะกลาง เกิดขึ้นมาจากธรรมชาติ การเรียนรู้ในการปรับตัว ระบบความคิด และความสัมพันธ์ของคนในชุมชน จิตสำนึกรักถิ่นที่อยู่อาศัย ภาวการณ์เปลี่ยนแปลงทำให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และความสัมพันธ์ของคนในแต่ละช่วงเวลา เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้จนปัจจุบัน กระบวนการทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นประกอบด้วยองค์ประกอบภายใน เช่น สิ่งแวดล้อมที่ดี ความสัมพันธ์ของระบบเครือข่าย ชุมชนมีประเพณีวัฒนธรรมที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง คนมีความเชื่อ ความศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เดียวกัน และชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็ง องค์ประกอบภายนอก เช่น การเรียนรู้ที่ได้จากในและนอกชุมชน มีการนำความรู้ที่ได้มาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งทำให้เกิดความรู้ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามา

สนับสนุนในการดำเนินงาน มาเป็นภาคีร่วมในการทำโครงการหมู่บ้านอายุ โดยผ่านกระบวนการทุนทางสังคม ซึ่งประกอบไปด้วยระบบคิด วิธีปฏิบัติ และเกิดผลลัพธ์ คือ ความน่าอยู่ในด้านต่างๆ ของชุมชน

ศศิกุล อ่อนเฉวียง (2550) ได้ศึกษาทุนทางสังคมในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มสตรีสหกรณ์ บ้านหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ พบว่า การศึกษาทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการรวมกลุ่มและการผลิตผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ คือ 1) ด้านทุนทางสังคมที่เป็นทุนคน ได้แก่ การรวมกลุ่มของคน ที่มีความผูกพันกันมาเป็นระยะเวลายาวนานจากการที่อพยพย้ายมาอยู่ที่บ้านหนองบัวแดงร่วมกัน ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการบริหารจัดการกลุ่มที่เข้มแข็ง 2) ทุนทางสังคมที่เป็นทุนความรู้ โดยการผลิตผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ มีการนำเอาความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา และความรู้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นความรู้สมัยใหม่มาสร้างงานให้เกิดเป็นอาชีพมีรายได้ให้กับชุมชน 3) ทุนทางสังคมที่เป็นทุนทรัพยากร สมาชิกของกลุ่มมีการรวมตัวกันปลูกฝ้ายเพื่อเป็นวัตถุดิบในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือ กลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ มีการดำเนินการบริหารจัดการความรู้ ที่เชื่อมโยงระหว่างคน ความรู้ และทรัพยากรด้วยกัน มีการพึ่งพาอาศัยกันเป็นเครือข่าย เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน จึงเกิดเป็นทุนทางสังคม ที่พัฒนาให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

พัฒนพงศ์ สุกิจปาณีนิจ (2552) ได้ศึกษาทุนทางสังคมกับการพัฒนาประเทศโดยพบว่า ทุนทางสังคมมีบทบาทในการเชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมให้เอื้อประโยชน์ต่อกันในทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมมีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพคนและแรงงานที่มีความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งคนถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจในระยะยาว อีกทั้งทางด้านคุณค่า เอกลักษณ์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถใช้ในการสร้างมูลค่าเพิ่มในสินค้าและบริการ ทางด้านทุนทางสังคมกับการพัฒนาสังคม สามารถบรรเทาหรือขจัดปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม ด้วยพลังของทุนทางสังคม ทางด้านทุนทางสังคมกับการจัดการสิ่งแวดล้อม ทุนทางสังคมเอื้อให้คนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างสมัครใจ จากผลการวิจัยพบว่า ทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ และทุนทางกายภาพมีแนวโน้มความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และพบว่าทุนทางสังคมและทุนมนุษย์มีอิทธิพลทางตรงในทิศทางบวกกับการจัดการความรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แสดงว่า ถ้ามีการพัฒนาทุนมนุษย์และทุนทางสังคมเพิ่มขึ้น จะส่งผลต่อการจัดการความรู้ที่ดีขึ้น มีการเรียนรู้ร่วมกัน เข้าถึงข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดทุนทางปัญญาและนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมหรือองค์ความรู้ใหม่ๆ ได้ ข้อเสนอแนะในการวิจัยคือควรมีการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคม ซึ่งนำไปสู่การดำเนินการร่วมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหา ควรพัฒนาคนในชุมชนให้เป็นทุนมนุษย์

ที่มีความรู้ มีคุณธรรม และรักที่จะพัฒนาท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

Joy (2011) ได้ทำการศึกษาเรื่อง Communicating, Connecting and Developing Social Capital for Sustainable Organisations and Their Communities การศึกษาพบว่าการพัฒนาทุนทางสังคมผ่านเครือข่ายการทำงานร่วมกันกับองค์กรอื่น ตลอดจนการแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์และติดต่อสื่อสารกันมีประโยชน์ การศึกษาในงานวิจัยนี้ศึกษาระดับภูมิภาคของประเทศแคนาดา และภาคใต้ของออสเตรเลีย ทุนทางสังคมเป็นบทบาทของการสื่อสาร การสร้างความไว้วางใจ การรักษาความสัมพันธ์ การพัฒนาทุนทางสังคมเป็นสิ่งสำคัญของการมีส่วนร่วมในองค์กร หากองค์กรมีการเชื่อมต่อความสัมพันธ์ที่ดี เช่น กับลูกค้า และสื่อสารพัฒนาความเข้าใจ จะก่อให้เกิดผลในการพัฒนา องค์กรที่เน้นทุนทางสังคมจะได้เปรียบทางการแข่งขัน ทุนทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งของการสะสมทรัพยากร และความคิดสร้างสรรค์ การสื่อสาร ความไว้วางใจ การมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่ายพันธมิตร เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนา ทุนทางสังคมที่ยั่งยืนสำหรับองค์กร

Doohyun (2012) ได้ทำการศึกษาเรื่อง Influence of social capital on community-based action in tourism development: A study of social network analysis โดยทำการศึกษาในพื้นที่เกาะเจจู ประเทศเกาหลีใต้ (Jeju Island, South Korea) โดยศึกษาเกี่ยวกับทุนทางสังคมกับการร่วมกันพัฒนาการท่องเที่ยว โดยกล่าวถึง การทำความเข้าใจของพฤติกรรมของชุมชนในบริบทของการท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมจากสมาชิก และบุคคลภายนอกนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ปัจจัยทางการสร้างความสัมพันธ์ การสร้างเครือข่าย บรรทัดฐานระเบียบ วิถีปฏิบัติร่วมกันของชุมชน ส่งผลถึงการพัฒนาการท่องเที่ยว การร่วมมือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมทางสังคมเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน การเสริมสร้างความเข้าใจของผู้กำหนดนโยบายการท่องเที่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่น ก่อให้เกิดการระดมความคิดเห็นของประชาชน และมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้ประสบความสำเร็จ

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม ผู้วิจัยพบว่า ทุนทางสังคมเป็นความร่วมมือ ร่วมใจของสมาชิกในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ บนพื้นฐานของความเสียสละ การช่วยเหลือเกื้อกูล

7.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของชุมชน

กาญจนา รอดแก้ว (2550) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง ศึกษา

กรณีศึกษา 2 กรณี คือ เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า และเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรงหนามแดง มี 5 ขั้นตอนในกระบวนการเรียนรู้ คือ 1) การตระหนักในปัญหา 2) การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล 3) การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา 4) การลงมือปฏิบัติ 5) การสร้างและการขยายความรู้ โดยกระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ คือ การจัดทำแผนชุมชน การจัดเวทีการเรียนรู้ การศึกษาดูงาน และการฝึกอบรม ประชุม สัมมนา ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลางไปใช้ ได้แก่ 1) ศักยภาพชุมชน ซึ่งศักยภาพชุมชนมีการรวมกลุ่มต่างๆ และกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชน 2) ผู้นำหรือแกนนำชุมชน 3) ความสัมพันธ์และความเอื้ออาทรในชุมชน 4) ภูมิปัญญาชุมชน 5) ระบบการสื่อสารภายในชุมชน 6) ระบบการจัดการความรู้ของชุมชน และ 7) ลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณี สอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน

มณีรัตน์ ประกัน (2550) ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของบุคคล ในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ศึกษากรณีสมาชิกศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเครือข่ายป่าตะวันออก จากการศึกษาพบว่า บุคคลซึ่งเป็นสมาชิกศูนย์การเรียนรู้เครือข่ายป่าตะวันออก ปรับเปลี่ยนจากการทำเกษตรกรรมแผนใหม่ (เพื่อขาย) มาทำวนเกษตรเพื่อการพึ่งตนเองที่เป็นการรักษาคุณภาพระหว่างทรัพยากรธรรมชาติ การทำเกษตรกรรม และการดำเนินชีวิต โดยมีกลไกสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ เช่น ศูนย์การเรียนรู้เครือข่ายชุมชนรอบป่าตะวันออก (วนเกษตร) ในฐานะที่เป็นกลไกที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในเบื้องต้นแก่เกษตรกร โดยองค์ประกอบในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ที่มีเนื้อหาความรู้ที่สามารถตอบโจทยปัญหาชีวิตและนำไปสู่การเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติของเกษตรกร ผลลัพธ์จากการเรียนรู้ของบุคคล จากการเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ศูนย์การเรียนรู้เครือข่ายชุมชนรอบป่าตะวันออก (วนเกษตร) ส่งผลให้เกษตรกรมีการเรียนรู้คือ ได้เรียนรู้เรื่อง การจัดการกับตนเองและครอบครัว ทรัพยากร และชุมชนที่อาศัยอยู่ โดยเกษตรกรสามารถแยกเหตุผลของปัญหาชีวิตหนี้สินของตนเองได้ ปัจจัยที่สนับสนุนการเรียนรู้ของเกษตรกร คือ 1) ปัจจัยด้านผู้นำการเรียนรู้ 2) ปัจจัยด้านเนื้อหาการเรียนรู้ 3) ปัจจัยด้านรูปแบบหรือวิธีการเรียนรู้ 4) ปัจจัยด้านความสุขทางจิตวิญญาณของผู้เรียนรู้

บำเพ็ญ เมืองมูล (2551) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้มีขั้นตอน คือ 1) ผู้นำกลุ่มมีความต้องการและเป็นผู้ริเริ่มการพัฒนาผลิตภัณฑ์ 2) กรรมการและสมาชิกของกลุ่มร่วมคิดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ 3) ผู้นำและกรรมการกลุ่มแสวงหาความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ 4) กรรมการและสมาชิกของกลุ่มทำการทดลองผลิตภัณฑ์ใหม่ 5) กรรมการและสมาชิกกลุ่มสรุปบทเรียนการทดลองกระบวนการผลิตของแต่ละผลิตภัณฑ์ ทางด้านปัจจัยที่เอื้อให้เกิด

กระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ คือ ปัจจัยภายในกลุ่ม ซึ่งได้แก่ 1) วิธีคิด ความรู้และทักษะของผู้นำกลุ่ม 2) โอกาสผู้นำกลุ่มที่ได้ไปเห็น เรียนรู้และทดลองชิมผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอื่นทำให้เกิดความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ 3) การตัดสินใจของผู้นำกลุ่มในการทดลองผลิตภัณฑ์ใหม่ 4) การร่วมคิด ร่วมหารือของสมาชิกกลุ่ม 5) การบริหารจัดการกลุ่มที่สอดคล้องกับเงื่อนไขของผู้นำ กรรมการและสมาชิกกลุ่ม ทางด้านปัจจัยภายนอกกลุ่ม ได้แก่ 1) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐในจังหวัดลำพูน 2) การสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบล 3) ผู้นำชุมชนบ้านต้นผึ้ง 4) ศักยภาพของกลุ่มองค์กรในชุมชนบ้านผึ้ง 5) นโยบายหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ 6) การเข้ามาทำการวิจัยของนักวิชาการจากสถาบันการศึกษา

รจนา นิลมานนท์ (2554) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการและพัฒนาแหล่งน้ำ กรณีศึกษาชุมชนบางปรอก ตำบลบางปรอก อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี ผลการศึกษาพบว่ากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการและพัฒนาแหล่งน้ำของชุมชนบางปรอก มีองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ 3 องค์ประกอบ คือ แหล่งการเรียนรู้ เนื้อหาการเรียนรู้ และวิธีการเรียนรู้ เมื่อทำการศึกษาปัจจัยที่สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการและพัฒนาแหล่งน้ำ พบว่า แบ่งออกเป็น 2 ปัจจัยคือ ปัจจัยภายในชุมชน ประกอบด้วยภาวะผู้นำชุมชน ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน การประสบปัญหาด้วยตนเอง ความต่อเนื่องของการดำเนินการ และค่านิยมทางด้านการศึกษา ส่วนปัจจัยภายนอกชุมชนประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม การรับความรู้จากภายนอกชุมชน และการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ

สุวิจิตา จรุงเกียรติกุล (2554) ได้ทำการศึกษางานวิจัยเรื่อง อนาคตภาพรูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชน จากการศึกษาพบว่ากระบวนการในการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชน ได้แก่ 1) การสร้างความตระหนักรู้และเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดสังคมแห่งการเรียนรู้ 2) การคัดสรรคณะทำงาน 3) การวิเคราะห์สภาพชุมชนโดยรวม เช่น ปัญหา ความสนใจและความต้องการ 4) กำหนดแผนการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ 5) พัฒนาแผนปฏิบัติการสำหรับการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้สำหรับชุมชน 6) แสวงหาความร่วมมือจากเครือข่ายที่มีความเกี่ยวข้อง 7) ดำเนินการจัดกิจกรรม โครงการเพื่อพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ 8) กำกับติดตามและประเมินความสำเร็จ 9) สรุปรวบรวมองค์ความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 10. ประชาสัมพันธ์เผยแพร่การดำเนินงานพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้

อัญชิกา ชั่งกฤษ (2554) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกการมีส่วนร่วม ได้แก่ 1) ผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นบุคคลที่มีความรู้

ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน เป็นแบบอย่างเป็นผู้สอน ถ่ายทอดความรู้และกระตุ้นให้เกิดความตระหนักในการมีส่วนร่วม 2) สภาผู้นำองค์กรชุมชน สภาผู้นำ คณะแกนนำชุมชนเป็นตัวแทนกลุ่มต่างๆ ของชุมชนสมัครใจและได้รับการยอมรับ สามารถทำงาน ร่วมกันเป็นทีม 3) ความตระหนักในปัญหาและการเปลี่ยนแปลง ร่วมเห็นปัญหา รู้สึกว่าเป็นปัญหา ของตนเอง 4) การรวมกลุ่มภายในชุมชน การเสริมสร้างความสัมพันธ์ร่วมพลังเสริมสร้างความสามัคคี มีพื้นที่ในการมีส่วนร่วมมีความคิดสร้างสรรค์และต่อเนื่อง 5) การสนับสนุนจากภาคีเครือข่าย แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกการมีส่วนร่วม คือ เริ่มจากการ ค้นหาและสร้างผู้นำ เป็นแบบอย่างและผู้ถ่ายทอดในด้านจิตสำนึกการมีส่วนร่วม สร้างความตระหนัก ร่วมกันของชุมชน เลือกรสรสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เสริมสร้างกิจกรรมบูรณาการการพัฒนา อย่างสมดุล สร้างเสริมจิตสำนึกการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง โดยมาจากความต้องการชุมชน จัดสรร ผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม และติดตามประเมินผลการพัฒนา เป็นแหล่งเรียนรู้ในองค์กรหรือ ภายนอก เพื่อสร้างความภาคภูมิใจ และเกิดการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

ภุริต โศภนคณาภรณ์ (2555) ได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้าง ชุมชนแห่งความสุข ผลการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างชุมชนแห่งความสุข ประกอบด้วย การร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคท้องถิ่นและภาคประชาชนด้วยกระบวนการ ที่หลากหลาย เช่น การประชาสัมพันธ์ผ่านผู้นำชุมชน วิทยุชุมชน การจัดกิจกรรมส่งเสริม การปลูกจิตสำนึกรักสิ่งแวดล้อม การสร้างอาชีพและสืบทอดประเพณีท้องถิ่น นอกจากนี้มีการใช้ ศูนย์การเรียนรู้ประจำท้องถิ่น ห้องสมุดชุมชน ศาลาประชาคม รวมถึงการเรียนตามอัธยาศัย จากการศึกษาพบว่ากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างชุมชนแห่งความสุข ประกอบด้วย 7 กระบวนการเรียนรู้ คือ การสร้างการตระหนักถึงความสำคัญของความสุขในชุมชน การสร้าง บรรยากาศในการเรียนรู้เพื่อสร้างความสุขของคนในชุมชน การสำรวจและวิเคราะห์ปัญหา ร่วมกัน การกำหนดแผนและปฏิบัติการแก้ไขปัญหาร่วมกัน การสาธิตและลงมือปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนและ รับผลประโยชน์ความสุขร่วมกันของคนในชุมชน และการเปรียบเทียบการประเมินผลความสุขร่วมกัน ของคนในชุมชน

รำไพ เกียรติอดิศร (2555) ได้ศึกษา การศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการมีส่วนร่วม ของชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพการเลี้ยงดูเด็กวัย 0-2 ปี โดยผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้ ในการมีส่วนร่วมของชุมชนประกอบด้วย กระบวนการสร้างและถ่ายทอดความรู้ การส่งเสริมความรู้ โดยเริ่มตั้งแต่ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กในชุมชน พัฒนาความรู้ในชุมชนด้วยการ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติและร่วมในการติดตามผลโดยปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการมีส่วนร่วม ของชุมชนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน คือ ประวัติศาสตร์วิถีชีวิตชุมชน เป็นลักษณะ ประวัติศาสตร์ชุมชน ที่มีลักษณะของการรวมกลุ่มที่มีการส่งผ่านความรู้ต่อกัน

ธนิยา กิตติสิทโธ (2556) ได้ศึกษา การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อส่งเสริมความสามารถทางศิลปหัตถกรรมบนฐานแนวคิดการพึ่งตนเองของชุมชน ผลการศึกษา พบว่าการวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ของชุมชนพบลักษณะร่วมที่ปรากฏในกระบวนการเรียนรู้ ของชุมชนต้นแบบ 4 ขั้นตอน คือ 1) ความตระหนักรู้และเข้าใจสภาพจริง 2) มีเป้าหมายและ การกำหนดแนวทาง 3) ปฏิบัติตามเป้าหมาย และ 4) ทบทวนการปฏิบัติและตรวจสอบผล เพื่อให้ทราบถึงผลลัพธ์ของการเปลี่ยนแปลงที่ตรงตามเป้าหมายและทบทวนแนวปฏิบัติที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาและส่งเสริมความสามารถศิลปหัตถกรรม ทรัพยากรที่เป็นปัจจัยสนับสนุนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) วัตถุดิบหลักหรือเทคโนโลยีพื้นบ้าน 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ผู้นำในท้องถิ่น 4) สภาพแวดล้อม

เอกชัย พุทธสอน (2556) ได้ศึกษาแนวโน้มการเสริมทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่ ผลการศึกษาพบว่า ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่ ประกอบด้วย 1) ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม คือ มีความสามารถในการแสวงหาความรู้ เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง 2) ทักษะสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี คือ มีทักษะการรู้ การใช้ และการจัดการสื่อและเทคโนโลยีให้เท่าทัน 3) ทักษะชีวิตและการทำงาน คือ มีการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทสังคม และสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลง โดยแนวโน้มการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่ คือ 1) แนวโน้มด้านหลักการและนโยบาย คือ เน้นการเรียนรู้อยู่บนพื้นฐานของการศึกษาผู้ใหญ่ ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต 2) แนวโน้มด้านทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 คือ ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี และทักษะชีวิตและการทำงาน 3) แนวโน้มการจัดการกระบวนการเรียนรู้ คือ การส่งเสริมรูปแบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง การปฏิบัติจริง และการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ และ 4) แนวโน้มการสนับสนุนและส่งเสริม คือ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ จากทุกภาคส่วนในสังคม

กนกพร ศิริโรจน์ (2557) ได้ศึกษาการนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์การเรียนรู้ของชุมชนที่มีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ในประเด็นสำคัญด้านเนื้อหา/องค์ความรู้ ที่ชุมชนหรือพื้นที่ที่มีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จำเป็นต้องรู้มี 2 ประเภทหลักๆ คือ เนื้อหาองค์ความรู้เฉพาะถิ่น และเนื้อหาองค์ความรู้เฉพาะทาง โดยวิธีการเรียนรู้องค์ความรู้เฉพาะถิ่น คนในชุมชนเองต้องร่วมกันค้นหา ประวัติศาสตร์ความเป็นมา วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาของท้องถิ่นของตนเอง และมีการบันทึก จัดเก็บข้อมูล เพื่อให้คนในท้องถิ่นมีความเข้าใจร่วมกัน โดยความรู้ในท้องถิ่น สามารถเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่สำคัญ อาทิ ผู้มีความรู้ในชุมชน เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ครอบครัว สถาบันการศึกษาในพื้นที่ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สำหรับเนื้อหาองค์ความรู้

เฉพาะทางด้านการท่องเที่ยว วิธีการเรียนรู้ คือ การฝึกอบรม การประชุม สัมมนา และการไปศึกษา
ดูงาน โดยให้ชุมชนได้มีการทดลองปฏิบัติจริง มีหน่วยงานที่สนับสนุนการเรียนรู้ซึ่งเป็นหน่วยงาน
ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรงและโดยอ้อม

กุลธิดา รัตนโกศล (2558) ได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิด
การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ผลการวิจัยพบว่า
กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนบนฐานทุนทางสังคม
เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน มี 11 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การเห็นปัญหาและความต้องการ
ในการพัฒนาชุมชน 2) การสร้างความเข้าใจและตระหนักในอัตลักษณ์ชุมชน 3) การกำหนดแผน
อัตลักษณ์ชุมชน 4) การศึกษาชุมชน 5) การวิเคราะห์ทุนทางสังคม 6) การกำหนดอัตลักษณ์
ของชุมชน 7) การสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชน 8) การกำหนดเป้าหมาย
การพัฒนาชุมชนด้วยอัตลักษณ์ของชุมชน 9) การถอดบทเรียน 10) ประชาสัมพันธ์เผยแพร่อัตลักษณ์
ชุมชนต่อสาธารณะ การสร้างการรับรู้ในอัตลักษณ์ที่ต่อเนื่อง อย่างทั่วถึงภายในชุมชนและภายนอก
ชุมชนและ 11) ปฏิบัติการพัฒนาชุมชนโดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชน ปัจจัยที่ส่งผลต่อ
ความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้ไปใช้ทางด้านปัจจัยภายในชุมชน คือ 1) ผู้นำชุมชนเรียนรู้
สิ่งใหม่ 2) สมาชิกมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน 3) สมาชิกชุมชนเชื่อมั่นในผู้นำชุมชนและแกนนำ
ตลอดจนเชื่อมั่นในตัวผู้วิจัย 4) ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
5) สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ 6) การสร้างข้อผูกพันร่วมกันในการเรียนรู้ เป็นการตระหนัก
ร่วมกันว่ากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคม
เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนมีขั้นตอนและกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีหลายขั้นตอน จำเป็นต้องได้รับความ
ร่วมมือจากทุกภาคส่วนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง 7) การนำกลยุทธ์ท้องถิ่นนิยมมาใช้ในการสร้าง
การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ 8) การสร้างทีมงาน 9) ระบบการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ
นอกจากนี้ทางด้านปัจจัยภายนอกชุมชนประกอบด้วย 4 ปัจจัย คือ 1) ความคาดหวังของผู้บริหาร
องค์กรส่วนท้องถิ่นที่มีต่อชุมชน 2) การเห็นกรณีตัวอย่างจากชุมชนอื่นๆ 3) การประสานงานและ
การทำกิจกรรมร่วมกันของภาคีเครือข่าย และ 4) การเรียนรู้จากบุคคลภายนอกชุมชน

ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย (2558) ได้ศึกษาการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย
เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับเยาวชน ผลการวิจัยพบว่า
คุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับเยาวชน จำแนกออกเป็น 4 ด้านคือ
1) คุณลักษณะด้านนิสัยและพฤติกรรม ประกอบด้วย พฤติกรรมความใฝ่รู้ใฝ่เรียน พฤติกรรม
การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง และพฤติกรรมการสะท้อนผลการเรียนรู้ 2) คุณลักษณะด้านเจตคติ
ประกอบด้วย การมองเห็นคุณค่าในตนเอง การมองเห็นคุณค่าของบุคคลรอบข้าง การมองเห็นคุณค่า
ของการเรียนรู้ และการมองเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม 3) คุณลักษณะด้านทักษะ ประกอบด้วย

ทักษะการคิด ทักษะการสื่อสาร ทักษะการบูรณาการความรู้ ทักษะการจัดการ ทักษะทางสังคม ทักษะทางอาชีพ และทักษะสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ และ 4) คุณลักษณะด้านความรู้ ประกอบด้วย ความรู้ด้านประสบการณ์ ความรู้ด้านสังคม ความรู้ด้านวิชาการ ความรู้ด้านอาชีพ และความรู้ด้านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับเยาวชน มีองค์ประกอบคือ 1) หลักการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย 2) พื้นที่การเรียนรู้ตามอัธยาศัย 3) ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้ 4) ปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ตามอัธยาศัย 5) กิจกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย 6) ทรัพยากรส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย 7) วิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ทางด้านปัจจัยความสำเร็จของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับเยาวชน ได้แก่ ความใฝ่เรียนรู้ของเยาวชน การสนับสนุนของเครือข่ายการเรียนรู้ ความหลากหลายและความสะดวกในการเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ สภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้ออำนวย และความเป็นอิสระทางด้านเวลา

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ ผู้วิจัยพบว่าปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีปัจจัยภายในชุมชน และปัจจัยภายนอกชุมชน กล่าวคือ ปัจจัยภายในชุมชน เช่น ปัจจัยด้านผู้นำ เป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน และสามารถบริหารจัดการให้งานประสบความสำเร็จได้ ปัจจัยด้านสมาชิกในชุมชน มีความใฝ่รู้ค้นคว้าข้อมูลและการศึกษาหาข้อสรุปเพื่อนำความรู้ไปใช้ประโยชน์แก่ตนเอง ตลอดจนจนสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ มีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของสมาชิกภายในชุมชน นอกจากนี้ปัจจัยภายนอกชุมชน เช่น ปัจจัยการสนับสนุนของหน่วยงานภายนอก เช่น หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคประชาสังคม มีส่วนสนับสนุนทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ และขับเคลื่อนกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชน

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทูทางสังคม หมายถึงความร่วมมือ ร่วมใจของสมาชิกในชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ในชุมชน บนพื้นฐานของความเสียสละ ความช่วยเหลือเกื้อกูล ประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงาม องค์ประกอบที่สำคัญของทูทางสังคมของชุมชน คือ ทูมนุษย์ ทูประเพณี วัฒนธรรม และทูสถาบัน โดยทูมนุษย์ เป็นทูที่แฝงฝังในกายแสดงออกทางร่างกายและจิตใจ ประกอบด้วยความรู้และทักษะในตัวบุคคล ทูประเพณี วัฒนธรรม คือ การแสดงออกของสมาชิกในชุมชนในด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชน และทูสถาบัน คือ ค่านิยมร่วมของสมาชิกในชุมชนที่มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และมีความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเพื่อดำเนินการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ทางด้านการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

เป็นลักษณะการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในสังคม เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ รายได้ การผลิต การจำหน่าย และการบริโภค ทางด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล สถาบันทางสังคม บทบาททางสังคม โครงสร้างทางสังคม การเปลี่ยนแปลงในระบบคุณค่า ความหมายของสัญลักษณ์ทางสังคม ด้านการเรียนรู้ของชุมชน เป็นวิธีการเรียนรู้ที่สมาชิกในชุมชนมีวิธีการเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม โดยมีองค์ประกอบคือ วิธีการเรียนรู้ เนื้อหา/องค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้ และกลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ โดยวิธีการเรียนรู้มีหลากหลายวิธี เช่น การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การศึกษาด้วยตนเอง การเรียนรู้จากประสบการณ์ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้จากปัญหา การศึกษาจากบุคคลแบบอย่าง เป็นต้น ทางด้านเนื้อหา/องค์ความรู้ เป็นองค์ความรู้ที่หลากหลายสอดคล้องกับสมาชิกในชุมชน เป็นการกำหนดจากความต้องการหรือความจำเป็นของชุมชน เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เช่น ความรู้ด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ความรู้ทางการตลาด ทักษะการสื่อสาร ทักษะการประสานงาน ทักษะการดำรงชีวิต เป็นต้น ทางด้านแหล่งเรียนรู้ มีแหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนหลากหลายแหล่งเรียนรู้ เช่น ครอบครัว ศาสนสถาน สถานศึกษา ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ พื้นที่ประกอบอาชีพ หน่วยงานภายนอก เช่น หน่วยงานภาครัฐ เวทีสาธารณะ เป็นต้น ทางด้านกลไกขับเคลื่อนการเรียนรู้ เช่น ผู้นำ คณะกรรมการ ผู้เชี่ยวชาญ การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน การสนับสนุนของหน่วยงานรัฐ การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของสถาบันหรือองค์กรต่างๆ เป็นต้น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นแบบแผนในการวิจัย เพื่อทำความเข้าใจกรณีศึกษาในเรื่องรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาทุนทางสังคมของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ 2) เพื่อวิเคราะห์การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

3.1 การศึกษาเอกสาร

เป็นการศึกษา แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งเป็นส่วนที่ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจปรากฏการณ์ที่ศึกษา และสภาพแวดล้อมหรือบริบททางสังคมที่ปรากฏขึ้น

3.2 การศึกษาภาคสนาม

เพื่อถอดบทเรียนของพื้นที่ศึกษา โดยศึกษาทุนทางสังคมของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อวิเคราะห์การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อเชื่อมโยงไปสู่การยกย่องรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.2.1 พื้นที่ศึกษา

การคัดเลือกพื้นที่ศึกษาเพื่อศึกษาทุนทางสังคมของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อวิเคราะห์การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และเพื่อนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยเลือกพื้นที่ที่สามารถ

ตอบปัญหาที่ต้องการได้ มีความเป็นไปได้ที่จะเข้าไปศึกษา และผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การเลือกชุมชน เพื่อให้สามารถตอบสนองวัตถุประสงค์การศึกษาดังนี้

3.2.1.1 เกณฑ์การเลือกชุมชน

การกำหนดหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกชุมชนผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน มีความรู้ ความเข้าใจหรือมีประสบการณ์โดยตรง เกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมทุนทางสังคมของชุมชน และเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน โดยผู้วิจัยใช้เทคนิค Snowball Technique เพื่อขอคำแนะนำจากผู้ให้ข้อมูลเพื่อให้ผู้วิจัยไปพบกับผู้ที่ถูกกล่าวอ้างอิงต่อไป โดยผู้วิจัยติดต่อขอข้อมูลจากผู้ที่ทำงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในพื้นที่จังหวัดตากและสระแก้ว เพื่อสอบถามเกี่ยวกับพื้นที่ชุมชนที่ตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัยโดยมีทุนทางสังคมของชุมชน อยู่ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ มีการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษและผู้วิจัยได้สรุปหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกชุมชนดังนี้

- 1) เป็นชุมชนที่อยู่ในบริเวณพื้นที่ที่คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ กำหนดให้เป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งรัฐสนับสนุนในโครงสร้างพื้นฐาน สิทธิประโยชน์จากการลงทุน การบริหารแรงงานต่างด้าวแบบไป-กลับ การให้บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จ
- 2) เป็นชุมชนที่ได้รับผลกระทบในด้านการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมโดยตรง จึงจำเป็นต้องมีองค์ความรู้ในการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง
- 3) เป็นชุมชนที่มีฐานความรู้ด้านทุนทางสังคม สามารถนำทุนดังกล่าวมาใช้เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อการปรับตัวของชุมชน
- 4) เป็นชุมชนที่มีการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ
- 5) เป็นชุมชนซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ ผู้ปฏิบัติงานในชุมชน สมาชิกชุมชน มีความสนใจและให้ความร่วมมือในงานวิจัยเป็นอย่างดี
- 6) เป็นชุมชนที่ผู้วิจัยสะดวกในการทำวิจัย เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านระยะเวลาในการทำวิจัย

จากเกณฑ์ข้างต้นผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากนักพัฒนาชุมชนอำเภอแม่สอดและนักพัฒนาชุมชนอำเภอรัญประเทศและลงสำรวจพื้นที่ชุมชนเบื้องต้น ตามที่ได้รับคำแนะนำจากนักพัฒนาชุมชน ในเดือนเมษายน 2559 โดยผู้วิจัยได้ปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และกรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย และได้คัดเลือกชุมชน จำนวน 2 ชุมชนในจังหวัด

ตากและสระแก้ว เป็นกรณีศึกษาโดยจากการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลเบื้องต้นผู้วิจัยได้กำหนดศึกษาชุมชน 2 ชุมชนเป็นกรณีศึกษาโดยใช้การวิจัยในภาคสนามได้แก่

- 1) ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง หมู่ที่ 11 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
- 2) ชุมชนบ้านโสนน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ จังหวัด

สระแก้ว

ชุมชนทั้ง 2 กรณีศึกษา เป็นชุมชนที่อยู่ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษและได้รับผลกระทบในด้านการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมโดยตรง ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก โดยศักยภาพของพื้นที่จังหวัดตาก เชื่อมต่อกับ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ โดยในปี พ.ศ. 2559 (เดือนมกราคม – พฤศจิกายน 2559) การค้าชายแดนไทยกับเมียนมาร์ มีมูลค่าการค้ารวม 171,543.55 ล้านบาท โดยแบ่งเป็นการส่งออกมูลค่า 98,992.55 ล้านบาท และการนำเข้ามูลค่า 72,551 ล้านบาท โดยพิจารณารายด้านมูลค่าการส่งออกและนำเข้าชายแดนไทย-เมียนมาร์ ด้านแม่สอด จังหวัดตาก มีมูลค่าการส่งออกชายแดนไทย-เมียนมาร์ เป็นอันดับที่ 1 มีมูลค่าการส่งออก 72,997.06 ล้านบาท และมีมูลค่าการนำเข้าชายแดนไทย-เมียนมาร์ เป็นอันดับที่ 5 โดยมีมูลค่าการนำเข้า 3,617.78 ล้านบาท (กระทรวงพาณิชย์ กรมการค้าต่างประเทศ, ม.ป.ป.: ออนไลน์) โดยเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตาก ประกอบด้วยพื้นที่ 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอแม่สอด อำเภอพบพระ และอำเภอแม่ระมาด มีด่านชายแดนแม่สอดเป็นจุดผ่านแดนถาวร เชื่อมต่อกับเมืองเมียวดี สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ สามารถเชื่อมต่อไปยังกรุงย่างกุ้งซึ่งเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของเมียนมาร์ และสามารถเชื่อมต่อไปยังอินเดียและจีนตอนใต้ (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ, 2558)

ชุมชุนบ้านโสนน้อย ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยจังหวัดสระแก้วเชื่อมต่อกับราชอาณาจักรกัมพูชา ในปี พ.ศ. 2559 (เดือนมกราคม-พฤศจิกายน 2559) การค้าชายแดนไทยกับกัมพูชา มีมูลค่ารวม 111,578.21 ล้านบาท โดยแบ่งเป็นการส่งออกมูลค่า 93,193.84 ล้านบาท และนำเข้ามูลค่า 18,384.37 ล้านบาท โดยพิจารณารายด้านมูลค่าการส่งออกและนำเข้าชายแดนไทย-กัมพูชา ด้านอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว มีมูลค่าการส่งออกชายแดนไทย-กัมพูชา เป็นอันดับที่ 1 มีมูลค่าการส่งออกชายแดนไทย-กัมพูชา 49,553.46 ล้านบาท และมีมูลค่าการนำเข้าชายแดนไทย-กัมพูชา เป็นอันดับที่ 1 มูลค่าการนำเข้า 5,266.57 ล้านบาท (กระทรวงพาณิชย์ กรมการค้าต่างประเทศ, ม.ป.ป.: ออนไลน์) เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว มีด่านชายแดนอรัญประเทศเป็นจุดผ่านแดนถาวร เชื่อมต่อกับบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา สามารถเชื่อมโยงกับเส้นทางสู่กรุงพนมเปญ (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ, 2558)

ชุมชนทั้ง 2 แห่งนี้มีฐานความรู้ด้านทุนทางสังคม สามารถนำทุนดังกล่าวมาใช้เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อการปรับตัวของชุมชน มีการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และเป็นชุมชนซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ ผู้ปฏิบัติงานในชุมชน สมาชิกชุมชน มีความสมัครใจและให้ความร่วมมือในงานวิจัยเป็นอย่างดี

3.3 การศึกษาและรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเน้นการศึกษาในภาคสนาม โดยแบ่งการลงสนามในการศึกษา 4 ช่วงดังนี้

ช่วงที่ 1 ลงพื้นที่สนามวิจัยสำรวจสภาพชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย ในช่วงเดือนเมษายน 2559 โดยเน้นการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นที่ต้องเก็บรวบรวมในสนามวิจัย เช่น ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม (Ecological Mapping) ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับที่ตั้ง ขนาดของชุมชน ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ การคมนาคม โครงสร้างชุมชน สถานที่สำคัญของชุมชน ตลาด โรงเรียน ร้านค้า ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประชากร เพศ อาชีพ ประวัติความเป็นมาของชุมชน ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มทางสังคม (Social Clubs) เช่น กลุ่มอาชีพในชุมชน ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรม ภาษาท้องถิ่น และสภาพเศรษฐกิจและสังคมในภาพรวม (งามพิศ สัตย์สงวน , 2542: 54-57)

ช่วงที่ 2 ช่วงเดือนพฤษภาคม 2559 ลงพื้นที่สนามวิจัยในชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย ผู้วิจัยได้แนะนำตัวให้กับบุคคลสำคัญของชุมชนและสมาชิกชุมชนรู้จัก โดยได้แนะนำตัวผู้วิจัยกับผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกในชุมชนรู้จัก และชี้แจงวัตถุประสงค์ในการศึกษาผ่านแกนนำชุมชนและสมาชิกในชุมชน และได้อาศัยกับบ้านพักโฮมสเตย์ของสมาชิกในชุมชนบ้านโพธิ์ทอง และพักอาศัยยังแหล่งที่พักที่ใกล้กับชุมชนบ้านโสนน้อย เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งที่จะสร้างความไว้วางใจและความคุ้นเคยต่อผู้ให้ข้อมูล

ช่วงที่ 3 ช่วงเดือนสิงหาคม-กันยายน 2559 ลงพื้นที่สนามวิจัยในชุมชนบ้านโสนน้อย ในช่วงเดือนสิงหาคม 2559 เพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติมให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยหาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งต่างๆ ในชุมชนที่ศึกษา เช่น ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน สถานที่สำคัญของชุมชน เช่น โรงเรียน วัด พื้นที่ทำการเกษตร เป็นต้น และในช่วงเดือนกันยายน 2559 ผู้วิจัยเข้าร่วมสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนบ้านโพธิ์ทอง ในงานนิทรรศการและจำหน่ายสินค้าของชุมชนในตลาดแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก โดยจัดขึ้น ณ อาคารรัฐประศาสนภักดี ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา 5 ธันวาคม 2550 ถนนแจ้งวัฒนะ เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร

ช่วงที่ 4 ช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน 2560 ลงพื้นที่สนามวิจัยในชุมชนบ้านโสนน้อย ช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน 2560 และลงพื้นที่สนามวิจัยในชุมชนบ้านโพธิ์ทอง ในช่วงเดือนเมษายน 2560 เพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติมให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการศึกษา

3.4 วิธีการรวบรวมข้อมูล

3.4.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview)

เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในวัตถุประสงค์ การวิจัย โดยประเด็นคำถามเกี่ยวข้องบริบททั่วไปของกรณีศึกษา ทิศทางสังคมของชุมชน การเรียนรู้ การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจ พิเศษ รูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและ สังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และแนวทางการปรับตัวของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

3.4.2 การสังเกต

ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) โดยศึกษากิจกรรมของชุมชน ผู้วิจัยเข้าพักอาศัยในชุมชนบ้านโพธิ์ทอง จังหวัดตาก และอาศัยในที่พัก ที่ใกล้กับชุมชนบ้านโสนน้อย จังหวัดสระแก้ว ในช่วงเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้สังเกตและเข้าร่วมในกิจกรรม ของชุมชน เช่น การเข้าร่วมประชุมในชุมชนกับสมาชิกในชุมชนบ้านโพธิ์ทอง เรียนรู้วิถีชีวิต ของบ้านที่ผู้วิจัยพักอาศัยที่ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง เรียนรู้กิจกรรมฐานเรียนรู้ของศูนย์เรียนรู้ของชุมชน เช่น การทอผ้ามือ การสีข้าว ในชุมชนบ้านโพธิ์ทอง นอกจากนี้ในชุมชนบ้านโสนน้อย ผู้วิจัยลงพื้นที่ การเกษตรของสมาชิกในชุมชนเพื่อเรียนรู้ด้านการทำเกษตร การปลูกข้าว การทำไร่นาสวนผสม การจัดการระบบที่ดิน และน้ำสำหรับการทำการเกษตร การเรียนรู้จากศูนย์เรียนรู้ด้านเศรษฐกิจ พอเพียงของชุมชนบ้านโสนน้อย เช่น การเรียนรู้วิธีการปลูกผักอินทรีย์ การเรียนรู้การทำโรงเรือนไก่ ฟันเมือง การเรียนรู้จากฐานการเรียนรู้โรงสีข้าวชุมชน เป็นต้น

นอกจากนี้ผู้วิจัยสังเกตสภาพโดยทั่วไปของชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลมาใช้วิเคราะห์ ร่วมกับข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง การสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ และการสังเกตจากปรากฏการณ์ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น สังเกตการเรียนรู้ในชุมชน การรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชน วิถีชีวิต ของสมาชิกในชุมชน การประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนและความสัมพันธ์ ของสมาชิกในชุมชนกับหน่วยงานภายนอก การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น

3.4.3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

โดยมีเนื้อหาการสนทนากลุ่มในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบริบททั่วไปของกรณีศึกษาทุนทางสังคมของชุมชน การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และแนวทางการปรับตัวของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

3.5 กลุ่มเป้าหมาย

3.5.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants)

โดยเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ เป็นการกำหนดผู้ตอบที่เฉพาะเจาะจงว่าผู้ตอบให้ข้อมูลที่ลึกซึ้ง กว้างขวางและครอบคลุมกับวัตถุประสงค์ของผู้วิจัย (สุรางค์ จันทวานิช, 2559: 79) ผู้วิจัยแบ่งผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเป็น 3 กลุ่มได้แก่

กลุ่มที่ 1 ผู้นำ คณะกรรมการ สมาชิกวัยเด็ก เยาวชน สมาชิกวัยทำงาน สมาชิกวัยผู้สูงอายุ ซึ่งมีเกณฑ์การคัดเลือก คือ เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของชุมชน เกี่ยวข้องกับการนำทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม และมีความเข้าใจหรือมีประสบการณ์ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชน จากเกณฑ์การคัดเลือกดังกล่าวทำให้ได้ผู้ที่มีความเหมาะสมในการสัมภาษณ์ ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง จำนวน 23 คน และชุมชนบ้านโสนน้อย จำนวน 9 คน รวมผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญในกลุ่มที่ 1 ของทั้ง 2 ชุมชน จำนวน 32 คน

กลุ่มที่ 2 กลุ่มเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน เกี่ยวข้องกับการนำทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม และมีความเข้าใจมีประสบการณ์ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับชุมชน จากเกณฑ์การคัดเลือกดังกล่าวทำให้ได้ผู้ที่มีความเหมาะสมในการสัมภาษณ์ให้กับ ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง รวมทั้งสิ้น จำนวน 4 คน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลจากอำเภอแม่สอด จำนวน 1 คน ผู้ให้ข้อมูลจากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดตาก จำนวน 1 คน สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่สอด จำนวน 1 คน และผู้ให้ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลแม่กาษา จำนวน 1 คน และชุมชนบ้านโสนน้อย ผู้ให้ข้อมูลรวมทั้งสิ้น จำนวน 1 คน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอรัฐประเศ รวมผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญในกลุ่มที่ 2 ของทั้ง 2 ชุมชน จำนวน 5 คน

กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้ให้การสนับสนุน สามารถให้ข้อเสนอแนะด้านการเรียนรู้ของชุมชนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ และให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการปรับตัวของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ และผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาคเอกชน โดยมีผู้ที่มีความเหมาะสมในการสัมภาษณ์ให้กับ ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง คือผู้ให้ข้อมูล

จากหน่วยงานภาครัฐ จากหน่วยงานสำนักงานเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตาก จำนวน 1 คน ผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ จากสำนักงานพัฒนาธุรกิจการค้าจังหวัดตาก จำนวน 1 คน ผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาคเอกชน คือ หอการค้าจังหวัดตาก จำนวน 2 คน รวมผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ให้กับชุมชนบ้านโพธิ์ทอง จำนวนทั้งสิ้น 4 คน และชุมชนบ้านโสนน้อย มีผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ จากหน่วยงาน ศูนย์ให้บริการ SME ครอบคลุม จังหวัดสระแก้ว จำนวน 1 คน และผู้ให้ข้อมูลจากภาคเอกชน จากหน่วยงานหอการค้าจังหวัดสระแก้ว จำนวน 1 คน รวมผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ให้กับชุมชนบ้านโสนน้อย จำนวน 2 คน รวมผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญในกลุ่มที่ 3 ของทั้ง 2 ชุมชน จำนวน 6 คน

3.5.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ผู้วิจัยได้จัดการสนทนากลุ่มของชุมชนบ้านโพธิ์ทองจำนวน 2 ครั้ง และของชุมชนบ้านโสนน้อยจำนวน 1 ครั้ง โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกผู้สนทนากลุ่มคือ มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างการเรียนรู้ของชุมชน มีความเกี่ยวข้องกับการนำทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม มีบทบาทในการทำงานในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนและเห็นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในพื้นที่ จากเกณฑ์การคัดเลือกดังกล่าวทำให้ได้รายนามผู้ที่มีความเหมาะสมในการเข้าร่วมการสนทนากลุ่มของ ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง การสนทนากลุ่มครั้งที่ 1 จำนวน 5 คน และครั้งที่ 2 จำนวน 5 คน และการสนทนากลุ่มชุมชนบ้านโสนน้อยจำนวน 1 ครั้ง จำนวนผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม 4 คน รวมผู้ให้ข้อมูลการสนทนากลุ่มในทั้ง 2 ชุมชน จำนวน 14 คน

3.6 เครื่องมือการวิจัย

3.6.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยภาคสนาม

ประกอบด้วย

3.6.1.1 แนวการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview)

ผู้วิจัยกำหนดประเด็นคำถามจากการศึกษาเอกสาร และประเด็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มากำหนดเป็นแนวคำถาม สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) ในกลุ่มที่ 1 ผู้นำ คณะกรรมการ สมาชิกวัยเด็ก เยาวชน สมาชิกวัยทำงาน สมาชิก

วัยผู้สูงอายุ และกลุ่มที่ 2 กลุ่มเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานรัฐ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนกรณีศึกษา ทั้ง 2 ชุมชนโดยตรง โดยมีแนวคำถามประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 บริบททั่วไปของกรณีศึกษา ประกอบด้วย สภาพทางกายภาพของพื้นที่ชุมชน การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคน สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชน สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

ส่วนที่ 2 ทุนทางสังคมของชุมชน และการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วย ทุนทางสังคมของชุมชน การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วยวิธีการเรียนรู้ เนื้อหา/องค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้ และกลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ การนำทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และแนวทางการปรับตัวของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

แนวการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้ให้การสนับสนุน ผู้ที่สามารถให้ข้อเสนอแนะด้านการเรียนรู้ของชุมชนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ และให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการปรับตัวของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานของรัฐ และผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาคเอกชน โดยมีแนวคำถามประกอบด้วย ข้อเสนอแนะด้านการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และแนวทางการปรับตัวของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

CHULALONGKORN UNIVERSITY

3.6.1.2 ประเด็นการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

โดยมีเนื้อหาที่ได้จากการสรุปจากการสัมภาษณ์เชิงลึก มาพัฒนาเป็นประเด็นในการสนทนากลุ่มโดยการสนทนากลุ่มในครั้งที่ 1 ของชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย ผู้วิจัยใช้เทคนิคบันไดคุณภาพชีวิต (The Bamboo Ladder Technique) เพื่อศึกษาสภาพอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของชุมชน โดยผู้วิจัยมีประเด็นการสนทนากลุ่มครั้งที่ 1 เกี่ยวกับสภาพอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของชุมชน มีประเด็นที่เกี่ยวข้องคือ สภาพทางกายภาพของพื้นที่ชุมชน การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคน สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชน สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ในครั้งที่ 1 ผู้วิจัยใช้เทคนิคบันไดคุณภาพชีวิต (The Bamboo Ladder

Technique) เพื่อศึกษาสภาพอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของชุมชน เทคนิคบันไดคุณภาพชีวิต เป็นเทคนิคที่สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนใช้ในการประเมินคุณภาพชีวิตของตนเอง ภายใต้โครงการร่วมพัฒนาหมู่บ้านหรือ Village Development Partnership (VDP) เป็นโครงการพัฒนาแบบองค์รวมในระดับหมู่บ้านเพื่อขจัดปัญหาความยากจน โดยใช้แนวทางการพัฒนาความยั่งยืนควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในหมู่บ้าน ใช้หลักการมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของโครงการของชาวบ้าน สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนใช้เทคนิคบันไดคุณภาพชีวิตในการประเมินตนเองของสมาชิกในหมู่บ้าน โดยให้คะแนนจาก 1 (ต่ำสุด) ถึง 10 (สูงสุด) ในประเด็นต่างๆ เช่น สภาพเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม โดยมีการศึกษาคือ อดีต (ก่อนเริ่มโครงการ) ปัจจุบัน (หลังเริ่มโครงการระยะหนึ่ง) และอนาคต (เมื่อสิ้นสุดโครงการ) การประเมินโดยใช้วิธีบันไดคุณภาพชีวิต จะทำให้เห็นการพัฒนาและปัญหาอุปสรรคต่างๆเพื่อปรับใช้ในการพัฒนาหมู่บ้าน (สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน, ม.ป.ป.: ออนไลน์) นอกจากนี้ในการสนทนากลุ่มครั้งที่ 1 ผู้วิจัยมีประเด็นการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับทุนทางสังคมของชุมชน การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วยวิธีการเรียนรู้ เนื้อหา/องค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้ กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ การนำทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อตั้งรับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ในการนำทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และแนวทางการปรับตัวของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

การสนทนากลุ่มครั้งที่ 2 ของชุมชนบ้านโพธิ์ทอง ผู้วิจัยมีประเด็นการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับทุนทางสังคมของชุมชน การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วยวิธีการเรียนรู้ เนื้อหา/องค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้ กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ การนำทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ในการนำทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และแนวทางการปรับตัวของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

3.7 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น การศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการศึกษาในภาคสนาม มีรายละเอียดดังนี้

3.7.1 การศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

โดยการคัดเลือกเอกสารผู้วิจัยพิจารณาจากเกณฑ์ ดังนี้

1) เอกสารทางวิชาการ เอกสารเผยแพร่ขององค์กรต่างๆ รวมถึงบทความต่างๆ ที่มีประเด็นเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของชุมชน การนำทุนทางสังคมเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม และประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ เช่น จุลสารส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน จัดทำโดยสำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน องค์ความรู้สนับสนุนการบริหารจัดการชุมชน จัดทำโดย กรมการพัฒนาชุมชน คู่มือการพัฒนาหมู่บ้านชุมชนของนักพัฒนา เอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ

2) เอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนกรณีศึกษา คือ บันทึกประวัติความเป็นมาของชุมชน บันทึกกิจกรรมของชุมชน เอกสารสรุปการประชุมของชุมชน บันทึกเกี่ยวกับภูมิปัญญาของชุมชน เป็นต้น

3.7.2 การศึกษาในภาคสนาม

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาชุมชนกรณีศึกษาทั้ง 2 ชุมชน โดยแบ่งออกเป็น 4 ช่วง

ช่วงที่ 1 ระหว่างเดือนเมษายน 2559 ผู้วิจัยเริ่มจากการติดต่อขอข้อมูลจากผู้ที่ทำงานด้านการพัฒนาชุมชนในพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และในพื้นที่อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว จากนั้นลงสำรวจพื้นที่ชุมชนตามที่ได้รับคำแนะนำจากนักพัฒนาชุมชนศึกษาเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม ที่ตั้ง การคมนาคม สถานที่สำคัญต่างๆ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับประชากร อาชีพ ประเพณี วัฒนธรรม ศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมโดยรวม โดยการซักถามเป็นไปอย่างธรรมชาติ ไม่เน้นการจดบันทึกระหว่างสัมภาษณ์ แต่ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาบันทึกลงในสมุดบันทึกสนาม (File Note) ตามประเด็นที่ได้ข้อมูลมา ซึ่งจากการได้ข้อมูลในช่วงที่ 1 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้นำมาสรุปเพื่อนำสู่การกำหนดพื้นที่เป้าหมาย โดยได้ปรึกษาที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และกรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของพื้นที่เป้าหมาย โดยสรุปได้กำหนดพื้นที่เป้าหมาย 2 ชุมชนคือ ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง หมู่ที่ 11 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และชุมชนบ้านโสนน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ช่วงที่ 2 ช่วงเดือนพฤษภาคม 2559 ลงพื้นที่สนามวิจัยในชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย โดยผู้วิจัยได้แนะนำตัวให้บุคคลสำคัญของชุมชนและสมาชิกชุมชนรู้จัก โดยได้แนะนำตัวผู้วิจัยกับผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกชุมชนรู้จัก และชี้แจงวัตถุประสงค์ในการศึกษาผ่านผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชน โดยผู้วิจัยได้ฝังตัวในพื้นที่เป้าหมายโดยได้อาศัยกับบ้านพักโฮมสเตย์ของสมาชิกชุมชนบ้านโพธิ์ทอง และพักอาศัยยังแหล่งที่พักที่ใกล้กับชุมชนบ้านโสนน้อย เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง สร้างความไว้วางใจและความคุ้นเคยต่อผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญที่ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์เชิงลึก และร่วมสังเกตการณ์การดำเนินกิจกรรมของชุมชนในพื้นที่

เป้าหมาย ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ผู้วิจัยมีขั้นตอนคือ

- 1) ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์การเก็บข้อมูลวิจัยจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์
- 2) ติดต่อนัดหมายวัน เวลา สถานที่ เพื่อเข้าเก็บข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์และทำการสัมภาษณ์
- 3) เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์โดยจดบันทึกและการบันทึกเสียง โดยขออนุญาตผู้ให้สัมภาษณ์ก่อนทุกครั้ง

นอกจากนี้ในเดือนพฤษภาคม 2559 ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มครั้งที่ 1 วันที่ 21 พฤษภาคม 2559 ณ โฮมสเตย์ ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง มีขั้นตอนการสนทนากลุ่มคือ

- 1) ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์การเก็บข้อมูลวิจัยจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม
- 2) ติดต่อนัดหมาย วัน เวลา สถานที่ เพื่อขอความร่วมมือในการสนทนากลุ่ม
- 3) เตรียมการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยเลือกกลุ่มผู้ที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มกำหนดกรอบแนวประเด็นการสนทนากลุ่ม ที่พัฒนามาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก
- 4) ดำเนินการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยดำเนินการแนะนำตัวและความเป็นมาของการจัดวงสนทนากลุ่ม แจ้งวัตถุประสงค์และประเด็นในการพูดคุยแลกเปลี่ยน โดยเน้นให้ผู้สนทนากลุ่มแสดงความคิดเห็นจากกลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนาตามประเด็นที่กำหนดไว้ โดยผู้วิจัยทำหน้าที่กระตุ้นให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นและคอยควบคุมประเด็นในการสนทนา
- 5) บันทึกข้อมูล โดยการบันทึกข้อคิดเห็นและข้อสรุปร่วมกัน ให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นร่วมกันบนกระดานขนาดใหญ่ระหว่างการแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นและบันทึกเสียงเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน

6) การตรวจสอบข้อมูล โดยอาศัยผู้ร่วมสนทนากลุ่มเป็นผู้แสดงความคิดเห็นและตรวจสอบร่วมกันในแต่ละประเด็นที่มีการสนทนากัน

ช่วงที่ 3 ช่วงเดือนสิงหาคม-กันยายน 2559 ลงพื้นที่สนามวิจัยในชุมชนบ้านโนสนน้อยในช่วงเดือนสิงหาคม 2559 เพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติมให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยหาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งต่างๆ ในชุมชนที่ศึกษา เช่น ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน สถานที่สำคัญของชุมชน และในช่วงเดือนกันยายน 2559 ผู้วิจัยสังเกตการณ์ ในงานนิทรรศการและจำหน่ายสินค้าของชุมชนในตำบลแม่กาษา นอกจากนี้ได้มีการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติมกับสมาชิกชุมชนกรณีศึกษาทั้ง 2 ชุมชน โดยได้ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ข้อมูลจาก

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ติดต่อ นัดหมาย วัน เวลา สถานที่ เพื่อเก็บข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์และทำการสัมภาษณ์ เก็บข้อมูล การสัมภาษณ์โดยจดบันทึกและการบันทึกเสียง โดยขออนุญาตผู้ให้สัมภาษณ์ก่อนทุกครั้ง และ ในช่วงเดือนสิงหาคม 2559 ได้ทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน 1 ครั้ง ที่ ชุมชนบ้านโสนน้อย จังหวัดสระแก้ว มีขั้นตอนการสนทนากลุ่ม คือ

- 1) ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์การเก็บข้อมูลวิจัยจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม
- 2) ติดต่อ นัดหมาย วัน เวลา สถานที่ เพื่อขอความร่วมมือในการสนทนากลุ่ม
- 3) เตรียมการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยเลือกกลุ่มผู้ที่จะเข้าร่วมสนทนากลุ่ม กำหนดกรอบประเด็นการสนทนากลุ่ม ที่พัฒนามาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก
- 4) ดำเนินการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยดำเนินการแนะนำตัวและความเป็นมาของการจัดวงสนทนากลุ่ม แจ้งวัตถุประสงค์และประเด็นในการพูดคุยแลกเปลี่ยน โดยเน้นให้ผู้สนทนากลุ่มแสดงความคิดเห็นจากกลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนาตามประเด็นที่กำหนดไว้ โดยผู้วิจัยทำหน้าที่กระตุ้นให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นและคอยควบคุมประเด็นในการสนทนา
- 5) บันทึกข้อมูล โดยการบันทึกข้อคิดเห็นและข้อสรุปร่วมกัน ให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นร่วมกันบนกระดานขนาดใหญ่ระหว่างการแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็น และ บันทึกเสียงเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน
- 6) การตรวจสอบข้อมูล โดยอาศัยผู้ร่วมสนทนากลุ่มเป็นผู้แสดงความคิดเห็นและตรวจสอบร่วมกันในแต่ละประเด็นที่มีการสนทนากัน

ช่วงที่ 4 ช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน 2560 ลงพื้นที่สนามวิจัยในชุมชนบ้านโสนน้อย ช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน 2560 และลงพื้นที่สนามวิจัยในชุมชนบ้านโพธิ์ทอง ในช่วงเดือนเมษายน 2560 เพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติมให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ผู้วิจัยมีขั้นตอน คือ

- 1) ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์การเก็บข้อมูลวิจัยจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์
- 2) ติดต่อ นัดหมายวัน เวลา สถานที่ เพื่อเข้าเก็บข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์และทำการสัมภาษณ์
- 3) เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์โดยจดบันทึกและการบันทึกเสียง โดยขออนุญาตผู้ให้สัมภาษณ์ก่อนทุกครั้ง

ผู้วิจัยได้ทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน 1 ครั้ง ในเดือนเมษายน 2560 โดยสนทนากลุ่มในชุมชนบ้านโพธิ์ โดยมีขั้นตอนการสนทนากลุ่ม คือ

1) ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์การเก็บข้อมูลวิจัยจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม

2) ติดต่อนัดหมาย วัน เวลา สถานที่ เพื่อขอความร่วมมือในการสนทนากลุ่ม

3) เตรียมการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยเลือกกลุ่มผู้ที่จะเข้าร่วมสนทนากลุ่ม กำหนดกรอบแนวประเด็นการสนทนากลุ่ม ที่พัฒนามาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

4) ดำเนินการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยดำเนินการแนะนำตัวและความเป็นมาของการจัดวงสนทนากลุ่ม แจ้งวัตถุประสงค์และประเด็นในการพูดคุยแลกเปลี่ยน โดยเน้นให้ผู้สนทนากลุ่มแสดงความคิดเห็นจากกลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนาตามประเด็นที่กำหนดไว้ โดยผู้วิจัยทำหน้าที่กระตุ้นให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นและคอยควบคุมประเด็นในการสนทนา

5) บันทึกข้อมูล โดยการบันทึกข้อคิดเห็นและข้อสรุปร่วมกัน ให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นร่วมกันบนกระดานขนาดใหญ่ระหว่างการแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็น และบันทึกเสียงเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน โดยขออนุญาตผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มก่อนทุกครั้ง

6) การตรวจสอบข้อมูล โดยอาศัยผู้ร่วมสนทนากลุ่มเป็นผู้แสดงความคิดเห็นและตรวจสอบร่วมกันในแต่ละประเด็นที่มีการสนทนากัน

นอกจากนี้ในเดือนมีนาคม-เมษายน 2560 ผู้วิจัยนำเสนอร่างรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยนำเสนอให้ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน ผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ และผู้ให้ข้อมูลหน่วยงานจากภาคเอกชน ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย เพื่อตรวจสอบรูปแบบการเรียนรู้ฯ (ร่างรูปแบบ 1) ในประเด็นความเหมาะสมของรูปแบบและความเป็นไปได้ในการนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นๆที่มีบริบทใกล้เคียง ตลอดจนให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ และในเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม 2560 ผู้วิจัยนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้ฯ (ร่างรูปแบบ 2) ให้ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

3.8 การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำแนวการสัมภาษณ์ แนวการสนทนากลุ่ม ให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และกรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย พิจารณาความเหมาะสมและปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

จากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และกรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย และดำเนินการตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

3.8.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation)

เป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาว่าถูกต้องหรือไม่ โดยพิจารณาจากแหล่งที่มาของข้อมูลที่ได้ ซึ่งได้แก่ แหล่งเวลา เช่น การสัมภาษณ์และสังเกตในเวลาที่แตกต่างกัน แหล่งบุคคล เช่น การสัมภาษณ์ และการสังเกตบุคคลที่หลากหลายในประเด็นเดียวกันในชุมชนกรณีศึกษา และการสัมภาษณ์ในประเด็นเดียวกันจากผู้ให้ข้อมูลอย่างน้อย 3 คน จากพื้นที่ชุมชน กรณีศึกษา

3.8.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการ (Methodological Triangulation)

เป็นการรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายวิธี คือ การเก็บข้อมูลในประเด็นเดียวกัน แต่ใช้วิธีการหลายรูปแบบ เช่น การสนทนากลุ่ม การสังเกต การสัมภาษณ์ในประเด็นเดียวกัน เป็นต้น

3.8.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลและการตีความข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยการตีความสร้างข้อสรุปหรือสภาพการณ์ที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลเพื่อเชื่อมโยงไปถึงการหาข้อสรุปในการศึกษา โดยในการศึกษาเพื่อหาข้อสรุปที่เชื่อมโยงไปถึงความรู้ระดับแนวคิดหรือทฤษฎีได้ ผู้วิจัยให้ความสำคัญในการพิจารณาข้อมูลที่ได้จากการศึกษา โดยเริ่มจากลำดับขั้นตอนคือ

- 1) การศึกษากรอบแบบแผน โดยมีประเด็นเรื่องหรือประเด็นที่สำคัญที่ได้จากการศึกษาข้อมูล
- 2) การศึกษาความน่าจะเป็นในข้อมูลต่างๆ ตามที่ปรากฏจากการศึกษาข้อมูล
- 3) การจัดกลุ่มหรือจัดจำแนกประเภทของสิ่งต่างๆ ตามที่ปรากฏจากการศึกษาข้อมูล
- 4) การสร้างคำหรือวลีเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนของเรื่องราวหรือสิ่งที่กำลังวิเคราะห์อยู่

- 5) การศึกษาความเหมือนและความต่างของเรื่องที่วิเคราะห์
- 6) การแยกตัวแปรเพื่อศึกษาในรายละเอียด จัดกลุ่มเรื่องที่คล้ายกันไว้ในหมวดหมู่เดียวกัน และแยกองค์ประกอบในเนื้อหาต่างๆของประเด็นที่ทำการวิเคราะห์
- 7) ศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ และเชื่อมโยงหลักฐานอย่างมีเหตุผล
- 8) สร้างข้อสรุปเชิงแนวคิดและทฤษฎีที่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น และวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการหาข้อสรุปและตีความหมายของผลหรือข้อค้นพบที่ได้จากการแสดงข้อมูลรวมถึงการตรวจสอบข้อสรุปหรือความหมายที่ได้ ให้ความความถูกต้องและตรงประเด็นตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้

3.9 การนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ในการนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ผู้วิจัยมีการดำเนินการดังนี้

3.9.1 ยกวางรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษและการตรวจสอบ (ร่างรูปแบบ 1)

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากวัตถุประสงค์การวิจัยในข้อที่ 1 และข้อที่ 2 มายกวางแนวทางรูปแบบการเรียนรู้ (ร่างรูปแบบ 1) โดยอาศัยการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยประกอบ จากนั้นผู้วิจัยนำร่างแนวทางดังกล่าวไปตรวจสอบโดยใช้วิธีการศึกษา คือสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยนำเสนอให้ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน ตัวแทนผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ และตัวแทนผู้ให้ข้อมูลหน่วยงานจากภาคเอกชน ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนโสนน้อย จำนวนผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 22 คน (ภาคผนวก ก) เพื่อตรวจสอบรูปแบบการเรียนรู้ (ร่างรูปแบบ 1) ในประเด็นความเหมาะสมของรูปแบบและความเป็นไปได้ในการนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นๆ ที่มีบริบทใกล้เคียง ตลอดจนให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

3.9.2 การตรวจสอบ (ร่างรูปแบบ 2)

ผู้วิจัยสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 6 คน เพื่อให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะรูปแบบการเรียนรู้ (ร่างรูปแบบ 2) ซึ่งประกอบด้วย นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ที่มีความเกี่ยวข้องด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน การให้ข้อเสนอแนะ

ด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน หรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ จากนั้นผู้วิจัยปรับปรุงแก้ไขแนวทาง (ร่างรูปแบบ 2) โดยปรึกษาร่วมกันกับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์จากนั้นนำมาแก้ไข ปรับปรุงและพัฒนาเป็นแนวทางให้มีความสมบูรณ์

3.9.3 การนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

นำแนวทางที่ได้จาก (ร่างรูปแบบ 2) นำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์จากนั้นนำมาแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาให้มีความสมบูรณ์

3.9.4 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (In-Depth Interview) ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

มีรายละเอียดดังนี้

3.9.4.1 ผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษา

ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษา คือ สัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน ตัวแทนผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ และตัวแทนผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาคเอกชน จำนวนรวมทั้งสิ้น 22 คน ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ เป็นผู้มีบทบาทในการขับเคลื่อนเกี่ยวกับการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมให้เกิดขึ้นในชุมชน เป็นผู้มีส่วนสนับสนุน หรือให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการขับเคลื่อนการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

จากเกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลดังกล่าว ทำให้ได้ผู้มีความเหมาะสมในการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งเป็นตัวแทนพิจารณารูปแบบการเรียนรู้ (ร่างรูปแบบ 1) ซึ่งผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวข้องกับพื้นที่ในชุมชนบ้านโพธิ์ทอง จำนวน 15 คน และตัวแทนพิจารณารูปแบบการเรียนรู้ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ในชุมชนบ้านโสนน้อย จำนวน 7 คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 22 คน

3.9.4.2 ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ (ร่างรูปแบบ 2)

ซึ่งประกอบด้วย นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ที่มีความเกี่ยวข้องด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน การให้ข้อเสนอแนะด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน หรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเรียนรู้ บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจ พิเศษ โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 6 คน (ภาคผนวก ข)

บทที่ 4

บริบทกรณีศึกษา

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในบทนี้ผู้วิจัยนำเสนอเกี่ยวกับบริบทของพื้นที่กรณีศึกษา สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม การศึกษาสภาพอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของชุมชน การเปรียบเทียบบริบทกรณีศึกษาของ 2 ชุมชน โดยผู้วิจัยได้ศึกษาชุมชน 2 กรณีศึกษา คือ ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง หมู่ที่ 11 ตำบลแม่กาษา อำเภอมะนัง จังหวัดตาก และชุมชนบ้านโสนน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอเป็น 4 ตอนคือ

ตอนที่ 1 บริบทกรณีศึกษาที่ 1 ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง หมู่ที่ 11 ตำบลแม่กาษา อำเภอมะนัง จังหวัดตาก มีประเด็นการนำเสนอบริบทกรณีศึกษาในประเด็น ดังนี้

1.1 บริบทพื้นที่

- 1.1.1 สภาพทางกายภาพของพื้นที่ชุมชน
  - 1.1.2 การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคน
  - 1.1.3 สภาพทางเศรษฐกิจ
  - 1.1.4 สภาพทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชน
- 1.2 สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม
- 1.2.1 สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ
  - 1.2.2 สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
- 1.3 การศึกษาสภาพอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของชุมชนบ้านโพธิ์ทอง

ตอนที่ 2 บริบทกรณีศึกษาที่ 2 ชุมชนบ้านโสนน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว มีประเด็นการนำเสนอบริบทกรณีศึกษาในประเด็น ดังนี้

2.1 บริบทพื้นที่

- 2.1.1 สภาพทางกายภาพของพื้นที่ชุมชน
- 2.1.2 การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคน
- 2.1.3 สภาพทางเศรษฐกิจ
- 2.1.4 สภาพทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชน

2.2 สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

2.2.1 สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

2.2.2 สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

2.3 การศึกษาสภาพอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของชุมชนบ้านโนนน้อย

ตอนที่ 3 เปรียบเทียบบริบทพื้นที่และสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโนนน้อย

ตอนที่ 4 วิเคราะห์ลักษณะภาพรวมของชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโนนน้อย

ตอนที่ 1 บริบทกรณีศึกษาที่ 1 ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง หมู่ที่ 11 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

1.1 บริบทพื้นที่

1.1.1 สภาพทางกายภาพของพื้นที่ชุมชน

ชุมชนบ้านโพธิ์ทองแยกจากบ้านแม่กาษา หมู่ที่ 2 เมื่อเดือนมีนาคมปี พ.ศ. 2527 สภาพพื้นที่ของบ้านโพธิ์ทองเป็นที่ราบสลับภูเขา ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทราย พื้นที่ส่วนใหญ่ทำการเกษตรมีการปลูกพืช เช่น ข้าว ข้าวโพด ถั่ว มันสำปะหลัง มีคลองชลประทานในชุมชน และมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ เช่น ป่าชุมชน ซึ่งอยู่ในบริเวณของชุมชน สมาชิกในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้ เช่น สมุนไพร หน่อไม้ ไม้ผล เช่น มะม่วง กัลยัย มะละกอ มีสัตว์ป่า เช่น หมูป่า นก กระแต กระรอก และไก่ป่า นอกจากนี้มีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญคือน้ำพุร้อนแม่กาษา เป็นน้ำพุร้อนที่อยู่ในบริเวณของชุมชน รอบๆ น้ำพุร้อนมีธรรมชาติของป่าไม้ล้อมรอบ ในช่วงเทศกาลสงกรานต์จะมีการแข่งขันบั้งไฟในบริเวณบ่อน้ำพุร้อน

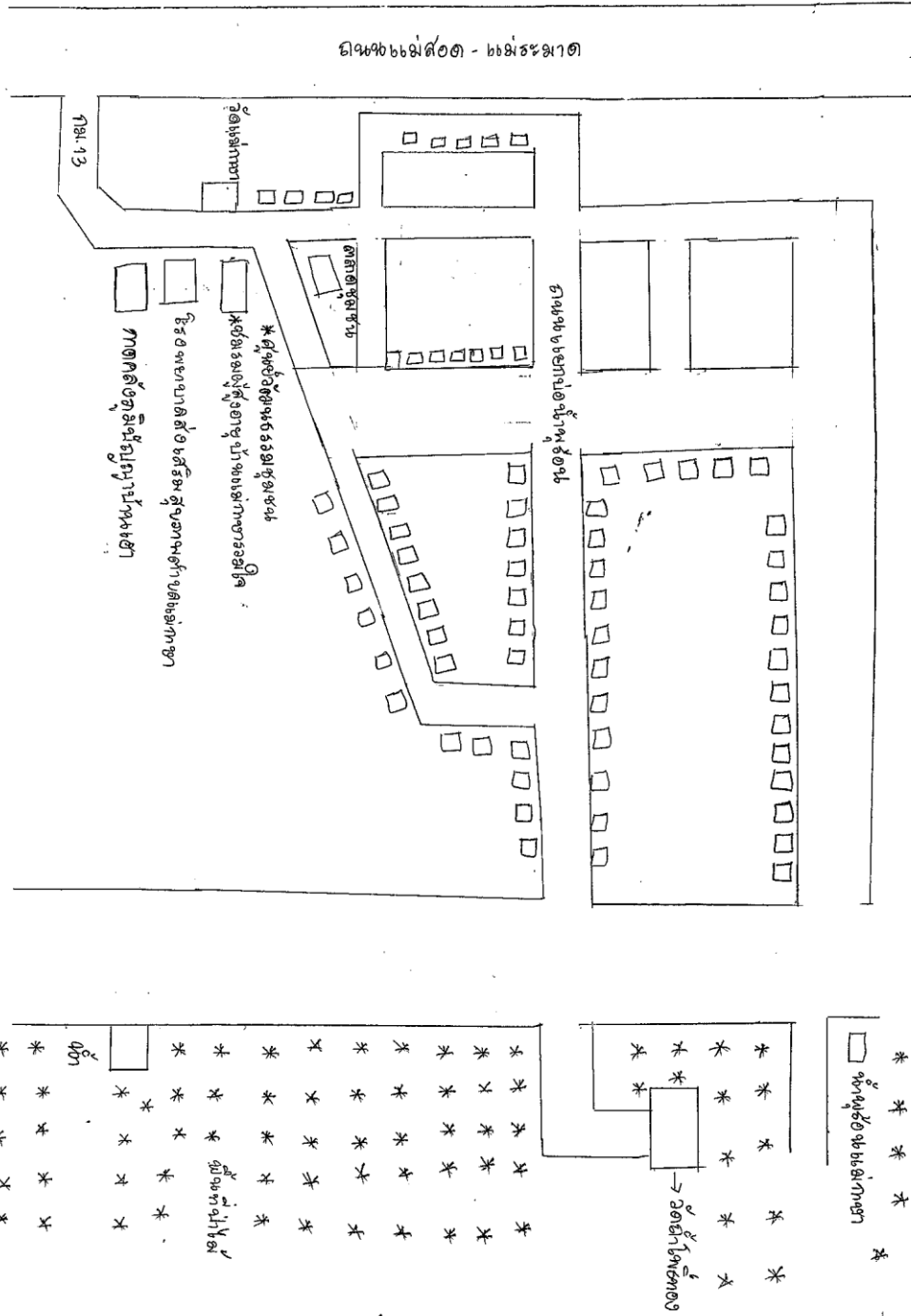
สภาพในอดีตถนนของชุมชนเป็นถนนลูกรัง ในช่วงหน้าฝนการเดินทางลำบาก แต่ในปัจจุบันการคมนาคมมีความสะดวกสบาย มีถนนลาดยางและถนนคอนกรีตทั้งสายหลักและถนนในซอย มีรถประจำทาง แม่กาษา-แม่สอด ส่วนใหญ่นิยมใช้รถยนต์ส่วนตัวและจักรยานยนต์ ปัจจุบันบ้านโพธิ์ทอง มีประชากรทั้งหมด 982 คน เพศชาย 506 คน เพศหญิง 476 คน 235 หลังคาเรือน สภาพทางกายภาพประกอบด้วย พื้นที่สิ่งปลูกสร้าง 464 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 2,269 ไร่ พื้นที่ปลูกข้าว 852 ไร่ และพื้นที่ทำไร่ 1,417 ไร่ บ้านโพธิ์ทองห่างจากจังหวัดตาก 108 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอแม่สอด 25 กิโลเมตร ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง อยู่ในเขตพื้นที่ของตำบล

แม่ภาษา ทิศเหนือ ติดกับตำบลพระธาตุ อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก ทิศใต้ ติดกับ ตำบลแม่ปะ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลพระวอ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และทิศตะวันตก ติดกับตำบลแม่จะเรา อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก

การบริการสาธารณสุขและการบริการขั้นพื้นฐาน มีไฟฟ้า ประปา มีหอกระจายข่าว ของชุมชน คือหอกระจายข่าวเสียงตามสายที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน มีโทรศัพท์พื้นฐานที่ใช้ตามบ้าน ไม่มีโรงเรียนในชุมชนบ้านโพธิ์ทอง มีโรงเรียนที่อยู่ใกล้ชุมชนคือโรงเรียนบ้านแม่ภาษา ซึ่งตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 16 บ้านแม่ภาษานุสรณ์ ตำบลแม่ภาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก นอกจากนี้ยังมีวัดในชุมชน ที่สมาชิกในชุมชนไปทำบุญกันคือ วัดถ้ำโพธิ์ทอง โดยวัดถ้ำโพธิ์ทองเป็นที่ศรัทธาของสมาชิกในชุมชน ด้านการบริการสาธารณสุขสมาชิกในชุมชนใช้บริการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านแม่ภาษา โดยให้การดูแลด้านสาธารณสุขและสุขภาพโดยรวมของสมาชิกในตำบลแม่ภาษา ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง มีวิสัยทัศน์ของชุมชน คือ ใช้พื้นที่เป็นฐานบูรณาการทุกภาคส่วนสร้างขบวนการเรียนรู้สู่วิถีชุมชน

ผู้วิจัยได้วาดแผนที่ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง หมู่ที่ 11 ตำบลแม่ภาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก รายละเอียดดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แผนที่ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง

ผู้วิจัย 20 พฤษภาคม 2559

1.1.2 การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคน

บรรพบุรุษของชุมชนนี้อพยพมาจาก อ.เถิน จังหวัดลำปาง จึงได้รับการขนานนามว่า “คนขี้เถิน” บริเวณนี้มีป่าไม้แดงเป็นจำนวนมาก จึงมีชื่อว่า บ้านสันป่าแดง ต่อมามีการค้นพบ วัดถ้ำมีต้นโพธิ์ จึงเรียกชื่อว่า ถ้ำโพธิ์ทอง ภายหลังเปลี่ยนชื่อชุมชนเป็นบ้านโพธิ์ทอง การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะการตั้งบ้านเรือน ในอดีตการตั้งบ้านเรือนจะตั้งในพื้นที่ราบลักษณะบ้านเป็นบ้านไม้ชั้นเดียว มีใต้ถุนโล่ง ปัจจุบันเป็นบ้านกึ่งปูนกึ่งไม้ และปรับใต้ถุนเป็นปูนสำหรับทำที่อยู่อาศัยเพิ่ม ในอดีตไม่มีการล้อมรั้วบ้าน แต่จะมีบางบ้านที่มีการล้อมรั้วบ้านเป็นแบบไม้ไผ่ ปัจจุบันมีการทำเป็นรั้วกำแพงรอบบ้าน การทำไร่นาจะทำกันที่สวนไร่นาของตนเอง ซึ่งห่างจากบ้านพักที่อยู่อาศัย ไร่นาจะมีทั้งเป็นพื้นที่ราบ และพื้นที่ทำการเกษตรแบบเนินภูเขา มีผู้นำชุมชนที่คอยดูแลลูกบ้าน มีการตั้งคุ้มเพื่อดูแลลูกบ้านทั้งหมดมี 18 คุ้มบ้าน การตั้งคุ้มบ้าน คือเป็นบ้านเรือนที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน มีลักษณะเป็นการแบ่งกลุ่มย่อยภายในชุมชน เพื่อสะดวกในการดูแลปกครอง การประสานงานและกระจายอำนาจของผู้นำชุมชนในการดูแลลูกบ้านไปยังหัวหน้าคุ้ม หัวหน้าคุ้มคือ บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากสมาชิกที่อยู่ในรายชื่อของคุ้มนั้น การคัดเลือกหัวหน้าคุ้มเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการประสานงานการทำงานกับผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชน ร่วมมือกันในการดูแลลูกบ้าน ผู้นำชุมชนจะประสานงานกับหัวหน้าคุ้ม เพื่อแจ้งข่าวสารหรือร่วมมือกับหัวหน้าคุ้มในการช่วยเหลือแก้ปัญหาให้ลูกบ้าน

ปัจจุบันการตั้งถิ่นฐานเริ่มมีคนกลุ่มใหม่ เช่น ผู้ที่มาทำงานในพื้นที่ซึ่งมีทั้งกลุ่มคนไทยและชาวเมียนมาร์ มาอาศัยในพื้นที่ของชุมชนบ้านโพธิ์ทอง การบริหารจัดการคุ้มบ้านจึงมีบทบาทในการช่วยเหลือสมาชิกที่อาศัยแต่เดิมและผู้ที่ย้ายมาอยู่ใหม่ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ นอกจากนี้ยังมี การตั้งคณะกรรมการป้องกันและรักษาความสงบเรียบร้อย มีผู้ช่วยผู้นำชุมชนฝ่ายรักษาความสงบเรียบร้อย เป็นประธานกรรมการ มีหน้าที่ ดูแลความสงบเรียบร้อยของชุมชน ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับของชุมชน เช่น ห้ามซื้อตปลา-ระเบิดปลา แต่ถ้าเป็นแรงงานต่างด้าวที่มาอาศัยในพื้นที่ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง ชุมชนได้ใช้ระเบียบข้อบังคับแรงงานต่างด้าวของตำบลแม่กาษา มีสาระสำคัญ เช่น ห้ามเกิดการทะเลาะวิวาท ห้ามเล่นการพนันทุกชนิดในชุมชน และที่פקพิง ห้ามล่าสัตว์ป่าทุกชนิด ห้ามลักขโมยพืชไร่ ข้าวโพดถั่วเขียวและอื่นๆ ในไร่ของผู้อื่น ห้ามตัดไม้ เผาถ่าน เป็นต้น นอกจากนี้คณะกรรมการป้องกันและรักษาความสงบเรียบร้อยยังมีหน้าที่ ประนีประนอมกรณีเกิดข้อพิพาทขึ้นในชุมชน การคุ้มครองตรวจตราและดูแลทรัพย์สินของชุมชน การป้องกันด้านสาธารณสุขและดูแลความปลอดภัยทั้งร่างกาย ชีวิตและทรัพย์สินของสมาชิกในชุมชน โดยการดูแลความปลอดภัยของชุมชน สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วม เช่น ร่วมมือในการดูแล

ความปลอดภัยของชุมชนดูแลทรัพย์สินสาธารณะของชุมชน ดูแลความปลอดภัยให้กับผู้มาเยี่ยมชมในชุมชน เป็นต้น

1.1.3 สภาพทางเศรษฐกิจ

สภาพทางเศรษฐกิจของสมาชิกในชุมชนมีลักษณะความสัมพันธ์กับแหล่งทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นแหล่งของการดำรงชีวิต คือ ชุมชนอยู่ในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ในทรัพยากรดินและน้ำ ในสวนไร่นา ก็จะมีไม้ผล เช่น มะม่วง กล้วย มะละกอ พืชสมุนไพร พืชที่ใช้ในครัวเรือน ทำให้สมาชิกในพื้นที่มีบริโภคตลอดปี นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำจากระบบประปาภูเขา และมีคลองชลประทานสำหรับการทำไร่ ทำนา สภาพทางเศรษฐกิจหลักของสมาชิกในชุมชนจึงมีการทำการเกษตรเป็นหลัก และนำพืชผลใช้บริโภคในครัวเรือนก่อน ส่วนที่เหลือจะนำไปขาย โดยนำไปขายในตลาดชุมชน หรือส่งขายออกตลาดข้างนอก นอกจากนี้ยังมีอาชีพอื่นๆ เช่น สมาชิกในชุมชนมีการรับจ้างตามโรงงานต่างๆ โดยรอบชุมชนหรือที่อำเภอแม่สอด สมาชิกในชุมชนบางส่วนมีอาชีพการค้าขาย เช่น นำสินค้าการเกษตรมาขายให้กับสมาชิกในชุมชนโดยขายที่ตลาดชุมชน หรือตั้งขายที่ศูนย์เรียนรู้จุดบริการนักท่องเที่ยว หมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก นอกจากนี้ยังขายตามแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชน เช่น น้ำพุร้อนแม่กาษา เป็นต้น ลักษณะการนำสินค้าไปขายของพ่อค้าแม่ค้าในพื้นที่มีแตกต่างกันไป เช่น สมาชิกในชุมชนบางคนมีรถยนต์ก็สามารถนำสินค้าขายไปได้ไกลทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ สมาชิกบางคนก็ใช้วิธีการค้าขายในชุมชนแบบเข้าถึงสมาชิกในชุมชนคือ ใช้วิธีการปั่นจักรยานหรือขับมอเตอร์ไซค์ และนำสินค้าใส่ท้ายรถ เช่น ข้าว กับข้าว หรือบางทีก็เป็นการนำเสื้อผ้า ข้าวของเครื่องใช้ใส่ท้ายรถ เพื่อนำไปขายให้กับลูกค้า โดยหากลูกค้าต้องการสั่งซื้อสินค้าใดเพิ่มเติมสามารถบอกกล่าวกับพ่อค้าแม่ค้าได้โดยวันต่อไป พ่อค้าแม่ค้าก็จะจัดหามาให้ที่บ้าน ซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่ดีของสมาชิกในชุมชนมีความสนิทคุ้นเคยแบบเครือญาติ เมื่อปั่นจักรยานหรือขับมอเตอร์ไซค์ผ่านบ้านใดก็จะแวะทักทายและแนะนำสินค้า หรือบางทีก็ไปตามสถานที่ที่มีผู้คนมากในชุมชน เช่น วัด ศาลาอเนกประสงค์ของชุมชน ศูนย์ผู้สูงอายุ เป็นต้น

นอกจากนี้สมาชิกในชุมชนยังรวมกลุ่มในการทำอาชีพต่างๆ เพื่อเป็นรายได้เสริม โดยสมาชิกจะเลือกอาชีพที่ตนเองสนใจตามความถนัดของตนเอง กลุ่มอาชีพมีจำนวน 12 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มอาชีพนวดแผนไทย ซึ่งกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ให้การสนับสนุน จัดหาครูมาสอนการนวดแผนไทยให้กับสมาชิกของกลุ่ม เป็นการนวดที่ช่วยผ่อนคลายกล้ามเนื้อ และกระตุ้นระบบประสาทต่างๆ ให้ดีขึ้น

2) กลุ่มอาชีพทำน้ำพริกน้ำปู เป็นอาหารพื้นบ้านที่จำหน่ายได้มากในชุมชนและส่งขายยังตลาดภายนอก ลักษณะของน้ำพริกจะมีส่วนผสมหลักคือการนำปูที่มีอยู่ในนาข้าวมาทำน้ำพริก ซึ่งปูที่ไร่นาของสมาชิกในชุมชนส่วนหนึ่งได้รับน้ำจากการทำนามาจากบ่อน้ำพุร้อนแม่กาษาซึ่งไหลผ่านน้ำเย็นมาที่ไร่นาของสมาชิกในชุมชน ทำให้ปูในที่นี้มีความอุดมสมบูรณ์ ในช่วงหน้านาสมาชิกในชุมชนจึงมักนำปูจากท้องไร่ท้องนามาทำเป็นน้ำพริกน้ำปู เพื่อไว้ทานในครอบครัวและไว้ขาย

3) กลุ่มอาชีพการทำถั่วหมัก เป็นอาหารภูมิปัญญาพื้นบ้านของทางภาคเหนือ ใช้ทานกับข้าวหรือใช้เป็นส่วนประกอบของอาหารอื่นๆ เช่น แกง กลุ่มอาชีพทำถั่วหมักจะรวมกลุ่มกันทำที่บ้านสมาชิกและทำส่งขายตลาดในชุมชนและส่งขายที่ตลาดในอำเภอแม่สอด

4) กลุ่มอาชีพสกรีนเสื้อ โดยรับทำสกรีนเสื้อตามลูกค้าสั่ง และสกรีนเสื้อสำหรับขายให้นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมชุมชน

5) กลุ่มทำขนม เช่น ขนมเค้ก เบเกอรี่ เป็นการทำขนมขายส่งในตลาดชุมชนและส่งขายตามชุมชนข้างเคียง

6) กลุ่มอาชีพการทำไข่เค็ม ซึ่งสมาชิกกลุ่มจะนำน้ำแร่จากน้ำพุร้อนแม่กาษา มาแช่พักไว้และนำน้ำแร่จากน้ำพุร้อนแม่กาษามาใช้ในการทำไข่เค็ม โดยนำไข่เป็ดมาผสมกับเกลือ และแช่น้ำแร่พักไว้ในระยะเวลาที่เหมาะสม ก่อนนำมาบรรจุขายโดยส่งในตลาดชุมชน และส่งยังตลาดภายนอกชุมชน

7) กลุ่มอาชีพสานกระเปาะ โดยเป็นการสานกระเปาะจากเส้นพลาสติก มีภูมิปัญญาของชุมชนที่มีความสามารถในการถักทอหลาย จึงมีการตั้งกลุ่มการสานกระเปาะเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาและสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกในชุมชน การทำสานกระเปาะมีจำหน่ายให้นักท่องเที่ยว เช่น ที่น้ำพุร้อนแม่กาษา หรือผู้ที่มาเยี่ยมชมชุมชน

8) กลุ่มอาชีพทำพรมเช็ดเท้า มีภูมิปัญญาของชุมชนมีความสามารถในการทำพรมเช็ดเท้า จึงสานต่อและตั้งเป็นกลุ่มอาชีพ

9) กลุ่มอาชีพทำน้ำยาล้างจาน เป็นการรวมกลุ่มเพื่อทำน้ำยาล้างจานไว้ใช้ในครัวเรือนและทำขายในชุมชน

10) กลุ่มทำอาชีพทำตะกร้า มีภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่มีความสามารถในการทำตะกร้าและมาถ่ายทอดให้สมาชิกในกลุ่มได้เรียนรู้ และทำเป็นอาชีพเพื่อสร้างรายได้เพิ่มขึ้น

11) กลุ่มอาชีพทำข้าวหลาม เนื่องจากในท้องถิ่นมีต้นไผ่เป็นจำนวนมาก จึงมีการนำวัตถุดิบคือต้นไผ่ มาทำข้าวหลาม ซึ่งมีวัตถุดิบที่สำคัญคือ ข้าวเหนียว ที่ปลูกในชุมชน ถั่ว งา มะพร้าว มีน้ำตาลเกลือ ทำขายในตลาดชุมชน หรือส่งขายในชุมชนใกล้เคียง

12) กลุ่มอาชีพทำลูกประคบ เป็นการรวมกลุ่มของสมาชิกในการทำลูกประคบ เนื่องจากมีกลุ่มขนาดแผนไทยในชุมชน จึงมีการพัฒนาด้วยการตั้งกลุ่มทำลูกประคบเพื่อจำหน่าย และไว้ใช้ในกรณีขนาดแผนไทย

ใน 12 กลุ่มอาชีพดำเนินการภายใต้วิสาหกิจชุมชน โดยเมื่อมีงานแสดงสินค้า หรือการออกร้านในที่ต่างๆ ทั้งในจังหวัดตากและนอกจังหวัดตาก แต่ละกลุ่มก็นำสินค้ามาไว้กับทางวิสาหกิจชุมชนและวิสาหกิจชุมชนของชุมชนบ้านโพธิ์ทอง ก็จะนำสินค้าไปจำหน่าย โดยดำเนินการก่อตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 และดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน

การรวมกลุ่มอาชีพและการดำเนินงานในกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิกในชุมชน สมาชิกในชุมชนมีความสนใจและตระหนักรู้ถึงปัญหาความต้องการในการพัฒนาตนเอง โดยมีการค้นคว้าหาข้อมูลจากแหล่งต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เช่น การรับฟังข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ผ่านเสียงตามสายของชุมชน การรับฟังข้อมูลข่าวสารจากสื่อวิทยุ โทรทัศน์ การแสวงหาข้อมูลที่เป็นประโยชน์จากทางอินเทอร์เน็ตเพื่อนำมาใช้ในการปรับตัว เช่น ด้านการประกอบอาชีพ การค้นคว้าข้อมูลแหล่งตลาดต่างๆ เพื่อการกระจายสินค้าของชุมชน นอกจากนี้สมาชิกในชุมชนทราบว่าชุมชนบ้านโพธิ์ทองอยู่ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ สมาชิกในชุมชนให้ความสนใจรับฟังข้อมูลข่าวสารต่างๆ เพื่อการปรับตัวของสมาชิกในชุมชน มีหน่วยงานภายนอก เช่น หน่วยงานภาครัฐ จากทางอำเภอแม่สอด และองค์การบริหารส่วนตำบลแม่กาษา ให้ความรู้และทำความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชนในเรื่องเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ และสนับสนุนในการพัฒนาชุมชน เช่น ด้านการส่งเสริมการประกอบอาชีพ การสนับสนุนด้านการตลาด การให้ความรู้ ศึกษาดูงานยังแหล่งภายนอก เพื่อให้สมาชิกในชุมชนมีทักษะ ความรู้และความสามารถในการพัฒนาตนเอง และมีส่วนร่วมกับการพัฒนาโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน นอกจากนี้สมาชิกในชุมชนมีความรู้ ความสามารถและพัฒนาความรู้ความสามารถให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น นำความรู้ ความสามารถของตนเอง เช่น ภูมิปัญญาด้านการสานกระเปาะจากเส้นพลาสติก การทำตะกร้า การทำพรมเช็ดเท้า มีการถ่ายทอดให้เพื่อนสมาชิกในชุมชนที่สนใจได้เรียนรู้ และมีการสานต่อกิจกรรมการเรียนรู้ โดยพัฒนาเป็นกลุ่มอาชีพและสามารถสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในกลุ่ม ตลอดจนมีการถ่ายทอดความรู้ให้กับหน่วยงานภายนอกหรือผู้ที่สนใจมาศึกษาดูงานเกี่ยวกับกลุ่มอาชีพในชุมชน

สภาพทางเศรษฐกิจภายในชุมชนมีการจัดตลาดนัดขึ้นที่บริเวณศาลาเอนกประสงค์ของชุมชน โดยจัดในช่วงเย็น และให้สมาชิกในชุมชนนำสินค้ามาขาย และนอกจากนี้ยังมีกลุ่มผู้มาอาศัยในชุมชน เช่น ชาวเมียนมาร์ มาออกร้านขายของหรือบางครั้งก็มีการนำสินค้าอุปโภค บริโภคที่มาจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ มาขายให้คนในพื้นที่หรือขายให้ชาวเมียนมาร์ด้วยกัน ทำให้เศรษฐกิจในชุมชนเริ่มมีความหลากหลายของทั้งผู้ซื้อและผู้ขายมากขึ้น นอกจากนี้ในชุมชนยังมีร้านค้า

ซึ่งขายของชำ และขายของที่หลากหลาย จากการสังเกตของผู้วิจัยตอนเช้า จะมีสมาชิกในชุมชนซื้อสินค้าที่ตลาดเช้า โดยมีตลาดใหญ่อยู่ 1 ตลาดซึ่งจะขายของ เช่น ผัก ผลไม้ กับข้าว หมู ไก่ ปลา เป็นต้น ส่วนใหญ่สมาชิกในชุมชนนิยมทำอาหารไว้รับประทานในครอบครัว และไปตลาดตั้งแต่ช่วงเช้าเวลาประมาณตีห้า ถึงเวลาประมาณ 6 โมงเช้า และทำอาหารรับประทานกันในครอบครัว จากนั้นจึงออกไปทำการเกษตร หรือหากมีลูกหลานในวัยทำงานต้องไปทำงานในตัวเมือง เช่น อำเภอแม่สอด ก็จะขับรถยนต์ส่วนตัวไปทำงานและกลับมาในช่วงเย็น พ่อค้าแม่ค้าในพื้นที่ส่วนใหญ่จะเดินทางไปซื้อของที่อำเภอแม่สอด และนำกลับมาขายที่ชุมชน หรือหากในชุมชนจะนำสินค้าไปขายที่อำเภอแม่สอดก็มีความสะดวกสบาย แต่ส่วนใหญ่มีพ่อค้าแม่ค้าจากข้างนอกชุมชนมารับสินค้าของสมาชิกในชุมชนไปขายต่อยังตลาดภายนอก ทำให้สมาชิกในชุมชนมีรายได้ที่สามารถพึ่งพาตนเองได้

นอกจากนี้ชุมชนบ้านโพธิ์ทองมีการสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอก เช่น ในปี พ.ศ. 2558 กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ให้การสนับสนุนในการจัดตั้งชุมชนบ้านโพธิ์ทอง เป็นหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว ตำบลแม่กาษา โดยชุมชนบ้านโพธิ์ทองมีศักยภาพในการเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวแต่เดิม และมีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายทั้งป่าชุมชน น้ำพุร้อน มีศูนย์เรียนรู้ของชุมชน กรมการพัฒนาชุมชนให้การสนับสนุนชุมชนบ้านโพธิ์ทองในการพัฒนาให้เป็นหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว โดยได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชน และสมาชิกในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการในการพัฒนากิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว มีการสร้างความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวและการทำงานร่วมกันของชุมชนในตำบลแม่กาษา โดยชุมชนบ้านโพธิ์ทอง หมู่ 11 ร่วมมือกับชุมชนเครือข่าย หมู่ 2 หมู่ 6 หมู่ 13 หมู่ 14 และหมู่ 16 ในการพัฒนาพื้นที่ของแต่ละชุมชนเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวและกระจายรายได้ลงสู่ชุมชน เมื่อมีนักท่องเที่ยวหรือกลุ่มศึกษาดูงานจากหน่วยงานภายนอกมาเยี่ยมชมชุมชน จะมีการประชุมเครือข่ายชุมชนเพื่อบริหารจัดการในการดูแลนักท่องเที่ยวหรือผู้มาศึกษาดูงาน สมาชิกในชุมชนจากกลุ่มอาชีพต่างๆ หรือสมาชิกจากชุมชนอื่นๆ ในตำบลแม่กาษา สามารถนำผลิตภัณฑ์ของตนเองมาขายให้กับนักท่องเที่ยวได้ที่ศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยวหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยวตำบลแม่กาษาซึ่งตั้งอยู่ที่ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง หมู่ 11 การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของชุมชน ทำให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมให้ความรู้สำหรับผู้มาเยี่ยมชมหรือมาศึกษาดูงานในชุมชน สมาชิกในชุมชนนำผลิตผลทางการเกษตรหรือสินค้าต่างๆ ของสมาชิกชุมชนมาจำหน่ายให้กับผู้มาเยี่ยมชมชุมชน ทำให้สมาชิกในชุมชนมีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น และสามารถพึ่งพาตนเองได้ นอกจากนี้ผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เช่น ประสานงานกับหน่วยงาน สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดตาก สำนักงานพัฒนาชุมชน

อำเภอแม่สอด ในการประชาสัมพันธ์ชุมชนต่อหน่วยงานภายนอก ประสานงานด้านการตลาด เพื่อนำผลิตภัณฑ์จากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านโพธิ์ทอง และผลิตภัณฑ์ของสมาชิกในชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนในตำบลแม่กาษาไปจำหน่ายยังตลาดภายนอก และผู้นำชุมชนประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลแม่กาษา สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่สอด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่กาษา ในการจัดอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชนในด้านต่างๆ เช่น ด้านการประกอบอาชีพ ด้านสาธารณสุขและการดูแลสุขภาพ การส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกในชุมชนผ่านเวทีประชุม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มอาชีพ การศึกษาดูงานในหน่วยงานภายนอก เป็นต้น

1.1.4 สภาพทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชน

ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง มีการรักษาประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชน มีการประพฤติปฏิบัติเพื่อดำรงวิถีของการรักษาประเพณี วัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา ด้วยการจัดกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีการจัดกิจกรรมในแต่ละเดือน โดยเป็นการนับเดือนแบบทางภาคเหนือ เช่น เดือนมกราคม หรือเดือน 4 เหนือ จะมีประเพณี ทานข้าวใหม่ ข้าวจี ข้าวหลาม เดือนกุมภาพันธ์ เดือน 5 เหนือ มีการทำกิจกรรมวันมาฆบูชา สมาชิกในชุมชนมีการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เช่น มีกิจกรรมร่วมกันตักบาตร ฟังพระธรรมเทศนา มีการเวียนเทียน เดือนมีนาคม เดือน 6 เหนือ การบูชาเทพรักษาบ้านเมือง การทำบุญศาลหลักเมืองเพื่อความเป็นสิริมงคลของชุมชน เดือนเมษายน เดือน 7 เหนือ ประเพณีสงกรานต์ ดำหัวพระสงฆ์ ผู้เฒ่า ผู้แก่ บิดา มารดา เดือนพฤษภาคม เดือน 8 เหนือ จะมีกิจกรรมในวันวิสาขบูชา เดือนมิถุนายน เดือน 9 เหนือ ประเพณีไหว้เทพเทวดารักษาบ้านเมือง โดยสมาชิกในชุมชนจะไปทำพิธีไหว้ศาลที่ศาลเจ้าแม่อุษา เดือนกรกฎาคม เดือน 10 เหนือ มีการจัดกิจกรรมในวันอาสาฬหบูชา เดือนสิงหาคม เดือน 11 เหนือ เป็นช่วงที่พระจำพรรษา สมาชิกในหมู่บ้านจะทำกิจกรรมทำบุญตักบาตรทุกวันพระ และมีการสวดมนต์ ไหว้พระทุกช่วงเย็นในวันพระ โดยไปทำกิจกรรมที่วัด เดือนกันยายน เดือน 12 เหนือ มีประเพณีกินสลาก ก๋วยสลาก เป็นประเพณี ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว การจัดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน มีการจัดพิธีร่วมกันของสมาชิกในชุมชน รวมถึงชาวเมียนมาร์ที่อาศัยในชุมชน โดยร่วมกันกับชุมชนใกล้เคียงในการจัดกิจกรรม ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนดังนี้

“ในอดีตมีประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนที่สืบทอดกันมา เดือนมกราคมถ้าเป็นเดือนเหนือ ประเพณีของเดือนเหนือเขาเรียก เดือนลีเหนือ ถ้าเป็นเดือนกุมภาพันธ์เป็นเดือนห้าเหนือ ก็มีประเพณี วันมาฆบูชา เราก็ไปวัดไปทำบุญ ตอนเย็นก็ไปเวียนเทียนนั่งสมาธิกัน เดือนมีนาคมทางเหนือเขาเรียกเดือนหกเหนือ ประเพณีบูชาเทพรักษา บ้านเมืองคือเป็นศาลหลักเมือง มีการทำพิธีบูชาศาลหลักเมือง เดือนเมษายน เป็นเดือนเจ็ดเหนือประเพณีสงกรานต์ รดน้ำดำหัว พระสงฆ์ ผู้เฒ่า ผู้แก่ บิดา มารดา เดือนพฤษภาคมก็เป็นเดือนแปดเหนือ เป็นวันวิสาขบูชา ไปทำบุญที่วัด ชาวบ้านก็พากันไปทำบุญ เดือนเก้าเหนือก็เป็นการไหว้เทวดาฟ้าดิน เป็นความเชื่อของคนบ้านเราไปไหว้ที่ศาลเจ้าแม่อุษา เดือนสิบเหนือเป็นวันเข้าพรรษา เดือนกรกฎาคม หลังจากทำนาเสร็จเราก็พากันไปวันเข้าพรรษา ก็ไปทำบุญตักบาตรกัน เดือนสิงหาคม เป็นเดือนสิบเอ็ดเหนือ ก็ทำกิจกรรมทุกวันพระเหมือนกัน ในช่วงสามเดือนนี้ เดือนกันยายน เดือนสิบสองทางเหนือก็เป็นวันพระจำพรรษา นอกจากนี้ประเพณีที่สำคัญชุมชน เช่น ประเพณีกินสลาก ก๋วยสลาก คืออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับดวงวิญญาณของปู่ย่าตายายที่ล่วงลับไปแล้ว ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนมีการสืบทอดและสมาชิกในชุมชนให้ความสำคัญ และปฏิบัติกันมาต่อเนื่องเป็นประจำ” (นายสมบุรณ์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม 2559)

ประเพณีที่สำคัญของชุมชน ที่เป็นการรวมกลุ่มของคนในชุมชน สร้างความสามัคคี และการร่วมกันพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของชุมชน ตลอดจนเป็นการสร้างความรื่นเริงให้กับสมาชิกในชุมชนและมีความเชื่อว่าจะเป็นการขอฝนให้ตกตรงตามฤดูกาล เพื่อการทำเกษตรกรรม ได้ผลผลิตดีซึ่งสมาชิกในชุมชนร่วมกันสืบสานประเพณีทุกปี คือ ประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งจัดประมาณ ช่วงเดือน เมษายน ของทุกๆ ปี สะท้อนจากการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลสมาชิกในชุมชนดังนี้

“การจุดบั้งไฟ ช่วงเดือนเมษายน โดยเป็นการขอฟ้าขอฝน ให้ตกตามฤดูกาล บัญบั้งไฟจะทำที่น้ำพุร้อนโดยจัดงานทั้งตำบล โดยองค์การบริหารส่วนตำบลสนับสนุน มีรางวัลการประกวดบั้งไฟ แต่ละชุมชนต่างคนก็ต่างทำชาวบ้านช่วยกันทำบั้งไฟ ได้ความสามัคคี ความเสียสละและการช่วยเหลือกัน” (นายตะวัน นามสมมติ, สทนทนา กลุ่ม 21 พฤษภาคม 2559)

การทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชน สมาชิก ในชุมชนให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ด้านประเพณี วัฒนธรรมและมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม ด้านประเพณีวัฒนธรรม เช่น ประเพณีทานข้าวใหม่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีกินสลาก ก๋วยสลาก เป็นต้น โดยส่วนใหญ่มีการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนจัดกิจกรรมขึ้นที่วัด โดยวัดที่สำคัญที่สมาชิก ในชุมชนมักจะไปคือ วัดถ้ำโพธิ์ทอง เป็นวัดที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง เป็นที่ศรัทธาของสมาชิก ในชุมชน นอกจากนี้ยังมีวัดแม่กาษา ซึ่งเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับชุมชนบ้านโพธิ์ทอง วัดแม่กาษา เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของสมาชิกในชุมชนบ้านโพธิ์ทองและสมาชิกในชุมชน ใกล้เคียง โดยในช่วงเช้าและช่วงเย็นจะมีสมาชิกทั้งในชุมชนบ้านโพธิ์ทอง และชุมชนใกล้เคียง มาพบปะพูดคุยกันในทุกๆ วัน ซึ่งทำให้สมาชิกมีความสนิทสนม ใกล้ชิดกัน ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน สมาชิกในชุมชนบ้านโพธิ์ทอง ให้ความสำคัญกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และมีการปฏิบัติตั้งแต่ อดีตจนถึงรุ่นปัจจุบัน กิจกรรมที่ร่วมกันทำอย่างสม่ำเสมอคือในช่วงวันเข้าพรรษา จะมีการตักบาตร ตอนเช้า สมาชิกในชุมชนจะไปวัดในช่วงเย็นเพื่อสวดมนต์ ไหว้พระ ฟังเทศน์ ซึ่งการเทศน์ของพระสงฆ์ จะมีหลากหลายหัวข้อ เพื่อให้ประชาชนได้รับความรู้ และแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสม หัวข้อการเทศน์มีหลายเรื่อง เช่น ธรรมะกับการครองเรือน เทศน์เรื่องที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ของประชาชนในชุมชน และเทศน์เรื่องการปรับตัวกับสิ่งใหม่ๆ เช่น เรื่องอาเซียน การเตรียมตัว กับเรื่องอาเซียน การปรับตัวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกัน ได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้การเข้าวัดทำบุญของสมาชิกในชุมชน ถือเป็นโอกาสของสมาชิกในชุมชน ในการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ของสมาชิกในชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ดังนี้

“การทำวัตรเย็นจะมีชาวบ้านมาประมาณสัก 40-50 คน วัยกลางคนบ้าง เด็กๆ ก็มี และผู้สูงอายุ เช่น ในช่วงเช้าพรรษา ถึงออกพรรษา เข้าพรรษาก็กรกฎาคม ออกประมาณต้นๆ เดือนตุลาคม พระสงฆ์นำทำวัตรเย็น นั่งสมาธิเรียบร้อย แล้วก็เทศน์ พอสมควรแก่เวลาก็ไหว้พระกลับบ้าน การเทศน์มีหลายเรื่อง เช่น

การครองเรือน เกี่ยวกับธรรมะให้ชักชวนคนทำบุญเข้าวัด เทศน์ ในหลายๆ เรื่องสอดคล้องกับวิถีชีวิตจะมีนิทานเกี่ยวกับธรรมะ มาบรรยายให้ฟัง พูดเรื่องอาเซียนบ้าง บ้านเราเป็นอาเซียนแล้ว ต้องปรับตัวกับความหลากหลายของวัฒนธรรม ให้เตรียมตัวเกี่ยวกับ อาเซียน” (พระครูบุญแก้ว นามสมมติ, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม 2559)

ชุมชนบ้านโพธิ์ทองมีการสร้างความร่วมมือภายในชุมชนเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดี เช่น ความร่วมมือกับผู้อยู่อาศัยชาวเมียนมาร์ โดยในพื้นที่ของชุมชนมีชาวเมียนมาร์มาอาศัยอยู่ การสร้างความร่วมมือจึงเป็นประโยชน์ในการช่วยกันพัฒนาหมู่บ้าน เช่น ชาวเมียนมาร์มีส่วนร่วม ในการทำความสะอาดหน้าบ้านของตนเอง และช่วยทำความสะอาดบริเวณพื้นที่สาธารณะโดยรวม ของชุมชน และร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ในงานเทศกาลต่างๆ เช่น สงกรานต์ งานบุญ งานทอดกฐิน เป็นต้น สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนดังนี้

“เริ่มมีผู้อยู่ใหม่มากขึ้น จึงต้องมีการสร้างความร่วมมือกันระหว่าง ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่เดิม กับผู้อยู่อาศัยใหม่ เช่น ชาวเมียนมาร์ โดยให้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือชุมชน เช่น ความสะอาดของชุมชน ความสะอาดของหน้าบ้านของตนเอง เป็นต้น” (นายสมบุรณ์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม 2559)

ชุมชนบ้านโพธิ์ทองมีการรื้อฟื้นภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีที่สำคัญของชุมชน คือ การทอผ้าฝ้าย ดนตรีพื้นเมือง ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ อาหารท้องถิ่น การทอผ้าฝ้ายในอดีตเป็นการ ทอผ้าเพื่อไว้ใช้สำหรับสมาชิกในครัวเรือน และปัจจุบันมีการทอผ้าฝ้ายน้อยลง จึงมีการรวมกลุ่ม ของสมาชิกในชุมชนเพื่อรื้อฟื้นการทอผ้าฝ้ายเพื่อสืบทอดให้แก่ลูกหลาน โดยมีการถ่ายทอดให้กับ สมาชิกในชุมชน นักเรียนในโรงเรียนโดยรอบชุมชน เช่น โรงเรียนแม่กาษา และเป็นการสาธิตให้กับ นักท่องเที่ยวหรือผู้มาศึกษาดูงานในชุมชนได้มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องภูมิปัญญาด้านการทอผ้าฝ้าย ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของชุมชน นอกจากนี้ยังมีการรื้อฟื้นการเล่นดนตรีพื้นเมือง สะล้อ ซึ่ง โดยกลุ่มภูมิปัญญาดนตรีพื้นเมือง มีกลุ่มผู้สูงอายุรวมกลุ่มกันเล่นดนตรีพื้นเมืองสำหรับในงานต่างๆ เช่น การต้อนรับนักท่องเที่ยว งานบุญ งานรื่นเริงต่างๆ ในชุมชน เป็นต้น และมีการรวมกลุ่มกัน ของสมาชิกในชุมชนเพื่อทำอาหารพื้นเมืองของชุมชน ในโอกาสงานต่างๆ เช่น งานบวช งานแต่งงาน การต้อนรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น การรวมกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ทำให้เกิดความสามัคคี การช่วยเหลือ

กันในกลุ่ม และ การแบ่งปัน ซึ่งเป็นการสอนให้ลูกหลานรู้จักการช่วยเหลือ เกื้อกูล และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนสะท้อนจากบทสัมภาษณ์สมาชิกชุมชน ดังนี้

“ปัจจุบันมีการรื้อฟื้นประเพณีหลายประเพณี เช่น การนำประเพณีบายศรีสู่ขวัญ ทางชุมชนได้มีการนำกลับมาใช้ในการต้อนรับแขกผู้มาเยือนชุมชนหรือในงานพิธีมงคลสมรส หรือทำขวัญนาค โดยต้องการให้มีการอนุรักษ์และสืบทอดต่อไป” (นายสมคิด นามสมมติ, สัมภาษณ์ 22 พฤษภาคม 2559)

สภาพทางสังคมโดยรวมของชุมชนบ้านโพธิ์ทองมีพื้นฐานความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพากัน สมาชิกในชุมชนให้ความสำคัญกับการรักษาประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน เนื่องจากการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป กิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการรวมกลุ่มการทำงานของสมาชิกในชุมชนให้มีความช่วยเหลือเกื้อกูล และเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน สมาชิกในชุมชนบ้านโพธิ์ทองโดยภาพรวมมีความสนใจในการศึกษาหาความรู้ด้านต่างๆ เพื่อนำมาพัฒนาตนเองและมีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น การรับทราบข่าวสารต่างๆ เช่น เสียงตามสายของชุมชน สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต ข่าวสารที่สำคัญ เช่น ข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งทำให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมของชุมชน ความรู้ทางด้านการประกอบอาชีพ ความรู้ทางด้านการตลาด เพื่อการปรับตัวในการประกอบอาชีพ ความรู้ทางด้านเกษตรธุรกิจพิเศษ เพื่อการปรับตัวที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน บทบาทของสมาชิกในชุมชนมีส่วนสำคัญในการดำเนินโครงการ/กิจกรรมของชุมชน สมาชิกในชุมชนมีความตระหนักรู้ และเข้าใจในความต้องการพัฒนาตนเองและชุมชน จึงมีส่วนสำคัญในการนำเสนอโครงการแก่ผู้นำชุมชนและผ่านเวทีประชาคมหรือเวทีประชุมของชุมชนเพื่ออนุมัติโครงการ/กิจกรรมของชุมชน เช่น โครงการที่เกี่ยวกับการพัฒนาการประกอบอาชีพของสมาชิกในชุมชนและการพัฒนาการประกอบอาชีพของกลุ่มอาชีพต่างๆ ในชุมชน ในการดำเนินโครงการสมาชิกจะมีส่วนสำคัญในการทำงานในรูปแบบคณะกรรมการของแต่ละโครงการ มีการวางแผนและการดำเนินโครงการ บูรณาการการทำงาน ของสมาชิกในชุมชนและในบางโครงการมีการประสานการทำงานเพื่อขอรับการสนับสนุนจากภายนอก เช่น ขอรับการสนับสนุนด้านงบประมาณ ทรัพยากร องค์ความรู้เพื่อพัฒนา เช่น ด้านการประกอบอาชีพ เป็นต้น นอกจากนี้สมาชิกในชุมชนมีส่วนสำคัญในการมอบหมายผู้รับผิดชอบในแต่ละกิจกรรมของโครงการ มีการรายงานผลการทำงานของโครงการ/กิจกรรม เช่น การรายงานผลการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพต่างๆ ในชุมชนให้สมาชิกในกลุ่มได้รับทราบและรายงานผล

การดำเนินงานให้สมาชิกในชุมชนได้รับทราบและติดตามการทำงานของกลุ่มอาชีพ ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะแนวทางการทำงาน ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนา กลุ่มอาชีพต่างๆ เป็นต้น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานกับหน่วยงานภายนอก เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานของกลุ่มอาชีพต่างๆ ในระหว่างชุมชนในตำบลแม่กาษา สมาชิกในชุมชนมีความพร้อมในการเรียนรู้ เช่น ในชุมชนบ้านโพธิ์ทองมีปราชญ์ชุมชนที่มีภูมิปัญญาที่สำคัญ หลายๆ ด้าน เช่น ด้านการสานกระเปาะจากเส้นพลาสติก การทำตะกร้า ปราชญ์ชุมชนมีการถ่ายทอดให้กับสมาชิกในชุมชนเพื่อให้สมาชิกในชุมชนนำความรู้ไปใช้ในการปรับตัวในการประกอบอาชีพ เพื่อสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว สมาชิกในชุมชนให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชน ในภาพรวม เช่น ให้ความสำคัญกับกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้ ดิน และน้ำ มีกิจกรรมที่สมาชิกในชุมชน ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เช่น การปลูกป่าชุมชน การบวชป่า การดูแลด้านสิ่งแวดล้อมชุมชน เช่น การร่วมมือกันทำความสะอาดหน้าบ้านของตนเองและดูแลความสะอาดของชุมชน การดำเนิน กิจกรรมคัดแยกขยะ การดำเนินกิจกรรมผ้าป่าขยะ เพื่อนำขยะในแต่ละครัวเรือนไปใช้ประโยชน์ต่อไป หรือนำไปขายเพื่อเป็นรายได้ในการนำมาพัฒนาชุมชนต่อไป โดยการนำรายได้ไปใช้จะมีประชุม ของชุมชนและให้สมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการนำรายได้ของชุมชนไปใช้ ประโยชน์เพื่อพัฒนาชุมชนต่อไป สะท้อนจากการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลสมาชิกในชุมชนดังนี้

“ชุมชนมีการประชุมเพื่อวางแผนหรือสรุปโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของ ชุมชนในทุกๆ เดือน ส่วนใหญ่จะจัดประชุมช่วงต้นเดือน มีการรายงาน ผลการดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนให้สมาชิกในชุมชนได้ รับทราบ และให้ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการทำงาน การดำเนินการ โครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชนต้องได้รับความเห็นชอบ จากสมาชิกในชุมชน และสมาชิกในชุมชนให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง เวทีประชุมในแต่ละเดือน ทำให้เกิด การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนและข้อเสนอแนะ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน” (นางศรีนวล นามสมมติ, สนทนากลุ่ม 21 พฤษภาคม 2559)

การพัฒนาชุมชนมีผู้นำเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการบริหารจัดการชุมชน และ เป็นผู้ขับเคลื่อนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน ผู้นำในชุมชน เห็นถึงสภาพการณ์การเปลี่ยนแปลง ต่างๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชน มีความสามารถในการสื่อสาร สามารถการบริหารจัดการชุมชน เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เข้าใจในปัญหาความต้องการของสมาชิกในชุมชน และเป็นบุคคล

สำคัญในการประสานการทำงานของสมาชิกในชุมชนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เช่น กิจกรรมเกี่ยวกับการเตรียมการต้อนรับผู้มาศึกษาดูงานหรือมาเยี่ยมชมชุมชน มีส่วนสำคัญในการประสานกับหน่วยงานภายนอก เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่สอด ในการส่งเสริมความรู้ เช่น ด้านการประกอบอาชีพแก่สมาชิกชุมชน การส่งเสริมความรู้ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว โดยให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชน ผู้นำ และคณะกรรมการชุมชน สนับสนุนให้ความรู้ ข่าวสารต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่สมาชิกในชุมชน เช่น ข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน การประกอบอาชีพ ข่าวสารที่เป็นนโยบายหรือข้อมูลจากทางหน่วยงานของรัฐ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ ผู้นำในชุมชนมีบทบาทในการสร้างความเข้าใจและส่งเสริมการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน ผ่านช่องทางต่างๆ เช่น การประกาศเสียงตามสาย การใช้เวทีประชาคมของชุมชน การใช้เวทีประชุมประจำเดือนของชุมชน การให้ความรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ผ่านหัวหน้าคุ้มบ้าน เป็นต้น โดยผู้นำชุมชนจะมีการรายงานผลการดำเนินงานของชุมชนให้สมาชิกในชุมชนได้รับทราบหลากหลายช่องทาง เช่น ประกาศเสียงตามสายของชุมชน การติดบอร์ดประชาสัมพันธ์กิจกรรมของชุมชน ที่ศาลาเอนกประสงค์ เป็นต้น การพบปะกับสมาชิกในชุมชนโดยการเยี่ยมบ้านสมาชิกในชุมชน ผู้นำชุมชนให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน โดยให้สมาชิกในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบในโครงการ/กิจกรรมต่างๆ เพื่อเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการ และส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานภายนอก เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีประชุมในระดับตำบล และอำเภอ การส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชน เป็นวิทยากรของชุมชน ให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน โดยให้ความรู้แก่ผู้มาศึกษาดูงานในชุมชน เป็นต้น ผู้นำชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมที่สำคัญของชุมชน เช่น การจัดการคุ้มบ้าน เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้คัดเลือกผู้นำคุ้มบ้าน เพื่อเป็นตัวแทนในการแจ้งปัญหาและความต้องการต่างๆ ของสมาชิกในชุมชน โดยแจ้งผ่านหัวหน้าคุ้ม เพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสารไปยังผู้นำชุมชน นอกจากนี้สมาชิกในชุมชนสามารถแจ้งข่าวสารปัญหาและความต้องการไปถึงผู้นำชุมชนได้โดยตรง ผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่สำคัญในการดูแลโครงการ/กิจกรรมที่สำคัญของชุมชน เช่น โครงการเกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชุมชน โดยผู้นำชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการ มีการจัดตั้งคณะกรรมการป้องกันและรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชน การบริหารจัดการด้านคุ้มบ้าน การประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อสนับสนุนในการดำเนินการพัฒนาชุมชน เช่น ด้านการประกอบอาชีพ การส่งเสริมการให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชน เป็นต้น สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกชุมชน ดังนี้

“ผู้นำชุมชน มีความทุ่มเท เสียสละในการทำงาน มองเห็นถึงสภาพ การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชน ส่งเสริมให้สมาชิก ในชุมชนได้เรียนรู้ ทั้งสนับสนุนการแลกเปลี่ยนความรู้ในชุมชน และ หน่วยงานภายนอก เช่น การสนับสนุนด้านการศึกษาดูงาน เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบในโครงการต่างๆ และ เป็นผู้นำในกิจกรรมที่สำคัญ เช่น การประสานงานกับหน่วยงาน ภายนอก การประชาสัมพันธ์ชุมชน การป้องกันและรักษาความสงบ เรียบร้อยของชุมชน ผู้นำชุมชนจะมีการประชุมชุมชนในทุกๆ เดือน เปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนรับทราบการดำเนินงานของชุมชน เสนอแนะให้ข้อคิดเห็นในแนวทางการทำงาน เมื่อมีโครงการ/กิจกรรม ต่างๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน จะมีการรับฟังข้อคิดเห็น และให้ สมาชิกในชุมชนลงมติให้ความเห็นชอบในการดำเนินงาน และมีการ รายงานผลการดำเนินงานในที่ประชุมของชุมชน นอกจากนี้ยังมีการ ประกาศเสียงตามสาย การติดบอร์ดประชาสัมพันธ์ การดำเนินงาน กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความเข้าใจและมี ส่วนร่วมสนับสนุนในการดำเนินงานของชุมชน” (นางสมร นามสมมติ, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม 2559)

ในการพัฒนาชุมชนหน่วยงานภายนอก เป็นส่วนหนึ่งของการสนับสนุนการเรียนรู้ ของสมาชิกในชุมชน และสนับสนุนการพัฒนาชุมชน การสร้างเครือข่ายภายนอกของชุมชน บ้านโพธิ์ทอง เช่น เครือข่ายความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลแม่กาษา โดย องค์การบริหาร ส่วนตำบลแม่กาษา มีหน้าที่ในการพัฒนาและสนับสนุนชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม กิจกรรมที่ส่งเสริมในชุมชน เช่น จัดหาวิทยากรเพื่อฝึกอาชีพให้กับคนในชุมชน เช่น กิจกรรมการจักสาน การส่งเสริมประเพณีท้องถิ่นของชุมชน เช่น เทศกาลงานสงกรานต์ การจัดงาน การประกวดบุญบั้งไฟ และมีส่วนส่งเสริมการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแม่กาษา โดยส่งเสริม การศึกษาให้กับผู้สูงอายุ และส่งเสริมกิจกรรมของผู้สูงอายุให้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เกิดการรวมกลุ่มและถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับลูกหลานต่อไป โดยองค์การบริหารส่วนตำบลแม่กาษา เป็นผู้สนับสนุนให้มีการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ และจัดหาวิทยากรในการเรียนการสอนให้กับผู้สูงอายุ หน่วยงานภายนอกมีบทบาทที่สำคัญในการวิเคราะห์ปัญหาความต้องการของชุมชน สนับสนุน การทำงานของชุมชน โดยหน่วยงานภายนอกที่ประสานการทำงานร่วมกับชุมชนมีความเข้าใจ ในวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน สามารถสื่อสารกับผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชนเพื่อสร้าง

ความเข้าใจอันดีในการทำงานในการสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ลักษณะการทำงาน
 ของหน่วยงานภายนอกจะมีการประสานการทำงานของสมาชิกในชุมชนกับการทำงานของหน่วยงาน
 เพื่อทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน โดยผู้แทนจากหน่วยงานภายนอกที่เป็นผู้ทำงานใกล้ชิดกับสมาชิก
 ในชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน มีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชน
 ตลอดจนเรียนรู้ในปัญหาและความต้องการของชุมชนเพื่อสนับสนุนการทำงานของชุมชน
 ได้อย่างถูกต้อง ผู้แทนจากหน่วยงานภายนอกมีการศึกษาข้อมูลที่สำคัญจากชุมชน เช่น ศูนย์เรียนรู้
 ของชุมชน ประชาชนชุมชน ศึกษาข้อมูลจากกลุ่ม/องค์กรในชุมชน ศึกษาข้อมูลพื้นฐานแนวนโยบาย
 ต่างๆ ที่หน่วยงานภายนอกสนับสนุนการทำงานของชุมชน ทั้งนี้ในการสนับสนุนของหน่วยงาน
 ภายนอก สมาชิกในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการในโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ที่หน่วยงานภายนอกสนับสนุน
 และหน่วยงานภายนอกสนับสนุนในทรัพยากรที่สำคัญต่อการพัฒนาชุมชน การสนับสนุน
 ของหน่วยงานภายนอก สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ ดังนี้

“หน่วยงานภายนอก มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนการเรียนรู้ของ
 ชุมชน นอกจากนี้มีส่วนสำคัญในการทำงานการพัฒนาชุมชน เช่น
 องค์กรบริหารส่วนตำบลช่วยดูแลรับผิดชอบทางด้านสังคม และ
 อื่นๆ อีกหลายด้าน เช่น ประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่น หรือต้องการ
 จะฝึกอาชีพอะไร อบรม. ก็จะจัดหามาให้ โดยทางชุมชนต้อง
 เขียนโครงการเข้าไปเพื่อขอรับการสนับสนุน เช่น ด้านงบประมาณ
 ด้านวิทยากร ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะให้การสนับสนุนการทำงาน
 ของชุมชน ทั้งนี้หน่วยงานภายนอกที่เข้ามาสนับสนุนการทำงานของ
 ชุมชนจะมีความเข้าใจในวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชน สามารถสื่อสาร
 ประสานการทำงานกับชุมชนได้ โดยลักษณะการทำงานของชุมชนกับ
 หน่วยงานภายนอกจะเป็นการสื่อสารด้านปัญหาและความต้องการ
 ของชุมชน และมีการทำงานประสานการทำงานร่วมกันกับหน่วยงาน
 ภายนอก โดยสมาชิกในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการในแต่ละโครงการ
 การพัฒนาชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน โดยส่วนใหญ่
 หน่วยงานภายนอกสนับสนุนในหลายๆ ด้าน เช่น ด้านความรู้
 การประกอบอาชีพ การให้ความรู้ด้านสาธารณสุข เป็นต้น ”
 (นายสมบูรณ์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม 2559)

“การสนับสนุนการทำงานของชุมชน หน่วยงานภายนอกจะศึกษา ปัญหาและความต้องการของชุมชน ตลอดจนศักยภาพที่สำคัญ ของชุมชนเพื่อสนับสนุนการพัฒนาชุมชน โดยสมาชิกในชุมชน มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาโครงการ/กิจกรรมของชุมชน หน่วยงาน ภายนอก เช่น หน่วยงานภาครัฐ สนับสนุนการทำงานของชุมชน และ มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน นักพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับ การสนับสนุนการทำงานของชุมชนจะมีความเข้าใจในวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของสมาชิกในชุมชน สามารถสื่อสารทำความเข้าใจกับ สมาชิกในชุมชนประสานการทำงานของชุมชนกับการทำงาน ของหน่วยงานเพื่อสนับสนุนการทำงานของชุมชนให้ประสบ ความสำเร็จ” (นายสรชัย นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 กันยายน 2559)

1.2 สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

1.2.1 สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ในสังคมของชุมชน เช่น การประกอบอาชีพ การแสวงหารายได้ การผลิต การจำหน่ายและการบริโภค ของสมาชิกในชุมชน จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้แบ่งช่วงเวลาในการวิเคราะห์ เป็นช่วงเวลาดังนี้

- 1) ช่วงการก่อตั้งทางเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2527 - พ.ศ. 2537)
- 2) ช่วงการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ (พ.ศ.2538 - พ.ศ.2548)
- 3) ช่วงสร้างเครือข่ายและการขยายตัวทางเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2549 - ปัจจุบัน)

1.2.1.1 ช่วงการก่อตั้งทางเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2527 - พ.ศ. 2537)

ช่วงการก่อตั้งทางเศรษฐกิจของบ้านโพธิ์ทอง สมาชิกของชุมชนส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีอาชีพหลักคือการทำนา ปลูกข้าวโพด อ้อย เป็นการทำการเกษตร แบบพึ่งพาตนเองและผลิตเพื่อไว้ใช้บริโภคในครัวเรือน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกชุมชน ดังนี้

“ในอดีต สภาพทางเศรษฐกิจมีการทำไร่ ทำนา การทำไร่ ทำนา คือไป ทำนา กับพ่อแม่ ปัจจุบันก็ยังทำอาชีพทำไร่ ทำนาอยู่ บางส่วน ในรุ่น หลังๆ ก็เริ่มออกไปรับจ้างแต่พ่อแม่ก็ยังทำไร่ทำนาอยู่” (นางดวงเดือน นามสมมติ, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม 2559)

นอกจากนี้ยังมีการผลิตเล็กๆ น้อยๆ เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน ในอดีตสภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้มีมาก ทำให้มีพืชพรรณต่างๆ ที่สมาชิกในชุมชนสามารถนำมาบริโภคได้ตลอดปี การบริโภคเนื้อสัตว์ต้องมีการหาคนมาร่วมซื้อ เนื่องจากมีราคาแพงหากเทียบกับรายได้ที่สามารถหามาได้ และหากจะหาของเพื่อการบริโภค เช่น น้ำปลา น้ำมัน หรือเส้นหมี่ บางทีก็จะมีรถพ่อค้ามาขายของในชุมชนแต่ก็ไม่บ่อยนัก เพราะการคมนาคมมีความยากลำบาก การค้าขายสมัยก่อนเป็นแบบเรือญาติ อาศัยความสนิทสนมคุ้นเคย มีการเดินไปขายของตามบ้าน เช่น การขายเสื้อผ้าที่นำเสนอบริการสินค้าถึงบ้าน หากพอใจก็จะซื้อ ผู้ขายกับผู้ซื้อมักจะรู้จักคุ้นเคยกันดี สภาพเศรษฐกิจในสมัยอดีตสะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกชุมชนดังนี้

“สภาพชีวิตในอดีต อยู่น้อยๆ กินง่าย ๆ การค้าขายมีแม่ค้ามาขายของข้างที่ชุมชนแต่มีสินค้าไม่มาก ถ้าเป็นพ่อค้าก็จ้างคนหาบมาให้ ปัจจุบันเปลี่ยนไป อยากรมีอะไรก็มี เปลี่ยนไปเยอะเลย ย้อนกลับไปเป็นช่วงที่มีความสุขมากที่สุด มีความสุขอยู่กับธรรมชาติ และป่าชุมชน”
(นายจันทร์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 22 พฤษภาคม 2559)

1.2.1.2 ช่วงการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2538-2548)

สมาชิกในชุมชนมีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจเพื่อช่วยเหลือกันในการประกอบอาชีพ เช่น การรวมกลุ่มจัดตั้งกองทุนเงินล้าน และการรวมกลุ่มจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อระดมเงินออม และให้กู้ยืมเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ มีการตั้งกลุ่มกองทุนเงินล้าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 มีผู้นำคนสำคัญในการเริ่มก่อตั้งคือ ผู้นำชุมชน เนื่องจากสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ทำการเกษตร ประสบปัญหาไม่มีทุนในการทำไร่นา การเกษตร จึงมีการร่วมมือกันของสมาชิกในชุมชนและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ในการก่อตั้งกองทุนเงินล้านขึ้นมา เพื่อช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของเกษตรกรและสมาชิกในชุมชน โดยสมาชิกสามารถนำเงินทุนไปใช้ในการเป็นทุนสำหรับการทำการเกษตร ทำไร่ ทำนา หรือเลี้ยงสัตว์ ตลอดจนสามารถนำเงินมาหมุนเวียนใช้จ่ายในสิ่งจำเป็นของสมาชิก การทำกองทุนเงินล้านการดำเนินงานประสบความสำเร็จด้วยดี เนื่องจากมีความสามัคคีในกลุ่มสมาชิกในการนำเงินมาชำระอย่างต่อเนื่อง และคณะกรรมการมีความทุ่มเทและรับผิดชอบในการทำงาน ปัจจุบันกองทุนเงินล้านก็ยังดำเนินการและมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น สะท้อนจากการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“กองทุนเงินล้านมีประโยชน์กับชาวบ้าน บางคนไม่มีทุนทำอะไรก็สามารถเอาเงินทุนตัวนี้ไปใช้เป็นทุนทำเกษตรทำไร่ หรือค้าขาย เลี้ยงสัตว์ สามารถนำมาหมุนใช้ในครอบครัวสมาชิก สิ่งที่ทำให้กองทุนเงินล้านประสบความสำเร็จคือ ความสามัคคีและความร่วมมือของคณะกรรมการและสมาชิกทุกคน เพราะว่าคณะกรรมการทำด้วยใจและมีความสามัคคีและสมาชิกเมื่อสิ้นปีมาก็มีความรับผิดชอบ นำเงินมาชำระ ไม่ต้องลำบากคณะกรรมการ” (นางขวัญ นามสมมติ, สทนากลุ่ม 21 พฤษภาคม 2559)

มีการตั้งกองทุนเงินออมทรัพย์ เมื่อปี พ.ศ. 2545 ผู้นำคนสำคัญคือ ผู้นำชุมชน และมีสมาชิกในชุมชนเป็นประธานกองทุนเงินออม เป็นการรวมกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนรู้จักการออม สมาชิกบางส่วนก็สามารถมากู้ลงทุนทำการเกษตร นอกจากนี้กองทุนเงินออมยังมีการปันผลให้กับสมาชิก โดยจะมีการเก็บออมเงินในทุกๆ เดือน จำนวนมากน้อยขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล แต่จะส่งเสริมให้มีการออม การทำบัญชี รายรับ รายจ่าย เพื่อให้สามารถรู้จักการเก็บออม ใช้จ่าย อย่างประหยัด และลดหนี้สินต่างๆ สะท้อนจากการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“มีกลุ่มออมทรัพย์ รวมกลุ่มกันเพื่อให้ชาวบ้านร่วมกันออม และบางส่วนก็มีการกู้เงินไปลงทุนทำการเกษตร ซึ่งมีการปันผลให้กับสมาชิก โดยมีการเก็บเงินออมทุกเดือนมากน้อยตามแต่ละบุคคล มีการลงทุนกันตอนนี้ก็มีเงินของกองทุนเพิ่มมากขึ้น” (นางศรีนวล นามสมมติ, สทนากลุ่ม 21 พฤษภาคม 2559)

1.2.1.3 ช่วงสร้างเครือข่ายและขยายตัวทางเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2549 - ปัจจุบัน)

สมาชิกในชุมชนมีการสร้างเครือข่ายเพื่อขยายตัวทางเศรษฐกิจ เช่น เครือข่ายแรงงานทำการเกษตร มีการติดต่อกับชาวเมียนมาร์เพื่อจ้างชาวเมียนมาร์มาทำการเกษตรแทนการใช้แรงงานในครัวเรือน เนื่องจากแรงงานในครัวเรือนบางส่วนไปทำงานนอกชุมชน นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มประกอบอาชีพภายในชุมชนภายใต้วิสาหกิจชุมชน โดยมี 12 กลุ่มอาชีพและมีการรวมกันนำผลผลิตไปขายในชุมชนและนอกชุมชน เมื่อมีการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นโอกาสของสมาชิก

ในชุมชนในการผลิตสินค้าเพื่อขายให้แก่นักท่องเที่ยว และผู้มาเยี่ยมชมในชุมชนทำให้เกิดการกระจายรายได้ในชุมชน มีรายได้ที่นอกเหนือจากภาคการเกษตรมากขึ้น

สมาชิกในชุมชน ยังทำการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ ทำไร่ ทำนา ทำไร่ข้าวโพด มันสำปะหลัง อ้อย ถั่วลิสง การขยายตัวทางเศรษฐกิจทำให้มีการสร้างเครือข่ายให้พ่อค้าคนกลางมารับซื้อสินค้าเกษตรที่ไร่นาของตน หรือรวมกลุ่มขายผลผลิตให้กับสหกรณ์ การทำการเกษตรในปัจจุบันยังคงมีอยู่ แต่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเป็นการจ้างแรงงานจากนอกพื้นที่ สมาชิกในชุมชนบางส่วนในชุมชนเริ่มออกไปทำงานข้างนอกชุมชน หรือต่างจังหวัด โดยทำงานในภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น เช่น การรับจ้างทำงานในโรงงาน โดยสะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกชุมชน ดังนี้

“ในสมัยก่อนชาวบ้านทำไร่ ทำสวน ทำนา การทำไร่ ทำนา เป็นการทำการเกษตรกันเองในครอบครัว สมัยนี้ก็จะจ้างแรงงานในการทำไร่นา” (นางหฤทัย นามสมมติ, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม 2559)

มีการรวมกลุ่มเพื่อทำอาชีพเสริมนอกจากการเกษตร และเริ่มพัฒนาอาชีพใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อเป็นรายได้ให้กับครอบครัว โดยมีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนขึ้นในปี พ.ศ. 2552 และมีกลุ่มอาชีพที่อยู่ภายใต้วิสาหกิจชุมชน 12 กลุ่มอาชีพ มีการรวมกลุ่มค้าขาย เช่น เมื่อมีงานโอท็อป หรืองานแสดงสินค้าตามที่ต่างๆ ก็จะรวบรวมสินค้าของสมาชิกแต่ละกลุ่ม และนำสินค้าไปขายในนามวิสาหกิจชุมชนบ้านโพธิ์ทอง นอกจากนี้ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง และชุมชนใกล้เคียง มีการจัดงานต่างๆ เป็นจำนวนมากในละเดือน ซึ่งงานที่จัดจะเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานทำบุญบ้าน งานศพ ซึ่งมีปัญหาเรื่องการต้องไปหาเช่า ทรัพย์สินเพื่อใช้ในงาน เช่น เก้าอี้ พัดลม เต็นท์ผ้าใบ สมาชิกในชุมชนจึงร่วมกันจัดซื้อทรัพย์สินเหล่านี้เป็นของส่วนกลางและให้สมาชิกในชุมชนและชุมชนโดยรอบ ให้เช่าในราคาที่เหมาะสม ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน และนำรายได้ส่วนที่ได้จากการให้เช่าทรัพย์สิน มาจัดสรรประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนต่อไป สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกชุมชน ดังนี้

“ชุมชนมีการจัดหาเรื่องทรัพย์สิน เช่น เก้าอี้ พัดลม เต็นท์ผ้าใบ และให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลโดยการให้เช่าเก้าอี้ พัดลม เต็นท์ ผ้าใบราคาที่ถูก เนื่องจากที่ชุมชนมีการจัดงานเยอะ เช่น งานบวช งานแต่ง

งานทำบุญบ้าน หรืองานศพ ซึ่งปัญหาแต่ก่อนต้องไปหาเช่าห้ายืม จากที่อื่นๆ ชาวบ้านจึงมีส่วนร่วมกันคิดจัดซื้อของส่วนกลางขึ้น และ ช่วยกันดูแล ใครจะเช่าก็คิดค่าเช่าในราคาถูก หรือชุมชนอื่นๆ สามารถ มาเช่าแก้วอี๋ พัดลม เต็นท์ ผ่าไปได้ ส่วนรายได้ก็รวบรวมเข้าชุมชน เพื่อจัดสรรในการใช้ประโยชน์ที่จำเป็นต่อไป” (นางดวงเดือน นามสมมติ, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม 2559)

ในช่วงปี พ.ศ. 2558-2559 สมาชิกในชุมชนได้รับทราบข่าวในเรื่องการเปิดอาเซียน และเรื่องการพัฒนาในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้สมาชิกในชุมชนให้ความสนใจและเริ่มศึกษา หาความรู้ด้านอาเซียนและเรื่องเขตเศรษฐกิจพิเศษ กลุ่มผู้นำของชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน ผู้ช่วยผู้นำ ชุมชน คณะกรรมการชุมชนจะเป็นกลุ่มแรกๆ ที่ได้รับความรู้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเขตเศรษฐกิจ พิเศษ เนื่องจากจังหวัดตาก เป็นหนึ่งในจังหวัดที่ได้รับการส่งเสริมให้เป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ อำเภอแม่สอด ตำบลแม่กาษา เป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้รับการพัฒนาให้เป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง อยู่ในตำบลแม่กาษา สมาชิกในชุมชนก็ให้ความสนใจในการรับรู้ ข่าวสาร โดยผู้นำคนสำคัญในการเผยแพร่ข่าวสารในเรื่องเขตเศรษฐกิจพิเศษ คือ ผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชน โดยจะให้ความรู้ผ่านการประชุมประจำในแต่ละเดือน การประกาศ เสียงตามสาย การให้ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น ตัวแทนจากทางอำเภอมาให้ความรู้กับสมาชิก ในชุมชน โดยจัดที่ศาลาเอนกประสงค์ของชุมชน หรือการประชุมสัมพันธผ่านกิจกรรมที่สำคัญ ของชุมชน เช่น การทำบุญในกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา สมาชิกในชุมชนมักจะไปทำบุญ ที่วัด จึงเป็นโอกาสที่ผู้นำชุมชน หรือตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐจะได้ให้ความรู้เรื่องเขตเศรษฐกิจ พิเศษ การปรับตัวของสมาชิกในชุมชน ในชุมชนมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อแสวงหาช่องทาง ในการพัฒนารายได้ให้กับสมาชิกในพื้นที่ สมาชิกในชุมชนเริ่มต้นการค้นหากิจกรรมที่สำคัญในการพัฒนา ชุมชน เช่น ชุมชนมีสถานที่สำคัญ และสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม เช่นมี วัดเขาถ้ำ มีบ่อน้ำพุร้อน การพัฒนาเรื่องการท่องเที่ยวจะเป็นการสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน หน่วยงาน ภาครัฐเช่น กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่สอด ให้การสนับสนุนการพัฒนาชุมชน โดยพัฒนาเป็นหมู่บ้านโฮมทอปเพื่อการท่องเที่ยว เพื่อให้ คนมาท่องเที่ยวในชุมชน เกิดการใช้จ่ายในชุมชน และสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชนบ้านโพธิ์ทอง และชุมชนโดยรอบ กิจกรรมที่สำคัญของชุมชนบ้านโพธิ์ทอง มีการพัฒนาหัตถกรรมงานฝีมือ อีกหลายๆ อย่าง เช่นงานจักสาน งานหัตถกรรม กิจกรรมการนวดแผนไทยผ่อนคลาย ให้กับนักท่องเที่ยวที่น้ำพุร้อน การนำสินค้าของกลุ่มอาชีพในชุมชนมาขายให้นักท่องเที่ยว หรือผู้มา

เยี่ยมชมดูงานของชุมชน การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ สมาชิกในพื้นที่ได้มีการปรับตัวในการร่วมกันพัฒนาชุมชน และสร้างรายได้ให้กับชุมชนและครอบครัวของตนเองมากขึ้น สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน ดังนี้

“เรื่องเขตเศรษฐกิจพิเศษ ส่วนใหญ่จะให้ความรู้ผู้นำก่อนโดยมีการชี้แจงว่าเขตเศรษฐกิจพิเศษในจังหวัดตากมีกี่อำเภอ และต่อไปคนก็จะเยอะขึ้นเพราะว่าเราเป็นอาเซียนแล้ว บ้านเราเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีทุนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมีบ่อน้ำร้อน มีวัดเขาถ้ำ มีน้ำตกคือ พุดง่ายๆ ตำบลแม่กาขามีแหล่งท่องเที่ยวเยอะ มีหลายที่จะไปการพัฒนาหมู่บ้านโฮมออปเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นเขตของการดูแลของชุมชน ทางพัฒนาชุมชนของอำเภอแม่สอด เขาก็มาให้ทางผู้นำไปดูสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ที่อื่น และกลับมาพัฒนาบ้านเรา เพราะว่าแหล่งท่องเที่ยวบ้านเรามีอยู่แล้วทำอย่างไรให้เขามาเที่ยวบ้านเรา และชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นอย่างมาก”
(นายสมบุรณ์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม 2559)

การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษทำให้ราคาที่ดินของชุมชนมีราคาสูงขึ้น และมีภาคเอกชนสนใจในการทำโรงงาน หรือทำรีสอร์ท สมาชิกในชุมชนได้ตั้งกรรมการในการช่วยกันดูแลผลกระทบที่อาจเกิดกับชุมชน เช่น เรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องสุขภาพอนามัย เรื่องมลพิษต่างๆ โดยร่วมมือกันทำประชาคมชุมชน เช่น หากจะมีการก่อสร้างเกิดขึ้นในชุมชนหรือในตำบลก็จะมีส่วนร่วมในการศึกษาถึงผลกระทบที่จะมีต่อชุมชน สมาชิกในชุมชนจะร่วมกันดูแลชุมชนเพื่อให้รักษาสภาพเดิมของชุมชน และส่งผลกระทบต่อชุมชนให้น้อยที่สุด ทั้งนี้หากมีความเจริญเข้ามาแต่ก็ยังคงรักษาสภาพวิถีการดำเนินชีวิตในแบบเดิมที่เคยปฏิบัติมา แต่ก็มีมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ๆ สะท้อนจากการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ อาจมีเรื่องกระทบกับทางด้านฝ่ายปกครองเรื่องของการดูแลต่างๆต้องเพิ่มขึ้น ผลดีคือถ้ามีโรงงานลูกหลานก็จะได้ทำงาน แต่บางอย่างก็มีผลกระทบเรื่องสุขภาพอนามัยต่างๆ เรื่องมลพิษต่างๆ ต้องมีการตั้งกรรมการช่วยดูแล เช่น การขายที่ก็ต้องดูว่าจะสร้างอะไร ถ้าเป็นโรงงานต้องมีการทำ

ประชาคมรับรอง เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยอย่างไร ถ้ากระทบเกินไป
ก็ไม่ต้องอยากให้สร้าง ชาวบ้านก็มีส่วนร่วมในการดูแลเพื่อรักษา
สภาพเดิมและส่งผลกระทบต่อชุมชนน้อยที่สุด” (นายสมจิตร
นามสมมติ, สทนากลุ่ม 21 พฤษภาคม 2559)

การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้รายได้ของสมาชิกในชุมชนดีขึ้น เช่น การลงทุน
ต่างๆ ของหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนจะทำให้สมาชิกในพื้นที่มีอาชีพ และมีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น
นอกจากนี้การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นการสร้างโอกาสของชุมชนบ้านโพธิ์ทองในการพัฒนาชุมชน
ของตนเองเป็นแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากมีทุนของชุมชนที่หลากหลาย เช่น มีแหล่งธรรมชาติ น้ำตก
น้ำพุร้อน ประเพณีวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมการทอผ้า การทำไม้กวาด การจักสาน ซึ่งช่วยสร้างให้
เกิดการมีงานทำของสมาชิกในพื้นที่ นอกจากนี้ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง ยังมีศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรม
วิถีชีวิตของชุมชน โดยมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ศูนย์เรียนรู้ เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยว
ได้มาเรียนรู้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนบ้านโพธิ์ทอง มีการร่วมมือกับเครือข่าย
ของชุมชนใกล้เคียงในตำบลแม่กาษา เพื่อถ่ายทอดวิถีชีวิตของสมาชิกในตำบลแม่กาษา ทำให้
มีผู้ที่มาศึกษาดูงาน และนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมชุมชนอยู่เสมอ ทำให้เกิดรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน
บ้านโพธิ์ทอง และสมาชิกในชุมชนใกล้เคียง นอกจากนี้ยังมีอาชีพใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน
ที่สร้างรายได้ เช่น ไกด์ผู้ให้คำแนะนำ การทำโฮมสเตย์ การทำสกรีนเสื้อ สำหรับขายให้นักท่องเที่ยว
เป็นต้น การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษจะเป็นโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้ทำงาน และลูกหลาน
ที่ไปทำงานที่นอกพื้นที่ หรือที่ต่างจังหวัด ให้ความสนใจกลับมาทำงานที่บ้านของตนเอง ซึ่งการ
เปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้สมาชิกในชุมชนมองผลดีที่จะเป็นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ
ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สะท้อนจากการสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ และการสนทนากลุ่ม
ของสมาชิกชุมชน ดังนี้

“จุดเด่นของชุมชน เรื่องการท่องเที่ยว ชาวเมียนมาร์ยังมาท่องเที่ยว
มาน้ำพุร้อนของชุมชน อนาคตก็ประสานงานกับชุมชนดูแลพัฒนา เช่น
เรื่องถนน เรื่องการจัดระเบียบร้านค้า เรื่องความสะอาด เพื่อพัฒนา
ชุมชน” (นายสรชัย นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 กันยายน 2559)

“ผลดีของการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษลูกหลานจะได้ทำงาน
และเป็นแหล่งรายได้อาจจะกลับมาอยู่ในถิ่นฐานเดิมไม่ต้องทำงาน
ที่ต่างจังหวัด การเปิดหมู่บ้านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวก็เป็นส่วนหนึ่งของ

ผลประโยชน์ของชุมชนในการกระจายรายได้” (นางศรีนวล นามสมมติ, สทนากลุ่ม 21 พฤษภาคม 2559)

1.2.2 สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เกี่ยวข้องกับระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและระหว่างส่วนประกอบของสังคม เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล สถาบันทางสังคม บทบาททางสังคม ทักษะคิดและความเชื่อ การรับรู้ แรงจูงใจของบุคคล การเปลี่ยนแปลงในระบบคุณค่า ความหมายของสัญลักษณ์ทางสังคม จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้แบ่งช่วงเวลาที่สำคัญในการวิเคราะห์ดังนี้

- 1) ช่วงการก่อตั้งตัวทางสังคม (พ.ศ. 2527-2537)
- 2) ช่วงการรวมกลุ่มทางสังคม (พ.ศ. 2538-2548)
- 3) ช่วงการสร้างเครือข่ายและขยายตัวทางสังคม (พ.ศ. 2549-ปัจจุบัน)

1.2.2.1 ช่วงการก่อตั้งตัวทางสังคม (พ.ศ.2527-2537)

ในอดีตลักษณะทางสังคมเป็นครอบครัวใหญ่ ประกอบด้วย พ่อแม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย และบ้านเครือญาติมักจะปลูกในพื้นที่ที่ใกล้บ้านกัน หรืออยู่ในอาณาเขตเดียวกันในที่ดินของครอบครัว ลักษณะของความใกล้ชิดของสมาชิกในชุมชนอยู่กันแบบเครือญาติ สมาชิกในชุมชนมีความสนิทสนม และรู้จักกันเป็นอย่างดี การก่อตั้งบ้านเรือนในสมัยก่อนจะเป็นการนำไม้จากไร่สวนของตนเองมาเก็บไว้ เมื่อยามว่างจากการทำนา ทำไร่ ก็จะนำไม้มาเลื่อยเพื่อเตรียมสร้างบ้าน เมื่อจะสร้างบ้าน มีการลงแขกของคนในชุมชนช่วยกันสร้างบ้าน โดยบ้านสมัยก่อนจะเป็นบ้านไม้ชั้นเดียวยกสูง พื้นที่ใต้ถุนบ้านก็สามารถเก็บข้าวของเครื่องใช้ได้ สมัยก่อนไม่นิยมการสร้างรั้วบ้านบ้านจึงอยู่ติดๆกัน มีการช่วยเหลือกันระหว่างบ้าน สำหรับบางบ้านก็มีการล้อมรั้ว แต่เป็นเพื่อวัตถุประสงค์ในการไม่ให้สัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย ออกไปข้างนอกบ้าน ลักษณะการล้อมรั้วจะเป็นการตอกไม้ไผ่ และมีการสานไม้ไผ่เป็นแผงๆ ทำเป็นรั้ว โดยการนำไม้ไผ่จะนำมาจากไร่นาของสมาชิกในชุมชน ถนนในชุมชนสมัยก่อนมีความยากลำบากเนื่องจากยังไม่มีลาดยางหรือคอนกรีต ไฟฟ้า ประปา ยังไม่มี การเดินทางลำบากเวลาในช่วงนำผลผลิตไปขายจึงมักทำการเกษตรไว้บริเวณในครัวเรือนเป็นหลัก สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกชุมชน ดังนี้

“ในอดีตในช่วงประมาณปี 2535 ถนนหนทางในหมู่บ้านมีความยากลำบาก เป็นถนนฝุ่น ลูกรัง เวลาฝนตกมีความยากลำบากมากในการเดินทาง ยังไม่มีถนนคอนกรีตเหมือนทุกวันนี้ ไฟฟ้าก็ยังไม่มียังไม่มีได้ผลผลิตก็ไว้บริเวณภายในครัวเรือน ส่วนการนำผลผลิตไปขายก็ทำ

กันไม่ค่อยเยอะ เพราะการเดินทางลำบากเวลาจะนำผลผลิตไปขาย”

(นางสมร นามสมมติ, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม 2559)

ทางด้านการศึกษา ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนจะเรียนระดับชั้นประถมที่โรงเรียนบ้านแม่กาษา โดยจะเดินเป็นกลุ่มๆ เพื่อช่วยดูแลให้ทุกคนถึงบ้านและโรงเรียนอย่างปลอดภัย เป็นการอบรมสั่งสอนให้เด็กๆ ในชุมชนรู้จักเกื้อกูลและช่วยกันดูแลสมาชิกในหมู่บ้าน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชนดังนี้

“ในอดีตการศึกษามีการเรียนการสอนโดยครูใช้กระดานดำ ในการสอนและเขียนชอล์ก เวลาเรียนก็พากันเดินไปเรียน ชวนกันไปเป็นกลุ่มๆ ตกเย็นก็เดินแถวกลับบ้าน ช่วยกันดูแลให้ทุกคนได้ถึงบ้านอย่างปลอดภัย เพราะพ่อแม่แต่ละบ้านก็ต่างอบรมสั่งสอนให้ช่วยกันดูแลและเกื้อกูลกันตั้งแต่เด็ก พ่อโตมาก็ยังช่วยกันดูแลไปมาหาสู่กันเหมือนเดิม” (นางสมร นามสมมติ, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม 2559)

ด้านสาธารณสุข ในสมัยก่อนยังไม่เจริญมากนัก การรักษาพยาบาลก็จะหาพืชสมุนไพร มาใช้บรรเทาโรค โดยปลูกที่บ้านและมีขึ้นในป่าชุมชนการเดินทางเพื่อไปโรงพยาบาลในเมืองมีความยากลำบาก เนื่องจากถนนหนทางไม่ได้ลาดยาง หรือคอนกรีต เหมือนสมัยปัจจุบัน หากมีโรคระบาดเกิดขึ้นก็มักจะมีผู้เสียชีวิตมากในชุมชน เช่น โรคมาลาเรีย และอหิวาตกโรค สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“สมัยก่อนถนนเป็นดิน พื้นหญ้ารกๆ ไม่มีรถ เดินทางใช้เกวียน สมัยก่อนโรคมาลาเรียเยอะ ถ้าป่วยหนักๆ ก็ลากเกวียน จ้างคนลากไปแม่สอด ไปถึงก็เป็นวัน ลำบาก สมัยก่อนไม่มีอนามัย สมัยก่อนเวลาป่วยการรักษาที่ใช้สมุนไพร แต่เชื้อโรคเมื่อก่อนไม่ค่อยรุนแรงเท่าไร พอมาช่วงหลังรุนแรงมากทางการจึงเข้ามาดูแล โรคสมัยก่อนที่ทำให้คนในชุมชนเสียชีวิตมาก คือ อหิวาตกโรค” (นายจันทร์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 22 พฤษภาคม 2559)

ด้านสิ่งแวดล้อม ในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์มาก มีการรักษาป่าชุมชนไว้ ซึ่งป่าชุมชนเปรียบเสมือนซูปเปอร์มาร์เก็ต ที่มีอาหารที่สมาชิกในชุมชนสามารถบริโภคได้ตลอดปี เช่น มะม่วง

กระท้อน เห็ด หน่อไม้ และสมัยก่อนมีสัตว์ป่าหลายชนิด เช่น หมูป่า เก้ง กวาง ชะนี กระรอก กระแต สมาชิกในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เป็นทั้งแหล่งที่สามารถหาอาหารสำหรับใช้บริโภค เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของสมาชิกในชุมชน สมาชิกในชุมชนจึงเห็นความสำคัญของป่าชุมชนมาก และช่วยกันอนุรักษ์ให้ป่าชุมชนยังคงอยู่ สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกชุมชน ดังนี้

“ในอดีตสภาพแวดล้อมดีมาก ป่าไม่มีเยอะ ทุกคนช่วยกันดูแลรักษา ป่าไม้ ป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์ เมื่อเข้าป่าก็สามารถหาของกินได้ และมีกินตลอดปี เป็นแหล่งอาหาร และที่ท่องเที่ยวของคนในชุมชน เพราะการเดินทางเข้าในเมืองมีความยากลำบากตั้งนั้นเด็กๆ ในสมัยก่อนจึงพากันไปท่องเที่ยวในป่าชุมชน” (นางสมร นามสมมติ, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม 2559)

1.2.2.2 ช่วงการรวมกลุ่มทางสังคม (พ.ศ. 2538-2548)

การรวมกลุ่มทางสังคม เป็นสังคมที่มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือกัน เช่น การทำการเกษตร ลักษณะสังคมเป็นครอบครัวใหญ่ มีการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันในงานที่สำคัญของสมาชิกในชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“สภาพสังคมในอดีต มีการเอื้ออาทรกันเป็นแบบเครือญาติ เดียวนี้ ก็ยังเป็นอย่างนั้นอยู่ ญาติๆ พี่น้อง เพื่อนบ้านใกล้เคียงก็ยังสามารถมากินข้าวร่วมกันได้ มีการทักทายไปมาหาสู่กันเสมอ อนาคตก็คาดว่า ความเกื้อกูลกันในหมู่บ้าน ก็ยังคงมีอยู่เพราะอยู่กันมานาน และมีความใกล้ชิดกันมาก บ้านใครไปใครมาก็ยังรู้จักกันนับถือกันเป็นญาติ พี่น้องกัน ข้อดีของความเป็นเครือญาติทำให้รู้จักกันเวลามีอะไร เราก็ช่วยเหลือกัน” (นางดวงเดือน นามสมมติ, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม 2559)

1.2.2.3 ช่วงการสร้างเครือข่ายและขยายตัวทางสังคม (พ.ศ. 2549-ปัจจุบัน)

สภาพสังคมของชุมชนมีความเจริญขึ้น มีการรับความทันสมัยเข้ามาและมีการเปลี่ยนแปลงเช่น เรื่องที่อยู่อาศัย มีการล้อมรั้ว เพื่อแบ่งอาณาเขตพื้นที่ของตนเอง มีการพัฒนา

เรื่องการสร้างบ้านจากบ้านไม้ เป็นบ้านปูนตามแบบความทันสมัย มีการทำงานนอกพื้นที่ชุมชน แต่คุณลักษณะที่สำคัญของสมาชิกในชุมชนคือ เมื่อความเจริญเข้ามา การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบบเครือญาติยังคงมีอยู่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนยังคงมีการช่วยเหลือกันอย่างต่อเนื่อง สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกชุมชน ดังนี้

“ในปัจจุบันสภาพของชุมชน มีการล้อมรั้ว แต่พูดถึงว่าไม่มีความสามัคคี นี้ไม่ใช่ซะ ก็สามัคคีกันเหมือนเดิม เหมือนพัฒนาขึ้นเหมือนเจริญขึ้น มีการล้อมรั้ว มีการกั้น เขตอาณาเขต แต่พูดถึงคนบริเวณบ้านข้างเคียง คนในชุมชนนี้ เราจะสนิทกันคือเวลาไม่สบายเจ็บไข้ได้ป่วย เราจะเรียกได้ตลอดเวลา ฟังพาอาศัยกันได้ การพัฒนาพัฒนาไปในทางที่ดี เจริญขึ้นและจิตใจของเราก็คือสามัคคีกันเหมือนเดิม เพื่อนบ้านฟังพาได้ มีอะไรก็แบ่งปันกัน” (นางหฤทัย นามสมมติ, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม 2559)

ด้านการศึกษา สมาชิกโดยส่วนใหญ่ของชุมชนจะเรียนระดับประถมศึกษาถึงชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 จากโรงเรียนบ้านแม่กาษา ซึ่งเป็นโรงเรียนที่อยู่ใกล้กับชุมชน หลังจากนั้นจะไปต่อระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 – มัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่ในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาที่ต่างจังหวัด เช่น กำแพงเพชร เชียงใหม่ กรุงเทพมหานคร เป็นต้น สมาชิกในชุมชนให้ความสำคัญกับทางการศึกษา ส่งบุตรหลานเรียนต่อระดับปริญญาตรี จนถึงระดับปริญญาเอก สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน และบทสัมภาษณ์สมาชิกชุมชน ดังนี้

“สภาพดั้งเดิม มีโรงเรียนในชุมชนคือโรงเรียนบ้านแม่กาษา เดี่ยวนี้มีถึง ม.3 ต่อจาก ม.3. ก็ไปเรียนที่อำเภอแม่สอด ที่ในเมือง บางคนไปเรียนที่ต่างจังหวัดก็มี เช่น กำแพงเพชร เชียงใหม่ ก็มีไปหลากหลายที่เพื่อการศึกษาต่อ” (นายสมบุรณ์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม 2559)

“สมัยก่อนการศึกษาจบแค่ ป.4. – ป.6. แต่มาสมัยนี้น่าจะมี ปริญญาตรี ปริญญาเอก กันแล้ว การศึกษาเด็กจะสูงขึ้น เพราะพ่อแม่มีรายได้

ที่จะส่งเรียนและส่งเสริมทางการศึกษาอย่างเต็มที่” (นางหฤทัย นามสมมติ, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม 2559)

ด้านความเชื่อความศรัทธาทางศาสนา สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง เช่น การสรงน้ำพระธาตุ ในช่วงเดือนเมษายน ที่วัดแม่กาษา การสืบทอดประเพณีสงกรานต์ การสืบทอดตาชุมชน โดยในงานเทศกาลต่างๆ ลูกหลานที่ไปทำงานข้างนอกก็จะกลับมาที่ชุมชนและเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่สมาชิกในชุมชนร่วมกันจัดขึ้น โดยมีผู้นำคนสำคัญคือ พ่อ แม่ ที่ทำให้ดูเป็นแบบอย่างและชักชวนลูกหลานให้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน นอกจากนี้สมาชิกในชุมชนร่วมกันจัดกิจกรรมของชุมชนที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน เช่น มีการรื้อฟื้น การบวชป่า เพื่อส่งเสริมให้ช่วยกันดูแลรักษาป่า และมีหลายหน่วยงานที่มาเข้าร่วมในการทำกิจกรรม เช่น ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน ทหาร เจ้าหน้าที่รัฐตัวแทนหน่วยงานจากทางอำเภอมาร่วมมือกันเพื่อการปลูกป่าและอนุรักษ์ป่าให้คงอยู่กับชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกชุมชน ดังนี้

“ประเพณีสงกรานต์ที่หมู่บ้านมีการสืบทอดกันมา ทำกันเป็นประจำ ทุกๆ ปี ตอนเช้าพาลูกพาหลานไปวัด แล้วก็มีการดำหัวพ่อแม่ ญาติ พี่ น้อง มีวันสังขารล่อง วันเนา วันพญาวัน และมีการสืบทอดตาชุมชน มีการรื้อฟื้น การบวชป่า เพราะผู้นำชุมชนรวมถึงชาวบ้าน เริ่มเห็นว่า ป่าเริ่มหายไป ป่าชุมชนที่เคยทิ้งพาทายกันเริ่มลดน้อยลง ฝนเริ่มน้อยลง ดังนั้นจึงมีการบวชป่า หน่วยงานที่มีส่วนร่วม เช่น ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ทหาร เจ้าหน้าที่รัฐจากอำเภอ มาร่วมกันในการปลูกป่าเพื่ออนุรักษ์ป่าไว้กับชุมชน” (นางสมร นามสมมติ, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม 2559)

ด้านสภาพแวดล้อม ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงของสภาพป่าไม้ ที่ลดน้อยลง ทำให้น้ำที่สมาชิกในชุมชนใช้จากระบบประปาภูเขา น้อยลง จึงมีการทำประชาคมของชาวบ้านในการช่วยกันรักษาป่า และอนุรักษ์ป่าไม้ไว้ เพื่อให้มีน้ำใช้ตลอดปี ขณะเดียวกันความเจริญที่เข้ามา ก็อาจทำให้มีผลกระทบต่อปัญหาด้านขยะที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งปัญหาทางด้านสภาพแวดล้อม สมาชิกในชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวและร่วมมือกันในการช่วยกันดูแล และพัฒนาให้ดีขึ้นกว่าเดิม สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน ดังนี้

“อนาคตหมู่บ้านควรพัฒนาต้นน้ำให้ดีที่สุด คือตอนนี้ใช้น้ำประปาภูเขา แต่ที่นี้ได้ประชุมชาวบ้านประชาคมกันแล้วว่า เราจะมาช่วยกันเหมือนกับตอนไปช่วยกันปลูกป่าแล้วก็มาช่วยกันรักษาต้นน้ำ เราจะไม่ทำลายป่า เราใช้น้ำประปาภูเขาเป็นทรัพยากรของชุมชน ก็เลยอยากให้ช่วยกันดูแลรักษาเพื่อความอุดมสมบูรณ์สภาพเดิมๆ เหมือนก่อนๆมา” (นายสมบุญ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม 2559)

นโยบายการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความสนใจที่จะศึกษาหาความรู้ สนใจว่าจะมีผลกระทบหรือการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนอย่างไร โดยกลุ่มผู้นำ กลุ่มแรกที่ได้รับความรู้เกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ คือ กลุ่มผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชน โดยทางอำเภอมีการให้ความรู้ผู้นำจากหลากหลายช่องทาง เช่น การประชุม หรือการประชุมสัมมนา และผู้นำของชุมชนก็จะให้ความรู้กับสมาชิกในชุมชนผ่านการประชุมชุมชนในทุกๆ เดือน หรือมีการประชุมสัมมนาผ่านเสียงตามสายของชุมชน การเปลี่ยนแปลงของชุมชนจะเริ่มมีผู้คนมากขึ้น โดยการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษจะเป็นโอกาสในการพัฒนาชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้ช่วยผู้นำชุมชน ดังนี้

“เขตเศรษฐกิจพิเศษ ทางอำเภอมีการประชาสัมพันธ์อยู่เรื่อยๆ และไปประชุมทางอำเภอก็เน้นย้ำว่าต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกในชุมชนทราบว่า มีเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยทราบจากที่ประชุมและมาประชาสัมพันธ์ ให้สมาชิกชุมชนทราบ ผู้นำชุมชนก็เน้นย้ำแจ้งในที่ประชุม เป็นประจำเดือนทุกเดือน มีหน่วยงานต่างๆ มาให้ความรู้ ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ และมีการปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลง” (นายสุขใจ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม 2559)

การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ จะมีทั้งผลกระทบในด้านที่พึงประสงค์ และผลกระทบในด้านที่ไม่พึงประสงค์ เช่น ผลที่พึงประสงค์ การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ จะทำให้ชุมชนมีการพัฒนา ด้านแหล่งท่องเที่ยว และจะทำให้มีรายได้ แก่ประชาชนในชุมชน แต่ผลกระทบทางด้านที่ไม่พึงประสงค์ เช่น ด้านการปกครองดูแลสมาชิกในชุมชนจะต้องมีการดูแลเพิ่มมากขึ้น ทั้งผู้ที่อยู่อาศัยแต่เดิม และผู้มาอยู่ใหม่ มีการจราจรที่เพิ่มมากขึ้น รถยนต์พาหนะมากขึ้น

ทั้งในส่วนในพื้นที่และจากนอกพื้นที่ ที่มาท่องเที่ยวในชุมชน ความกังวลของสมาชิกในพื้นที่ในเรื่องของภาษาที่ต้องสื่อสารกับคนต่างถิ่น หรือต่างชาติ แต่สมาชิกในพื้นที่มีแนวทางการตั้งรับคือ สร้างความเข้มแข็งในการช่วยดูแลและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน พัฒนาความรู้ของตนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลง เช่น การพัฒนาความรู้ด้านการประกอบอาชีพ ด้านภาษา มีการฝึกอบรม โดยมีหน่วยงานภายนอกสนับสนุนให้ความรู้ เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลแม่กาษา นอกจากนี้ การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นโอกาสให้สมาชิกในชุมชนสามารถทำงานในพื้นที่ชุมชนหรือจังหวัดที่อยู่อาศัยของตนเอง ไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐานเพื่อไปประกอบอาชีพ สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน และสะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“เขตเศรษฐกิจพิเศษมีผลต่อการพัฒนาชุมชน เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้เกิดรายได้ แต่ทางด้านกรปกครองต้องมีการดูแลตรวจตรา มากขึ้น เนื่องจากมีผู้คนมากขึ้น ซึ่งทำให้ต้องช่วยกันดูแล ความปลอดภัยของชุมชนมากขึ้น” (นายสมบุรณ์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม 2559)

“การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีผลทำให้ทางด้านเศรษฐกิจเติบโตขึ้น มีผู้ประกอบการให้ความสนใจลงทุนมากขึ้น เมื่อเปิดกิจการก็ทำให้คนในพื้นที่มีงานทำ ไม่ต้องออกนอกพื้นที่ไปหางานทำที่อื่น ส่งผลต่อทางด้านสังคมคือผู้คนที่ได้อาศัยทำงานในเขตพื้นที่บ้านของตนเอง” (นางสาวมนัสวี นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2560)

การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ สมาชิกทราบข่าวสารจากหลายช่องทาง เช่น สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ ข่าวสารจากทางหน่วยงานของรัฐ การให้ความรู้ด้านเขตเศรษฐกิจพิเศษจากเจ้าหน้าที่รัฐ และกลุ่มผู้นำ การสร้างความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชน ทำให้สมาชิกในชุมชนให้ความสนใจและเตรียมรับกับความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะโอกาสทางด้านเศรษฐกิจของสมาชิกในชุมชน และโอกาสในการประกอบอาชีพในท้องถิ่นตนเอง ซึ่งการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษสมาชิกในชุมชนยังรักษาวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมที่ดีงาม ยังคงมีการช่วยเหลือเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยกันเหมือนเช่นเดิม และมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆของชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน ดังนี้

“เรื่องการจัดรับเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้สมาชิกชุมชนได้รับรู้ว่าจะเกิดขึ้นในบ้านเรา ผู้นำชี้แจงให้สมาชิกในชุมชนได้เข้าใจเรื่องการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เช่น การมีรายได้เสริมจากการทำหัตถกรรม การแปรรูปต่างๆ มีหลายหน่วยงานเข้ามาช่วยกันในการพัฒนาชุมชน ความรู้ด้านเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีหลายหน่วยงานให้ความรู้แก่กลุ่มผู้นำ เช่น การประชุมที่ทางอำเภอแม่สอดได้จัดประชุมให้ความรู้ ทางผู้นำก็ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชนโดยสมาชิกในชุมชนให้ความสนใจ และมีความตื่นตัวในเรื่องเขตเศรษฐกิจพิเศษ”
(นายสมบูรณ์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 6 เมษายน 2560)

1.3 การศึกษาสภาพอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของชุมชนบ้านโพธิ์ทอง

ภาพรวมการศึกษาสภาพอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของชุมชนบ้านโพธิ์ทอง ผู้วิจัยใช้เทคนิคบันไดคุณภาพชีวิต (The Bamboo Ladder Technique) ซึ่งเป็นวิธีการประเมินสถานการณ์ต่างๆ ตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และอนาคต ของกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการศึกษา โดยการนำ Focus Group สรุปลักษณะที่ 3

ภาพรวมปัจจุบัน

- วิถีชีวิตทำการเกษตรน้อยลง ทำงานนอกพื้นที่เข้าสู่อุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น (นางมณฑา นามสมมติ)
- มีประเพณี วัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมา เช่น วันสงกรานต์ การทำสงเคราะห์บ้าน การเข้าพรรษา ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีตานก๋วยสลาก (นางขวัญ นามสมมติ และนายตะวัน นามสมมติ)
- ทางด้านการศึกษาส่งบุตรหลานให้เรียนสูงขึ้น ให้ความสำคัญกับการศึกษามากขึ้น (นางมณฑา นามสมมติ)
- มีการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุ พัฒนาสุขภาพกาย สุขภาพใจ ให้ผู้สูงอายุเป็นภูมิปัญญาถ่ายทอดแก่คนรุ่นหลัง (นายตะวัน นามสมมติ)
- การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้หมู่บ้านปรับตัวด้านการเป็นแหล่งท่องเที่ยว มีการกระจายรายได้ ทำให้เกิดรายได้ในท้องถิ่น (นางศรีนวล นามสมมติ)
- การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นโอกาสทำให้สมาชิกในชุมชนได้ทำงานในท้องถิ่นของตนเอง (นางศรีนวล นามสมมติ)

ภาพที่ 3 การศึกษาสภาพอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของชุมชนบ้านโพธิ์ทอง

ตอนที่ 2 บริบทกรณีศึกษาที่ 2 ชุมชนบ้านโสนน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลท่าข้าม อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

2.1 บริบทพื้นที่

2.1.1 สภาพทางกายภาพของพื้นที่ชุมชน

ชุมชนบ้านโสนน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลท่าข้าม อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ในอดีตบริเวณหน้าชุมชนจะมีหนองน้ำที่มีต้นโสนขึ้นเป็นจำนวนมาก สมาชิกในหมู่บ้านจึงตั้งชื่อเรียกว่า “บ้านหนองโสน” ต่อมาในปี พ.ศ. 2519 ชุมชนได้มีการขึ้นทะเบียนตามพระราชบัญญัติ ลักษณะปกครองพื้นที่ พ.ศ. 2457 โดยได้ตั้งเป็นหมู่บ้านโสนน้อย หมู่ที่ 14 ตำบลท่าข้าม อำเภอรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี และต่อมาตำบลท่าข้าม มีการเปลี่ยนแปลงโดยแยกใหม่เป็นตำบลอีกสองตำบล คือตำบลป่าไร่ และในปี พ.ศ. 2529 แยกเป็นตำบลพากห้วย หมู่บ้านในตำบลท่าข้าม จึงมีการจัดเรียงหมู่บ้านใหม่ หมู่บ้านโสนน้อยและบ้านวังมน จึงแยกออกเป็นสองหมู่บ้าน คือบ้านวังมน หมู่ที่ 3 และบ้านโสนน้อย หมู่ที่ 2 โดยในระยะแรกมีประชากรประมาณ 200 คน จำนวน 60 หลังคาเรือน ชุมชนมีวิสัยทัศน์คือ

ทุกครัวเรือน	ปลอดภัย
ผู้นำดี	มีความสามัคคี
ใช้ชีวิตแบบพอเพียง	พึ่งพาตนเองได้
กระจายอำนาจบริหาร	ประสานทุกหน่วยงาน
ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส	ปราศจากสิ่งผิดกฎหมาย

สภาพอาณาเขต มีพื้นที่จำนวน 1,615 ไร่ โดยมีอาณาเขตติดต่อก็คือ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ราชอาณาจักรกัมพูชา
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านนาดง หมู่ที่ 11 ตำบลท่าข้าม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านวังมน หมู่ที่ 3 ตำบลท่าข้าม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านท่าข้าม หมู่ที่ 1 ตำบลท่าข้าม

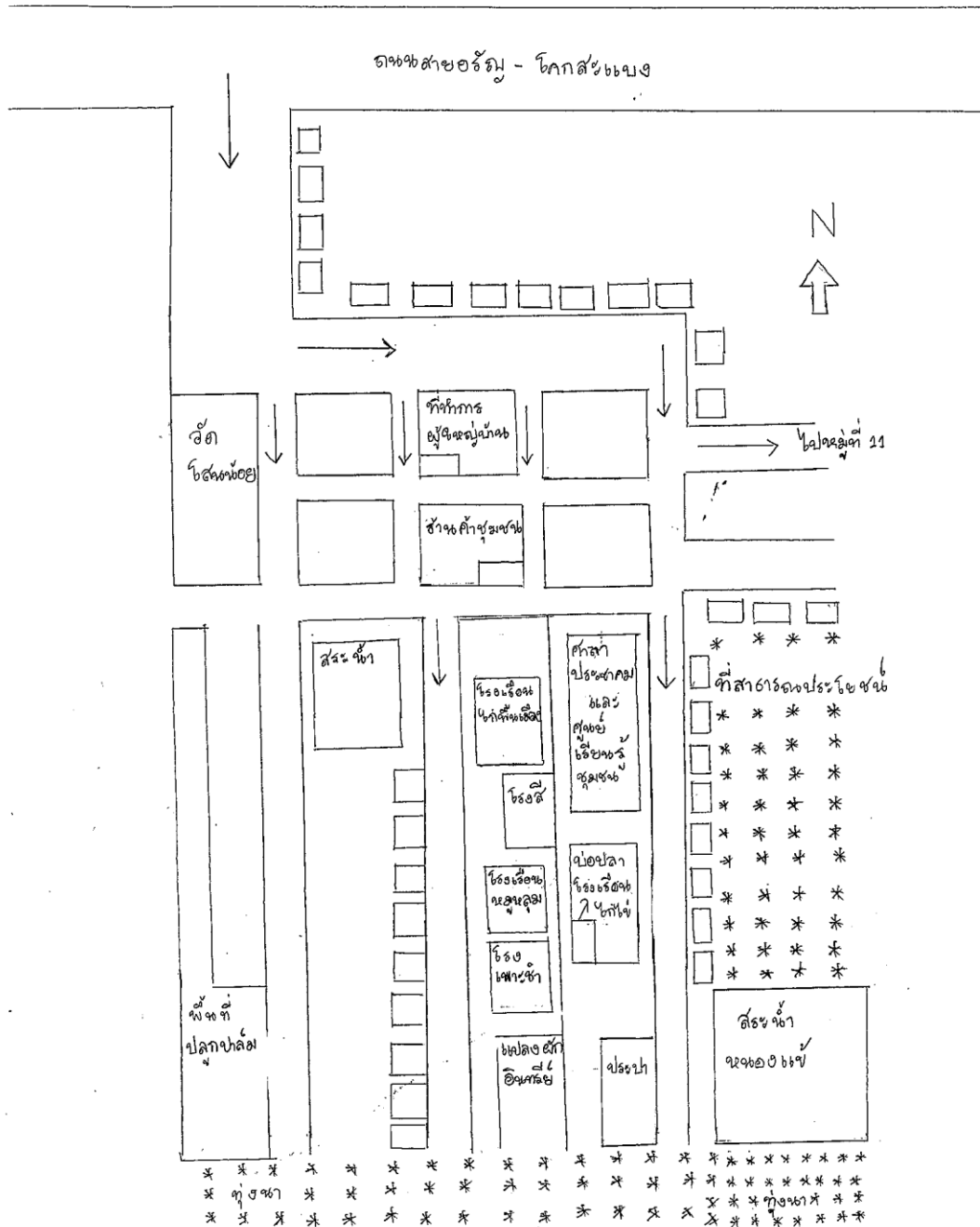
สภาพทางภูมิศาสตร์ ลักษณะพื้นที่ของชุมชนบ้านโสนน้อย มีพื้นที่ 1,615 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นที่ทำการเกษตร 1,325 ไร่ ส่วนที่อยู่อาศัย 265 ไร่ สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ดินมีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย และดินเหนียวปนทราย มีระบบโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสาธารณูปโภค แหล่งน้ำ การคมนาคมภายในชุมชน คือ ถนนลาดยางจำนวน 1 สาย ถนนคอนกรีตเสริมเหล็กจำนวน 1 สาย ถนนลูกรัง จำนวน 7 ซอย และถนนดินจำนวน 2 ซอย มีบ่อบาดาลสาธารณะ จำนวน 6 แห่ง มีประปาชุมชน จำนวน 1 แห่ง และบ่อน้ำส่วนตัวที่สามารถใช้การได้ จำนวน 8 บ่อ นอกจากนี้

ยังมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร คลองส่งน้ำ จำนวน 2 คลอง คือ สระน้ำหนองแซ่ และสระน้ำในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

ปัจจุบันชุมชนโสนน้อยมีจำนวนครัวเรือนตามฐานทะเบียนราษฎร 141 ครัวเรือน มีประชากรอาศัยอยู่ 367 คน โดยแยกเป็นเพศชาย 193 คน เพศหญิง 174 คน การบริการสาธารณสุขและการบริการขั้นพื้นฐาน มีไฟฟ้า ประปา มีหอกระจายข่าวของชุมชน ทางด้านการศึกษาไม่มีโรงเรียนในชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนเรียน โรงเรียนโดยรอบชุมชน คือโรงเรียนบ้านท่าข้าม โรงเรียนบ้านโคกสะแบง และโรงเรียนบ้านหนองแซ่ เปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล ถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หลังจากนั้นจะไปศึกษาต่อในอำเภออรัญประเทศเป็นส่วนใหญ่ ในชุมชนมีวัดที่สมาชิกในชุมชนไปทำบุญกันอย่างสม่ำเสมอคือ วัดโสนน้อย โดยมีพระจำพรรษาและเป็นที่ศรัทธาของสมาชิกโดยรวมของชุมชนบ้านโสนน้อย

สภาพกายภาพของพื้นที่ชุมชนโดยรวมคือ ถนนเส้นทางหลักเข้าชุมชนเป็นถนนคอนกรีตและถนนภายในซอยเป็นถนนลูกรัง และถนนดิน การประกอบอาชีพโดยส่วนใหญ่ทำการเกษตร ลักษณะการตั้งบ้านเรือนในชุมชนเป็นบ้านชั้นเดียวยกพื้นสูง และมีการเลี้ยงวัว โดยมีการทำคอกสัตว์เลี้ยงไว้ข้างบ้าน หน้าบ้านโดยส่วนใหญ่จะมีคลองส่งน้ำสามารถใช้งานได้ และในไร่นา หรือสวนจะมีการขุดสระเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการทำการเกษตร ทำให้ชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ในเรื่องของน้ำเพื่อการทำการเกษตรมาก มีร้านค้าชุมชน 1 แห่ง มีโรงสีของชุมชน 1 แห่ง มีโรงเรียนไถ่พื้นเมือง โรงเรียนไถ่ไข่ โรงเรียนหมูหลุม บ่อปลาของชุมชน มีประปาชุมชน มีศาลาประชาคมของชุมชน 1 แห่ง และมีศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง 1 แห่ง โดยรอบของหมู่บ้าน เช่น ตามถนนหนทาง ป้ายบอกทางโดยรอบชุมชนจะมีการติดป้าย เป็นหลักคติดสอนใจในการดำเนินชีวิต ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม ตลอดจนให้ความรู้แนวคิดด้านหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่โดยรอบชุมชน ทำให้สมาชิกในชุมชนและผู้มาเยี่ยมชมชุมชนได้แนวทางการดำเนินชีวิตจากการพัฒนาด้านแหล่งเรียนรู้ภายในของชุมชน จากการศึกษาบริบทพื้นที่ ผู้วิจัยได้วาดแผนที่ชุมชนบ้านโสนน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว รายละเอียดดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 แผนที่ชุมชนบ้านโสนน้อย

ผู้วิจัย 7 พฤษภาคม 2559

2.1.2 การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคน

ชุมชนบ้านโสนน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลท่าข้าม อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว คนส่วนใหญ่เป็นคนพื้นเมืองเรียกตัวเองว่า “คนญ้อ” โดยการศึกษาจากประวัติของชาวไทญ้อ คือ กลุ่มคนที่เข้ามาอยู่ในอรัญประเทศในช่วงแรกๆ โดยถือว่าเป็นบรรพบุรุษของชาวอรัญประเทศแต่เดิม โดยสันนิษฐานว่าชาวไทญ้อในอำเภอรัญประเทศ อพยพมาจาก 2 ที่คือ อพยพมาจากท่าอุเทน จังหวัดนครพนม และอพยพมาจากเวียงจันทน์ โดยชาวไทญ้อในอำเภอรัญประเทศ ไม่ว่าจะมาจากเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นบริเวณฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง หรือมาจากท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ซึ่งเป็นฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ก็ไม่แตกต่างกันเนื่องด้วยมีการพูดภาษาญ้อเหมือนกัน และมีแหล่งที่มาดั้งเดิมจากแหล่งเดียวกัน คือเวียงจันทน์ (ศิริกมล สายสร้อย, 2541: 6-9) ในช่วงปี พ.ศ. 2518 เป็นช่วงการเริ่มตั้งชุมชนบ้านโสนน้อย กลุ่มคนที่มาอาศัยในช่วงแรกๆ เป็นกลุ่มคนญ้อ สะท้อนผู้นำชุมชน ดังนี้

“ปี พ.ศ.2519 สมัยนั้นก็เริ่มตั้งชุมชนใหม่ๆ ชุมชนโสนน้อยแต่ก่อนจะมีหนองน้ำในอดีตเยอะมากในชุมชน และต่อมาก็มีการขุดลอก คูคลองขยายหนองน้ำช่วงแรกๆ ประชากรที่มาอาศัยอยู่เป็นกลุ่มคนญ้อ เป็นกลุ่มคนท้องถิ่น” (นายวรวิทย์, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2559)

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนในอดีตส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ชั้นเดียว ด้านล่างเป็นใต้ถุนโถง และมีคอกโรงเรือนสำหรับเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย อยู่ด้านข้างบ้าน ปัจจุบันมีการปรับปรุงบ้านให้เป็นบ้านปูน 1 ชั้นหรือ 2 ชั้น ลักษณะการล้อมรั้วเป็นรั้วสานไม้ไผ่ สำหรับล้อมรั้วในโรงเรือนสำหรับเลี้ยงสัตว์ ปัจจุบันบ้านเรือนส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยมีการทำกำแพงบ้านหรือการล้อมรั้วบ้าน แต่มีการปรับปรุงโดยการปลูกพืชเป็นรั้วบ้านแทน เช่น ต้นกระถิน ต้นมะม่วง หรือปลูกพืชผักสวนครัวไว้หน้าบ้านเป็นต้น การทำไร่นาจะอยู่ห่างจากตัวบ้านที่อยู่ในชุมชน ส่วนใหญ่สวนไร่นาของสมาชิกในชุมชนจะอยู่ในส่วนท้ายของชุมชน บริเวณโดยรอบชุมชน สมาชิกในชุมชนโดยส่วนใหญ่จะปลูกพืชผักสวนครัว รั้วกินได้ไว้ที่หน้าบ้านของตนเอง และมีคลองส่งน้ำที่ขุดขึ้นใหม่อยู่โดยรอบหมู่บ้านและส่งต่อไปยังไร่นาของสมาชิกในชุมชน บางครอบครัวก็มีการขุดสระน้ำไว้ใช้ในพื้นที่ของตนเอง เพื่อใช้ในการทำเกษตรกรรม โดยในการทำนา ทำสวนของแต่ละบ้านจะมีลักษณะเป็นการผสมผสาน คือมีการปลูกพืชหลายชนิด เช่น มีการทำนา รอบๆ คันทนา จะปลูกมะละกอ กกล้วย พืชผักสวนครัว เพื่อไว้ใช้บริโภคในครัวเรือน และเหลือจึงนำไปขายภายในชุมชนและนอกชุมชน ทำให้สมาชิกในชุมชนมีรายได้และสามารถพึ่งตนเองได้

2.1.3 สภาพทางเศรษฐกิจ

สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนบ้านโสนน้อย ส่วนใหญ่ทำการเกษตร เช่น ทำนาข้าว ปลูกมะละกอ กัลฉ่าย มะม่วง และพืชผักสวนครัว ตลอดจนพืชสมุนไพรโดยเป็นการเพาะปลูกไว้เพื่อบริโภค และเหลือไว้สำหรับขาย การทำนา เป็นการทำนาเป็นการทำนาปี โดยข้าวที่ปลูกเป็นข้าวหอมมะลิ มีกลุ่มโรงสีของชุมชน สมาชิกในชุมชนจะนำข้าวมาขายให้กับโรงสีชุมชน และโรงสีชุมชน จะทำการตลาดขายข้าวให้กับสมาชิกในชุมชนและนอกชุมชน สมาชิกจะได้รับหุ้นและเงินปันผล สะท้อนจากการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“การปลูกข้าวของสมาชิกในชุมชนมีมาก โรงสีข้าวชุมชนก็รับซื้อข้าวไว้ และโรงสีข้าวชุมชนก็มาทำเป็นข้าวสารแปรรูปขาย โดยขายสมาชิกในชุมชน และขายยังตลาดข้างนอกด้วย” (นายสาธิต นามสมมติ, สนทนากลุ่ม 14 สิงหาคม 2559)

สภาพเศรษฐกิจของครัวเรือนในชุมชนมีการปลูกพืชหลายชนิด เช่น พืชผักสวนครัว ฝรั่ง ข่า ตะไคร้ พริก ใบมะกรูด มะนาว พักทอง มะละกอ กัลฉ่าย มะม่วง โดยปลูกในพื้นที่บ้านของ แต่ละครัวเรือน ที่ไร่นาของสมาชิกในชุมชน พื้นที่ส่วนรวมของชุมชนโดยปลูกไว้เพื่อใช้บริโภคเอง และนำไปขายที่ตลาดภายนอก โดยมีสมาชิกในชุมชนเป็นผู้รับซื้อและนำผลผลิตไปขายที่ตลาดภายนอก หรือสมาชิกในชุมชนบางส่วนก็มีการเช่าแผงขายสินค้าของตลาดภายนอกชุมชนเพื่อนำผลผลิตทางการเกษตรไปขาย สะท้อนจากการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“ในอดีตที่ชุมชนมีการทำนา การปลูกผักเป็นอาชีพเสริม เริ่มมีมาก ในช่วงหลังๆ ช่วงแรกมีคนในชุมชนไปขายผักที่ตลาดโรงเกลือก่อน พอขายได้ก็เริ่มตามกันไปเรื่อยๆ สมาชิกในชุมชนเก็บผักจากที่เพาะปลูก จากที่ขึ้นตามธรรมชาติ เช่น ผักบุ้ง นำไปขายสร้างรายได้” (นายสุรชัย นามสมมติ, สนทนากลุ่ม 14 สิงหาคม 2559)

นอกจากนี้สมาชิกในชุมชนบางราย ได้มีการไปทำงานด้านรับเหมาก่อสร้างทั้งในชุมชน และนอกชุมชน เนื่องจากในชุมชนมีผู้ที่มีทักษะทางด้านงานก่อสร้างและมีการถ่ายทอดให้กับสมาชิกในชุมชน เมื่อมีการรับงานก่อสร้างจากแหล่งใด ก็จะชักชวนหรือว่าจ้างสมาชิกในชุมชนให้ไปช่วยในงานก่อสร้าง โดยส่วนใหญ่สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติจึงมีการช่วยเหลือกัน

และชักชวนกันในการประกอบอาชีพ ทำให้เกิดรายได้ในชุมชนสะท้อนจากบทสัมภาษณ์
ของผู้นำชุมชน ดังนี้

“มีการอพยพไปอยู่ที่อื่น ไปทำงานผู้รับเหมาก่อสร้างทำงานในจังหวัด
และข้างนอกจังหวัด เหนือ ใต้ อีสาน มีหมด มีไปทำงานที่กรุงเทพฯ
โดยเมื่อทำงานก่อสร้างเสร็จ ก็จะกลับมาที่ชุมชน โดยเฉพาะในช่วงการ
ทำนา ก็จะกลับมาทำนาด้วยกัน การทำนาก็ยังมีการช่วยเหลือกันอยู่
เพราะคนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือ
และแบ่งปันกัน” (นายวรวิทย์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม
2559)

การจัดตั้งกลุ่มองค์กรในชุมชนมีหลายองค์กร เช่น โครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน
เป็นกองทุนที่ให้สมาชิกในชุมชนกู้ยืมเงิน เพื่อนำไปประกอบอาชีพ เช่น การทำการเกษตร
การค้าขาย เป็นต้น กลุ่มกองทุนหมู่บ้านโสนน้อย ส่งเสริมกิจกรรมการออม และให้สมาชิกกู้ยืมเงิน
เพื่อนำไปประกอบอาชีพที่หลากหลาย เช่น การเลี้ยงโค การปลูกพืชหมุนเวียน การทำการเกษตร
 เป็นต้น กลุ่มกองทุนแม่ของแผ่นดินบ้านโสนน้อย ได้รับพระราชทานเงินขวัญถุงกองทุน
แม่ของแผ่นดินเมื่อปี พ.ศ. 2557 จำนวน 8,000 บาท และได้รับเพิ่มเติมอีก 10,000 บาท ต่อมา
มีสมาชิกในชุมชนสมทบเพิ่มเติม เงินจากกองทุนแม่ของแผ่นดินบ้านโสนน้อย จะใช้ในการดำเนิน
กิจกรรมของชุมชนที่มีประโยชน์ต่อส่วนรวม กลุ่มกองทุนธนาคารข้าว เมื่อสมาชิกในชุมชนขาดแคลน
ข้าวสารเพื่อการบริโภค สามารถมายืมบริโภคได้ในยามขาดแคลน และจ่ายชดเชยเป็นข้าวสาร
เมื่อสามารถเพาะปลูกข้าวได้ผลผลิตแล้ว กลุ่มกองทุนปุ๋ย เป็นการสนับสนุนด้านปุ๋ยเพื่อใช้ในการ
การเกษตร กลุ่มกองทุนผู้สูงอายุหรือผู้พิการ โดยให้ผู้สูงอายุหรือผู้พิการได้กู้ยืมเงินในกรณีจำเป็น
ไว้ใช้เพื่อการดำรงชีวิต กลุ่มกองทุนสตรี เกิดจากการรวมกลุ่มกันของสตรีภายในหมู่บ้าน โดยให้
สมาชิกสามารถยืมเงินไปสำหรับการประกอบอาชีพได้ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มผู้เลี้ยงโค บ้านโสนน้อย
 โดยได้รับการสนับสนุนแม่พันธุ์โคพื้นบ้านจากหน่วยเฉพาะกิจกรรมทหารพรานที่ 12 จำนวน 1 ตัว
และศูนย์เรียนรู้ชุมชนจำนวน 2 ตัว โดยสนับสนุนให้สมาชิกเลี้ยงโค เพื่อสร้างรายได้ให้แก่สมาชิก
โดยมีการกำหนดเกณฑ์การเลี้ยงคือ มีการแบ่งลูกโคตัวที่ 1 แบ่งให้ผู้เลี้ยง ลูกตัวที่ 2 ให้เป็นทรัพย์สิน
ของกลุ่มผู้เลี้ยงโค และลูกตัวที่ 3 แบ่งให้ผู้เลี้ยงเมื่อครบจำนวนแล้วส่งต่อให้สมาชิกท่านอื่นๆ เลี้ยง
พอเลี้ยงจนโคมีอายุพอสมควรก็ขายนำเงินมาเป็นทุนหมุนเวียน

กล่าวโดยสรุป สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนบ้านโสนน้อย สมาชิกโดยส่วนใหญ่ของชุมชน รายได้โดยส่วนใหญ่มาจากการทำเกษตร คือ การทำนา การทำการเพาะปลูก เช่น พืชผักสวนครัว การปลูกมะละกอ การปลูกกล้วย เพื่อไว้ใช้บริโภคและไว้ขายเป็นต้น สมาชิกบางส่วนที่เป็นผู้ชายมักจะไปทำงานก่อสร้างทั้งในชุมชนและนอกชุมชน โดยมีการทำงานประเภทรับเหมา ก่อสร้างในหลายๆที่ เช่น ในจังหวัดสระแก้ว กรุงเทพมหานคร รวมถึงในจังหวัดอื่นๆ เนื่องจากมีผู้ที่ทำงานด้านก่อสร้าง และได้ถ่ายทอดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์โดยให้ทดลองทำจริง และชักชวนญาติพี่น้อง หรือเพื่อนๆ ในชุมชนไปทำงานก่อสร้างทำให้เกิดรายได้ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มกองทุนต่างๆ ที่ให้ออม และให้กู้ยืม สำหรับการประกอบอาชีพ โดยสมาชิกแต่ละกลุ่ม โดยส่วนใหญ่ก็จะกู้ยืมเงินเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ เช่น การทำการเกษตรกรรม หรือเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

2.1.4 สภาพทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชน

ชุมชนบ้านโสนน้อยมีสภาพสังคมมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกันเป็นอย่างมาก เช่น เมื่อบ้านใดมีงานบุญ เช่น การขึ้นบ้านใหม่ก็จะไปช่วยเหลือกัน และเมื่อมีกิจกรรมของชุมชน เช่น การประชุมของชุมชนก็จะเข้าร่วมเพื่อรับฟังและให้ข้อเสนอแนะ ในการพัฒนาชุมชน ทางด้านประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชนมีประเพณีที่สำคัญคือ แห่หออปราสาทผึ้ง ทำบุญก่อพระทรายข้าวเปลือก รดน้ำอัฐิผู้วายชนม์ในวันสงกรานต์ รดน้ำดำหัวขอพรในวันสงกรานต์ และความเชื่อของชุมชน การเซ่นไหว้ผีตาป่วนองแซ่ เป็นต้น ทางด้านการส่งเสริมด้านศาสนา สมาชิกในชุมชนให้ความศรัทธาและเลื่อมใสในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก โดยมักจะไปทำบุญที่วัดโสนน้อย ซึ่งเป็นวัดที่อยู่ภายในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะช่วงเข้าพรรษา จะมีผู้มาปฏิบัติธรรม และถือศีลที่วัดเป็นจำนวนมาก

ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อที่สำคัญของชุมชน คือ แห่หออปราสาทผึ้ง เป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวญ้อที่สืบทอดกันมา โดยสมาชิกในชุมชนจะร่วมกันจัดทำปราสาทผึ้งในชุมชนของตนเอง และจัดขบวนแห่ไปยังวัดในชุมชนคือวัดโสนน้อย โดยทำในช่วงออกพรรษา ประเพณีต่างๆ ของชุมชนเป็นการส่งเสริมการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนให้รู้จัก ในการสมัครสมานสามัคคี และช่วยเหลือกันเพื่อสืบทอดประเพณีของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ดังนี้

“ในช่วงออกพรรษา จะมีประเพณีที่สำคัญคือแห่หออปราสาทผึ้ง ชาวบ้านจะนำเทียนหล่อเป็นรูปปราสาท มีการประดับประดา โดยปัจจุบันมีการประยุกต์เป็นหลายรูปแบบ เช่น ทำเป็นรูปบ้านเรือน

ตัวเทียนหรือตัวปราสาทจะมีคานหาม จะมีการแห่รอบมณฑป และนำไปตั้งในศาลาวัด จะมีการนิมนต์พระมาทำพิธีเจริญพระพุทธมนต์ และถวายปราสาทผึ้งให้แก่วัด โดยการจัดทำหอปราสาทผึ้ง อาจมีการนำไปประกวดร่วมกับชุมชนอื่นๆ ต่อไป” (พระมหาไพศาล นามสมมติ, สัมภาษณ์ 6 พฤษภาคม 2559)

นอกจากนี้ประเพณีที่สำคัญของชุมชน เช่น ทำบุญก่อบพระทรายข้าวเปลือกเป็นการทำบุญเพื่อทำนุบำรุงศาสนา โดยสมาชิกในชุมชนจะนำผลผลิตคือข้าวเปลือกมารวมกันเพื่อบริจาคให้กับทางวัด โดยทางวัดจะนำข้าวเปลือกไปใช้ประโยชน์หรือไปขายเพื่อนำปัจจัยมาใช้ในการพัฒนาวัด นอกจากนี้จะมีการรดน้ำอัฐิผู้วายชนม์ในวันสงกรานต์ โดยให้ระลึกลงถึงบรรพบุรุษ และเน้นเรื่องความกตัญญู มีการรดน้ำดำหัวขอพรในวันสงกรานต์ มีการเตรียมข้าวของปัจจัยต่างๆ สำหรับผู้สูงอายุ และขอพรจากผู้สูงอายุเพื่อความเป็นสิริมงคล และนอกจากนี้ความเชื่อของชุมชนมีการเช่นไหว้ผีตาปู่หนองแซ่ มีการสร้างศาลผีตาปู่หนองแซ่ ซึ่งเป็นที่เคารพของสมาชิกในชุมชนในแต่ละปีสมาชิกในชุมชนจะร่วมกันทำบุญศาล เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชุมชนและสมาชิกในชุมชน มีการร่วมกันจัดเตรียมอาหารคาวหวานเพื่อร่วมเช่นไหว้ เมื่อมีการเช่นไหว้เสร็จแล้วก็มีมีการขอขมาต่อศาล และร่วมแบ่งปันอาหาร การเช่นไหว้ผีตาปู่หนองแซ่ เป็นการส่งเสริมการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนให้พบปะสังสรรค์กัน และรู้จักกันในชุมชน ส่งเสริมความสามัคคี และรู้จักการแบ่งปันกัน

ด้านภูมิปัญญาของชุมชนมีปราชญ์ชาวบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้จากบรรพบุรุษ ความรู้จากการถ่ายทอดในครัวเรือน และจากประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต โดยปราชญ์ชาวบ้านคอยให้ความช่วยเหลือและแนะนำผู้นำในชุมชน คณะกรรมการชุมชนและสมาชิกในชุมชนในเรื่องของการดำรงชีวิตและการพัฒนาหมู่บ้าน โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญในชุมชน เช่นการทำปุ๋ยหมักชีวภาพเพื่อใช้ในการเกษตร โดยมีการถ่ายทอดความรู้ให้กับสมาชิกในชุมชนที่สนใจ มีภูมิปัญญาทางการทำปลาสาม ซึ่งสมาชิกในชุมชนโดยส่วนใหญ่มีความสามารถในการทำปลาสามได้ มีภูมิปัญญาทางด้านความชำนาญในการทอเสื่อจากต้นกก หรือฝอยนา และมีภูมิปัญญาที่มีความสามารถทำบายศรีได้ ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้ถ่ายทอดให้กับสมาชิกในชุมชนสะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน ดังนี้

“ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำปลาสาม ปลาจ่อม ปลาร้า ถ้าหน้านามีน้ำ ก็จะมีปลา ปลาในนาจะมีเยอะก็เอามาทำปลาร้า ปลาสาม ก็มักจะทำที่บ้านของตนเองส่วนมากจะทำไว้รับประทานเอง การถ่ายทอด

ภูมิปัญญาด้านนี้คือ เป็นการถ่ายทอดในครอบครัว นอกจากนี้ยังมี ภูมิปัญญาการทำจากรสานจากไม้ไผ่ ทอเสื่อจากผืนกก หรือผืนนา ทอเสื่อยังพอมืออยู่ ในอดีตมีต้นกกจะขึ้นอยู่กับไร่นา ตอนนี้ก็หายาก ปัจจุบันต้นกคน้อย ก็มีการทอเสื่อน้อยลง มีการทอไว้ใช้บ้างแต่ไม่ใช่ ทอไว้ขาย พอบ้านไหนมีการทอเสื่อ คนไหนสนใจก็จะไปเรียนรู้เอง ที่บ้านผู้ที่สามารถทอเสื่อได้” (นายวรวิทย์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2559)

นอกจากนี้สมาชิกในชุมชน มีการให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมการประชุม ของชุมชนเพื่อรับทราบข่าวสาร แจ้งปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ตลอดจนเสนอแนะแนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างสม่ำเสมอ โดยผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนจะจัดประชุมสมาชิก ในชุมชน เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยส่วนใหญ่การประชุมจะมีการจัดขึ้น ในทุกเดือน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกชุมชน ดังนี้

“การประชุมของชุมชนมีเป็นประจำในทุกเดือน มีวาระต่างๆ เช่น เรื่องการพัฒนาวัด การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาอาชีพต่างๆ สมาชิก ในชุมชน มีส่วนร่วมในการประชุม เสนอแนะแนวทางการพัฒนา และ มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง” (นางคำปอง นามสมมติ, สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2559)

สภาพสังคมโดยรวมของชุมชนบ้านโสนน้อยมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติพึ่งพา อาศัยกัน มีวิถีการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย โดยการทำการเกษตรเพื่อบริโภคและขาย มีการรวมกลุ่ม เพื่อทำกิจกรรมสืบสานประเพณีที่สำคัญของชุมชน คือประเพณีแห่ห่อปราสาทผึ้ง ทำบุญก่อบุญพระทราย ข้าวเปลือก รดน้ำอัฐิผู้วายชนม์ในวันสงกรานต์ รดน้ำดำหัวขอพรในวันสงกรานต์ และการเช่นไหว้ผีตา ปูหนองแซ่ โดยส่งเสริมความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน มีการถ่ายทอดโดยให้บุตรหลานเข้าร่วม ในกิจกรรมต่างๆของชุมชน เพื่อคู่วิถีแบบอย่างและให้มีส่วนร่วมในการดำเนินการในกิจกรรมและ ประเพณีต่างๆของชุมชน

ผู้นำชุมชนมีความสำคัญในการสนับสนุนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน และบริหารจัดการพัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชนมองเห็นถึงปัญหาของชุมชน และพัฒนาโครงการแก้ปัญหาชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน เห็นว่าสมาชิกในชุมชนประสบปัญหาเรื่องน้ำดื่มในชุมชนไม่เพียงพอ โดยการบริโภคน้ำดื่ม

ในปัจจุบันต้องซื้อน้ำจากน้ำขวด หรือน้ำถังจากภายนอก ดังนั้นผู้นำจึงได้มีการหารือกับสมาชิกในชุมชนและดำเนินโครงการเพื่อผลิตน้ำดื่มของชุมชน นอกจากนี้ผู้นำชุมชนตระหนักถึงการป้องกันปัญหาต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับชุมชน เช่น พื้นที่ของชุมชนเป็นพื้นที่เขตชายแดนทำให้มีผู้คนที่หลากหลายในชุมชน ผู้นำจึงตระหนักถึงการดูแลด้านความปลอดภัยของชุมชน โดยผู้นำชุมชนทำความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชนถึงความจำเป็นในการป้องกันและรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชน จึงตั้งกลุ่มจิตอาสาชุมชนเพื่อดูแลด้านความปลอดภัยของชุมชน โดยมีผู้นำ คณะกรรมการชุมชน และกลุ่มจิตอาสาเพื่อดูแลรักษาความปลอดภัยของชุมชน ทำงานประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ ทหาร ตำรวจ และชุมชนโดยรอบในพื้นที่ นอกจากนี้มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น หน่วยงานภาครัฐ ทหาร ตำรวจ มาอบรมด้านการรักษาความปลอดภัยให้กับกลุ่มจิตอาสา และให้ความรู้ด้านการรักษาความปลอดภัยแก่สมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ผู้นำเป็นผู้ประสานงานการทำงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อพัฒนาชุมชน เช่น ประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อประชาสัมพันธ์ชุมชนให้เป็นที่รู้จัก ประสานงานกับหน่วยงานภายนอกในการจัดหาวิทยากรในการส่งเสริมความรู้แก่สมาชิกในชุมชน ประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อให้ผู้สนใจหรือหน่วยงานภายนอกมาศึกษาดูงานในชุมชน

สมาชิกในชุมชนสนใจศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของตนเอง เช่น สมาชิกในชุมชนบ้านโสนน้อย น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต โดยครัวเรือนจะมีการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย วิถีชีวิตส่วนใหญ่ทำการเกษตร สมาชิกส่วนใหญ่จะปลูกพืชผักสวนครัวในพื้นที่บ้านของตนเอง มีการขุดสระน้ำเพื่อไว้ใช้ในพื้นที่ของตนเอง และไว้ใช้ในการเกษตรกรรม มีการปลูกพืชหมุนเวียนและสามารถนำผลผลิตไปขายสร้างรายได้ตลอดปี มีการรวมกลุ่มของสมาชิกในการทำโรงสีของชุมชน สมาชิกในชุมชนจะนำข้าวมาขายให้กับโรงสีชุมชน โรงสีชุมชนจะทำการตลาดขายข้าวให้สมาชิก และสมาชิกโรงสีชุมชนจะได้รับหุ้นและเงินปันผลตอบแทน สมาชิกในชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อนำผลผลิตทางการเกษตรไปขายให้ตลาดภายนอก สมาชิกในชุมชนโดยส่วนใหญ่นอกจากมีทักษะด้านการเกษตรแล้ว ยังมีทักษะด้านการก่อสร้าง เมื่อมีการรับเหมาก่อสร้างก็จะบอกกล่าวเพื่อนสมาชิกในชุมชนให้ไปช่วยงานก่อสร้างสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้สมาชิกในชุมชนได้มีการสร้างข้อตกลงและความเข้าใจร่วมกันของสมาชิกที่มาอยู่ใหม่ เช่น ต้องแจ้งให้ผู้นำชุมชนทราบถึงการเข้าออกของบุคคลในพื้นที่ การตรวจสุขภาพ การดูแลรักษาการควบคุมโรคในชุมชน การไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมของชุมชน การช่วยกันอนุรักษ์ต้นไม้ แม่น้ำลำคลอง สาธารณะของชุมชน เป็นต้น

ในการพัฒนาชุมชนหน่วยงานภายนอกสนับสนุนการพัฒนาชุมชน และการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม สนับสนุนด้านการอบรมการประกอบอาชีพ

แก่สมาชิกในชุมชน สนับสนุนด้านงบประมาณ และความรู้แก่สมาชิกผู้สนใจด้านการปลูกปาล์ม หน่วยงานสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอรัฐประเศ สนับสนุนการจัดทำน้ำหมักชีวภาพ เพื่อลดปัญหาการใช้ปุ๋ยเคมีและลดต้นทุนรายจ่ายเกษตรกร รักษาคุณภาพดินและสภาพแวดล้อม โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอรัฐประเศสนับสนุนในการจัดหาวิทยากรในการแนะนำ การทำน้ำหมักชีวภาพแก่สมาชิกในชุมชน หน่วยงาน หน่วยเฉพาะกิจกรรมทหารพรานที่ 12 ให้การ สนับสนุนชุมชนในด้านการพัฒนาบ่อปลา การสนับสนุนงบประมาณและการก่อสร้าง โรงเรียนเลี้ยงไก่ พันธุ์ไข่ โรงเรียนหมูหลุม โรงเรียนเลี้ยงไก่พันธุ์พื้นเมือง เป็นต้น นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2558 กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย สนับสนุนให้จังหวัดสระแก้ว ดำเนินงานในการพัฒนา หมู่บ้านต้นแบบพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (ตะโปกวิน – บ้านเตี้ยเมียนเจย) ราชอาณาจักรกัมพูชา ให้เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อขยายผลการพัฒนาด้านแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยผู้นำ ชุมชนหมู่บ้านตะโปกวิน ตำบลมาลัย อำเภอมาลัย จังหวัดบันเตียเมียนเจย ราชอาณาจักรกัมพูชา ได้มาศึกษาดูงานความสำเร็จของชุมชนบ้านโสนน้อย ลักษณะการทำงานของหน่วยงานภายนอก จะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้นำชุมชน ประชาชนชุมชน และสมาชิกในชุมชน หน่วยงานภายนอก มีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ โดยทำงานประสานกับชุมชน หน่วยงานภายนอกมีการศึกษา ปัญหาและความต้องการของสมาชิกในชุมชน และสนับสนุนทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการพัฒนา ชุมชน โดยหน่วยงานภายนอกมีความเข้าใจในวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน มีมนุษยสัมพันธ์ ที่ดีที่สร้างความไว้วางใจให้กับสมาชิกในชุมชน มีทักษะการประสานงานในการสนับสนุนโครงการ ต่างๆ โดยประสานงานการทำงานร่วมกับสมาชิกในชุมชน และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนโครงการ/กิจกรรมของชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

“หน่วยงานภาครัฐ มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนการทำงานของชุมชน การทำความเข้าใจในวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนเป็น สิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาชุมชน การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับ สมาชิกชุมชน จะทำให้สมาชิกในชุมชนยอมรับและมีส่วนร่วมในการ ทำงานร่วมกับหน่วยงาน หน่วยงานมีการประสานการทำงานกับ สมาชิกในชุมชนและกลุ่มต่างๆ ในชุมชนโดยให้สมาชิกในชุมชน เป็นผู้ดำเนินการดำเนินโครงการต่างๆ และหน่วยงานเป็นผู้สนับสนุน การทำงาน ร่วมให้ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการทำงานที่เป็นประโยชน์” (นายวิโรจน์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 31 มีนาคม 2560)

2.2 สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

2.2.1 สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

2.2.1.1 ช่วงการก่อตัวทางเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2519-2529)

ชุมชนบ้านโสนน้อย ได้ขึ้นทะเบียนเป็น บ้านโสนน้อยอย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. 2519 ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองพื้นที่ พ.ศ. 2457 โดยในอดีตสมาชิกในชุมชนใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ประกอบอาชีพหลักคือการทำการเกษตร คือ การทำนา ปลูกพืชผักสวนครัว และ เลี้ยงสัตว์ เน้นการใช้แรงงานในครัวเรือนเพื่อช่วยในการทำกรเกษตร เป็นการทำการเกษตรแบบพึ่งตนเอง สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน และการสัมภาษณ์สมาชิกชุมชน ดังนี้

“ในอดีตช่วงปี 2519 สภาพทางเศรษฐกิจก็มีการทำนา ทำนาเสร็จแล้ว ก็ไม่ได้ไปไหนอยู่บ้านไม่มีอาชีพเสริม เมื่อก่อนใช้วัว ใช้ควายในการทำไร่ ทำนา มีการปลูกผักแต่ใช้ในการบริโภคเองเป็นส่วนใหญ่”
(นายวรวิทย์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2559)

“การประกอบอาชีพสมัยก่อนก็ทำนา พื้นเพเดิมก็ทำนาสมัยก่อนก็ทำไว้บริโภค เหลือกก็ขาย ก็นำข้าวใส่เกวียนลากไปขาย” (นายพงศธร นามสมมติ, สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2559)

2.2.1.2 ช่วงการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2530-2540)

การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในช่วงปี พ.ศ. 2530-2540 เป็นการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ เน้นการทำเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง พยายามพึ่งตนเองในแต่ละครัวเรือนให้ได้ก่อน ด้วยการประหยัดและเน้นการออมในครัวเรือน การทำกิจกรรมต่างๆในชุมชน จึงเน้นการช่วยเหลือเอื้ออาทร มีการแบ่งปัน มีการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เพราะเป็นแหล่งที่ทำมาหากิน และการดำรงชีวิตของสมาชิกในครัวเรือน กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สมาชิกในชุมชนมีความรู้ ความชำนาญในการทำคือการทำแปรรูป ถนอมอาหาร คือ ปลาต้ม แต่ละครัวเรือนมีความรู้และความชำนาญในการทำปลาต้ม จึงมีการทำแจกจ่ายในระหว่างบ้านเรือน และจำหน่ายยังตลาดภายนอกชุมชน นอกจากนี้ภูมิปัญญาด้านการทอเสื่อจากต้นกก หรือ ผีอนา มีการถ่ายทอดความรู้ในครัวเรือน และมีทรัพยากรธรรมชาติ คือต้นกก ที่สามารถเป็นวัตถุดิบในการใช้สำหรับทอเสื่อ จึงมีการทอใช้กันมากในชุมชน ทำให้เกิดความประหยัดและสามารถใช้ได้ในครัวเรือน นอกจากนี้ภูมิปัญญาด้านการทำบายศรี ที่มีอยู่ในชุมชนทำให้เกิดการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนในการร่วมกัน

ทำพยานบายศรี และสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน โดยบุคคลจากภายนอกชุมชนมีการว่าจ้างให้ทางสมาชิกชุมชนจัดทำและจัดเตรียมพิธีสำหรับการบายศรี เนื่องจากมีภูมิปัญญาของชุมชนที่มีความรู้และถ่ายทอดให้สมาชิกในชุมชน โดยจะมีการรวมกลุ่มทำที่บ้านภูมิปัญญาหรือทำบายศรีที่บ้านเจ้าภาพ เป็นต้น

2.2.1.3 ช่วงสร้างเครือข่ายและขยายตัวทางเศรษฐกิจ (พ.ศ.2541-ปัจจุบัน)

เป็นการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น มีการรวมกลุ่มทำโรงสีชุมชน มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ มีการสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอกเพื่อส่งเสริมด้านอาชีพ คือ เครือข่ายการทำงานกับทหารพรานเพื่อร่วมกันพัฒนาหมู่บ้าน เครือข่ายกับกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เพื่อพัฒนาชุมชนเป็นหมู่บ้านต้นแบบทางด้านเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้มีการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนในการปลูกผัก และมีการถ่ายทอดสู่สมาชิกในชุมชนคนอื่นๆ โดยการจัดสรรที่ดินในพื้นที่สาธารณะประโยชน์ให้แก่ผู้สนใจทำการปลูกพืช สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำ ดังนี้

“เครือข่ายการประกอบอาชีพการปลูกผัก สมาชิกในชุมชนรวมกลุ่มกัน ปลูกผักเป็นอาชีพ ให้ปลูกผักที่ส่วนกลางที่สาธารณะที่เราจัดสรรให้ เป็นต้นแบบมีระบบการจัดการน้ำให้ มีการเริ่มดำเนินการประมาณ ช่วงปี พ.ศ. 2547-2548” (นายวรวิทย์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2559) ภาควิชาการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ชุมชนบ้านโสนน้อย มีการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนเพื่อจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ในปี พ.ศ. 2545 จากเริ่มแรกมีสมาชิก 39 คน ปัจจุบันมีสมาชิกเพิ่มขึ้นและมีเงินทุนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งส่งผลต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน โดยกลุ่มออมทรัพย์มีการลงทุนสร้างโรงสีชุมชนของชุมชน มีโรงเลี้ยงหมู โรงเลี้ยงไก่ไข่ โรงเลี้ยงไก่เนื้อ และชุดบ่อเลี้ยงปลานิลและปลาดุก ส่งเสริมให้สมาชิกในกลุ่มมีการปลูกผักปลอดสารพิษ และให้ยืมเงินลงทุนไปทำการเกษตรบนพื้นที่ของตนเอง หรือพื้นที่สาธารณะที่หมู่บ้านจัดสรรให้ สะท้อนจากบทสัมภาษณ์สมาชิกชุมชน ดังนี้

“กลุ่มออมทรัพย์มีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น ตอนต้นเดือนสมาชิกก็จะมาออม และมีกลุ่มคณะกรรมการบริหารจัดการ สมาชิกจะไปจ่ายเงินออม ที่ศาลาประชาคม มีการปันผลให้แก่สมาชิกทุกปี ” (นางวรางคณา นามสมมติ, สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2559)

ชุมชนบ้านโสนน้อย มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านโสนน้อย ในปี พ.ศ. 2552 โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารการเรียนรู้ เพื่อบริหารจัดการการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนเพื่อให้มีความรู้และมีแบบอย่างที่ดีในการประกอบอาชีพ และเป็นรายได้ให้กับสมาชิกของชุมชนโดยมีกิจกรรมคือ

1) การจัดตั้งโรงสีข้าวชุมชน ก่อตั้งจากเงินออมของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และ ก่อตั้งจากงบประมาณของโครงการ SML ในปี พ.ศ. 2552 โรงสีข้าวชุมชน ให้บริการแก่สมาชิกในชุมชนและนอกชุมชนในการให้บริการสีข้าวทุกชนิด นอกจากนี้โรงสีข้าวชุมชน ยังมีการจำหน่ายข้าวหอมมะลิ ข้าวเหนียว ปลายข้าว รำข้าว และแกลบ และมีการปันผลให้แก่สมาชิก สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน ดังนี้

“โรงสีข้าวชุมชน ตั้งมาเมื่อปี พ.ศ.2552 เหตุผลที่ตั้งโรงสีข้าวชุมชน เพราะว่าที่ชุมชนไม่มีโรงสีข้าว ต้องไปสีข้าวที่อื่นซึ่งไกลจากชุมชน เมื่อมีงบประมาณก็เลยทำประชาคมของชุมชนและได้ข้อสรุปในการทำโรงสีข้าวของชุมชน” (นายวรวิทย์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2559)

2) การจัดทำบ่อเลี้ยงปลาสวย มีการจัดทำบ่อปลาในพื้นที่สาธารณะของชุมชน เพื่อสร้างรายได้และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับประชาชน โดยการจัดตั้งในช่วงแรกได้รับการสนับสนุนจากหน่วยเฉพาะกิจกรมทหารพรานที่ 12 ในการสนับสนุนพันธุ์ปลาและอาหารปลา ตลอดจนข้อแนะนำในการดูแลและพัฒนาบ่อปลา และพันธุ์ปลา บ่อเลี้ยงปลาสวยอยู่ในความดูแลของโรงสีชุมชน โดยมีการนำแกลบและรำข้าวจากโรงสีข้าวชุมชนมาใช้ประโยชน์ในการผสมกับอาหารสำหรับใช้เลี้ยงปลา โดยเมื่อปลาโตเต็มที่ก็มีการจัดจำหน่ายให้กับสมาชิกในชุมชนและนอกชุมชน โดยนำรายได้เข้ากิจการโรงสีข้าวชุมชน และมีการปันผลแก่สมาชิกเมื่อสิ้นปี โดยแหล่งเรียนรู้บ่อเลี้ยงปลาสวย สมาชิกในชุมชนสามารถมาเรียนรู้จากวิธีการปฏิบัติจริงและสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้กับ

การเลี้ยงปลาที่บ้านในแต่ละครัวเรือนเพื่อเกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่อไป แหล่งเรียนรู้บ่อปลาสวยได้รับการสนับสนุนพันธุ์ปลาเพิ่มเติมจากอีกหลายหน่วยงาน เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ อรัญประเทศ

3) การจัดทำโรงเรือนเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยเฉพาะกิจกรรมทหารพรานที่ 12 ในการสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณ การก่อสร้างและพันธุ์ไข่ โดยจะมีการเก็บไข่ทุกวันเพื่อไปจำหน่ายที่ร้านค้าในชุมชนและนอกชุมชน โดยรายได้นำเข้าเพื่อพัฒนาศูนย์เรียนรู้ของชุมชน

4) การจัดทำโรงเรือนหมูหลุม ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยเฉพาะกิจกรรมทหารพรานที่ 12 ในการจัดสรรงบประมาณก่อสร้างโรงเรือนหมูหลุม และลูกหมู การดูแลหมูหลุมอยู่ในการดูแลของโรงเรียนข้าวชุมชน โดยนำแกลบรองพื้นและรำปลายข้าว มาผสมอาหารให้หมูกิน และรายได้จากการขายหมูนำเข้าเป็นรายได้ของกลุ่มโรงเรียนข้าวชุมชนสะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน ดังนี้

“โรงเลี้ยงหมู มีการก่อตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 ที่ตั้งโรงเลี้ยงหมู เพื่อให้มีรายได้เสริมทางหนึ่งและอีกทางหนึ่งคือการไว้ระบายน้ำจากโรงเรียน รำข้าวจากโรงเรียนชุมชนใกล้เคียงเขาซื้อไปให้หมูบ้าง ให้วัวบ้าง เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ พวกแกลบเขาก็เอาไปเผาถ่านบ้าง รายได้ก็เข้าสู่กลุ่มโรงเรียนข้าวชุมชน และมีการปันผลตอบแทนแก่สมาชิก ”
(นายวรวิทย์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2559)

5) การจัดทำโรงเรือนเลี้ยงไก่พื้นเมือง ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยเฉพาะกิจกรรมทหารพรานที่ 12 ในการสนับสนุนงบประมาณก่อสร้างโรงเรือนไก่พื้นเมือง และสนับสนุนพันธุ์ไก่ โดยการเลี้ยงไก่นำอาหารจากศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เช่น รำข้าว ปลายข้าว จากโรงเรียนข้าวชุมชน หรือเศษผักจากแปลงปลูกผักมาผสมเป็นอาหารเลี้ยงไก่ โดยรายได้จากการจำหน่ายไก่พื้นเมืองนำมาจัดสรรสู่การพัฒนาศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน

6) การปลูกผักอินทรีย์ เป็นแปลงสำหรับการปลูกพืชผักสวนครัว โดยหน่วยเฉพาะกิจกรรมทหารพรานที่ 12 ช่วยปรับปรุงพื้นที่สาธารณะของชุมชนจัดทำเป็นแปลงสำหรับให้สมาชิกของชุมชนที่สนใจและมีความจำเป็น ได้รับโอกาสในการปลูกพืชผักสวนครัวในแปลงสาธารณะ โดยมีคณะกรรมการและสมาชิกในชุมชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการคัดเลือกผู้ที่ได้รับการสนับสนุนให้ปลูกพืชผักสวนครัวในแปลงของพื้นที่สาธารณะ โดยรายได้จากการเก็บผักขาย จะเป็นรายได้ของครัวเรือนผู้ที่ปลูกผักในแปลงนั้น

7) การจัดทำน้ำหมักชีวภาพเริ่มทำในช่วงปี พ.ศ. 2554 เพื่อลดปัญหาการใช้ปุ๋ยเคมี และลดต้นทุนรายจ่ายของเกษตรกร เป็นการรักษาคุณภาพของดิน และสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น ตลอดจนได้ผลิตภัณฑ์ที่ดีเหมาะสมกับผู้บริโภค โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภออรัญประเทศ จัดหาวิทยากรให้คำแนะนำการทำน้ำหมักชีวภาพ สมาชิกในชุมชนที่มีความสนใจสามารถนำความรู้ไปพัฒนาทำน้ำหมักชีวภาพเพื่อใช้ในแต่ละครัวเรือน

8) กลุ่มผู้ปลูกปาล์ม มีกลุ่มสมาชิกในชุมชนสนใจการทำสวนปาล์ม โดยได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ และความรู้จากหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม ทำให้สมาชิกผู้ปลูกปาล์มสามารถเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว

กลุ่มในชุมชนมีหลากหลาย โดยเป็นความร่วมมือของผู้นำ คณะกรรมการ และสมาชิก ในชุมชนในการจัดตั้งกลุ่ม มีการทำประชาคมเพื่อรับฟังความคิดเห็นของการตั้งกลุ่มและการดำเนินงานของกลุ่ม ตลอดจนสมาชิกในชุมชนให้ข้อคิดเห็นเพื่อพัฒนาปรับปรุงการทำงานของกลุ่มในชุมชนอย่างต่อเนื่องสะท้อนจากการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ มาก เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มผู้ปลูกผัก กลุ่มโรงสีข้าวชุมชน กลุ่มกองทุนสตรี กลุ่มกองทุนธนาคารข้าว กลุ่มกองทุนผู้สูงอายุและคนพิการ โดยส่วนใหญ่ก็จะมีผู้นำชุมชนเป็นคนริเริ่ม และได้รับความร่วมมือจากประชาชน มีการทำประชาคม และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน” (นายสุรชัย นามสมมติ, สนทนากลุ่ม 14 สิงหาคม 2559) วิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2558 ชุมชนได้สร้างเครือข่ายกับทางกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย โดยกรมการพัฒนาชุมชนได้สนับสนุนให้จังหวัดสระแก้ว ดำเนินงานในการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (ตะโบกวิน-บันเตียเมียนเจย) ราชอาณาจักรกัมพูชา ให้เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อขยายผลการพัฒนาด้านแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยผู้นำชุมชนหมู่บ้านตะโบกวิน ตำบลมาลัย อำเภอมาลัย จังหวัดบันเตียเมียนเจย ราชอาณาจักรกัมพูชา ได้มีการศึกษาดูงานความสำเร็จในการบริหารจัดการชุมชนและการส่งเสริมการประกอบอาชีพที่ชุมชนบ้านโสนน้อย และนอกจากนี้ยังมีชุมชนและหน่วยงานอีกหลายๆ หน่วยงานมาศึกษาดูงานด้านการบริหารจัดการชุมชน การบริหารศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง การส่งเสริมการประกอบอาชีพของชุมชน ซึ่งทำให้ชุมชนบ้านโสนน้อยมีการปรับตัวของสมาชิกในชุมชน เช่น เรื่องการเตรียมการต้อนรับ การให้ความรู้

และคำแนะนำต่างๆ การจัดเตรียมอาหารสำหรับผู้มาเยี่ยมชมศึกษาดูงาน และการนำผลิตภัณฑ์ของชุมชน เช่น ข้าวหอมมะลิ และผลผลิตทางการเกษตรของสมาชิกในชุมชนมาจำหน่ายให้กับผู้มาเยี่ยมชมศึกษาดูงานซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชนได้ สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน ดังนี้

“หน่วยงานของจังหวัดสระแก้ว สนับสนุนให้ชุมชนบ้านโสนน้อย เป็นหมู่บ้านต้นแบบพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (ตะโปกวิน –บ้านเตี้ยเมียนเจย) มีการมาศึกษาดูงานที่ชุมชน ศึกษาดูงานเรียนรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงที่ชุมชน โดยมาศึกษาที่ศูนย์เรียนรู้ มาศึกษาพวกโรงสีข้าว ปลูกผัก การบริหารที่สาธารณะให้เป็นประโยชน์ การเลี้ยงสัตว์ การประมงน้ำจืด เป็นต้น” (นายวรวิทย์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2559)

ในช่วงปี พ.ศ. 2558 มีการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ สมาชิกในชุมชนเห็นว่าจะมีโอกาสทางการค้าขายที่ดีขึ้น และส่งเสริมให้มีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้คาดหวังว่าจะมีรายได้อื่นๆ ที่นอกเหนือจากการทำการเกษตร เช่น การค้าขาย หรืองานรับจ้างจากภายนอก โดยการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษจะทำให้มีการอพยพกลับมาอยู่ในชุมชน เนื่องจากมีงานทำมากขึ้น และลดภาระด้านค่าใช้จ่ายต่างๆ การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ จะทำให้พื้นที่ในจังหวัดและในชุมชนมีราคาที่สูงขึ้น และคาดว่าจะมีการลงทุนจากหน่วยงานต่างๆ มากขึ้น คาดว่าทำให้เกิดภาวะเศรษฐกิจดี สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังนี้

“การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น ในอนาคตก็คาดว่าเศรษฐกิจดีขึ้น เพราะมีการพัฒนาพื้นที่แถวชุมชนมาก มีการค้าขายเพิ่มมากขึ้น” (นางลัดดาวรรณ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2559)

“เขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้หมู่บ้านมีความเจริญมากขึ้น เช่น ทางด้านเศรษฐกิจ มีการประกอบอาชีพดีมากขึ้น มีงานทำ หลังจากทำไร่่นาก็มีงานรับจ้าง มีงานก่อสร้าง นอกจากนี้ เขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้คนกลับมาอยู่บ้านมากขึ้น บางทีก็ไปมีครอบครัวข้างนอก ก็ย้ายครอบครัว

กลับเข้ามาอยู่ในชุมชน มีการค้า การลงทุนที่เพิ่มมากขึ้น”
(นายพงศธร นามสมมติ, สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2559)

“ผลของการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นโอกาสทางด้านเศรษฐกิจ
ของชุมชน ในการขายสินค้าของชุมชนได้มากขึ้น” (นายวิโรจน์
นามสมมติ, สัมภาษณ์ 31 มีนาคม 2560)

2.2.2 สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

2.2.2.1 ช่วงการก่อตั้งทางสังคม (พ.ศ. 2519-2529)

สมาชิกชุมชนบ้านโนสนน้อยมีการอพยพมาอยู่ในหมู่บ้านในช่วงปี พ.ศ.2519 โดยส่วนใหญ่สมาชิกในชุมชนเป็นคนพื้นเมือง คือ คนญ้อ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนมีลักษณะเป็นแบบเครือญาติ มีความใกล้ชิด และช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกันเป็นอย่างดี เช่น การช่วยลงแขกการทำนา หรือการลงแขกสร้างบ้าน เป็นต้น การประกอบอาชีพของสมาชิกในชุมชนในอดีตโดยส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำนา โดยเป็นการทำนาเพื่อใช้บริโภคภายในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ การเดินทางในสมัยก่อนเป็นดินลูกรัง และมีการเดินทางค่อนข้างยากลำบากในช่วงหน้าฝน ดังนั้นจึงไม่ค่อยมีการนำผลผลิตไปขายยังนอกชุมชน แต่จะใช้บริโภคในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของดังนี้

“การประกอบอาชีพของชาวบ้านในอดีตส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ
การเกษตรทำนา เป็นหลัก โดยทำไว้เพื่อการบริโภคในครัวเรือน
เหลือจึงไว้ขาย เป็นการเกษตรแบบพึ่งตนเอง การเดินทางในอดีต
ค่อนข้างยากลำบากเพราะเป็นพื้นที่ดินลูกรัง โดยเฉพาะช่วงหน้าฝน
การเดินทางค่อนข้างยากลำบากมาก” (พระมหาไพศาล นามสมมติ,
สัมภาษณ์ 6 พฤษภาคม 2559)

สภาพสังคมในอดีต สมาชิกในชุมชนให้ความสำคัญในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก วัดเป็นสถานที่สำคัญในการพบปะพูดคุยของสมาชิกในชุมชนทั้งช่วงเช้า กลางวัน เย็น ก็จะมีสมาชิกหลากหลายมาที่วัด โดยช่วงเช้าก็จะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุมาทำบุญ และพูดคุยปรึกษาหารือในเรื่องต่างๆ ส่วนกลางวันและช่วงบ่ายก็จะเป็นกลุ่มวัยกลางคนบ้าง เนื่องจากไปทำนา ทำสวน ระหว่างทางก่อนกลับบ้านก็จะไปที่วัด ปรึกษาหารือในเรื่องต่างๆ ส่วนในช่วงเย็นก็จะเป็นกลุ่มเด็กๆ

ที่เลิกจากโรงเรียนมักจะพากันมาเล่นที่วัด และนอกจากนี้ในอดีตวัดยังเป็นที่จัดประชุมของสมาชิกในชุมชน เป็นประจำทำให้วัด บ้านและชุมชนมีความใกล้ชิดกันเป็นอย่างมาก สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ดังนี้

“ในอดีตและปัจจุบัน ชาวบ้านยังคงให้ความสำคัญกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เป็นอย่างมากมีการมาทำบุญ ใสบาตรกันเป็นประจำ โดยในงานเทศกาลที่สำคัญมักจะพาลูกหลานในการร่วมทำบุญ เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ การก่อเจดีย์ทรายในวันสงกรานต์ การรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ หรือการมาปฏิบัติธรรม ถือคือชาวบ้านก็ให้ความสำคัญมาก และยังมาวัดกันอย่างต่อเนื่อง” (พระมหาไพศาล นามสมมติ, สัมภาษณ์ 6 พฤษภาคม 2559)

ทางด้านการเมืองการปกครอง ก็จะมีการปกครองอยู่กับแบบลักษณะเครือญาติและไม่ค่อยมีความขัดแย้ง หรือหากต้องมีการเจรจาไกล่เกลี่ยทางผู้นำชุมชนจะเป็นผู้ช่วยไกล่เกลี่ยให้มีความเข้าใจกัน ในอดีตการใช้ชีวิตของสมาชิกในชุมชนเป็นไปอย่างเรียบง่ายอยู่กับธรรมชาติ ซึ่งธรรมชาติในอดีตของชุมชนมีความสมบูรณ์มาก สมาชิกในชุมชนสามารถหาของป่าเพื่อบริโภคและขายได้มาก มีสิ่งแวดล้อมที่ดี ด้านการสาธารณสุขเมื่อเจ็บป่วยก็หาสมุนไพรที่มีอยู่ในธรรมชาติทำการรักษาได้ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่าย และเน้นความรักความสามัคคี ช่วยเหลือกันของสมาชิกในชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำ ดังนี้

“การเมืองการปกครองในอดีต ก็จะมีการปกครองกันอย่างพี่น้อง เหมือนเป็นลักษณะเครือญาติถ้อยทีถ้อยอาศัย ถ้าสมาชิกในชุมชนมีการขัดแย้งกันระหว่างบ้านก็จะไปหาผู้นำชุมชนให้ช่วยไกล่เกลี่ย” (นายวรวิทย์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2559)

2.2.2.2 ช่วงการรวมกลุ่มทางสังคม (พ.ศ. 2530-2540)

มีการรวมกลุ่มทางสังคมในชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนที่มีจิตอาสาได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) โดยกลุ่ม อสม. จะได้รับการอบรมพื้นฐานด้านการปฏิบัติงานสาธารณสุข เช่น บทบาทหน้าที่ของ อสม. การถ่ายทอดความรู้ด้านสาธารณสุขระดับหมู่บ้าน การส่งเสริม เฝ้าระวังและป้องกันปัญหาสาธารณสุข การวินิจฉัยอาการ

การปฐมพยาบาลเบื้องต้น การส่งต่อผู้ป่วยไปยังโรงพยาบาล และการทำงานร่วมกับเครือข่ายและผู้นำด้านสาธารณสุขจากหน่วยงานต่างๆ การปฏิบัติหน้าที่ของกลุ่ม อสม.มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากช่วยเหลือด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิตของสมาชิกในชุมชน ช่วยเหลือป้องกันแก้ไขสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมต่างๆของชุมชนให้ดีขึ้น สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน ดังนี้

“การสร้างเครือข่ายกับสาธารณสุขของรัฐประเทศมี อสม. แต่ละหมู่รับผิดชอบงานสาธารณสุข อสม.ของหมู่บ้าน เป็นอาสาสมัครทางด้านสาธารณสุขมีการตั้ง อสม.มานานแล้ว ตั้งแต่ประมาณช่วง พ.ศ.2530 ช่วยดูแลด้านสุขภาพ การสาธารณสุข และสิ่งแวดล้อมต่างๆของชุมชน” (นายวรวิทย์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2559)

2.2.2.3 ช่วงสร้างเครือข่ายและขยายตัวทางสังคม (พ.ศ. 2541-ปัจจุบัน)

สภาพสังคมของชุมชนบ้านโสนน้อยมีความสะดวกสบายมากขึ้น เนื่องจากมีการจัดทำถนนใหม่ที่หน้าชุมชน และปรับปรุงถนนในชุมชนให้ดีขึ้น สามารถเป็นทางสัญจรที่สะดวกของสมาชิกในชุมชน สภาพบ้านเรือนในชุมชนมีการปรับปรุงให้มีความทันสมัยมากขึ้นโดยเป็นบ้านปูนชั้นเดียว และบ้านปูน 2 ชั้นตามแบบที่ทันสมัย สมาชิกในชุมชนยังมีส่วนร่วมในการดูแลพัฒนาพื้นที่ส่วนรวม เช่น การดูแลหน้าบ้านของแต่ละบ้าน การดูแลถนนหนทาง และพื้นที่สาธารณะโดยรวมของชุมชน ในชุมชนมีการพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม เช่น มีการติดป้ายตามสถานที่ต่างๆ รอบๆชุมชน ตามถนน หนทาง ศาลาประชาคมของชุมชน โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรม จริยธรรม ข้อคิดเตือนใจ การส่งเสริมให้ขยัน อดทน และประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ซึ่งทำให้สมาชิกในชุมชนได้พบเห็นตลอดเวลา เป็นข้อคิดเตือนใจและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

วิถีชีวิตของคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีการปลูกพืชผักสวนครัวในแต่ละบ้านมากขึ้น โดยมักปลูกที่บ้าน หรือหน้าบ้านของตนเอง ปัจจุบันมีแหล่งน้ำของหมู่บ้านมากขึ้น ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ การช่วยเหลือกันของคนในชุมชนยังคงเป็นแบบเดิม เช่น ในงานบุญหรืองานกิจกรรมต่างๆของชุมชนยังคงมีการช่วยเหลือกันอย่างต่อเนื่อง การลงแขกช่วยเกี่ยวข้าวยังคงมีอยู่ในชุมชน แต่บางส่วนก็มีการจ้างแรงงานช่วยในการทำการเกษตรมากขึ้น ปัจจุบันการทำการเกษตรมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยมากขึ้น มีความสะดวกรวดเร็วมากขึ้น สมาชิกในชุมชนมีการช่วยเหลือกัน เช่น มีการจัดตั้งกองทุนผู้สูงอายุและคนพิการ เพื่อดูแลผู้สูงอายุและผู้พิการในพื้นที่ของชุมชน

มีกลุ่ม อสม. ในการช่วยเหลือและดูแลด้านสุขภาพอนามัยของคนในชุมชน และมีการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อดำเนินโครงการ/กิจกรรมในการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง สะท้อนจากการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“ชุมชนมีการประสานงานกับหลายหน่วยงาน มีหลายๆ หน่วยงานมาให้ความรู้ เช่น อบต.ท่าข้าม มาช่วยพัฒนาชุมชนในหลายๆ ด้าน เช่น การพัฒนาเรื่องถนน ไฟรยทาง การดูแลผู้สูงอายุ การจัดฝึกรอบรม เช่น การพัฒนาชุมชน การประกอบอาชีพ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน และอีกหลายๆ ด้าน ทำให้ชุมชนมีการพัฒนาเป็นอย่างมาก” (นายสาธิต นามสมมติ, สนทนากลุ่ม 14 สิงหาคม 2559)

การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ สมาชิกในชุมชนทราบข่าวสารจากหน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน และคณะกรรมการชุมชนได้ไปประชุมรับทราบข้อมูลจากหน่วยงานของรัฐ และมีการประชุมถ่ายทอดความรู้ให้กับสมาชิกในชุมชน รับทราบข่าวสารและมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น โดยการพัฒนาชุมชนมีหลายหน่วยงานสนับสนุนในการพัฒนาชุมชน เช่น หน่วยเฉพาะกิจกรรมทหารพรานที่ 12 หน่วยสนับสนุนด้านการดำเนินงานเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นข้อดีที่ทำให้เกิดความเจริญขึ้น การปรับตัวของสมาชิกในชุมชนมีการเรียนรู้เทคโนโลยีต่างๆ และการสื่อสารได้รวดเร็วมากขึ้น สมาชิกบางส่วนของชุมชนที่ออกไปทำงานข้างนอก จะกลับมาทำงานและอาศัยที่ชุมชนมากขึ้น เนื่องจากมีงาน และประหยัดค่าใช้จ่ายและสามารถทำการเกษตรในพื้นที่ของตนเองได้ ทำให้เกิดรายได้อย่างต่อเนื่อง สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกชุมชน และเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“เขตเศรษฐกิจพิเศษ มีการทราบข่าว เนื่องจากไปประชุมมา ทำให้รับทราบข่าวสาร มีส่วนทางการให้ความรู้ และส่วนชุมชนมีการประชุมทุกเดือน ก็พูดถึงเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยมีการประชุมที่ศาลาเอนกประสงค์” (นางคำปอง นามสมมติ, สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2559)

“การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ สมาชิกในชุมชนให้ความสนใจสอบถามข่าวสารต่างๆ สอบถามถึงผลที่จะเกิดขึ้น สมาชิกในชุมชนมีความตื่นตัว หน่วยงานภาครัฐ ให้ข้อมูลข่าวสารเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชนอย่างต่อเนื่อง” (นายวิโรจน์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 31 มีนาคม 2560)

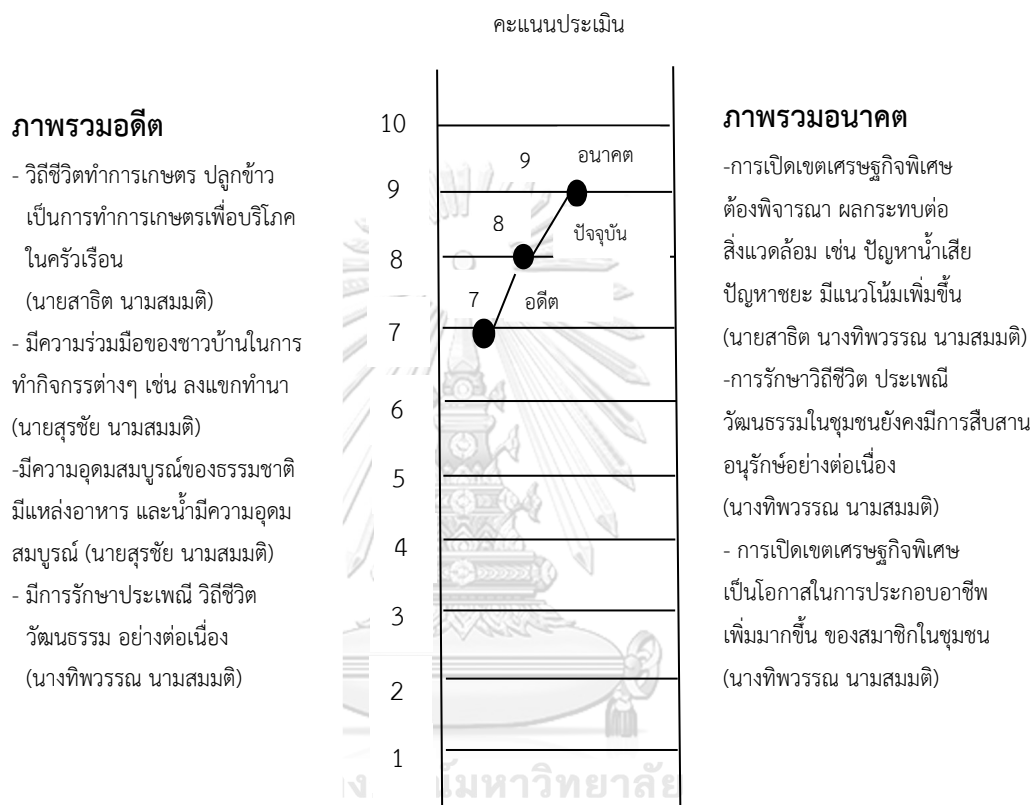
ผลกระทบของเขตเศรษฐกิจพิเศษ อาจทำให้คนจากภายนอกพื้นที่มาทำงานในพื้นที่มากขึ้น ซึ่งต้องอธิบายทำความเข้าใจเรื่องการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้มาอยู่อาศัยใหม่กับผู้อยู่อาศัยแต่เดิม ต้องร่วมมือกันดูแลด้านความปลอดภัยของชุมชน ร่วมมือกันในการรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน และหากมีความเจริญเข้ามาในชุมชนมาก การดูแลเรื่องน้ำ เรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องขยะ เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องช่วยกันดูแลโดยทางชุมชนได้ร่วมมือกันเพื่อพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น โดยทางด้านสิ่งแวดล้อมทางสมาชิกในชุมชนพิจารณาว่า อาจส่งผลกระทบต่อชุมชนในอนาคต หากมีความเจริญเข้ามามาก จึงร่วมมือกันในการดูแลสิ่งแวดล้อม ดูแลพื้นที่สาธารณะของชุมชน และส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนปลูกต้นไม้ในแต่ละบ้าน เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีของชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน และการสัมภาษณ์สมาชิกชุมชน ดังนี้

“การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ ก็อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เพราะถ้ามีการสร้างโรงงานก็ต้องควบคุมดูแลไม่ให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น อากาศเสีย น้ำเสีย ซึ่งในอดีตน้ำใส แม่น้ำลำคลองสามารถใช้การได้ ดังนั้นหากมีความเจริญเข้ามาก็ต้องใส่ใจและดูแลด้านสิ่งแวดล้อม ป่าไม้ก็เริ่มน้อยลงคงต้องช่วยกันปลูกป่าและร่วมกันดูแลอนุรักษ์ป่าให้คงไว้” (นายวรวิทย์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2559)

“การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ จะทำให้เกิดรายได้ที่ดีขึ้น ส่วนผลกระทบอื่นๆ ก็มี เช่น เมื่อผู้คนมากมายมีความหลากหลาย ก็อาจต้องดูแลด้านความปลอดภัยเพิ่มมากขึ้น การบริหารจัดการเกี่ยวกับขยะต่างๆ ก็ต้องมีมากขึ้น” (นางลัดดาวรรณ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2559)

2.3 การศึกษาสภาพอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของชุมชนบ้านโสนน้อย

ภาพรวมการศึกษาสภาพอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของชุมชนบ้านโสนน้อย ผู้วิจัยใช้เทคนิคบันไดคุณภาพชีวิต (The Bamboo Ladder Technique) ซึ่งเป็นวิธีการประเมินสภาพการณ์ต่างๆ ตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และอนาคต ของกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการศึกษา โดยการทำ Focus Group สรุปลดงภาพที่ 5

ภาพรวมปัจจุบัน

- มีการประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น เช่น การทำการเกษตร การปลูกข้าว การปลูกผัก พืชผักสวนครัว เพื่อนำไปขาย มีการรวมกลุ่มขายผลผลิต มีอาชีพเสริม เช่น การก่อสร้าง เป็นต้น (นายสาธิต นามสมมติ และนายสุรชัย นามสมมติ)
- มีการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกมากขึ้น เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานของชุมชน (นายสาธิต นามสมมติ)
- มีการรักษา ประเพณี วัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง (นายสาธิต นามสมมติ)
- มีการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชน มีส่วนร่วมในการดำเนินการของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น กลุ่มโรงสีข้าวชุมชน กลุ่มผู้ปลูกปาล์ม (นายสาธิต นามสมมติ นายสิริภพ นามสมมติ และ นายสุรชัย นามสมมติ)
- เขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้รายได้ของสมาชิกในชุมชนเพิ่มมากขึ้น เช่น เป็นโอกาส สร้างรายได้เพิ่มขึ้น (นายสาธิต นามสมมติ)
- การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นโอกาสในการพัฒนาชุมชน และสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน (นายสาธิต นามสมมติ)

ภาพที่ 5 การศึกษาสภาพอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของชุมชนบ้านโสนน้อย

ตอนที่ 3 เปรียบเทียบบริบทพื้นที่และสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของ ชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย

ผู้วิจัยเปรียบเทียบบริบทพื้นที่และสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของ
ชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบบริบทพื้นที่และสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม
ของชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย

ประเด็นการ นำเสนอ	ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง หมู่ที่ 11 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก	ชุมชนบ้านโสนน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลท่าข้าม อำเภอรัฐประเศ จังหวัดสระแก้ว
บริบทพื้นที่		
สภาพทาง กายภาพของ พื้นที่ชุมชน	ชุมชนบ้านโพธิ์จัดตั้งเมื่อปี พ.ศ.2527 ลักษณะพื้นที่ของชุมชนเป็นพื้นที่ ราบลุ่มระหว่างภูเขา มีคลอง ชลประทานในชุมชน มีป่าชุมชน มีน้ำพุร้อนในชุมชน พื้นที่ในชุมชน เป็นที่อยู่อาศัยและทำการเกษตร มีการปลูกพืช เช่น ข้าว ข้าวโพด	ชุมชนบ้านโสนน้อยจัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2519 ลักษณะพื้นที่เป็น ที่ราบลุ่ม มีบ่อน้ำสาธารณะของชุมชน และมีคลองส่งน้ำเพื่อทำการเกษตร พื้นที่ในชุมชนเป็นที่อยู่อาศัย และทำการเกษตร เช่น ทำนาข้าว และปลูกผัก
การตั้งถิ่นฐาน ของกลุ่มคน	การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคน อพยพ มา จาก อ.เถิน จังหวัดลำปาง การตั้ง บ้านเรือนโดยส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ชั้น เดียว ใต้ถุนโล่ง ในอดีตไม่มีการล้อมรั้ว บ้าน ปัจจุบันมีการล้อมรั้วบ้านเป็นส่วน ใหญ่ มีการแบ่งการดูแลชุมชนเป็นคุ้ม เพื่อสะดวกในการดูแลสมาชิกในชุมชน	การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคน คนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนพื้นเมือง เรียกว่า “คนญ้อ” ลักษณะการตั้งบ้านเรือน เป็นบ้านชั้นเดียวด้านล่างเป็นใต้ถุนโล่ง
สภาพทาง เศรษฐกิจ	สมาชิกในชุมชนโดยส่วนใหญ่ประกอบ อาชีพทำการเกษตร เช่น การปลูก ข้าว ข้าวโพด ถั่ว มันสำปะหลัง และมี การรับจ้างทำงานนอกพื้นที่ เช่น โรงงานในอำเภอแม่สอด นอกจากนี้ สมาชิกในชุมชนมีการรวมกลุ่มทำกลุ่ม อาชีพภายใต้กลุ่มวิสาหกิจชุมชน	สมาชิกในชุมชนโดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำการเกษตร ทำนา และปลูกผัก และมีการทำงานรับจ้าง เช่น การรับเหมา ก่อสร้างในพื้นที่นอกชุมชน มีการนำผลผลิต ทางการเกษตรไปขายยังตลาดภายนอกชุมชน

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ประเด็นการนำเสนอ	ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง หมู่ที่ 11 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก	ชุมชนบ้านโสนน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลท่าข้าม อำเภอรัฐประเท จังหวัดสระแก้ว
บริบทพื้นที่		
สภาพสังคม ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อ ของชุมชน	มีการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนเป็นประจำในทุกเดือน เช่น การประชุมของชุมชน เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน การรวมกลุ่มในการสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชน เช่น การทำบุญศาลหลักเมือง ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีกินสลาก หรือถวายสลาก ความเชื่อของคนในชุมชน การทำพิธีไหว้ศาลเจ้าแม่อุษา ที่เคารพนับถือของสมาชิกในชุมชน	มีการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เช่น การประชุมในทุกๆเดือน มีการสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชน เช่น ประเพณีแห่หอปราสาทผึ้ง ประเพณีก่อพระทรายข้าวเปลือก ความเชื่อของคนในชุมชน เช่น การเซ่นไหว้ผีตาป่วนองแซ่ เป็นต้น
สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ		
สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ	การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบ้านโพธิ์ทอง แบ่งเป็น 3 ช่วงคือ 1) ช่วงการก่อตัวทางเศรษฐกิจ (พ.ศ.2527-2537) สมาชิกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีการทำนา ปลูกข้าวโพด อ้อย เป็นการผลิตเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก 2) ช่วงการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ (พ.ศ.2538-2548) มีการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือในการประกอบอาชีพ เช่นการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อระดมเงินออมและให้กู้ยืมเพื่อการประกอบอาชีพ	การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนบ้านโสนน้อย แบ่งเป็น3ช่วงคือ 1) ช่วงการก่อตัวทางเศรษฐกิจ (พ.ศ.2519-2529) สมาชิกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีการทำนา ปลูกพืชผักสวนครัวในบ้าน เป็นการผลิตเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก 2) ช่วงการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ (พ.ศ.2530-2540) มีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ โดยใช้ภูมิปัญญาของสมาชิกในชุมชนทำกลุ่มแปรรูป ปลาสาม การทอเสื่อจากต้นกก การทำบายศรี เป็นต้น

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ประเด็นการนำเสนอ	ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง หมู่ที่ 11 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก	ชุมชนบ้านโสนน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลท่าข้าม อำเภอรัฐประเทษ จังหวัดสระแก้ว
	<p>3) ช่วงสร้างเครือข่ายและขยายตัวทางเศรษฐกิจ (พ.ศ.2549-ปัจจุบัน)</p> <p>การทำกรเกษตรของสมาชิกในชุมชนมีเครือข่ายด้านแรงงาน โดยมีการจ้างแรงงาน มาช่วยในการทำกรเกษตร แทนการใช้แรงงานในครัวเรือน แรงงานในครัวเรือนบางส่วนทำงานนอกชุมชน เช่น ทำงานโรงงาน หรือการค้าขาย มีการสร้างเครือข่ายนำผลผลิตของชุมชนไปขายตามแหล่งต่างๆ ภายในและภายนอกชุมชน</p>	<p>3) ช่วงสร้างเครือข่ายและขยายตัวทางเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2541-ปัจจุบัน)</p> <p>สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักคือการทำกรเกษตร คือการทำนาการทำสวน และมีเครือข่ายในการทำงานด้านรับเหมาก่อสร้าง การรับเหมาก่อสร้างจะมีการแจ้งบอกต่อไปยังสมาชิกในชุมชนที่สนใจ และรวมกลุ่มไปทำงานรับเหมาก่อสร้างทั้งในพื้นที่ชุมชนและนอกพื้นที่ชุมชน ทางด้านการนำผลผลิตทางการเกษตรมีการรวมกลุ่มนำผลผลิตไปขายในชุมชนและนอกชุมชน</p>
สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม		
สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม	<p>การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนบ้านโพธิ์ทอง แบ่งเป็น 3 ช่วงคือ</p> <p>1) ช่วงการก่อตัวทางสังคม (พ.ศ.2527-2537) สภาสังคม</p> <p>เป็นครอบครัวใหญ่ สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ในอดีตมีการลงแขกช่วยกันสร้างบ้าน มีการรักษาประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ด้านการศึกษาไม่มีโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนแต่มีโรงเรียนในพื้นที่ใกล้ชุมชน เช่น โรงเรียนแม่กาษา</p>	<p>การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนบ้านโสนน้อย แบ่งเป็น 3 ช่วงคือ</p> <p>1) ช่วงการก่อตัวทางสังคม (พ.ศ.2519-2529) สภาสังคม</p> <p>เป็นครอบครัวใหญ่ สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น การลงแขกทำนา ลงแขกสร้างบ้าน เป็นต้น มีการรักษาประเพณีวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ด้านการศึกษาไม่มีโรงเรียนในพื้นที่ชุมชน แต่มีโรงเรียนใกล้พื้นที่ชุมชน เช่น โรงเรียนท่าข้าม</p>

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ประเด็นการนำเสนอ	ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง หมู่ที่ 11 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก	ชุมชนบ้านโสนน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลท่าข้าม อำเภอรัฐประเทษ จังหวัดสระแก้ว
สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม		
สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม	<p>2) ช่วงการรวมกลุ่มทางสังคม (พ.ศ.2538-2548) มีการรวมกลุ่มทางสังคมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันแบบเครือญาติ เช่น การช่วยเหลือในงานบุญ งานกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน</p> <p>3. ช่วงการสร้างเครือข่ายและขยายตัวทางสังคม (พ.ศ.2549-ปัจจุบัน) สภาพสังคมของชุมชนมีความเจริญขึ้น มีการสร้างบ้านในแบบทันสมัย เช่น บ้านปูน 2 ชั้น ทางด้านการศึกษา ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการศึกษา ด้านการรักษาประเพณี วัฒนธรรมยังคงมีการสืบทอดด้าน ประเพณีวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง</p> <p>การเปลี่ยนแปลงด้านสภาพแวดล้อม ป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ลดลงกว่าในอดีต แต่สมาชิกในชุมชนมีการตระหนักถึงความสำคัญในการดูแลสภาพแวดล้อมของชุมชน จึงมีการจัดกิจกรรมที่สำคัญ เช่น การปลูกป่า การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้ชุมชนมีความทันสมัยมากขึ้น มีการติดต่อสื่อสารที่รวดเร็ว แต่ผลกระทบด้านอื่นๆ เช่น ด้านการปกครองดูแลสมาชิกในชุมชนต้องมีการดูแลมากขึ้น</p>	<p>2) ช่วงการรวมกลุ่มทางสังคม (พ.ศ.2530-2540) มีการรวมกลุ่มทางสังคมเพื่อช่วยเหลือกันมากขึ้น เช่น กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เพื่อช่วยดูแลด้านงานสาธารณสุขและด้านสุขภาพอนามัย สิ่งแวดล้อมของชุมชน</p> <p>3. ช่วงสร้างเครือข่ายและขยายตัวทางสังคม (พ.ศ.2541-ปัจจุบัน) สภาพสังคมมีความเจริญขึ้น แต่วิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชน โดยส่วนใหญ่ยังคงมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ทำการเกษตร ปลูกข้าวสำหรับไว้ใช้บริโภค และจำหน่าย มีการปลูกพืช ผักสวนครัว ซึ่งโดยส่วนใหญ่ ปลูกหน้าบ้าน หรือในพื้นที่รอบบ้าน สมาชิกในชุมชนยังคงช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น การช่วยเหลืองานบุญ หรืองานกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ชุมชนส่งเสริมให้ความรู้ด้าน คุณธรรม จริยธรรม แก่สมาชิกในชุมชน โดยรอบๆ ชุมชนมีการติดป้าย คติธรรมการดำเนินชีวิต บริเวณถนนหนทาง ต่างๆ โดยรอบชุมชน</p>

ตอนที่ 4 วิเคราะห์ลักษณะภาพรวมของชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย

ผู้วิจัยวิเคราะห์ลักษณะภาพรวมของชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 วิเคราะห์ลักษณะภาพรวมของชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย

ลักษณะเฉพาะแบบเดิม	ลักษณะเฉพาะแบบใหม่	แนวทางการตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน
ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง		
1. ชุมชนมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำพุร้อน ป่าชุมชน	พัฒนาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว	พัฒนาชุมชนเป็นหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว พัฒนาศักยภาพทางด้านทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อสร้างรายได้ให้สมาชิกในชุมชน
2. ชุมชนมีประเพณี วัฒนธรรมที่โดดเด่น เช่น การทอผ้าฝ้าย ดนตรีพื้นเมือง วัฒนธรรมอาหารท้องถิ่น	รักษาประเพณี วัฒนธรรม โดยการจัดกิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรม อย่างต่อเนื่อง	รื้อฟื้นภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน เพื่อถ่ายทอดให้สมาชิกในชุมชน และแสดงอัตลักษณ์ของชุมชน ต่อเวทีสาธารณะ
3. พื้นฐานของสมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือเกื้อกูล ฟังพาอาศัยกัน	สมาชิกในชุมชนมีทั้งกลุ่มสมาชิกแต่เดิมและกลุ่มสมาชิกใหม่ เช่น ชาวเมียนมาร์ ทำให้สมาชิกในชุมชนปรับตัวในการอยู่ร่วมกัน	มีการสร้างระเบียบข้อปฏิบัติ เพื่อการอยู่อาศัยร่วมกัน เช่น การใช้ระเบียบข้อบังคับแรงงาน ต่างด้าวของตำบลแม่กาษา

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลักษณะเฉพาะแบบเดิม	ลักษณะเฉพาะแบบใหม่	แนวทางการตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน
ชุมชนบ้านโสนน้อย		
1. สมาชิกในชุมชน โดยส่วนใหญ่ทำการเกษตร เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต	นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการดำรงชีวิตและประยุกต์ใช้กับการประกอบอาชีพ	ขยายความรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ครัวเรือนและพัฒนาศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนเพื่อให้บุคคลภายนอกได้มาศึกษาดูงาน
2. พื้นฐานของสมาชิกในชุมชนเป็นกลุ่มคนผู้อยู่ที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในชุมชนบ้านโสนน้อย มีลักษณะการพึ่งพาตนเองในการประกอบอาชีพ เช่น ด้านการเกษตร เป็นการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง	ปรับเปลี่ยนการประกอบอาชีพ เช่น การเกษตร เป็นการเกษตรแบบไร่นาสวนผสม ทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น	พัฒนาการประกอบอาชีพ เช่น การสร้างผลผลิตจากการเกษตร เพื่อสร้างทุนทางเศรษฐกิจ และมีการรวมกลุ่มของผู้ผลิตด้านการเกษตรเพื่อขายสินค้า

บทที่ 5

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ 1) เพื่อศึกษาทุนทางสังคมของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ 2) เพื่อวิเคราะห์การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเขตเศรษฐกิจพิเศษ ผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ตอนคือ

ตอนที่ 1 กรณีศึกษาที่ 1 ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง หมู่ที่ 11 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก โดยมีประเด็นการวิเคราะห์ดังนี้

- 1.1 ทุนทางสังคมของชุมชน
- 1.2 การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ
- 1.3 การนำทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ
- 1.4 ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ
- 1.5 แนวทางการปรับตัวของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ตอนที่ 2 กรณีศึกษาที่ 2 ชุมชนบ้านโสนน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลท่าข้าม อำเภอรัฐประเทษ จังหวัดสระแก้ว โดยมีประเด็นการวิเคราะห์ดังนี้

- 2.1 ทุนทางสังคมของชุมชน
- 2.2 การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ
- 2.3 การนำทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ
- 2.4 ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ
- 2.5 แนวทางการปรับตัวของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ตอนที่ 3 การวิเคราะห์พื้นที่ทางสังคมและการแสดงออกของผู้กระทำการของชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย

3.1 การวิเคราะห์พื้นที่ทางสังคมของชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย

3.2 การวิเคราะห์การแสดงออกของผู้กระทำการ (Agency) ของชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย

ตอนที่ 1 กรณีศึกษาที่ 1 ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง หมู่ที่ 11 ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก โดยมีประเด็นการวิเคราะห์ดังนี้

1.1 ทูทางสังคมของชุมชน

ทูทางสังคมของชุมชนเมืองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ 1) ทูมนุษย์ 2) ทูประเพณีวัฒนธรรม และ3) ทูสถาบัน มีรายละเอียด คือ

1.1.1 ทูมนุษย์ บริบทในภาพรวมทูมนุษย์ของสมาชิกชุมชนบ้านโพธิ์ทอง มีความรู้ในวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน เช่น วิถีชีวิตทางการเกษตร ให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรม อย่างต่อเนื่อง มีทักษะด้านการประกอบอาชีพที่หลากหลาย เช่น การเกษตร การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนตามกลุ่มอาชีพต่างๆ มีความพร้อมในการปรับตัว เช่น การปรับตัวต่อความหลากหลายของผู้คนที่เข้ามาในชุมชน มีการสร้างความร่วมมือกับผู้อยู่อาศัยใหม่ เช่น ชาวเมียนมาร์ มีการทำกิจกรรมร่วมกัน การดูแลสิ่งแวดล้อมของชุมชน การปลูกป่าชุมชน การทำความสะอาดชุมชน เป็นต้น มีความเสียสละ มีความช่วยเหลือเกื้อกูล เช่น การให้ความช่วยเหลืองานส่วนรวมของชุมชนและมีส่วนช่วยเหลืองานในกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิกในชุมชน

1.1.2 ทูประเพณี วัฒนธรรม บริบทในภาพรวมมีการอนุรักษ์ ประเพณีวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง อัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชน คือ การนำประเพณี วัฒนธรรมมาเป็นจุดเด่นในการพัฒนาชุมชนให้เป็นหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว มีการรื้อฟื้นประเพณีที่สำคัญ เช่น ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ การรื้อฟื้นอาหารพื้นเมือง การทอผ้าฝ้าย ดนตรีพื้นเมือง เพื่อสร้างความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนและเผยแพร่สู่สาธารณชน

1.1.3 ทูสถาบัน บริบทในภาพรวมมีการสร้างเครือข่ายภายในชุมชนและเครือข่ายภายนอกชุมชน เครือข่ายภายในชุมชนที่สำคัญ คือ 1) การจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เพื่อดูแลดำเนินงานสาธารณสุขของชุมชน 2) การจัดตั้งกลุ่มรักษาความสงบเรียบร้อย

ของชุมชน เพื่อดูแลด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของสมาชิกในชุมชน ส่งเสริมให้สมาชิกชุมชนปฏิบัติตามกฎหมาย และระเบียบข้อบังคับของชุมชน 3) เครือข่ายกลุ่มอาชีพต่างๆ ในชุมชน เพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพ และส่งเสริมรายได้ของสมาชิกในชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“กลุ่มอาชีพในชุมชนมีการรวมกลุ่มของชาวบ้านทำกลุ่มอาชีพ โดยเลือกกันตามความสมัครใจ และตามความสนใจของชาวบ้าน กลุ่มอาชีพมีหลากหลาย เช่น กลุ่มอาชีพนวดแผนไทย กลุ่มสานกระเป๋า กลุ่มทำขนม เป็นต้น” (นางสมหญิง นามสมมติ, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม 2559)

ทางด้านเครือข่ายภายนอกชุมชน ชุมชนบ้านโพธิ์ทองสร้างความร่วมมือกับสถาบันภายนอกที่สำคัญ คือ 1) สร้างความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลแม่กาษาในการฝึกอาชีพให้กับสมาชิกในชุมชน การสนับสนุนการก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแม่กาษา โดยตั้งในบริเวณชุมชนบ้านโพธิ์ทองหมู่ 11 ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2558 เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การเสริมสร้างสุขภาพกายและใจของผู้สูงอายุ และถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่สมาชิกในชุมชน 2) การสร้างความร่วมมือกับกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย พัฒนาชุมชนบ้านโพธิ์ทองเป็น หมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว มีพัฒนากรตำบลแม่กาษาให้การส่งเสริมการพัฒนาทุนชุมชนร่วมกับสมาชิกในชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนใกล้เคียงพัฒนาเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวตำบลแม่กาษา มีเครือข่าย หมู่ 11 หมู่ 2 หมู่ 6 หมู่ 13 หมู่ 14 และหมู่ 16 ร่วมมือในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของตำบลแม่กาษา 3) เครือข่ายความร่วมมือกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแม่กาษา เพื่อให้คำแนะนำด้านงานสาธารณสุข การตรวจสุขภาพสมาชิกในชุมชน การป้องกันโรคระบาดในพื้นที่ 4) เครือข่ายการทำงานกับชุมชนโดยรอบชุมชนบ้านโพธิ์ทอง เช่น การสร้างความร่วมมือในการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมชุมชนชมรมผู้สูงอายุแม่กาษารวมใจ เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาของตำบลแม่กาษาให้ความรู้แก่สมาชิกในตำบล และให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เครือข่ายภายนอกชุมชนสะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“เครือข่ายภายนอกที่เข้ามาช่วยพัฒนาหมู่บ้านคือ อบต.แม่กาษา ที่มาช่วยพัฒนาช่วยสนับสนุนทุกอย่างไม่ว่าด้านส่งเสริมอาชีพ ด้านหัตถกรรมต่างๆ แล้วก็ดูแลเกี่ยวกับคนที่ด้อยโอกาส ที่มีโรงเรียนผู้สูงอายุด้วยเขาก็สอนหนังสือให้ผู้สูงอายุ ให้คลายเครียด ให้มาเจอกันคุยกันได้ยิ้มแย้มแจ่มใส มีเรียนหนังสือ เพราะว่า ทางพัฒนาสังคม จากองค์การบริหารส่วนตำบลเขาก็มาสนับสนุน การจัดตั้ง ครูก็เป็นพนักงานที่ อบต.ก็มาสอน ทาง อบต. ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้เรียนหนังสือ เช่น เรียนภาษาเมียนมาร์ เรียนที่ศูนย์บริการ การท่องเที่ยว มี อสม. มี รพสต. ก็เข้ามาดูแลเรื่องสุขภาพ เรื่องโรคภัยไข้เจ็บ” (นายสมบุญ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม 2559)

“การพัฒนาเป็นหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว ตำบลแม่กาษา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เกิดจากการที่พัฒนากรที่เข้ามาช่วยแนะนำ สนับสนุน การพัฒนาของชุมชน และมองเห็นว่าในหมู่บ้าน มีทุนของชุมชนอยู่แล้วจึงคิดค้นโครงการขึ้นมา และปรึกษากับสมาชิก ของหมู่บ้าน และรวมตัวกันภายใต้ กลุ่มฮักนะแม่กาษา เพื่อพัฒนาเป็น หมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว” (นางสาวสุพรรณ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 22 พฤษภาคม 2559)

สรุปทุนทางสังคมของชุมชนบ้านโพธิ์ทอง มีลักษณะที่โดดเด่นคือ มีการรักษาประเพณี วัฒนธรรมที่เข้มแข็ง มีการรื้อฟื้นประเพณี วัฒนธรรมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนและนำมาสร้าง เป็นจุดเด่นในการพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว มีการสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน แบบเครือญาติ ทำให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลภายในชุมชน และเกิดความร่วมมือ ร่วมใจของสมาชิก ในชุมชนในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน ให้ความสำคัญกับการรักษาทุนประเพณี วัฒนธรรม เพื่อพัฒนาอัตลักษณ์ของชุมชนและสร้างเครือข่ายการทำงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อการพัฒนา ชุมชน

1.2 การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วยวิธีการเรียนรู้ เนื้อหา/องค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้ และกลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ มีรายละเอียดดังนี้

1.2.1 วิธีการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษในภาพรวม คือ 1) การศึกษาดูงาน 2) การฝึกอบรม 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) การศึกษาด้วยตนเอง 5) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 6) ประชาชนชุมชนแนะนำ 7) บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ 8) การเรียนรู้จากประสบการณ์ และ 9) การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม มีรายละเอียดคือ

1) ทุนมนุษย์ในภาพรวมมีวิธีการเรียนรู้ คือ 1) การศึกษาดูงาน 2) การฝึกอบรม 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) การศึกษาด้วยตนเอง 5) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 6) ประชาชนชุมชนแนะนำ 7) บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ 8) การเรียนรู้จากประสบการณ์ และ 9) การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม โดยแยกตามลักษณะกลุ่มสมาชิกในชุมชนพบว่า

1.1) กลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ มีวิธีการเรียนรู้คือ 1) การศึกษาดูงาน 2) การฝึกอบรม 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 4) การศึกษาด้วยตนเอง

การเรียนรู้ของกลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ มีการฝึกอบรม ศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหลายๆ หน่วยงาน เช่น ภาครัฐ ภาคเอกชน หรือระหว่างชุมชน เพื่อปรับเปลี่ยนด้านการบริหารจัดการชุมชน นอกจากนี้ผู้นำมีการศึกษาด้วยตนเอง เช่น ศึกษาข้อมูลนโยบายรัฐ ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการทำงานของชุมชน เพื่อนำมาสู่การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงชุมชน นอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการประชุมสัญจรของชุมชนในตำบลแม่กาษา เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นสำหรับการบริหารจัดการชุมชน และสร้างความร่วมมือการทำงานระหว่างชุมชนในด้านต่างๆ เช่น ด้านการรักษาความปลอดภัยของชุมชนในตำบล เป็นต้น สะท้อนจากการสนทนากลุ่ม โดยผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้นำชุมชน ดังนี้

“การเรียนรู้ของกลุ่มผู้นำ มีการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการประชุมสัญจร มีผู้ใหญ่บ้านในแต่ละชุมชน และสมาชิกจากชุมชนต่างๆ ในตำบล เมื่อมีข่าวสารต่างๆ จากทางหน่วยงานภาครัฐ หรือความรู้จากแหล่งต่างๆ ก็จะถ่ายทอด

ความรู้แลกเปลี่ยนความรู้ผ่านเวทีการประชุมสัญจรของตำบล
ซึ่งมีผู้นำ และสมาชิกในชุมชนหมู่บ้านต่างๆ มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้
มีการจัดกิจกรรมเป็นประจำในทุกๆ เดือน” (นายชวรัตน์ นามสมมติ,
การสนทนากลุ่ม 9 เมษายน 2560)

1.2) กลุ่มวัยเด็ก เยาวชน มีวิธีการเรียนรู้คือ 1) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วม
กิจกรรมต่างๆ 2) ประชาชนชุมชนแนะนำ 3) บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ และ 4) การศึกษาดูงาน

การเรียนรู้ของกลุ่มเด็ก เยาวชน มีการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ กับชุมชน
โดยชุมชนทำงานประสานงานกับโรงเรียน เช่น การปลูกต้นไม้รอบชุมชน การช่วยเหลือ
ในงานกิจกรรมทางด้านประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน มีประชาชนชุมชนให้คำแนะนำ เช่น
การประกอบอาชีพ วิถีชีวิตของชุมชน การศึกษาแบบอย่างด้านคุณธรรม จริยธรรม จากบุคคล
ในครอบครัว การศึกษาดูงานนอกสถานที่ เช่น โรงเรียนจัดให้มีการทัศนศึกษาตามแหล่งสถานที่สำคัญ
ของชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“วิธีการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน โรงเรียนมีการสอนด้านภูมิปัญญา
ท้องถิ่นให้กับนักเรียน มีการเชิญวิทยากรจากชุมชนไปสอนที่โรงเรียน
ทางโรงเรียนมีการนำพานักเรียนมาศึกษาประวัติของชุมชน วิถีชุมชน
ที่ศูนย์วัฒนธรรมของชุมชน การอบรมสั่งสอนให้กับเด็ก เยาวชน
ผู้ปกครองเป็นแบบอย่างที่สำคัญในการประพฤติ ปฏิบัติของเด็ก
เยาวชน” (นางมณฑา นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2560; และ
ด.ญ.วิมล นามสมมติ, สัมภาษณ์ 6 เมษายน 2560)

1.3) กลุ่มวัยทำงาน มีวิธีการเรียนรู้คือ 1) การเรียนรู้จากประสบการณ์
2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3) ประชาชนชุมชนแนะนำ 4) การฝึกอบรม 5) การศึกษาดูงาน และ
6) การศึกษาด้วยตนเอง

กลุ่มวัยทำงานมีการศึกษาด้วยตนเองจากความรู้ในหลายๆ แหล่ง
เพื่อนำความรู้มาพัฒนาการประกอบอาชีพ มีการเรียนรู้จากประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ
มีการแลกเปลี่ยนกับเพื่อนสมาชิกในชุมชนเพื่อปรับเปลี่ยนการทำงานในด้านการประกอบอาชีพ และ
ประชาชนชุมชนให้คำแนะนำ มีหน่วยงานของรัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลแม่กาษา หน่วยงาน

จากอำเภอ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดตาก ให้การสนับสนุนในการฝึกอบรมด้านอาชีพ การศึกษาดูงานหน่วยงานภายนอก สะท้อนจากบทสัมภาษณ์สมาชิกในชุมชน ดังนี้

“วัยทำงาน มีการศึกษาด้วยตนเอง เริ่มหาความรู้ให้กับตนเอง พัฒนาตนเองเพื่อให้มีรายได้มากขึ้น เรียนรู้จากประสบการณ์ การทำเกษตร การค้าขาย มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเพื่อนสมาชิกในชุมชน แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับกลุ่มอาชีพต่างๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน เพื่อปรับเปลี่ยนและพัฒนาการประกอบอาชีพ” (นางขวัญ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 8 เมษายน 2560)

1.4) กลุ่มวัยผู้สูงอายุ มีวิธีการเรียนรู้คือ 1) การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม และ 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

กลุ่มวัยผู้สูงอายุ มีการเรียนรู้โดยใช้กลุ่มในการพัฒนาการเรียนรู้ เช่น การเข้าร่วมในกลุ่มชมรมผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ กลุ่มอาชีพต่างๆของผู้สูงอายุ เช่น การทอผ้าฝ้าย การทำไม้กวาด มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกภายในกลุ่มหรือการเข้าร่วมประชุมในแต่ละเดือน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้กับสมาชิกในชุมชน

2) ทุนประเพณี วัฒนธรรม ในภาพรวมมีวิธีการเรียนรู้ คือ 1) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 2) ประชาชนชุมชนแนะนำ และ 3) บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ

สมาชิกในชุมชนบ้านโพธิ์ทองให้ความสำคัญกับประเพณี วัฒนธรรม โดยเป็นพื้นฐานในการพัฒนาชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วม สร้างความสามัคคี ของสมาชิกในชุมชน จึงมีการจัดกิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรม อย่างต่อเนื่อง โดยการจัดกิจกรรมจะเน้นให้สมาชิกในทุกกลุ่มวัย ทั้งกลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ กลุ่มวัยเด็ก เยาวชน กลุ่มวัยทำงาน กลุ่มวัยผู้สูงอายุ ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม เพื่อเรียนรู้การทำงานร่วมกัน โดยมีประชาชนชุมชน หรือบุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ และเป็นผู้สนับสนุนในการรักษาทุนประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“การรักษาประเพณีวัฒนธรรม สอนลูกหลานให้เข้าร่วมกิจกรรม ที่ตั้งงามของชุมชน เช่น พาไปเข้าร่วมกิจกรรม ให้มีส่วนร่วมในการ ช่วยงานในกิจกรรมต่างๆ จะได้เรียนรู้ว่าประเพณีกิจกรรมที่ตั้งงาม ของชุมชนทำอย่างไร เมื่อโตมาลูกหลานก็สามารถทำได้และสืบสาน วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่ตั้งงามต่อไป สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วม ในการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อรักษาประเพณีวัฒนธรรม เป็นการ รวมกลุ่มช่วยเหลือกันตามความสามารถของตน และสร้าง ความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน” (นางสมร นามสมมติ, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม 2559)

3) **ทุนสถาบัน** ในภาพรวมมีวิธีการเรียนรู้ คือ 1) การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ

ทุนสถาบันมีการสร้างเครือข่ายภายในชุมชนและเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอก โดยมีวิธีการเรียนรู้คือ สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มต่างๆ ของชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มชมรมผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของสมาชิกภายในกลุ่มต่างๆ และมีการ เรียนรู้ร่วมกันผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม เช่น เรียนรู้อาชีพจากกลุ่มต่างๆ และ มีการพัฒนาสินค้าของกลุ่ม

นอกจากนี้ชุมชนยังมีการสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอก เช่น การสร้าง ความร่วมมือเพื่อดูแลด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชุมชน โดยร่วมมือกับกลุ่ม เจ้าหน้าที่รัฐ ทหาร ตำรวจ และชุมชนในตำบลแม่กาษา เพื่อแจ้งข่าวสารที่สำคัญแก่หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง โดยกลุ่มบุคคลที่สำคัญในการดำเนินการ คือ กลุ่มผู้นำ คณะกรรมการในชุมชน การสร้าง ความร่วมมือระหว่างชุมชนกับสถาบันการศึกษา เพื่อพัฒนาเด็ก เยาวชน ในหลายๆด้าน เช่น ด้านจิตอาสา ด้านการมีส่วนร่วมในการรักษาประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน โดยมีปราชญ์ชุมชน ถ่ายทอดให้ความรู้แก่เด็ก เยาวชน การสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภาครัฐในการส่งเสริม ด้านการประกอบอาชีพให้กับสมาชิกกลุ่มวัยทำงาน เช่น การทำงานร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล แม่กาษา การทำงานร่วมกับกรมการพัฒนาชุมชน เพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพของสมาชิกในชุมชน และการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อพัฒนาและส่งเสริมความรู้ การประกอบอาชีพให้แก่กลุ่มวัยผู้สูงอายุ เช่น การจัดตั้งกลุ่มผู้สูงอายุ การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ การประกอบอาชีพสำหรับผู้สูงอายุได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่สำคัญ เช่น องค์การบริหาร ส่วนตำบลแม่กาษา นอกจากนี้ชุมชนยังมีการสร้างความร่วมมือกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

แม่ภาษา ในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุและสมาชิกในชุมชน การสร้างเครือข่ายกับหน่วยงาน ภายนอกทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเรียนรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มทำให้สามารถ ความรู้มาปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและพัฒนาการทำงาน

1.2.2 เนื้อหา/องค์ความรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในภาพรวมคือ 1) ความรู้ด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน 2) ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ 3) ความรู้ทางด้านภาษา 4) ความรู้ เกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ 5) ความรู้ด้านสาธารณสุข 6) ความรู้ทางการตลาด 7) ความรู้ ทางด้านกฎหมายในชีวิตประจำวัน 8) ทักษะการสื่อสาร 9) ทักษะการประสานงาน 10) ทักษะ การดำรงชีวิต 11) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ 12) ทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม และ 13) ทักษะ การบริหารจัดการชุมชน มีรายละเอียด คือ

1) ทุนมนุษย์ในภาพรวมมีเนื้อหา/องค์ความรู้ คือ 1) ความรู้เกี่ยวกับการ ประกอบอาชีพ 2) ความรู้ทางด้านภาษา 3) ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ 4) ความรู้ ด้านสาธารณสุข 5) ความรู้ทางการตลาด 6) ความรู้ทางด้านกฎหมายในชีวิตประจำวัน 7) ทักษะ การสื่อสาร 8) ทักษะการประสานงาน 9) ทักษะการดำรงชีวิต และ 10) ทักษะการบริหารจัดการ ชุมชน โดยแยกตามลักษณะกลุ่มสมาชิกในชุมชนพบว่า

1.1) กลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ มีเนื้อหา/องค์ความรู้คือ 1) ทักษะการสื่อสาร 2) ทักษะการประสานงาน 3) ทักษะการบริหารจัดการชุมชน และ 4) ความรู้ทางด้านกฎหมาย ในชีวิตประจำวัน

กลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ ต้องเรียนรู้กฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ข้อง ในชีวิตประจำวันเพื่อให้คำปรึกษาแก่สมาชิกในชุมชน หรือไกล่เกลี่ยในข้อพิพาทเบื้องต้นที่เกิดขึ้น ในชุมชน นอกจากนี้ผู้นำต้องเป็นผู้วิสัยทัศน์ สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ในอดีต ปัจจุบัน และ ผลที่อาจจะเกิดขึ้นกับสมาชิกของชุมชนอย่างรอบด้าน และหาแนวทางหรือมาตรการในการแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้น สามารถสื่อสารทำความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชน และสามารถประสานการทำงานกับ สมาชิกในชุมชนและหน่วยงานภายนอก เพื่อสนับสนุนทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาชุมชน มีทักษะการบริหารจัดการชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และสร้างการมีส่วนร่วม ของสมาชิกในชุมชนในการดำเนินโครงการ/กิจกรรมต่างๆของชุมชน สนับสนุนความรู้ของสมาชิก ในชุมชน โดยการแจ้งข้อมูลข่าวสารที่สำคัญ จัดหาวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญในการให้ความรู้แก่สมาชิก ในชุมชน ปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาชุมชนโดยเปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นร่วมกำหนด

ทิศทางในการพัฒนาและประเมินผลการพัฒนาของชุมชนสะท้อนจากบทสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูล ผู้นำชุมชน และบทสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลจากเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“กลุ่มผู้นำต้องมีความรู้ เช่น กฎหมายต่างๆที่เกี่ยวข้อง
ในชีวิตประจำวัน ติดตามข่าวสารต่างๆ เช่น แนวนโยบายของภาครัฐ”
(นายชวรัตน์ นามสมมติ, การสนทนากลุ่ม 9 เมษายน 2560)

“ผู้นำ คณะกรรมการควรมีทักษะที่สำคัญ คือ ทักษะการสื่อสาร
ทักษะการประสานงาน ทักษะการบริหารจัดการชุมชน การพัฒนาการ
ทำงานของชุมชน เพื่อปรับตัวกับสถานการณ์ต่างๆ” (นายสรชัย
นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 กันยายน 2559)

1.2) กลุ่มวัยเด็ก เยาวชน มีเนื้อหา/องค์ความรู้คือ 1) ความรู้ทางด้านภาษา
2) ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ 3) ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ และ 4) ทักษะการ
ดำรงชีวิต

กลุ่มวัยเด็ก เยาวชน ควรเรียนรู้ในเรื่องภาษาอังกฤษ ภาษาเมียนมาร์ ความรู้
เกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ เพื่อการค้นคว้าข้อมูลความรู้ด้านต่างๆ ความรู้เกี่ยวกับ
การประกอบอาชีพ เพื่อช่วยเหลือครอบครัว และสร้างรากฐานในการประกอบอาชีพในอนาคต ทักษะ
การดำรงชีวิต การเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม การประพฤติ ปฏิบัติที่ดี และสามารถปรับตัว
กับสถานการณ์ต่างๆ สามารถแก้ไขปัญหาในชีวิตของตนเองได้ สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิก
ในชุมชน ดังนี้

“เด็ก เยาวชน ควรเรียนรู้เรื่องภาษา วัฒนธรรม ควรเรียนรู้เรื่อง
เกี่ยวกับอินเทอร์เน็ต เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้ด้านต่างๆ เพื่อใช้ใน
ชีวิตประจำวัน และประกอบการเรียน ควรมีความรู้เรื่องประกอบ
อาชีพ เช่น การเกษตร เนื่องจากพ่อ แม่ ทำการเกษตร จึงควรศึกษา
หาความรู้เพื่อช่วยเหลือครอบครัว” (ด.ช. กานต์ นามสมมติ,
สัมภาษณ์ 6 เมษายน 2560; และ ด.ช. กิรติ นามสมมติ, สัมภาษณ์
6 เมษายน 2560)

“เด็ก เยาวชน ควรเรียนรู้เกี่ยวกับภาษาเมียนมาร์ ทักษะการดำรงชีวิต การเรียนรู้เกี่ยวกับการค้นคว้าข้อมูลจากไอที อินเทอร์เน็ต”
(นายเจริญ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2560)

1.3) กลุ่มวัยทำงาน มีเนื้อหา/องค์ความรู้คือ 1) ความรู้ทางด้านภาษา 2) ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ และ 3) ความรู้ทางการตลาด

ความรู้สำหรับกลุ่มวัยทำงาน คือ ความรู้ทางด้านภาษา เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาเมียนมาร์ เนื่องจากในชุมชนมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมชุมชนทั้งชาวไทยและชาวเมียนมาร์ ทำให้ต้องใช้การสื่อสารทางด้านภาษา ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ เช่น การทำการเกษตร การแปรรูปสินค้าเกษตร การค้าขาย นอกจากนี้ความรู้ทางการตลาด ทำให้สมาชิกชุมชนกลุ่มวัยทำงานรู้จักการพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งจำหน่ายในตลาดต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน สะท้อนจากบทสนทนาของกลุ่มของผู้ให้ข้อมูลสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“วัยทำงานควรมีความรู้ด้านการตลาด เพราะชุมชนอยู่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ต้องมีการค้าขายที่มากขึ้น มีผู้คนมามากขึ้น การเรียนรู้ด้านภาษา เช่น ภาษาเมียนมาร์ ทำให้สามารถสื่อสารได้มากขึ้น มีหลายหน่วยงานมาแนะนำการทำอาชีพต่างๆ จึงควรเรียนรู้ด้านการตลาดเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาสินค้าและการจำหน่ายสินค้าในที่ต่างๆ เพิ่มขึ้น” (นางขวัญ นามสมมติ, สนทนากลุ่ม 21 พฤษภาคม 2559)

1.4) กลุ่มวัยผู้สูงอายุ มีเนื้อหา/องค์ความรู้คือ 1) ความรู้ด้านสาธารณสุข และ 2) ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ

ความรู้สำหรับกลุ่มวัยผู้สูงอายุ คือ ความรู้ทางด้านสาธารณสุข เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพอนามัยของตนเอง และความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ เช่น กลุ่มอาชีพทอผ้าฝ้าย กลุ่มอาชีพทำไม้กวาดดอกหญ้า เป็นต้น สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“ผู้สูงอายุ ควรเรียนรู้เกี่ยวกับทางด้านการดูแลสุขภาพอนามัย
 ของตนเอง และเรียนรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพเสริม เช่น การทอ
 ผ้าฝ้าย เป็นต้น เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และสร้างรายได้”
 (นายเจริญ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2560)

2) **ทุนประเพณี วัฒนธรรม** ในภาพรวมมีเนื้อหา/องค์ความรู้คือ 1) ความรู้ด้าน
 วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน

สมาชิกในชุมชนบ้านโพธิ์ทอง ทั้งกลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ กลุ่มวัยเด็ก เยาวชน
 กลุ่มวัยทำงาน กลุ่มวัยผู้สูงอายุ ในด้านทุนประเพณี วัฒนธรรม ความรู้ที่สำคัญคือ ความรู้ด้านวิถีชีวิต
 ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน โดยมีการถ่ายทอดความรู้ให้สมาชิกในชุมชนมีความเข้าใจในวิถีชีวิต
 ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน ทุนประเพณี วัฒนธรรม เป็นการสร้างความภาคภูมิใจในชุมชน
 ของตนเอง ทางด้านประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน ผู้สูงอายุแนะนำและให้ความรู้ มีเด็ก เยาวชน
 กลุ่มแม่บ้าน และสมาชิกในชุมชนมาเรียนรู้จากผู้สูงอายุและมีการถ่ายทอดต่อกันไป เพื่อให้สืบสาน
 วัฒนธรรมประเพณีไว้ นอกจากนี้สมาชิกในชุมชน มีการเข้าร่วมในกิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรม
 อย่างต่อเนื่อง ทำให้เรียนรู้ด้านวิธีการหรือลำดับขั้นตอนของกิจกรรมที่เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม
 และผู้สูงอายุถ่ายทอดการทำงานให้แก่สมาชิกในชุมชน

3) **ทุนสถาบัน** ในภาพรวมมีเนื้อหา/องค์ความรู้คือ 1) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ และ
 2) ทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม

ทุนสถาบันมีเนื้อหา/องค์ความรู้ที่สมาชิกในชุมชนในทุกวัยควรมีคือ ทักษะด้าน
 มนุษยสัมพันธ์ เนื่องจากทุนสถาบันมีการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนเป็นการสร้างเครือข่ายภายใน
 ชุมชนและภายนอกชุมชน ทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนจึงเป็นการสร้างและ
 รักษาความสัมพันธ์กับสมาชิกในกลุ่ม ตลอดจนบุคคลภายนอก รวมถึงหน่วยงานภายนอก
 ที่ร่วมดำเนินการสนับสนุนในการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม มีความสำคัญ
 ต่อสมาชิกในชุมชนเนื่องจากต้องมีการรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและมีส่วนร่วม
 ในการดำเนินงานของกลุ่มให้ประสบความสำเร็จ กิจกรรมกลุ่มของชุมชนบ้านโพธิ์ทอง เช่น
 กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพต่างๆ สมาชิกในชุมชนที่เข้าร่วมในกิจกรรม จะมีส่วนร่วมในการ
 เป็นกรรมการกลุ่มและรับผิดชอบในแต่ละหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีการประเมินผลการทำงาน
 ร่วมกัน เพื่อปรับปรุงแก้ไขงานเพื่อให้เกิดการพัฒนาและขยายความรู้ของการทำงานไปยังกลุ่มอาชีพ

อื่นๆในชุมชน และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านกลุ่มอาชีพกับหน่วยงานภายนอก เพื่อนำความรู้มาปรับปรุงการทำงานของกลุ่มในชุมชนสะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“การดำเนินงานของกลุ่มต่างๆในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพต่างๆ เป็นความต้องการของสมาชิกในชุมชนในการจัดตั้งกลุ่ม มีการดำเนินงานร่วมกันของสมาชิกในกลุ่ม สร้างความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม และความสัมพันธ์กับหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานของกลุ่มประสบความสำเร็จ” (นายสรชัย นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 กันยายน 2559)

1.2.3 แหล่งเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในภาพรวมคือ 1) ครอบครัว 2) ศาสนสถาน 3) สถานศึกษา 4) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน 5) แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ 6) พื้นที่การประกอบอาชีพ 7) กลุ่ม/องค์กร 8) อินเทอร์เน็ต 9) หน่วยงานภาครัฐ และ 10) เวทีสาธารณะ

1) ทุนมนุษย์ในภาพรวมมีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ คือ 1) ครอบครัว 2) ศาสนสถาน 3) สถานศึกษา 4) แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ 5) พื้นที่การประกอบอาชีพ 6) กลุ่ม/องค์กร 7) อินเทอร์เน็ต 8) หน่วยงานภาครัฐ และ 9) เวทีสาธารณะ

1.1) กลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ มีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญคือ 1) หน่วยงานภาครัฐ 2) อินเทอร์เน็ต และ 3) เวทีสาธารณะ

1.2) กลุ่มวัยเด็ก เยาวชน มีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญคือ 1) ครอบครัว 2) ศาสนสถาน 3) สถานศึกษา 4) แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ และ 5) อินเทอร์เน็ต

1.3) กลุ่มวัยทำงาน มีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญคือ 1) กลุ่ม/องค์กร 2) พื้นที่การประกอบอาชีพ และ 3) อินเทอร์เน็ต

1.4) กลุ่มวัยผู้สูงอายุ มีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญคือ 1) กลุ่ม/องค์กร

แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของกลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ คือหน่วยงานภาครัฐ ผู้ให้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ตลอดจนอบรมให้ความรู้และพัฒนาทักษะของกลุ่มผู้นำ อินเทอร์เน็ต เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ผู้นำใช้ในการค้นหาข้อมูล ข่าวสารต่างๆ เพื่อพัฒนาตนเองและเพื่อแจ้งข่าวสารแก่สมาชิกในชุมชน เวทีสาธารณะ เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มผู้นำ คณะกรรมการสู่สาธารณชน

เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาโครงการ/กิจกรรมต่างๆของชุมชน เป็นต้น กลุ่มวัยเด็ก เยาวชน มีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญคือครอบครัว ศาสนสถาน สถานศึกษา แหล่งเรียนรู้รัฐธรรมนูญ เช่น ป่าชุมชน น้ำตก น้ำพุร้อน และมีการค้นคว้า ข้อมูลความรู้ต่างๆ จากทางอินเทอร์เน็ต กลุ่มวัยทำงาน มีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญคือ กลุ่ม/องค์กรต่างๆ เช่น กลุ่มอาชีพในชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ มีแหล่งเรียนรู้จากพื้นที่การประกอบอาชีพ เช่น พื้นที่ทำการเกษตร พื้นที่การค้าขายสินค้า และมีการค้นคว้าหาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เพื่อพัฒนาการประกอบอาชีพ กลุ่มวัยผู้สูงอายุ มีแหล่งเรียนรู้ คือ กลุ่ม/องค์กร เช่น ชมรมผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ กลุ่มอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน จากการสัมภาษณ์สมาชิกในชุมชน และจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“ผู้นำ ต้องมีการศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่อง เช่น ไปอบรม จากหลากหลายที่ การศึกษาข้อมูลข่าวสารต่างๆ และนำความรู้ มาเผยแพร่ให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ด้วย การได้รับการศึกษา จากหน่วยงานภาครัฐ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับหน่วยงานต่างๆ ซึ่งต้องนำความรู้มาปรับใช้ในการพัฒนาชุมชน” (นายสมบูรณ์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 6 เมษายน 2560)

“วัยทำงานของชุมชน ต้องเรียนรู้จากแหล่งในการประกอบอาชีพ การพัฒนาความเป็นอยู่ เรียนรู้ในการปรับตัว เริ่มมีอาชีพใหม่ๆ เกิดขึ้น ต้องทำการเรียนรู้และค้นหาข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เพื่อใช้ในการปรับตัว” (นางมณฑา นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2560)

“แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของเด็ก เยาวชน คือ บ้าน วัด โรงเรียน และควร ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง แหล่งเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เช่น ชมรมผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ในการพัฒนาตนเอง” (นายอภิชัย นามสมมติ, สัมภาษณ์ 10 เมษายน 2560)

2) **ทุนประเพณี วัฒนธรรม ในภาพรวมมีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ คือ** 1) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน 2) ครอบครัว 3) ศาสนสถาน และ 4) สถานศึกษา

แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของสมาชิกในชุมชนทุกวัยคือ ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน เช่น ศูนย์วัฒนธรรมชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวิถีชีวิตประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน ครอบครัว มีส่วนให้ความรู้และแนวทางประพฤติ ปฏิบัติที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชน ศาสนสถาน สถานศึกษา มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางประเพณี วัฒนธรรม เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของสมาชิกในชุมชน ด้านทุนประเพณี วัฒนธรรม สะท้อนจากการสนทนากลุ่มของสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของสมาชิกในชุมชน ได้แก่ ศูนย์วัฒนธรรมชุมชนมีฐานการเรียนรู้เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน วัดเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทางด้านพระพุทธศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม โรงเรียน ส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและโรงเรียน” (นายทิวา นามสมมติ, การสนทนากลุ่ม 9 เมษายน 2560)

3) **ทุนสถาบันในภาพรวมมีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ คือ** 1) กลุ่ม/องค์กร และ 2) หน่วยงานภาครัฐ

แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของสมาชิกในชุมชนทุกวัยคือ กลุ่ม/องค์กรต่างๆ ที่สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมเป็นสมาชิกและมีการสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชนและสร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอกชุมชน เช่น กลุ่มผู้นำ มีการสร้างเครือข่ายภายในชุมชน เช่นการจัดตั้งคุ้มบ้าน มีการสร้างเครือข่ายภายนอกชุมชน เช่น การทำงานร่วมกับผู้นำชุมชนในตำบลแม่กาษา กลุ่มเด็ก เยาวชน สร้างความสัมพันธ์กลุ่มภายในและภายนอกชุมชน เช่น กลุ่มจิตอาสา การปลูกป่า การทำฝายชะลอน้ำ กลุ่มวัยทำงานสร้างความสัมพันธ์เครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพต่างๆ และกลุ่มวัยผู้สูงอายุ สร้างความสัมพันธ์เครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ กลุ่มชมรมผู้สูงอายุของตำบลแม่กาษา โดยสมาชิกเข้าร่วมกลุ่มและมีการทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน นอกจากนี้หน่วยงานภาครัฐยังเป็นหน่วยงานที่สำคัญในการให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชน และให้ความรู้กับกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในชุมชนและเป็นผู้ประสานการทำงานของชุมชนกับหน่วยงานภายนอก หน่วยงานภาครัฐ จึงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของทุนสถาบัน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังนี้

“การส่งเสริมการพัฒนาชุมชน มีการสร้างความร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานต่างๆ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล ให้ความรู้ด้านการประกอบอาชีพ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การบริหารจัดการชุมชน การส่งเสริมความรู้ของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความรู้ในกลุ่มภายในชุมชนและแลกเปลี่ยนความรู้กับกลุ่มภายนอกชุมชน” (นางกมลทิพย์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 กันยายน 2559)

1.2.4 กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในภาพรวมคือ 1) ผู้เชี่ยวชาญ 2) ผู้นำ คณะกรรมการ 3) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 5) การสร้างกิจกรรมที่หลากหลายในชุมชน 6) การมีส่วนร่วมของสถาบัน/องค์กรต่างๆ 7) การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม

1) ทุนมนุษย์ในภาพรวมมีกลไกขับเคลื่อนการเรียนรู้ คือ 1) ผู้เชี่ยวชาญ 2) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ 3) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน และ 4) การสร้างกิจกรรมที่หลากหลายในชุมชน

1.1) กลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ มีกลไกขับเคลื่อนการเรียนรู้คือ

1) ผู้เชี่ยวชาญ เป็นผู้มีส่วนขับเคลื่อนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ เป็นผู้ให้คำปรึกษาและแนะนำด้านการบริหารจัดการชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนดังนี้

“คณะกรรมการที่ปรึกษาของผู้นำชุมชน เป็นผู้มีส่วนขับเคลื่อนชุมชนจะมีประมาณ 10 กว่าคน ส่วนใหญ่เป็นผู้มีความรู้ด้านการปกครอง เป็นผู้นำชุมชนมาก่อน เป็นสูงอายุ หรือคนที่เคยทำงานมาก่อนให้คำแนะนำผู้นำชุมชน และสมาชิกในชุมชนเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานของชุมชน” (นายสุขใจ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม 2559)

2) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาครัฐส่งเสริมความรู้ และพัฒนาศักยภาพให้แก่สมาชิกในชุมชน ผู้นำชุมชน เช่น บทบาทสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่สอด จะมีการสร้างพัฒนาผู้นำของชุมชน โดยมีการฝึกอบรมให้แก่ผู้นำ มีการผสมผสานวิธีการในการพัฒนาผู้นำ เช่น สนับสนุนโครงการของชุมชน โดยผู้นำเป็นผู้ขับเคลื่อนโครงการ เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชน โดยบทบาทของหน่วยงานภายนอก เป็นผู้สนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน เช่น จัดหาวิทยากรสำหรับการฝึกอบรม จัดหางบประมาณ ส่งเสริมการความรู้ มีส่วนร่วมประเมินผลโครงการ/กิจกรรมที่หน่วยงานภายนอกสนับสนุน และส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กับหน่วยงานภายนอกเพื่อนำความรู้มาพัฒนาการดำเนินงานของชุมชน

1.2) กลุ่มวัยเด็ก เยาวชน มีกลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้คือ

1) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน เช่น การถ่ายทอดแนวทางปฏิบัติต่างๆให้กับเด็ก และเยาวชน การแนะนำด้านคุณธรรม จริยธรรม ทักษะการดำรงชีวิต ให้กับเด็ก เยาวชน มีส่วนร่วมในการอบรมสั่งสอนเด็ก เยาวชนในชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“การถ่ายทอดการเรียนรู้ ให้คนในรุ่นต่อไปเป็นสิ่งสำคัญ เช่น เด็ก เยาวชน ได้เรียนรู้ในแนวทางปฏิบัติเรื่องการรักษาความปลอดภัย และการรักษาความสงบของหมู่บ้าน เพื่อช่วยดูแลหมู่บ้านอีกทางหนึ่ง และสอนลูกหลานในชุมชนให้ประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสม เช่น ไม่ออกจากบ้านในยามวิกาล ต้องตื่นตัวและตั้งใจในการช่วยเหลือชุมชนและเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ รู้จักปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง ในความเจริญที่ก้าวเข้ามาอย่างเหมาะสม” (นายจำเริญ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม 2559)

1.3) กลุ่มวัยทำงาน มีกลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้คือ

1) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ เช่น การส่งเสริมด้านการประกอบอาชีพ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่สอดสนับสนุนในการประกอบอาชีพของสมาชิกในชุมชน ด้านการจักสาน การตลาด การประสานงานกับชุมชนในการนำสินค้าของชุมชนไปขายยังแหล่งต่าง เช่น งานโอท็อป ทำให้สินค้าของชุมชนเป็นที่รู้จักมากขึ้น และสนับสนุนให้สมาชิก

กลุ่มวัยทำงานได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานภายนอก เพื่อนำความรู้มาปรับเปลี่ยนการพัฒนาการประกอบอาชีพต่อไป

1.4) กลุ่มวัยผู้สูงอายุ มีกลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้คือ

1) การสร้างกิจกรรมที่หลากหลายในชุมชน เช่น การสร้างกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ เช่น การจักสาร ดนตรีพื้นเมือง เพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มและใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ทำให้เกิดการเรียนรู้ภายในกลุ่มและร่วมพัฒนากิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน

2) ทุนประเพณี วัฒนธรรม ในภาพรวมมีกลไกขับเคลื่อนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน คือ

2.1) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน เช่น การจัดกิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่ออนุรักษ์และถ่ายทอดแนวปฏิบัติแก่สมาชิกในชุมชน

2.2) การมีส่วนร่วมของสถาบัน/องค์กรต่างๆ เช่น การมีส่วนร่วมของวัดในชุมชน โดยทางวัดมีส่วนดำเนินการในการอนุรักษ์สืบสานประเพณีร่วมกับสมาชิกในชุมชน เช่น งานประเพณีสงกรานต์ การสรงน้ำพระธาตุ การมีส่วนร่วมของโรงเรียนโดยรอบชุมชน เช่น การให้ความรู้ด้านประวัติความเป็นมา ประเพณี วัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน มีการให้ความรู้ในเรื่องอาชีพที่สำคัญของชุมชน เช่น การทำการเกษตร มีการสอนการทำเกษตรในโรงเรียน และให้นักเรียนเรียนรู้จากพื้นที่ประกอบอาชีพการเกษตรในชุมชน

3) ทุนสถาบัน ในภาพรวมมีกลไกขับเคลื่อนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน คือ 1) การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม 2) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ และ 3) ผู้นำ คณะกรรมการ มีรายละเอียดคือ

3.1) กลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ มีกลไกขับเคลื่อนการเรียนรู้ คือ

1) การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม เช่น การรวมกลุ่มการทำงานของสมาชิกในชุมชน เช่น กลุ่มการทำงานในอาชีพต่างๆ ของชุมชน เป็นกลไกในการขับเคลื่อนการเรียนรู้ของผู้นำในการปรับตัวในการทำงานด้านการบริหารจัดการชุมชน และได้ข้อเสนอแนะจากสมาชิกในกลุ่มอาชีพต่างๆ โดยผู้นำ คณะกรรมการชุมชนจะนำข้อเสนอแนะต่างๆ ไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อประสานการทำงานกับกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ตลอดจนประสานเครือข่ายการทำงานของกลุ่มต่างๆ เพื่อร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำความรู้มาปรับปรุงการพัฒนาชุมชน

2) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ เช่น ผู้นำได้รับการสนับสนุนด้านความรู้จากหน่วยงานภาครัฐ เช่น แนวทางการบริหารกลุ่มอาชีพต่างๆ ในชุมชน แนวทางการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ของชุมชน เป็นต้น ทำให้ผู้นำ คณะกรรมการได้รับความรู้และนำมาบริหารจัดการชุมชนต่อไป

3.2) กลุ่มวัยเด็ก เยาวชน กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มวัยผู้สูงอายุ มีกลไกขับเคลื่อนการเรียนรู้ คือ

1) การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม ในชุมชนบ้านโพธิ์ทองมีการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม เช่น กลุ่มวัยเด็ก และเยาวชน มีการรวมกลุ่มทางด้านจิตอาสา เช่น การช่วยเหลืองานกิจกรรมของชุมชน การอนุรักษ์ป่าไม้ มีการประสานการทำงานร่วมกันของกลุ่มเด็ก เยาวชนภายในชุมชนและร่วมมือกับกลุ่มวัยเด็ก เยาวชน โดยรอบชุมชนบ้านโพธิ์ทอง เพื่อทำกิจกรรมด้านจิตอาสา และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการพัฒนาตนเอง และพัฒนาแนวทางการทำงานของกลุ่มร่วมกัน กลุ่มวัยทำงาน มีการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่มเพื่อร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เช่น การรวมกลุ่มจัดเป็นกลุ่มส่งเสริมอาชีพบ้านโพธิ์ทอง และไปจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน 12 กลุ่มอาชีพ เป็นการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม เวลาว่างนอกรอบหรืองานแสดงสินค้าตามที่ต่างๆ จะนำสินค้าทั้ง 12 กลุ่มไปจำหน่ายร่วมกันสามารถสร้างรายได้ให้กับสมาชิกของกลุ่ม และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อปรับปรุงการทำงานภายในกลุ่มและแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานระหว่างกลุ่ม กลุ่มวัยผู้สูงอายุ มีการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม เช่น การรวมกลุ่มของชมรมผู้สูงอายุในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในชมรมผู้สูงอายุ และสร้างเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุในตำบลแม่กาษา เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างแนวทางการทำงานด้านการพัฒนาผู้สูงอายุร่วมกัน

2) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ ในกลุ่มวัยเด็ก เยาวชน กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มวัยผู้สูงอายุได้รับการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ เช่น การสนับสนุนด้านการศึกษาดูงานยังหน่วยงานภายนอก ทำให้ได้รับความรู้ใหม่ การศึกษาจากสถานที่จริงเพื่อนำมาปรับปรุงตนเอง ด้านการศึกษา การสนับสนุนด้านกลุ่มอาชีพต่างๆ ในชุมชน ทำให้เกิดการขับเคลื่อนการเรียนรู้ของกลุ่มและได้รับความรู้ใหม่ๆ เพื่อนำมาปรับเปลี่ยนการทำงานของกลุ่ม/องค์กร ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนการเรียนรู้ เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลแม่กาษาขับเคลื่อนให้เกิดการเรียนรู้ของกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มแม่ค้า กลุ่มอาชีพต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มนวดแผนไทย กลุ่มผู้ต้อนรับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้้องค์การบริหารส่วนตำบลแม่กาษา สนับสนุนการศึกษาดูงานของสมาชิกในชุมชน และกลุ่มต่างๆในชุมชน เพื่อนำความรู้มาปรับเปลี่ยนพัฒนาการทำงานของตนเองและชุมชน

3) **ผู้นำ คณะกรรมการ** ทางด้านผู้นำ คณะกรรมการ มีส่วนสนับสนุน การขับเคลื่อนการเรียนรู้ของกลุ่มวัยเด็ก เยาวชน กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มวัยผู้สูงอายุ โดยสนับสนุน ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน ในโอกาสวาระต่างๆ เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านเวที ประชาคมระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล แลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการประชุมชุมชน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผ่านเวทีสาธารณะ ผู้นำ คณะกรรมการ มีความสามารถในการประสานงานการทำงานกับหน่วยงาน ต่างๆ และเป็นผู้นำในการพัฒนากลุ่ม/องค์กรต่างๆ ของชุมชนให้ทำงานประสานกันทั้งภายในกลุ่ม และประสานงานกับเครือข่ายภายนอก สนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชนเพื่อนำความรู้มาพัฒนาตนเองและชุมชนต่อไป สะท้อนจากการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“ผู้นำ มีศักยภาพในการพัฒนาที่มีความเสียสละ ทุ่มเท ศึกษา หาความรู้ใหม่ๆ เพื่อการพัฒนาหมู่บ้านอย่างต่อเนื่องมีการสื่อสารที่ดี กับชาวบ้าน มีวิสัยทัศน์ เห็นแนวทางกระบวนการในการพัฒนา หมู่บ้าน มีการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานต่างๆ ใน การเป็นที่ปรึกษาหรือขอรับการสนับสนุนเพื่อการพัฒนาหมู่บ้าน และ ผู้นำ สนับสนุนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน และกลุ่มต่างๆ โดยให้มี การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชน และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับ หน่วยงานภายนอก เพื่อนำความรู้มาเป็นแนวทางการพัฒนาในด้าน ต่างๆ ต่อไป” (นายสรชัย นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 กันยายน 2559)

สรุปการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและ สังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษของชุมชนบ้านโพธิ์ทอง แสดงดังตารางที่ 3 สรุปการเรียนรู้การใช้ทุนทาง สังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษของชุมชน บ้านโพธิ์ทอง

ตารางที่ 3 สรุปการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษของชุมชนบ้านโพธิ์ทอง

กลุ่มสมาชิกในชุมชน	ทุนมนุษย์			ทุนประเพณี วัฒนธรรม			ทุนสถาบัน			
	วิธีการเรียนรู้	เนื้อหา/องค์ความรู้	แหล่งเรียนรู้	วิธีการเรียนรู้	เนื้อหา/องค์ความรู้	แหล่งเรียนรู้	วิธีการเรียนรู้	เนื้อหา/องค์ความรู้	แหล่งเรียนรู้	
กลุ่มผู้นำคณะกรรมการ	1) การศึกษา 2) การฝึกอบรม 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) การศึกษาดูงาน	1) ศึกษารายละเอียด 2) ศึกษารายละเอียด 3) ศึกษารายละเอียด 4) ศึกษารายละเอียด	1) หน่วยงานภาครัฐ 2) หน่วยงานอื่น 3) เวทีสาธารณะ 4) หน่วยงานภาครัฐ	1) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 2) ปรากฏการณ์ชุมชน 3) ปรากฏการณ์ชุมชน 4) ปรากฏการณ์ชุมชน	1) ความรู้ด้านวิสัยทัศน์ 2) ประเพณีวัฒนธรรม 3) วัฒนธรรมของชุมชน	1) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน 2) ครอบครัวยุคใหม่ 3) สถานศึกษา 4) สถานศึกษา	1) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 2) การมีส่วนร่วมของสถาบัน/องค์กรต่างๆ	1) การเรียนรู้โดยผู้ใช้กระบวนการกลุ่ม 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ	1) ศึกษารายละเอียด 2) ศึกษารายละเอียด 3) ศึกษารายละเอียด 4) ศึกษารายละเอียด	1) การประชุม 2) การประชุม 3) การประชุม 4) การประชุม
กลุ่มผู้เฒ่า	1) การศึกษา 2) การฝึกอบรม 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) การศึกษาดูงาน	1) ศึกษารายละเอียด 2) ศึกษารายละเอียด 3) ศึกษารายละเอียด 4) ศึกษารายละเอียด	1) หน่วยงานภาครัฐ 2) หน่วยงานอื่น 3) เวทีสาธารณะ 4) หน่วยงานภาครัฐ	1) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 2) ปรากฏการณ์ชุมชน 3) ปรากฏการณ์ชุมชน 4) ปรากฏการณ์ชุมชน	1) ความรู้ด้านวิสัยทัศน์ 2) ประเพณีวัฒนธรรม 3) วัฒนธรรมของชุมชน	1) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน 2) ครอบครัวยุคใหม่ 3) สถานศึกษา 4) สถานศึกษา	1) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 2) การมีส่วนร่วมของสถาบัน/องค์กรต่างๆ	1) การเรียนรู้โดยผู้ใช้กระบวนการกลุ่ม 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ	1) ศึกษารายละเอียด 2) ศึกษารายละเอียด 3) ศึกษารายละเอียด 4) ศึกษารายละเอียด	1) การประชุม 2) การประชุม 3) การประชุม 4) การประชุม

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มสมาชิกในชุมชน	ชุมชนนุชย์				ชุมชนประเพณี วัดอมรธรรม				ชุมชนสถาบัน			
	วิธีการเรียนรู้	เนื้อหา/องค์ความรู้	แหล่งเรียนรู้	กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้	วิธีการเรียนรู้	เนื้อหา/องค์ความรู้	แหล่งเรียนรู้	กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้	วิธีการเรียนรู้	เนื้อหา/องค์ความรู้	แหล่งเรียนรู้	กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้
ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง												
กลุ่มเด็กเยาวชน	1)การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆ 2)ปราศรัยชุมชน แนะนำ 3)บุคคลในครอบครัวให้ คำแนะนำ 4)ทักษะการดูงาน	1)ความก้าวหน้า เกี่ยวกับ การใช้สื่อเทคโนโลยี ต่างๆ 2)ความก้าวหน้า เกี่ยวกับ การประกอบอาชีพ 4)ทักษะการดำรงชีวิต	1)ครอบครัว 2)ศาสนสถาน 3)สถานศึกษา 4)แหล่งเรียนรู้ ธรรมชาติ 5)อินเทอร์เน็ต	1)การมีส่วนร่วม ของสมาชิก ในชุมชน	1)การมีส่วนร่วม กิจกรรม ต่างๆ 2)ปราศรัย ชุมชน แนะนำ 3)บุคคลในครอบครัวให้ คำแนะนำ	1)ความรู้ด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ของชุมชน	1)ศูนย์เรียนรู้ ของชุมชน 2)ครอบครัว 3)ศาสนสถาน 4)สถานศึกษา	1)การมีส่วนร่วม ของสมาชิก ในชุมชน 2)การมีส่วนร่วม ของสถาบัน/องค์กร ต่างๆ	1)การเรียนรู้โดยใช้ กระบวนการ การกลุ่ม 2)การแลกเปลี่ยน เรียนรู้ 3)การมีส่วนร่วม ในการ เข้าร่วม กิจกรรม ต่างๆ	1)ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ 2)ทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม	1)กลุ่ม/องค์กร 2)หน่วยงานภาครัฐ	1)การรวมกลุ่มและ สร้างเครือข่าย การทำงาน ของกลุ่ม 2) การสนับสนุน ของหน่วยงาน ภาครัฐ 3)ผู้นำ คณะกรรมการ

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลุ่มสมาชิกในชุมชน	ทุนมนุษย์				ทุนประเพณี วัฒนธรรม				ทุนสถาบัน			
	วิธีการเรียนรู้	เนื้อหา/องค์ความรู้	แหล่งเรียนรู้	กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้	วิธีการเรียนรู้	เนื้อหา/องค์ความรู้	แหล่งเรียนรู้	กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้	วิธีการเรียนรู้	เนื้อหา/องค์ความรู้	แหล่งเรียนรู้	กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้
ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง												
กลุ่มวัยทำงาน	1)การเรียนรู้จากประสบการณ์ 2)การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3)บรรยาย 4)การประชุมแบบหน้า 5)การศึกษาดูงาน 6)การศึกษาด้วยตนเอง	1)ความท้าทายด้านภาษา 2)ความเกี่ยวข้องกับ การประกอบอาชีพ 3)ความรอบคอบ อาชีพ 4)ความทันด้าน การตลาด	1)กลุ่ม/องค์กร 2)พื้นที่ การประกอบอาชีพ 3)อินเทอร์เน็ต	1)การสนับสนุน ของ หน่วยงาน ภาครัฐ	1)การมีส่วนร่วม ในการ กิจกรรม ต่างๆ 2)บรรยาย ชุมชน แนะนำ 3)บุคคลใน ครอบครัว ให้ คำแนะนำ	1)ความรู้ ด้านชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ของชุมชน	1)ศูนย์ เรียนรู้ ของ ครอบครัว 2)ศาลา สถาน ศึกษา 3)สถานศึกษา	1)การมีส่วนร่วม ของ สถาบัน/ องค์กร ต่างๆ	1)การเรียนรู้ โดยใช้ กระบวนการ การกลุ่ม 2)การ แลกเปลี่ยน เรียนรู้ 3)การมีส่วน ร่วมในการ เข้าร่วม กิจกรรม ต่างๆ	1)ทักษะ ด้านมนุษยสัมพันธ์ 2)ทักษะ การเข้าร่วม กิจกรรม	1)กลุ่ม/ องค์กร 2) หน่วยงาน ภาครัฐ	1)การรวมกลุ่มและ สร้างเครือข่าย การทำงาน ของกลุ่ม 2)การ สนับสนุนของ หน่วยงาน ภาครัฐ 3)ผู้นำ คณะกรรมการ

1.3 การนำทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

1.3.1 การนำทุนมนุษย์ เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีรายละเอียดคือ

1) **ทุนมนุษย์กับการตั้งรับด้านเศรษฐกิจ** ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีความรู้และความสามารถทางด้านการพัฒนาด้านการประกอบอาชีพ เช่น การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษทำให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมชุมชนมากขึ้นจึงมีการเตรียมการรองรับการให้บริการนักท่องเที่ยว เช่น การจัดตั้งกลุ่มโฮมสเตย์ โดยมีการอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกที่สนใจในชุมชน และนอกจากนี้มีการเตรียมการตั้งรับการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยสมาชิกในชุมชนได้พัฒนาสินค้าต่างๆ เพื่อจำหน่ายให้นักท่องเที่ยวเป็นการสร้างรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น

2) **ทุนมนุษย์กับการตั้งรับด้านสังคม** ส่งเสริมสมาชิกในชุมชนให้มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ส่งเสริมความสามัคคี เพื่อเป็นพลังในการตั้งรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เช่น หน่วยงานสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่สอด จัดทำโครงการร่วมกับชุมชนในการส่งเสริมชุมชนให้เป็นชุมชนเกื้อกูล เพิ่มพูนน้ำใจสร้างวิถีไทยสามัคคี เป็นการสร้างคนในชุมชนให้มีความรักความสามัคคีกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น งานบุญต่างๆ การช่วยกันพัฒนาแหล่งน้ำ การพัฒนาหน้าบ้านของแต่ละคนเพื่อให้เกิดความสะอาดโดยรวมของชุมชน

3) **ทุนมนุษย์กับการตั้งรับด้านการศึกษา** พัฒนาการศึกษาก่อสมาชิกในชุมชน เช่น สมาชิกในชุมชนศึกษาหาความรู้ในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับตนเองและชุมชน เช่น ในเรื่องเขตเศรษฐกิจพิเศษสมาชิกในชุมชนศึกษาหาความรู้จากหลากหลายช่องทาง เช่น รับฟังข่าวสารจากสื่อวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต จากหน่วยงานภาครัฐ จากผู้นำชุมชน และศึกษาถึงโอกาสต่างๆ ในการเปลี่ยนแปลง เช่น การปรับเปลี่ยนด้านการประกอบอาชีพที่หลากหลายมีส่วนร่วมในโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเพื่อเรียนรู้และมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชน ทั้งนี้สมาชิกชุมชนบ้านโพธิ์ทองมีการพัฒนาความรู้ของสมาชิกในชุมชน ผ่านกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ โดยให้สมาชิกทุกวัยได้เรียนรู้การทำงานร่วมกัน เกิดการถ่ายทอดความรู้ในแต่ละช่วงวัย ผ่านกิจกรรม เช่น กิจกรรมทางด้านประเพณี วัฒนธรรม มีการสร้างความรู้ ความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชน เช่น เรื่องเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษให้ความรู้ผ่านการประชุมของชุมชน และร่วมปรึกษารื้อหรือกับสมาชิกในชุมชนเพื่อหาแนวทางในการตั้งรับการเปลี่ยนแปลง และมอบหมายผู้รับผิดชอบในโครงการกิจกรรมต่างๆ ของการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ชุมชนมีการพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวจึงมีการอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชน

4) **ทุนมนุษย์กับการตั้งรับทางด้านสิ่งแวดล้อม** สมาชิกในชุมชนให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม เช่น การรื้อฟื้นการบวชป่า การปลูกป่า สร้างฝายชะลอน้ำ การดำเนินกิจกรรมทำความสะอาดลำคลองของชุมชน การร่วมกันดูแลความสะอาดหน้าบ้านและบริเวณโดยรอบชุมชน การแยกขยะของครัวเรือน

1.3.2 การนำทุนประเพณี วัฒนธรรม เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ชุมชนบ้านโพธิ์ทองนำทุนประเพณี วัฒนธรรมเป็นพื้นฐานการพัฒนาชุมชน โดยกิจกรรมทางด้านประเพณี วัฒนธรรมเป็นการสร้างความร่วมมือร่วมใจ ความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน ชุมชนจึงมีการจัดกิจกรรมด้านประเพณีวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง และมีการรื้อฟื้นประเพณี วัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน เช่น ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ การทอผ้าฝ้าย ดนตรีพื้นเมือง เป็นต้น

1.3.3 การนำทุนสถาบัน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีรายละเอียดคือ

1) **การนำทุนสถาบันเพื่อใช้ในการตั้งรับทางด้านเศรษฐกิจ** ในชุมชนมีการรวมกลุ่มในการประกอบอาชีพ 12 กลุ่ม และมีการนำสินค้าของกลุ่มไปจำหน่ายในตลาดภายในชุมชนและตลาดภายนอกชุมชน มีการสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอกเพื่อนำสินค้าไปจำหน่ายยังที่ต่างๆ เช่น การสร้างเครือข่ายกับกรมการพัฒนาชุมชน และนอกจากนี้มีการเชื่อมโยงการทำงานกับชุมชนโดยรอบในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเพื่อกระจายรายได้ของสมาชิกในตำบลแม่กาษา

2) **การนำทุนสถาบันเพื่อใช้ในการตั้งรับทางด้านสังคม** ส่งเสริมสมาชิกในชุมชนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชน เพื่อมีส่วนร่วมในการดูแลชุมชน เช่น ส่งเสริมการทำงานของกลุ่ม อสม. เพื่อช่วยดูแลด้านสุขภาพของสมาชิกที่อยู่ในชุมชน ส่งเสริมการทำงานของกลุ่มชุดรักษาความปลอดภัยของชุมชน เพื่อมีส่วนร่วมในการดูแลด้านความปลอดภัยและทรัพย์สินของชุมชน ทั้งนี้ชุมชนต้องมีการปรับตัวด้านการเตรียมความพร้อมในการดูแลผู้สูงอายุ ผู้ที่มาทำงานในพื้นที่ การดูแลผู้มาเยี่ยมชมในชุมชน นอกจากนี้มีการดูแลด้านการจัดการขยะ โดยมีการรับบริจาคขยะที่สามารถนำไปใช้ต่อได้ เพื่อนำไปขายเพื่อนำรายได้ไปพัฒนาชุมชนต่อไป การทำงานของกลุ่มภายในชุมชนมีการสร้างเครือข่ายการทำงานภายในชุมชนระหว่างสมาชิกและประสานการทำงานกับหน่วยงานภายนอก เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

สรุปการนำทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษของชุมชนบ้านโพธิ์ทอง คือการนำองค์ประกอบของทุนมนุษย์ ทุนประเพณี วัฒนธรรม และทุนสถาบันเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

โดยทุนมนุษย์กับการตั้งรับทางเศรษฐกิจ เช่น การพัฒนาทางด้านอาชีพของสมาชิกในชุมชน ทุนมนุษย์กับการตั้งรับด้านสังคม เช่น การส่งเสริมการช่วยเหลือเกื้อกูลของสมาชิกในชุมชนเพื่อตั้งรับ การเปลี่ยนแปลง ทุนมนุษย์กับการตั้งรับด้านการศึกษา เช่น ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนศึกษาหาความรู้จากหลากหลายช่องทาง เพื่อพัฒนาความรู้และใช้ในการตั้งรับการเปลี่ยนแปลง ทุนมนุษย์กับการตั้งรับทางด้านสิ่งแวดล้อม สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน ทางด้านการนำทุนประเพณี วัฒนธรรม เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ คือการรื้อฟื้นประเพณี วัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนและสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน ทางด้านการนำทุนสถาบันเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ นำทุนสถาบันเพื่อใช้ตั้งรับทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การรวมกลุ่มประกอบอาชีพ การนำทุนสถาบันเพื่อใช้ในการตั้งรับทางสังคม คือ ส่งเสริมการทำงานของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนและสร้างเครือข่ายการทำงานกับหน่วยงานภายนอก

1.4 ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีดังนี้

1) **ความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ** สมาชิกในชุมชนทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ จากช่องทางที่หลากหลาย เช่น จากผู้นำ คณะกรรมการชุมชน และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐได้ประสานทำความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ ให้สมาชิกในชุมชนได้รับทราบและสร้างความเข้าใจร่วมกันกับสมาชิกในชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้ และปรับตัวเตรียมพร้อมกับสิ่งที่เปลี่ยนแปลง

2) **การสื่อสารที่ต่อเนื่องและมีหลากหลายช่องทาง** การสื่อสารข่าวสารเกี่ยวกับนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษมีความต่อเนื่องและจากหลากหลายช่องทาง เช่น สมาชิกในชุมชน มีการความรู้ด้านเขตเศรษฐกิจพิเศษ จากหลายๆ ช่องทาง เช่น การประชาสัมพันธ์จากกลุ่มผู้นำ ผ่านการประชุมในแต่ละเดือน ผ่านเสียงตามสายของชุมชน ผ่านการให้ความรู้ของหน่วยงานภาครัฐ สมาชิกในชุมชน เมื่อเกิดการเรียนรู้ มีการปรับตัวได้โดยลงมือปฏิบัติ เช่น เมื่อรู้ว่ามีโอกาสในการค้าขายมากขึ้น ก็นำผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรไปขายให้นักท่องเที่ยวเพิ่มได้มากขึ้น มีการพัฒนาสินค้าใหม่ๆ เพื่อนำไปขายเป็นรายได้ สามารถตั้งรับได้ ถ้ามีเขตเศรษฐกิจพิเศษก็พร้อมที่จะตั้งรับและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ

3) **การสร้างข้อตกลงและความเข้าใจร่วมกันของสมาชิกในชุมชน** เช่น มีการประชุมของชุมชนในแต่ละเดือน โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีการสร้างข้อตกลงและ

ทำความเข้าใจร่วมกันของสมาชิกในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ดังนี้

“มีระเบียบของชุมชนของตำบล เช่น ข้อกำหนด และระเบียบของชาวเมียนมาร์ที่มาใช้แรงงานในชุมชนต้องทำตามระเบียบ โดยมีการอธิบายเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน” (นายสมบุรณ์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 20 พฤษภาคม 2559)

4) การค้นหาและพัฒนาศักยภาพของชุมชน ชุมชนค้นหาทุนที่สำคัญของชุมชน เช่น แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ น้ำพุร้อน ประเพณี วัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน และนำทุนของชุมชนมาพัฒนาศักยภาพเพื่อการพัฒนาชุมชน เช่น ปรับปรุงภูมิทัศน์ของแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ การค้นหาภูมิปัญญา ประชาชนชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้เป็นหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยว

5) การสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน โดยการรื้อฟื้นภูมิปัญญาของชุมชน ค้นหาภูมิปัญญาที่สำคัญของชุมชนและถ่ายทอดให้คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวได้เข้าใจ สร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยี่ยมชมและสมาชิกในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในชุมชนและท้องถิ่นของตนเอง นอกจากนี้การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นโอกาสในการพัฒนาศักยภาพที่โดดเด่นของชุมชน เช่น เรื่องการท่องเที่ยว การมีวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมที่โดดเด่น ทำให้บุคคลจากภายนอกหรือหน่วยงานภายนอกสนใจมาท่องเที่ยวและมาศึกษาดูงานที่ชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“สิ่งที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการสืบสานประเพณี วัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องคือ การนำอัตลักษณ์ของชุมชนมาสืบสาน ถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับลูกหลาน สมาชิกในชุมชน และถ่ายทอดให้ผู้มาเยี่ยมชมมีความเข้าใจในวิถีของชุมชน” (นายทิวา นามสมมติ, สัมภาษณ์ 22 พฤษภาคม 2559)

6) การสร้างกลุ่มภายในชุมชน เพื่อมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในแต่ละด้าน เช่น กลุ่มจิตอาสาด้านการรักษาความปลอดภัย กลุ่มจิตอาสาด้านการดูแลสุขภาพ กลุ่มจิตอาสาด้านการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ทำให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในหลายๆ

ด้านตามความถนัดและความสามารถของตนเอง และหน่วยงานภาครัฐให้การส่งเสริมผ่านกลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ทำให้กลุ่มต่างๆ มีความเข้มแข็งและสนับสนุนการพัฒนาชุมชน สะท้อนจาก บทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชนดังนี้

“การรวบรวมคนในชุมชนที่มีจิตอาสาเป็นกลุ่มๆ ทำงานในแต่ละด้าน และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนการทำงาน เช่น อ้าเกอช่วยจัดอบรมเรื่องการดูแลสุขภาพสงบเรียบร้อย ความปลอดภัยของชุมชน การป้องกันตนเอง และการดูแลชุมชน”
(นายจำเริญ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม 2559)

7) การสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอก หน่วยงานภายนอกมีส่วนสนับสนุนการทำงานของชุมชน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถดำเนินงานการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลแม่กาษา สนับสนุนด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว น้ำพุร้อนมีการปรับปรุงภูมิทัศน์ และดูแลด้านสภาพแวดล้อมและความสะอาด ทำให้เกิดความสะอาดสบายแก่นักท่องเที่ยวมากขึ้น นอกจากนี้การทำงานของหน่วยงานภายนอกมีความเข้าใจในวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชน มีการศึกษาปัญหาและความต้องการของสมาชิกในชุมชน เข้าใจในประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน สามารถสื่อสารและประสานการทำงานกับสมาชิกในชุมชนได้ ทำให้เกิดการยอมรับของสมาชิกในชุมชนโดยหน่วยงานภายนอกที่จะทำงานสนับสนุนกับการทำงานของชุมชนบ้านโพธิ์ทองจะมีวิธีการเรียนรู้จากชุมชน เช่น การเรียนรู้จากปัญหาและความต้องการของสมาชิกในชุมชน เพื่อนำไปสู่แนวทางการสนับสนุนด้านทรัพยากรต่างๆ ของชุมชน การเรียนรู้ของหน่วยงานภายนอก จากการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกในชุมชน ทำให้หน่วยงานภายนอกเห็นถึงศักยภาพของชุมชน และเป็นแนวทางในการสนับสนุนทรัพยากรต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชน หน่วยงานภายนอกศึกษาเรียนรู้จากกระบวนการทำงานของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเพื่อเข้าใจในลักษณะการทำงานของกลุ่ม และมีส่วนร่วมในการสนับสนุนและพัฒนาการทำงานของกลุ่ม โดยในโครงการ/กิจกรรม เช่น การจัดหาทรัพยากรที่จำเป็นเพื่อสนับสนุนการทำงานของกลุ่มอาชีพในชุมชน เป็นต้น หน่วยงานภายนอก ต้องศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวนโยบายของหน่วยงานภายนอกที่ต้องการสนับสนุนการทำงานของชุมชนเพื่อประสานการทำงานในการสร้างความเข้าใจร่วมกัน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลแม่กาษา มีแนวทางสนับสนุนการพัฒนาของชุมชนบ้านโพธิ์ทองในหลายๆ ด้าน เช่น ด้านการพัฒนาสาธารณูปโภค การพัฒนาด้านอาชีพของกลุ่ม หรือสมาชิกในชุมชน ดังนั้นหน่วยงานภายนอกจึงศึกษาหาความรู้จากชุมชน จากกลุ่ม/

องค์กร ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน พื้นที่การประกอบอาชีพ เป็นต้น เพื่อศึกษาหาความรู้จากภายในชุมชน และนำมาเป็นแนวทางการสนับสนุนการพัฒนาชุมชน สะท้อนจากผู้ให้ข้อมูล เจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“หลายๆ หน่วยงานได้เข้ามาช่วยในการสนับสนุนและพัฒนาหมู่บ้าน ในหลายๆ ด้าน ชุมชนมีการสร้างเครือข่ายการทำงานกับหน่วยงาน ภายนอก เช่น อบต. ได้สนับสนุนเรื่องการพัฒนาบ้านน้ำพุร้อนที่อยู่ใน บริเวณชุมชน ให้มีความเหมาะสม ปรับภูมิทัศน์ สำหรับการต้อนรับ นักท่องเที่ยว สร้างความสะดวกสบายให้กับนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่สอด สนับสนุนด้านการส่งเสริมอาชีพ การจัดหาทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับสนับสนุนสมาชิกในชุมชน เช่น การจัดหาวิทยากรมาให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชน หรือกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ในการทำงานของหน่วยงานภายนอกต้องมีการประสานงาน ระหว่างหน่วยงานภายนอกกับผู้นำชุมชน และประสานการทำงานกับ สมาชิกในชุมชน มีการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชน ถึงแนวทางการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ในการทำงาน หน่วยงานภายนอกจะมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ กับชุมชน ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในแนวทางการทำงาน ตลอดจนต้อง ศึกษาทำความเข้าใจถึงวิถีชีวิตแนวปฏิบัติของสมาชิกในชุมชน เข้าใจในประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนความเชื่อของสมาชิกในชุมชน เพื่อเรียนรู้และปรับแนวทางการทำงานให้สอดคล้องกับวิถีของชุมชน”
(นางกมลทิพย์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 กันยายน 2559)

8) การสร้างความภาคภูมิใจให้กับสมาชิกในชุมชน เช่น การเปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชน ได้แสดงบทบาทหรือรับผิดชอบในโครงการและกิจกรรมของชุมชน ยกย่องนับถือผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมและจริยธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่สมาชิกในชุมชน ซึ่งเป็นพลังสำคัญ ที่สมาชิกในชุมชนมีความภาคภูมิใจ เป็นแบบอย่างสมาชิกชุมชนในแนวประพฤตินิยมปฏิบัติ เพื่อพัฒนา ศักยภาพของตนเองและส่งเสริมการพัฒนาชุมชนต่อไป สะท้อนจากการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูล สมาชิกในชุมชน ดังนี้

“การสร้าง ความภาคภูมิใจให้กับสมาชิกในชุมชน เช่น การยกย่อง
 นั้บถือ การประกาศเกียรติคุณ ทำให้เป็นแรงขับเคลื่อนในการพัฒนา
 ศักยภาพของสมาชิกในชุมชน สมาชิกในชุมชนจะพัฒนาความสามารถ
 ของตนเอง และใช้ศักยภาพของตนเองในการมีส่วนร่วมในกิจกรรม
 ต่างๆ ของชุมชน” (นางสาวสุพรรณษา นามสมมติ, การสนทนากลุ่ม
 9 เมษายน 2560)

9) การแสดงออกในเวทีสาธารณะ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีสาธารณะ เช่น
 การมีส่วนร่วมจัดนิทรรศการเกี่ยวกับชุมชนในสถานที่ต่างๆ การเข้าร่วมประกวดหรือร่วมแสดงงาน
 ในชุมชนหรือหน่วยงานต่างๆ ทำให้สมาชิกในชุมชนพัฒนาศักยภาพของตนเอง สมาชิกชุมชนเรียนรู้
 ในการแสดงออก และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลหรือหน่วยงานต่างๆ เพื่อนำความรู้มาพัฒนา
 ศักยภาพของตนเอง และพัฒนาชุมชน

สรุปปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการ
 เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษของชุมชนบ้านโพธิ์ทอง คือ 1) ความเข้าใจ
 เกี่ยวกับนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ 2) การสื่อสารที่ต่อเนื่องและมีหลากหลายช่องทาง 3) การสร้าง
 ข้อตกลงและความเข้าใจร่วมกันของสมาชิกในชุมชน 4) การค้นหาและพัฒนาศักยภาพของชุมชน
 5) การสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน 6) การสร้างกลุ่มภายในชุมชน 7) การสร้างเครือข่ายกับหน่วยงาน
 ภายนอก 8) การสร้าง ความภาคภูมิใจให้กับสมาชิกในชุมชน และ9) การแสดงออกในเวทีสาธารณะ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Chulalongkorn University

1.5 แนวทางการปรับตัวของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีรายละเอียดคือ

1) การปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจ

1.1) การปรับตัวทางด้าน การประกอบอาชีพ การประกอบอาชีพส่วนใหญ่
 ของสมาชิกชุมชนเป็นการทำการเกษตร ควรมีการแปรรูปสินค้าเกษตร เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับสมาชิก
 ในชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“อาชีพดั้งเดิมของชุมชนส่วนใหญ่ทำการเกษตร ควรส่งเสริมทางด้าน
 การแปรรูปสินค้าการเกษตรในพื้นที่ เพื่อสร้างมูลค่า หากมีการแปรรูป
 ก็จะสามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้น” (นายวุฒิชัย นามสมมติ, สัมภาษณ์
 7 เมษายน 2560)

1.2) การปรับตัวทางด้านการพัฒนาธุรกิจชุมชน ควรค้นหาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน การศึกษาความต้องการของลูกค้า การพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์ให้มีเอกลักษณ์ของชุมชน สินค้าและบริการได้รับรองมาตรฐาน ควรจัดทำตราสัญลักษณ์ของชุมชนเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับลูกค้า สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“แนวทางการปรับตัวของชุมชน คือ ต้องรู้เรามีทรัพยากรอะไร มีความเข้าใจลูกค้า ควรมีการรวมกลุ่มทำสินค้าของชุมชน พัฒนาด้านการตลาด ชุมชนควรศึกษาว่าจะทำสินค้าเพื่อขายใคร ลูกค้าคือใคร มีความต้องการสินค้าแบบไหน ต้องมีการสร้างมาตรฐานของสินค้า มีการรับรองคุณภาพสินค้า ส่งเสริมด้านการทำตราสัญลักษณ์ของชุมชน เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับลูกค้า” (นายวุฒิชัย นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2560)

1.3) การปรับตัวทางด้านการตลาด ควรมีช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้าที่หลากหลายช่องทาง เพิ่มการจัดจำหน่ายสินค้าแบบการเจรจาระหว่างธุรกิจกับธุรกิจ และควรมีการติดตามหลังการขาย เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงสินค้าและบริการของชุมชน สะท้อนจากผู้ให้ข้อมูลจากภาคเอกชนดังนี้

“ควรเพิ่มช่องทางการตลาดที่ติดต่อกับทางผู้จัดซื้อสินค้า หรือตัวแทนผู้นำสินค้าของชุมชนไปขายยังแหล่งต่างๆ เพิ่มการจัดจำหน่ายสินค้าแบบธุรกิจกับธุรกิจ (Business to Business) และติดตามหลังการขาย” (นายธวัช นามสมมติ, สัมภาษณ์ 10 เมษายน 2560)

1.4) การสร้างนวัตกรรมใหม่ของสินค้าและบริการของชุมชน ควรมีการศึกษาทางด้านการพัฒนาสินค้า การสร้างนวัตกรรมใหม่ของสินค้า เพื่อให้มีรูปลักษณ์หรือความโดดเด่นของสินค้าและควรมีตราสินค้าของชุมชนและมีการรับรองมาตรฐานของสินค้าชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“แนวทางการพัฒนาสินค้าชุมชน ต้องสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ของสินค้า การพัฒนาเรื่องรูปลักษณ์สินค้า ต้องมีการสร้างตราสินค้าของชุมชน มีการรับรองมาตรฐานของสินค้า” (นายอภิชัย นามสมมติ, สัมภาษณ์ 10 เมษายน 2560)

1.5) การจัดทำบัญชี-รายรับรายจ่าย สมาชิกชุมชนควรมีการทำบัญชี รายรับรายจ่ายในครัวเรือน เพื่อเรียนรู้ต้นทุน ค่าใช้จ่ายต่างๆ และส่งเสริมการออมเพื่อเป็นหลักประกัน ในการตั้งรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยสามารถพึ่งตนเองได้ สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“แนวทางการปรับตัวด้านเศรษฐกิจของสมาชิกในชุมชน ควรมีการทำบัญชี ครัวเรือน เพื่อให้ระมัดระวังเรื่องการใช้จ่าย” (นางมณฑา นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2560)

2) การปรับตัวทางด้านสังคม

2.1) ส่งเสริมวิถีชีวิตการช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูลของสมาชิกในชุมชนจะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน การเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน การพึ่งพาอาศัยกัน และการดูแลรักษาชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“การส่งเสริมชุมชนเกื้อกูลเป็นพลังการพัฒนาชุมชน คือ ให้ความรู้ให้แนวทาง และให้เห็นกรณีศึกษาของชุมชนต่างๆ และส่งเสริมวิถีการปฏิบัติแบบเดิมของชุมชนที่เคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน” (นายสรชัย นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 กันยายน 2559)

2.2) ส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมที่หลากหลาย สมาชิกในชุมชนควรเรียนรู้ ประเพณี วัฒนธรรมที่หลากหลาย เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และรักษาวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม อันเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน โดยมีการสืบทอดให้สมาชิกในชุมชนได้มีความรู้ ความเข้าใจและภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“แนวทางการปรับตัว ด้านประเพณี วัฒนธรรม ต้องมีการแลกเปลี่ยน วัฒนธรรมที่หลากหลายเพื่อการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน แต่ต้อง คงไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน” (นางสาวสุพรรณษา นามสมมติ, การสนทนากลุ่ม 9 เมษายน 2560)

2.3) ส่งเสริมการสื่อสารทำความเข้าใจกับสมาชิกอย่างต่อเนื่อง การสื่อสาร จากสื่อต่างๆ และการทำความเข้าใจกับสมาชิกชุมชน จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานภาคเอกชน ทำให้สมาชิกมีความเข้าใจและมีส่วนร่วมในการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง สะท้อนจากบทสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังนี้

“การปรับตัวเรื่องเขตเศรษฐกิจพิเศษ ต้องให้สมาชิกในชุมชนได้รับรู้ว่าจะเกิดอะไรขึ้นในปัจจุบันและสมาชิกในชุมชนควรทำอย่างไร เพื่อตั้งรับกับการเปลี่ยนแปลงต้องเรียนรู้และมีการปรับตัว” (นางสาว กวีพร นามสมมติ, สัมภาษณ์ 10 เมษายน 2560)

2.4) ส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุ แนวโน้มสังคมผู้สูงอายุจะเพิ่มมากขึ้น ทั้งในชุมชนและในสังคมไทย การปรับตัวของชุมชนคือให้บทบาทของผู้สูงอายุในการเป็นที่ปรึกษา ร่วมพัฒนาชุมชน ส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุเพื่อสร้างรายได้ ส่งเสริมการเข้าร่วม กิจกรรมของผู้สูงอายุเพื่อให้มีสุขภาพกายและสุขภาพใจที่ดี สะท้อนบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“ผลกระทบด้านสังคมจะเริ่มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ วิทยุหนุ่มสาวก็ไป เรียนหนังสือ หรือไปเป็นแรงงานในโรงงาน ในชุมชนจึงเริ่มเป็นสังคม ผู้สูงอายุ การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุ เป็นแรงผลักดันขับเคลื่อน กิจกรรมต่างๆในชุมชน ส่วนมากในชุมชน ผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มวัยทำงานเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชน” (นางมณฑา นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2560)

2.5) ส่งเสริมการทำงานของชุมชนกับหน่วยงานภายนอก การทำงานกับหน่วยงานภายนอกจะทำให้ชุมชนปรับตัวในการเรียนรู้การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับหน่วยงานภายนอก มีส่วนสนับสนุนและช่วยเหลือการทำงานขององค์กรต่างๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ กิจกรรมที่สำคัญของชุมชนที่ร่วมกับหน่วยงานภายนอก เช่น ด้านประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่น การจัดงานประเพณีสงกรานต์ ประเพณีบุญบั้งไฟ โดยร่วมจัดงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลแม่กาษา เพื่อสืบสานประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นต้น สะท้อนจากบทสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“การส่งเสริมกิจกรรมระหว่างชุมชนให้ทำงานร่วมกัน เป็นการสร้างความสามัคคี เช่น การจัดกิจกรรมทอดกฐิน เป็นการประสานงานระหว่างชุมชนในการทำงานร่วมกัน กิจกรรมจะเป็นตัวเชื่อมในการสร้างความสามัคคีระหว่างชุมชน” (นายอินทร์ นามสมมติ, การสนทนากลุ่ม 9 เมษายน 2560)

3) การปรับตัวทางด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม

3.1) ส่งเสริมการให้ความรู้ด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมในชุมชนและมีการทำงานบูรณาการกับหน่วยงานต่างๆ เป็นความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนในการดูแลด้านงานสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม สะท้อนจากบทสัมภาษณ์สมาชิกในชุมชน ดังนี้

“แนวการปรับตัวทางด้านสาธารณสุข ต้องมีการควบคุมเรื่องโรคต่างๆ เนื่องจากเริ่มมีผู้คนที่มากขึ้น ต้องมีการดูแลเรื่องความสะอาด สุขอนามัยเรื่องที่อยู่อาศัยที่ถูกสุขลักษณะ ให้ความรู้กับผู้อยู่อาศัยในชุมชนทางด้านที่เกี่ยวกับสาธารณสุข” (นายเจริญ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2560)

4) การปรับตัวทางการศึกษา

4.1) ส่งเสริมการศึกษาทางด้านภาษา ควรส่งเสริมด้านภาษาอังกฤษ ภาษาเมียนมาร์ให้กับสมาชิกในชุมชน เนื่องจากในพื้นที่ของชุมชนต้องใช้ภาษาในการสื่อสารในหลากหลายด้าน ทั้งด้านการทำงาน ด้านการค้าขาย จึงควรเพิ่มเติมความรู้ทางด้านภาษาเพื่อการสื่อสารกับบุคคลที่หลากหลายสะท้อนจากบทสัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน ดังนี้

“ชุมชนต้องปรับตัวในการตั้งรับการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ คือ ต้องปรับตัวด้านภาษา เช่น ถ้าสามารถสื่อสารภาษา กับนักท่องเที่ยวได้ เช่น ภาษาเมียนมาร์ จะเป็นโอกาสที่ดี โดยคนในทุกวัยควรต้องมีความรู้พื้นฐานทางด้านภาษา” (นายสมบูรณ์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 6 เมษายน 2560)

4.2) ส่งเสริมการศึกษาทางด้านสายอาชีพ เช่น ช่างเทคนิค ช่างฝีมือ สายการผลิต เครื่องจักรกลทางการเกษตร ด้านโลจิสติกส์ บัญชี และภาษา เนื่องจากในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีผู้ประกอบการสนใจลงทุน จึงควรเตรียมความพร้อมทางด้านทักษะฝีมือแรงงาน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“การปรับตัวทางการศึกษาในเขตเศรษฐกิจพิเศษทางด้านสายอาชีพ ควรเพิ่มเติมทางด้านบัญชี ช่างเทคนิค ทางด้านเครื่องจักรกลทางการเกษตร ภาษาเมียนมาร์ ภาษาอังกฤษ” (นายวุฒิชัย นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2560)

4.3) ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ควรส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของสมาชิกในชุมชนโดยส่งเสริมด้านการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ที่หลากหลายเพื่อพัฒนาด้านความรู้ และเป็นโอกาสในการนำความรู้ไปพัฒนาตนเอง และพัฒนาการทำงานของชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“ในเรื่องการพัฒนาปัจจัยสำคัญอยู่ที่คน สมาชิกในชุมชนก็ต้องศึกษาหาความรู้ ซึ่งอาจศึกษาหาความรู้ได้จากหลายแหล่ง เช่น อินเทอร์เน็ต บ้าน วัด โรงเรียน สถานประกอบการ” (นายอภิชัย นามสมมติ, สัมภาษณ์ 10 เมษายน 2560)

4.4) พัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชนให้มีความหลากหลาย ควรส่งเสริมการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชนให้มีความหลากหลาย เหมาะกับบุคคลหลากหลายวัย และสร้างเครือข่าย

แหล่งเรียนรู้ของชุมชนกับแหล่งเรียนรู้ภายนอกเพื่อเปิดโอกาสสร้างการเรียนรู้ให้กับสมาชิกในชุมชน สะท้อนจากการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชนมีส่วนสำคัญต่อการเรียนรู้ ต้องมีการศึกษาดูงานแหล่งเรียนรู้ในที่ต่างๆ เพื่อเสริมสร้างความรู้ และนำความรู้มาพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชนให้มีความหลากหลาย มีความน่าสนใจและเหมาะกับสมาชิกในชุมชนที่มีหลากหลายวัย”
(นายอินทร์ นามสมมติ, การสนทนากลุ่ม 9 เมษายน 2560)

4.5) ส่งเสริมการพัฒนาวิทยากรของชุมชน ควรส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนเป็นผู้อธิบาย วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน โดยมีหน่วยงานภาครัฐส่งเสริมให้ความรู้ในการเป็นวิทยากร หรือไกด์ชุมชน เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชนและเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง สะท้อนจากการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูล สมาชิกในชุมชน ดังนี้

“ควรส่งเสริมให้มีการพัฒนาวิทยากรของชุมชน ควรมีทุกวัย โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการนำเสนอเกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมาเสริมการอธิบายเกี่ยวกับชุมชน โดยให้เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานรัฐมาส่งเสริมให้คนในชุมชนพัฒนาทางด้านวิทยากร จะทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนต่อไป โดยทางเจ้าหน้าที่จากภาครัฐมีการค้นหาปราชญ์ชุมชน และส่งเสริมให้ปราชญ์ชุมชนถ่ายทอดให้แก่สมาชิกในชุมชน” (นายอินทร์ นามสมมติ, การสนทนากลุ่ม 9 เมษายน 2560)

4.6) ส่งเสริมการจัดเก็บความรู้ของชุมชน ควรมีการค้นหาปราชญ์ชุมชน และมีการบันทึกเรื่องราวประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน เพื่อถ่ายทอดให้กับสมาชิกในชุมชนและเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาค้นคว้าข้อมูล สะท้อนจากการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูล สมาชิกในชุมชน ดังนี้

“ควรมีการเก็บรักษาองค์ความรู้ของชุมชน ควรเขียนประวัติ
บันทึกไว้เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับค้นคว้าสำหรับคนรุ่นหลัง” (นางสาว
สุพรรณษา นามสมมติ, การสนทนากลุ่ม 9 เมษายน 2560)

5) การปรับตัวทางด้านการปกครอง

5.1) กำหนดทิศทางการบริหารจัดการชุมชน ชุมชนควรมีการวางแผนกำหนดทิศทางการ
ด้านการบริหารจัดการชุมชน เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง โดยควรค้นหาศักยภาพของชุมชน
ศึกษาข้อดี และข้อควรปรับปรุงของชุมชน กำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน โดยการมีส่วนร่วม
ของสมาชิกในชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลจากภาคเอกชน ดังนี้

“การปรับตัวของชุมชน ชุมชนควรศึกษาตนเองก่อน ค้นหาศักยภาพ
ของชุมชน และพัฒนาตัวเองจากพื้นฐานที่ตัวเองมี ให้มีความเข้มแข็ง
ควรศึกษาความสามารถของตนเอง และกำหนดทิศทางการพัฒนา
ของตนเอง ควรมีการวางแผน การปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ
ต้องรู้ว่าข้อดี หรือข้อควรปรับปรุงของชุมชนคืออะไร” (นายธวัช
นามสมมติ, สัมภาษณ์ 10 เมษายน 2560)

5.2) สร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการดูแลความปลอดภัยของชุมชน
ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลความปลอดภัยของชุมชน แจ้งข่าวสารต่างๆ
กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และทำงานประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน ตลอดจนสร้าง
ความร่วมมือระหว่างชุมชน สะท้อนจากการสนทนากลุ่มของสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“การดูแลด้านความปลอดภัยของชุมชน สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วม
ในการแจ้งข้อมูลข่าวสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษา
ความปลอดภัยของชุมชนให้กับกลุ่มผู้นำ ผู้เกี่ยวข้อง เช่น ชุดรักษา
ความปลอดภัยชุมชนได้ทราบ มีการเฝ้าระวังและตรวจตรา
ด้านความปลอดภัยของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ และมีการทำงาน
ประสานงานกับชุมชนใกล้เคียงในการดูแลด้านความปลอดภัย
ของชุมชน” (นางสาวสุพรรณษา นามสมมติ, การสนทนากลุ่ม
9 เมษายน 2560)

สรุปแนวทางการปรับตัวของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ คือ การปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การปรับตัวทางการประกอบอาชีพ การปรับตัวด้านการพัฒนาธุรกิจชุมชน การปรับตัวทางการตลาด มีช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้าที่หลากหลายช่องทาง การสร้างนวัตกรรมใหม่ของสินค้าและบริการของชุมชน การจัดทำบัญชี-รายรับรายจ่าย เพื่อเรียนรู้ด้านต้นทุนและค่าใช้จ่ายต่างๆ การปรับตัวทางด้านสังคม เช่น การส่งเสริมวิถีชีวิตการช่วยเหลือเกื้อกูล ส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมที่หลากหลาย ส่งเสริมการสื่อสารทำความเข้าใจกับสมาชิกอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุในการเป็นที่ปรึกษาชุมชน ส่งเสริมการทำงานของชุมชนกับหน่วยงานภายนอก ทางด้านการปรับตัวทางด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการให้ความรู้ด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมในชุมชนและมีการทำงานบูรณาการกับหน่วยงานต่างๆ การปรับตัวทางการศึกษา ส่งเสริมการศึกษาทางด้านภาษา เช่น ภาษาเมียนมาร์ ภาษาอังกฤษ ส่งเสริมการศึกษาทางด้านสายอาชีพ เช่น ช่างเทคนิค ช่างฝีมือ ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น การค้นคว้าหาข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนาการทำงานของชุมชน พัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชนให้มีความหลากหลาย ส่งเสริมการพัฒนาวิทยากรของชุมชนให้เป็นผู้อธิบายวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมให้แก่สมาชิกในชุมชนและผู้มาเยี่ยมชมชุมชน ส่งเสริมการจัดเก็บความรู้ของชุมชนเพื่อถ่ายทอดให้กับสมาชิกในชุมชนและเป็นประโยชน์สำหรับการค้นคว้าข้อมูล ทางด้านการปรับตัวด้านการปกครอง กำหนดทิศทางการบริหารจัดการชุมชน ที่รองรับการเปลี่ยนแปลงโดยค้นหาศักยภาพของชุมชนและกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการดูแลความปลอดภัยของชุมชนและสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนในการดูแลความปลอดภัยและทำงานประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

ตอนที่ 2 กรณีศึกษาที่ 2 ชุมชนบ้านโสนน้อย หมู่ที่ 2 ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

2.1 ทูทางสังคมของชุมชน

ทูทางสังคมของชุมชนมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ 1) ทูมนุษย์ 2) ทูประเพณีวัฒนธรรม และ 3) ทูสถาบัน มีรายละเอียด คือ

2.1.1 ทูมนุษย์ บริบทในภาพรวมทูมนุษย์ของสมาชิกชุมชนบ้านโสนน้อย มีความรู้ในวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน โดยวิถีชีวิตของสมาชิกชุมชนบ้านโสนน้อยส่วนใหญ่ทำการเกษตร เช่น ทำนา ปลูกพืชผักต่างๆ เช่น กัลฉ่าย มะละกอ นอกจากนี้สมาชิกประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้าง และทำงานด้านก่อสร้าง วิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ สมาชิกในชุมชนมีความรู้ในเรื่องหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ

พอเพียงกับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยชุมชนมีการจัดทำศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นแหล่งความรู้ให้กับสมาชิกในชุมชนในการนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพ ทางด้านการปรับตัว มีการปรับตัวต่อความหลากหลายของผู้คน โดยพื้นที่ของชุมชนอยู่ใกล้กับราชอาณาจักรกัมพูชา จึงมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชาวกัมพูชา ในหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านการค้าขาย ด้านแรงงาน เป็นต้น ทางด้านความเสียสละ ช่วยเหลือเกื้อกูล พื้นฐานครอบครัวมีการอบรมสั่งสอนให้ดูแลสมาชิกในชุมชน และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน การดูแลทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เช่น แปลงผักสวนครัวของชุมชน แหล่งน้ำต่างๆ ของชุมชน เป็นต้น

2.1.2 ทุนประเพณี วัฒนธรรม บริบทในภาพรวมมีการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ประเพณี วัฒนธรรมที่โดดเด่นของชุมชน คือ ประเพณีแห่หอบปราสาทผึ้ง ประเพณีทำบุญก่อบพระทรายข้าวเปลือก ประเพณีสงกรานต์ โดยมีการรดน้ำอัฐิผู้วายชนม์ และมีการเซ่นไหว้ ผีตาปู่หนองแซ่ และมีภูมิปัญญาที่สำคัญของชุมชน เช่น การทำจักสานจากไม้ไผ่ การทอเสื่อจากต้นกก หรือฝอยนา และการทำปลาสาม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่แต่ละครัวเรือนในชุมชนบ้านโสนน้อย มีการสืบทอดและยังคงอนุรักษ์จนถึงปัจจุบัน

2.1.3 ทุนสถาบัน บริบทในภาพรวมมีการสร้างเครือข่ายภายในชุมชนและเครือข่ายภายนอกชุมชน เครือข่ายภายในชุมชนที่สำคัญ คือ 1) การจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) 2) การจัดตั้งกลุ่มรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชน 3) การจัดตั้งกลุ่มในชุมชนเพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพ หรือการจัดสวัสดิการต่างๆ ของชุมชน เช่น กลุ่มกองทุนสตรี กลุ่มโรงสีข้าวชุมชน กลุ่มกองทุนสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มกองทุนธนาคารข้าว กลุ่มกองทุนผู้สูงอายุคนพิการ เป็นต้น ทางด้านเครือข่ายภายนอกชุมชน ชุมชนบ้านโสนน้อยสร้างความร่วมมือกับสถาบันภายนอกที่สำคัญ คือ

1) สร้างความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้ามในการพัฒนาชุมชน เช่น การพัฒนาแหล่งน้ำ การชลประทาน การปรับปรุงดิน การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกรในหลายๆ ด้าน เช่น การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ การจัดหาพันธุ์พืชที่เหมาะสมกับการเพาะปลูก การส่งเสริมทางด้านเกษตรทฤษฎีใหม่

2) สร้างความร่วมมือกับกรมการพัฒนาชุมชน โดยมีหน่วยงานสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสระแก้ว สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอรัญประเทศ ร่วมดูแลในการพัฒนาชุมชน โดยมีความร่วมมือในหลายๆ ด้าน เช่น การพัฒนาเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยชุมชนได้รับรางวัลการประกวดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในปี พ.ศ. 2555 ได้รับรางวัลเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในระดับตำบล และเป็นแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง มีการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนให้เป็นหมู่บ้าน

ต้นแบบพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน (ตะโปกวิน-บันเตียเมียนเจย) ราชอาณาจักรกัมพูชา โดยเป็นแหล่งเรียนรู้ ด้านเศรษฐกิจพอเพียงการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง ราชอาณาจักรไทยและราชอาณาจักรกัมพูชา มีการส่งเสริมชุมชนให้เป็นหมู่บ้านสารสนเทศต้นแบบ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต บ้านโสนน้อย โดยส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนจัดทำสารสนเทศและใช้สื่อ เทคโนโลยีเพื่อจัดเก็บข้อมูลของชุมชน มีการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อค้นคว้าหาข้อมูลชุมชน จัดทำเอกสาร ข้อมูลชุมชนเพื่อเผยแพร่ให้สมาชิกในชุมชนและผู้สนใจสามารถรับทราบข่าวสารและข้อมูลของชุมชน บ้านโสนน้อยเป็นความร่วมมือของชุมชนกับกรมการพัฒนาชุมชน

3) สร้างความร่วมมือกับหน่วยเฉพาะกิจกรรมทหารพรานที่ 12 โดยชุมชนบ้านโสนน้อย ได้รับการสนับสนุนในหลายๆด้าน เช่น การสนับสนุนพันธุ์ปลาและอาหารปลา การสนับสนุนงบประมาณการก่อสร้างโรงเรือนเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ และสนับสนุนพันธุ์ไก่ไข่ การได้รับการสนับสนุนงบประมาณการก่อสร้างโรงเรือนหมูหลุม และพันธุ์หมูหลุม การได้รับการสนับสนุนงบประมาณ การก่อสร้างโรงเรือนเลี้ยงไก่พื้นเมือง และพันธุ์ไก่พื้นเมือง และนอกจากนี้หน่วยเฉพาะกิจ ทหารพรานที่ 12 ช่วยพัฒนาชุมชนในการสร้างศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงร่วมกับสมาชิก ในชุมชนให้เกิดเป็นรูปธรรม

4) สร้างความร่วมมือกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลท่าข้าม อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว และมีหน่วยงานด้านสาธารณสุขอำเภอรัญประเทศ ให้คำแนะนำและดูแล ด้านสาธารณสุขแก่สมาชิกในชุมชนบ้านโสนน้อย

5) สร้างความร่วมมือกับโรงเรียน เช่น โรงเรียนบ้านท่าข้าม ซึ่งเป็นโรงเรียนที่อยู่ใกล้ชุมชน มีการสร้างความร่วมมือ เช่น การขยายความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนไปยังโรงเรียน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างปราชญ์ชุมชน ครูในโรงเรียน และนักเรียนในการร่วมกันให้ความรู้ แก่เด็ก เยาวชน ด้านเศรษฐกิจพอเพียง

สรุปทุนทางสังคมของชุมชนบ้านโสนน้อย มีลักษณะที่โดดเด่นคือ สมาชิกในชุมชน มีการดำเนินชีวิตตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สมาชิกในชุมชน มีความรู้ในวิถีชีวิต การเกษตร สามารถประยุกต์ใช้ความรู้ด้านการเกษตรเพื่อให้เกิดผลผลิตที่จะนำไปสู่การสร้าง ทุนทางเศรษฐกิจที่มั่นคงของตนเองและครอบครัว

2.2 การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วยวิธีการเรียนรู้ เนื้อหา/องค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้ และกลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ มีรายละเอียดดังนี้

2.2.1 วิธีการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษในภาพรวม คือ 1) การศึกษาดูงาน 2) การฝึกอบรม 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) การเรียนรู้จากปัญหา 5) การศึกษาด้วยตนเอง 6) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 7) ปราชญ์ชุมชนแนะนำ 8) บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ 9) การศึกษาจากบุคคลแบบอย่าง และ 10) การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม มีรายละเอียดคือ

1) ทุนมนุษย์ในภาพรวมมีวิธีการเรียนรู้ คือ 1) การศึกษาดูงาน 2) การฝึกอบรม 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) การเรียนรู้จากปัญหา 5) การศึกษาด้วยตนเอง 6) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 7) ปราชญ์ชุมชนแนะนำ 8) บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ 9) การศึกษาจากบุคคลแบบอย่าง และ 10) การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม

1.1) กลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ มีวิธีการเรียนรู้คือ 1) การศึกษาดูงาน 2) การฝึกอบรม 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) การเรียนรู้จากปัญหา และ 5) การศึกษาด้วยตนเอง

การเรียนรู้ของกลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ มีการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น ทางอำเภอให้การสนับสนุนด้านการพัฒนาความรู้ของกลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ ผู้นำมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้มาศึกษาดูงานในชุมชนและการแลกเปลี่ยนความรู้ในเวทีสาธารณะ ผู้นำมีการเรียนรู้จากปัญหาของชุมชนและนำไปสู่การพัฒนาโครงการ/กิจกรรมของชุมชน นอกจากนี้ผู้นำยังมีการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง จากแหล่งต่างๆ เพื่อนำความรู้มาพัฒนาตนเอง สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน ดังนี้

“ปัญหาเรื่องน้ำดื่มในชุมชน ทุกวันนี้การใช้น้ำเพื่อบริโภคก็ซื้อน้ำเพื่อบริโภคแทนเป็นน้ำขวด น้ำถัง แต่น้ำใช้ก็ใช้น้ำจากสระ ประปา จากปัญหาดังกล่าวผู้นำ ได้ปรึกษาหารือกับสมาชิกในชุมชนและดำเนินการโครงการเพื่อผลิตน้ำดื่ม” (นายวรวิทย์, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2559)

1.2) กลุ่มเด็ก เยาวชน มีวิธีการเรียนรู้คือ 1) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 2) ประชาชนชุมชนแนะนำ และ 3) บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ

การเรียนรู้ของกลุ่มเด็ก เยาวชน มีการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ กับชุมชน เช่น กิจกรรมทางด้านประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน กิจกรรมทางการดูแลรักษาความสะอาด บริเวณโดยรอบชุมชน นอกจากนี้ประชาชนชุมชน และบุคคลในครอบครัวเป็นผู้ให้คำแนะนำอบรมสั่งสอนแนวทางการดำเนินชีวิตและให้คำแนะนำทางด้านประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“เด็ก เยาวชนในชุมชนได้รับการอบรมด้านหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจากประชาชนชุมชน ได้เรียนรู้ด้านการประพาส ปฏิบัติที่ดี การปลูกผัก การทำสวน สอนให้เรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เช่น เข้าร่วมงานสงกรานต์ ช่วยทำความสะอาดชุมชน เก็บขยะชุมชน ครอบครัวให้คำแนะนำและพาเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชน” (ด.ญ.วรัทยา นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 เมษายน 2560)

1.3) กลุ่มวัยทำงาน มีวิธีการเรียนรู้คือ 1) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 2) ประชาชนชุมชนแนะนำ 3) การฝึกอบรม 4) การศึกษาดูงาน 5) การศึกษาด้วยตนเอง 6) การศึกษาจากบุคคลแบบอย่าง และ 7) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ

กลุ่มวัยทำงานมีวิธีการเรียนรู้ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนสมาชิกในชุมชน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพเดียวกัน ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสระแก้ว ในการจัดฝึกอบรมและการศึกษาดูงานยังหน่วยงานภายนอก มีการศึกษาจากบุคคลแบบอย่างในชุมชนผู้ประกอบการอาชีพได้ประสบความสำเร็จและศึกษาเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพ มีประชาชนชุมชนให้คำแนะนำทางการประกอบอาชีพ เช่น อาชีพการเกษตร อาชีพก่อสร้าง มีการศึกษาด้วยตนเองเพื่อเป็นแนวทางในการปรับตัวทางการประกอบอาชีพ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชน โดยวัยทำงานเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน โดยมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบในโครงการ/กิจกรรมต่างๆของชุมชน สะท้อนจากการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“ชุมชนจัดแปลงสาธารณะสำหรับคนที่ไม่มีพื้นที่สำหรับการเกษตร และเมื่อสามารถเพาะปลูกเป็นตัวอย่างที่ดีสร้างรายได้แล้ว ก็เป็นตัวอย่างให้คนอื่น ๆ ในชุมชนได้ปฏิบัติตาม และขยายผลไปยังบ้านอื่นๆ” (นายสุรชัย นามสมมติ, สนทนากลุ่ม 14 สิงหาคม 2559)

1.4) กลุ่มวัยผู้สูงอายุ มีวิธีการเรียนรู้คือ 1) การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม และ 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

กลุ่มวัยผู้สูงอายุ มีการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม เช่น การเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ สมาชิกกลุ่มกองทุนผู้สูงอายุคนพิการ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มสมาชิก มีการเข้าร่วมประชุมกลุ่มหรือเข้าร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ในการประชุมของชุมชนในแต่ละเดือน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์สมาชิกในชุมชน ดังนี้

“วัยผู้สูงอายุ มีการเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการประชุมในแต่ละเดือน เรียนรู้จากการเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน” (นางอรพิน นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 เมษายน 2560)

2) ทุนประเพณี วัฒนธรรม ในภาพรวมมีวิธีการเรียนรู้ คือ 1) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 2) ประชาชนชุมชนแนะนำ และ 3) บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ

ทุนประเพณี วัฒนธรรม สมาชิกในชุมชนในทุกวัย เรียนรู้ทุนประเพณี วัฒนธรรม โดยเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ และมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรม เช่น ประเพณีแห่ห่อปราสาทผึ้ง ประเพณีสงกรานต์ โดยมีบุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำและสนับสนุนให้สมาชิกในครอบครัวเรียนรู้ด้านประเพณี วัฒนธรรม และมีประชาชนชุมชนให้คำแนะนำในขั้นตอนการจัดกิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรม สะท้อนจากบทสัมภาษณ์สมาชิกในชุมชน ดังนี้

“ประเพณีวัฒนธรรมของหมู่บ้าน มีการถ่ายทอดโดยพาลูกหลานมาช่วยในการจัดงาน ให้เห็นแบบอย่างตั้งแต่เด็ก และสมาชิกในชุมชนช่วยกันมีส่วนร่วมเมื่อมีงานหรือกิจกรรมของชุมชน โดยทางด้านกิจกรรมที่เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม มีการจัดเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมการรวมกลุ่ม สร้างความสัมพันธ์ที่ดี ความรัก

ความสามัคคีในหมู่บ้าน” (นางวรางคณา นามสมมติ, สัมภาษณ์
13 สิงหาคม 2559)

3) **ทุนสถาบัน ในภาพรวมมีวิธีการเรียนรู้** คือ 1) การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม
2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 3) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ

ทุนสถาบันของชุมชนบ้านโสนน้อย มีวิธีการเรียนรู้โดยสมาชิกเข้าร่วมเป็นสมาชิก
กลุ่มภายในชุมชน เช่น กลุ่มกองทุนสตรี กลุ่มโรงสีข้าวชุมชน กลุ่มกองทุนสัจจะออมทรัพย์
กลุ่มกองทุนธนาคารข้าว เป็นต้น ในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
จากเพื่อนสมาชิกในกลุ่ม และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ทำให้สมาชิกเรียนรู้ในการปรับตัวและ
นำความรู้จากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ไปใช้ประโยชน์ เช่น การพัฒนาด้านการประกอบอาชีพ
นอกจากนี้กลุ่มภายในชุมชนมีการสร้างความสัมพันธ์กับเครือข่ายภายนอก เพื่อมีส่วนร่วมในกิจกรรม
ต่างๆ และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เช่น สมาชิกกลุ่ม อสม. มีการรวมกลุ่มของจิตอาสาภายในชุมชนและ
มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มสมาชิก อสม.ต่างชุมชน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่ม อสม.
ระดับตำบล ทำให้ได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่อง สะท้อนจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังนี้

“ทุนสถาบันในชุมชน มีการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนในหลายๆ
ด้าน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เป็นทางด้านของทุนทาง
การเงินที่ใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ กลุ่มโรงสีชุมชน กลุ่มผู้ปลูกผัก
ซึ่งในชุมชนมีความหลากหลายของการรวมกลุ่มสมาชิกตามความถนัด
และความสนใจ มีการเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มสมาชิก
และมีการทำงานร่วมกันกับหน่วยงานภายนอกเป็นกลไกการขับเคลื่อน
ของการพัฒนาชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเกิดการพัฒนา
อย่างต่อเนื่อง” (นายวิโรจน์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 31 มีนาคม 2560)

2.2.2 **เนื้อหา/องค์ความรู้การใช้ทุนทางสังคมของของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลง
ทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ** ในภาพรวมคือ 1) ทักษะการสื่อสาร 2) ทักษะการ
ประสานงาน 3) ทักษะการบริหารจัดการชุมชน 4) ทักษะการดำรงชีวิต 5) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์
6) ทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม 7) ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน 8) ความรู้เกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ
9) ความรู้ทางด้านภาษา 10) ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ 11) ความรู้เกี่ยวกับ

การประกอบอาชีพ 12) ความรู้ทางด้านการตลาด 13) ความรู้ด้านสาธารณสุข และ 14) ความรู้ด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน รายละเอียด คือ

1) ทุมนุขยในภาพรวมมีเนื้อหา/องค์ความรู้ คือ 1) ทักษะการสื่อสาร 2) ทักษะการประสานงาน 3) ทักษะการบริหารจัดการชุมชน 4) ทักษะการดำรงชีวิต 5) ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน 6) ความรู้เกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ 7) ความรู้ทางด้านภาษา 8) ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ 9) ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ 10) ความรู้ทางด้านการตลาด และ 11) ความรู้ด้านสาธารณสุข

1.1) กลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ มีเนื้อหา/องค์ความรู้คือ 1) ทักษะการสื่อสาร 2) ทักษะการประสานงาน 3) ทักษะการบริหารจัดการชุมชน 4) ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน 5) ความรู้เกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ และ 6) ความรู้ทางด้านภาษา

เนื้อหา/องค์ความรู้ของกลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ เกี่ยวข้องกับทักษะการสื่อสาร ทักษะการประสานงาน ซึ่งต้องมีการสื่อสารกับสมาชิกชุมชนในโครงการ/กิจกรรมต่างๆ และมีการประสานงานกับสมาชิกในชุมชนในการทำงานร่วมกันในการพัฒนาชุมชน ประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อร่วมมือการทำงานกับชุมชน ผู้นำ คณะกรรมการต้องมีทักษะการบริหารจัดการชุมชน วางแผนกำหนดทิศทางชุมชน ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญต่างๆ ของการทำงาน และความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ คือ ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน ความรู้เกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ ความรู้ทางด้านภาษา เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาเขมร เนื่องจากชุมชนอยู่ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ และต้องสื่อสารกับบุคคลที่หลากหลายวัฒนธรรมทางอาเซียน ความรู้ทางด้านอาเซียน และความรู้ทางด้านภาษาจึงมีความสำคัญที่กลุ่มผู้นำ คณะกรรมการต้องมีความรู้เพื่อกำหนดทิศทาง การปรับตัวของสมาชิกในชุมชนและการปรับตัวในการบริหารงานของชุมชน สะท้อนจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“ผู้นำ มีการวางระบบการบริหารจัดการชุมชน มีคณะกรรมการรับผิดชอบ แต่ละโครงการ เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกลุ่มหรือกองทุนของตนเอง มีการทำประชาคมเพื่อรับฟังความคิดเห็น ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และมีการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อขอคำแนะนำ ขอรับการสนับสนุนในด้านต่างๆ” (นายวรวิทย์, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2559)

“เนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ คือ ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน ความรู้เกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี การเข้าใจในธรรมเนียมประเพณี การปฏิบัติ คีรติ ความหลากหลายของผู้คน ทักษะการสื่อสาร การเรียนรู้ด้านภาษา ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ในหลายๆ สิ่งมีความรวดเร็วมากขึ้น ทักษะการบริหารจัดการชุมชน การจัดทำแผนชุมชน เข้าใจทิศทางการบริหารจัดการชุมชนของตนเอง มีแนวทางปฏิบัติ จัดลำดับความสำคัญในการบริหารจัดการ” (นายวิโรจน์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 31 มีนาคม 2560)

1.2) กลุ่มวัยเด็ก เยาวชน มีเนื้อหา/องค์ความรู้คือ 1) ความรู้ทางด้านภาษา 2) ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ 3) ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ 4) ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน และ 5) ทักษะการดำรงชีวิต

เนื้อหา/องค์ความรู้ของกลุ่มเด็ก เยาวชน เกี่ยวข้องกับความรู้ทางด้านภาษา เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาเขมร เนื่องจากต้องใช้ในการสื่อสารกับบุคคลที่หลากหลาย เช่น สื่อสารภาษา กับชาวกัมพูชาในพื้นที่ ต้องเรียนรู้การใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ เพื่อการค้นคว้าข้อมูลในการศึกษา มีความรู้ในการประกอบอาชีพซึ่งเป็นพื้นฐานของอาชีพครอบครัว เช่น การเกษตร ความรู้เกี่ยวกับอาเซียนเพื่อมีความเข้าใจและสามารถปรับตัวได้กับวัฒนธรรมที่หลากหลายและมีทักษะการดำรงชีวิตที่สามารถประพฤติ ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม มีคุณธรรมและจริยธรรม ตลอดจนสามารถปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังนี้

“เด็ก เยาวชน มีความรู้ด้านการทำการเกษตรจากบุคคลในครอบครัว เช่น พ่อ แม่ โดยการช่วยพ่อ แม่ในการทำการเกษตร เช่น การปลูกผักในครัวเรือน” (ด.ช.ศุภกร นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 เมษายน 2560)

“เด็ก เยาวชน เรียนรู้จากสื่อไอที โรงเรียนมีสอน การใช้สมาร์ทโฟน เพื่อศึกษาหาความรู้ พ่อ แม่สอนหรือส่งเสริมความประพฤติของเด็ก เยาวชน เช่น ด้านการออมเงิน เนื้อหาความรู้ เด็ก เยาวชนควรมีความรู้ในเรื่องการเรียนรู้และการรักษาวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม

ของชุมชน การประกอบสัมมาชีพตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะได้เลี้ยงตนเองได้ ความรู้เกี่ยวกับอาเซียนต้องมีความเข้าใจ ในวิถีวัฒนธรรมต่างๆ และเรียนรู้ทางด้านภาษา” (นายวิโรจน์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 31 มีนาคม 2560)

1.3) กลุ่มวัยทำงาน มีเนื้อหา/องค์ความรู้คือ 1) ความรู้ทางด้านภาษา 2) ความรู้เกี่ยวกับ การประกอบอาชีพ และ 3) ความรู้ทางการตลาด

เนื้อหา/องค์ความรู้ของกลุ่มวัยทำงาน เกี่ยวข้องกับความรู้ทางด้านภาษา เช่น ภาษาเขมร เนื่องจากต้องใช้ติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวัน เช่น การค้าขาย มีความรู้ด้านการประกอบ อาชีพ เช่น การประกอบอาชีพการเกษตร การประกอบอาชีพด้านการก่อสร้าง มีความรู้ทางการตลาด เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การจัดจำหน่ายยังตลาดภายในและภายนอกชุมชน สะท้อน จากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกชุมชน ดังนี้

“วัยทำงานมีเนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวข้องคือ การประกอบอาชีพ การตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การแปรรูปสินค้า เรียนรู้ทางด้าน ภาษา เช่น ภาษาเขมร จากวิถีชีวิต การค้าขาย ทำให้สามารถสื่อสาร ได้” (นางอรพิน นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 เมษายน 2560)

1.4) กลุ่มวัยผู้สูงอายุ มีเนื้อหา/องค์ความรู้คือ 1) ความรู้ด้านสาธารณสุข

เนื้อหา/องค์ความรู้ของกลุ่มวัยผู้สูงอายุ เกี่ยวข้องกับความรู้ทางด้านสาธารณสุข การดูแลสุขภาพอนามัยของตนเอง การป้องกันและรักษาโรค สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ ของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“เนื้อหาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับ ผู้สูงอายุคือ การดูแลรักษาสุขภาพ ของตนเอง รู้ศักยภาพตนเองที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ ถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับชุมชน” (นายวิโรจน์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 31 มีนาคม 2560)

2) **ทุนประเพณี วัฒนธรรม** ในภาพรวมมีเนื้อหา/องค์ความรู้คือ 1) ความรู้ด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน

สมาชิกในชุมชนบ้านโสนน้อย ทุกกลุ่มวัย ในด้านทุนประเพณี วัฒนธรรม เนื้อหา/องค์ความรู้ที่สำคัญคือ ความรู้ด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน โดยวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนจะเกี่ยวข้องกับการทำเกษตรโดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต มีการรักษาประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกชุมชน ดังนี้

“ประเพณี วัฒนธรรม เป็นสิ่งสำคัญที่คนในชุมชนต้องรู้ และมีส่วนร่วมเพื่อที่จะรักษาไว้ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง ประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้าน ของคนญ้อที่สืบทอดกันมา เช่น แห่ห่อปราสาทผึ้ง มีการทำปราสาทผึ้ง ชาวบ้านก็ร่วมมือกันทำ และมีการแห่ไปรวมที่วัด มีการสืบทอดมานานจนถึงปัจจุบัน ประเพณีต่างๆ เป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้าน เสียสละ ร่วมมือกันทำงาน และก่อให้เกิดความสามัคคีของชุมชน” (นายพงศธร นามสมมติ, สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2559)

3) **ทุนสถาบัน** ในภาพรวมมีเนื้อหา/องค์ความรู้คือ 1) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ และ 2) ทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม

สมาชิกในชุมชนบ้านโสนน้อย ทุกกลุ่มวัย ในด้านทุนประเพณี วัฒนธรรม เนื้อหา/องค์ความรู้ที่สำคัญคือ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ และทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม สมาชิกในชุมชนมีการเข้าร่วมกลุ่มเป็นสมาชิกในกลุ่มต่างๆของชุมชน เช่น กลุ่มโรงสีข้าวชุมชน กลุ่มกองทุน สัจจะออมทรัพย์การเข้าร่วมกลุ่มต้องมีการร่วมมือกันในการทำกิจกรรมของกลุ่มเพื่อให้ประสบความสำเร็จ ทักษะที่สมาชิกในชุมชนใช้คือทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม เกี่ยวข้องกับการสร้างบทบาทของสมาชิกในกลุ่ม ความรับผิดชอบของสมาชิกในกลุ่ม การบริหารงานในกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม นอกจากนี้ทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มสมาชิกภายในกลุ่มและเกี่ยวข้องกับการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่ม/องค์กรหน่วยงานภายนอกเพื่อสร้างเครือข่ายการทำงาน การสร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอก เช่น เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน การขยายความรู้

เศรษฐกิจพอเพียงไปที่โรงเรียน โดยปราชญ์ชุมชนให้ความรู้แก่นักเรียนและโรงเรียนมาศึกษาดูงานที่ชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำในชุมชน ดังนี้

“ในชุมชนมีการสร้างเครือข่ายภายในชุมชนสร้างความสัมพันธ์ การประสานงานระหว่างสมาชิกในชุมชน เช่น เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ หรือเครือข่ายความร่วมมือในการช่วยเหลือพัฒนาหมู่บ้าน โดยคนในพื้นที่มีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังสร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอก เช่น เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน การขยายความรู้เศรษฐกิจพอเพียงไปที่โรงเรียน โดยปราชญ์ชุมชนให้ความรู้แก่นักเรียน และโรงเรียนมาศึกษาดูงานที่ชุมชน” (นายวรวิทย์, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2559)

2.2.3 แหล่งเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในภาพรวมคือ 1) ครอบครัว 2) ศาสนสถาน 3) สถานศึกษา 4) พื้นที่การประกอบอาชีพ 5) กลุ่ม/องค์กร 6) อินเทอร์เน็ต 7) หน่วยงานภาครัฐ 8) เวทีสาธารณะ และ 9) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน

1) ทุมนมนุษย์ในภาพรวมมีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ คือ 1) ครอบครัว 2) ศาสนสถาน 3) สถานศึกษา 4) พื้นที่การประกอบอาชีพ 5) กลุ่ม/องค์กร 6) อินเทอร์เน็ต 7) หน่วยงานภาครัฐ 8) เวทีสาธารณะ และ 9) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน

1.1 กลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ มีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญคือ 1) หน่วยงานภาครัฐ 2) อินเทอร์เน็ต 3) เวทีสาธารณะ และ 4) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน

1.2 กลุ่มวัยเด็ก เยาวชน มีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญคือ 1) ครอบครัว 2) ศาสนสถาน 3) สถานศึกษา 4) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน และ 5) อินเทอร์เน็ต

1.3 กลุ่มวัยทำงาน มีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญคือ 1) กลุ่ม/องค์กร 2) พื้นที่การประกอบอาชีพ 3) อินเทอร์เน็ต และ 4) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน

1.4 กลุ่มวัยผู้สูงอายุ มีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญคือ 1) กลุ่ม/องค์กร และ 2) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน

แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของทุกกลุ่มวัย คือ ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน โดยมีฐานการเรียนรู้ต่างๆ ที่ให้สมาชิกในชุมชนศึกษาเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาตนเองและพัฒนาการประกอบอาชีพ แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของกลุ่มผู้นำ คณะกรรมการได้แก่หน่วยงานภาครัฐ ผู้นำ คณะกรรมการจะถ่ายทอดความรู้จากหน่วยงานภาครัฐให้สมาชิกในชุมชน โดยผู้นำ คณะกรรมการมีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เพื่อศึกษาความรู้ที่หลากหลายและนำมาใช้เป็นแนวทางในการปรับตัวในการพัฒนาชุมชน ผู้นำ คณะกรรมการมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเวทีสาธารณะ เช่น การแลกเปลี่ยนความรู้กับหน่วยงานต่างๆ และนำความรู้มาถ่ายทอดให้สมาชิกในชุมชน กลุ่มวัยเด็ก เยาวชน แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญคือการศึกษาแนวทางประเพณี ปฏิบัติตน แบบอย่างจากครอบครัว ศาสนสถาน สถานศึกษา ช่วยอบรม สั่งสอน ด้านความรู้ ความประพฤติ คุณธรรม จริยธรรม นอกจากนี้เด็ก เยาวชน ยังเรียนรู้การค้นคว้าข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต แหล่งเรียนรู้ของกลุ่มวัยทำงาน คือ กลุ่ม/องค์กร ภายในชุมชน พื้นที่การประกอบอาชีพ เนื่องจากมีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ของกลุ่มอาชีพเดียวกัน และวัยทำงานมีการค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งอินเทอร์เน็ต เพื่อนำความรู้มาปรับต่อด้านการประกอบอาชีพ กลุ่มวัยผู้สูงอายุ เรียนรู้จากกลุ่ม/องค์กรภายในชุมชน เช่น ชมรมผู้สูงอายุ เรียนรู้ด้านการรักษาสุขภาพจากกลุ่ม อสม. ของชุมชน

2) ทู่นประเพณี วัฒนธรรมในภาพรวมมีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ คือ 1) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน 2) ครอบครัว 3) ศาสนสถาน และ 4) สถานศึกษา

แหล่งเรียนรู้ด้านทู่นประเพณี วัฒนธรรมที่สำคัญของสมาชิกในชุมชน มีการเรียนรู้ด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมจากหลายแหล่งเรียนรู้ โดยเริ่มจากครอบครัวให้ความรู้และถ่ายทอดด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมกับสมาชิกในครอบครัว การเรียนรู้ด้านวิถีชีวิตที่ยึดแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเรียนรู้ที่ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน การจัดกิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรม โดยมีศาสนสถานเป็นศูนย์รวมใจของการจัดกิจกรรม และสถานศึกษาที่ให้ความรู้เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกับชุมชน สะท้อนจากการสัมภาษณ์สมาชิกในชุมชน ดังนี้

“การถ่ายทอดวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมต้องถ่ายทอดให้กับลูกหลาน เช่น ถ่ายทอดในครอบครัวก่อน เช่น ให้ความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมท้องถิ่น ให้ความรู้กับลูกหลาน และสิ่งที่ควรปฏิบัติ และให้เข้าร่วมในกิจกรรม และมีส่วนช่วยในการจัดกิจกรรมสำคัญของหมู่บ้าน เช่น การร่วมจัดทำปราสาทห่อผึ้ง การแห่ห่อปราสาทผึ้งที่โรงเรียน ก็มีการสอนให้นักเรียนทำปราสาทผึ้ง และที่บ้านแต่ละ

ครัวเรือนก็มีการรวมกลุ่มกันทำปราสาทผึ้ง และแห่ไปรวมกันที่วัด”
(นางลัดดาวรรณ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2559)

3) **ทุนสถาบันในภาพรวมมีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ คือ** 1) กลุ่ม/องค์กร
2) หน่วยงานภาครัฐ และ 3) เวทีสาธารณะ

แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของทุนสถาบันของสมาชิกในชุมชนทุกวัย คือ กลุ่ม/องค์กร
ต่างๆ ที่สมาชิกในชุมชนเป็นสมาชิกทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน การมีความสัมพันธ์ร่วมกัน
และการทำกิจกรรมร่วมกันของกลุ่มต่างๆทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างสมาชิก กลุ่ม/
องค์กรจึงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้หน่วยงานภาครัฐ เป็นแหล่งเรียนรู้
ที่สำคัญของสมาชิกในชุมชน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด
สระแก้ว สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภออรัญประเทศ สนับสนุนในการให้ความรู้แก่สมาชิกชุมชน เช่น
ด้านการประกอบอาชีพ ด้านการแลกเปลี่ยนความรู้การทำงานของชุมชนต่างๆ สะท้อน
จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“การสร้างเครือข่ายองค์ความรู้ในวิทยากรหลายๆชุมชน
โดยหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภออรัญประเทศ
เป็นผู้ประสานงานให้วิทยากรแต่ละชุมชน ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เช่น
ขั้นตอนการทำนา การทำการเกษตร การปลูกผัก การทำการตลาด
เมื่อมีการเปิดโอกาสให้แต่ละกลุ่มแลกเปลี่ยนความรู้ มีการสื่อสารกัน
ต่อไปก็เกิดทักษะการสื่อสาร การนำเสนอ และสามารถเป็นวิทยากร
อธิบายในชุมชนเมื่อมีผู้มาศึกษาดูงาน” (นายวิโรจน์ นามสมมติ,
สัมภาษณ์ 31 มีนาคม 2560)

2.2.4 **กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับ
การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม** ในภาพรวมคือ 1) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ
2) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 3) การสนับสนุนจากครอบครัว 4) การสร้างเวทีแลกเปลี่ยน
เรียนรู้ 5) การมีส่วนร่วมของสถาบัน/องค์กรต่างๆ 6) การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงาน
ของกลุ่ม และ 7) ผู้นำ คณะกรรมการ

1) **ทุนมนุษย์ในภาพรวมมีกลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้คือ** 1) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ 2) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 3) การสนับสนุนจากครอบครัว 4) การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

1.1) กลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ มีกลไกขับเคลื่อนการเรียนรู้คือ 1) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ 2) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน

ผู้นำ คณะกรรมการได้รับการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐในหลายๆ ด้าน เช่น การสนับสนุนในงบประมาณการทำโครงการ/กิจกรรมต่างๆของชุมชน การสนับสนุนให้ความรู้กับกลุ่มผู้นำ คณะกรรมการเพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการชุมชน การสนับสนุนด้านการให้ผู้นำ คณะกรรมการได้เรียนรู้และร่วมแลกเปลี่ยนในเวทีสาธารณะทำให้เป็นโอกาสในการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และกลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ของผู้นำ คณะกรรมการคือ ได้รับแรงสนับสนุนด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการดำเนินโครงการ/กิจกรรมของชุมชนทำให้เกิดการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง นอกจากนี้ผู้นำมีการทำงานประสานกับหน่วยงานภาครัฐอย่างต่อเนื่อง เช่น ขอคำปรึกษา และทำงานร่วมกันในโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ เช่น การพัฒนาฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง สะท้อนจากบทสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“ผู้นำมีการทำงานประสานกับหน่วยงานภาครัฐอย่างต่อเนื่อง เช่น ขอคำปรึกษา และทำงานร่วมกันในโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ เช่น การพัฒนาฐานการเรียนรู้ด้านหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”
(นายวิโรจน์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 31 มีนาคม 2560)

1.2) กลุ่มวัยเด็ก เยาวชน มีกลไกขับเคลื่อนการเรียนรู้คือ 1) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 2) การสนับสนุนจากครอบครัว โดยสมาชิกในชุมชนในทุกวัย มีส่วนช่วยในการดูแลเด็ก เยาวชนในชุมชน ส่งเสริมด้านแนวทางการประพฤติปฏิบัติ อบรมสั่งสอนด้านคุณธรรม จริยธรรม โดยมีการดูแลสมาชิกในชุมชนแบบเครือญาติ ทำให้เกิดความไว้วางใจ และช่วยเหลือเกื้อกูลในการดูแลสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้เด็ก เยาวชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเพื่อเรียนรู้แนวทางในการปฏิบัติในการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชน ครอบครัวเป็นผู้มีส่วนสนับสนุนสำคัญในการนำเด็ก เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรม และให้คำแนะนำต่างๆ สะท้อนจากบทสัมภาษณ์สมาชิกในชุมชน ดังนี้

“เด็ก เยาวชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เช่น ติดตามพ่อ แม่ ไปช่วยงานของชุมชน และเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชน เช่น ด้านประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน” (ด.ญ.วรัทยา นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 เมษายน 2560)

1.3) กลุ่มวัยทำงาน มีกลไกขับเคลื่อนการเรียนรู้คือ 1) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน โดยสมาชิกวัยทำงานมีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการดำเนินโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ทำให้เรียนรู้ในการปรับตัวในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้ความรู้ในการปรับการทำงานของตนเอง และมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“วัยทำงานของชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น สมาชิกในชุมชน วัยทำงานโดยส่วนใหญ่มีความเก่งด้านช่าง การก่อสร้าง เมื่อมีการออกนิทรรศการประชาสัมพันธ์ชุมชน สมาชิกในชุมชนสามารถออกแบบและจัดทำนิทรรศการได้เอง โดยให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี” (นายวิโรจน์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 31 มีนาคม 2560)

1.4) กลุ่มวัยผู้สูงอายุ มีกลไกขับเคลื่อนการเรียนรู้คือ 1) การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุ ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกในชุมชน และเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านต่างๆให้สมาชิกในชุมชนและหน่วยงานภายนอก ทำให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้การถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ในวิทยาการใหม่ๆ จากผู้เข้าร่วมฟังการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“ผู้สูงอายุ มีส่วนร่วมในการเข้าร่วมในเวทีต่างๆ เช่น เวทีการประชุม ผู้สูงอายุเป็นผู้ปฏิบัติที่เป็นตัวอย่างให้แก่สมาชิกในชุมชน การเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนพูดคุยในเวทีต่างๆ การตั้งประเด็นคำถามเพื่อให้ผู้สูงอายุได้เล่าสู่กันฟัง ทำให้มีการเปลี่ยนผ่านความรู้จากผู้สูงอายุ มาสู่ความรู้ในวัยต่างๆของสมาชิกในชุมชน” (นายวิโรจน์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 31 มีนาคม 2560)

2) ทุนประเพณี วัฒนธรรม ในภาพรวมมีกลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้คือ

1) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 2) การมีส่วนร่วมของสถาบัน/องค์กรต่างๆ โดยการรักษาประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการจัดกิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง การจัดกิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรม มีส่วนร่วมกับหลายๆหน่วยงาน เช่น ชุมชนในตำบลท่าข้าม ความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม ในการรักษาประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่น การทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่างๆทำให้เรียนรู้ในวัฒนธรรมท้องถิ่น และสร้างแนวทางการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่นร่วมกัน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“ประเพณีวัฒนธรรมที่เด่นๆ ของชุมชน เช่น การทำบุญกลางหมู่บ้าน เลี้ยงศาลตาปู่ ประเพณีสงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา มีการทำปราสาทผึ้งซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิมของคนญ้อ มีการร่วมงานกับชุมชนใกล้เคียงและหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อร่วมกันอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น” (นางอรพิน นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 เมษายน 2560)

3) ทุนสถาบัน ในภาพรวมมีกลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน

คือ 1) การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม 2) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ 3) ผู้นำ คณะกรรมการ มีรายละเอียดคือ

3.1) กลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ มีกลไกขับเคลื่อนการเรียนรู้คือ 1) การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม และ 2) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ

กลุ่มผู้นำ คณะกรรมการ เรียนรู้การทำงานจากการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม เช่น เรียนรู้การทำงานของกลุ่มกองทุนสัจจะออมทรัพย์ เรียนรู้การทำงานของกลุ่มกองทุนสตรี เพื่อนำความรู้มาปรับแนวทางการบริหารจัดการกลุ่มให้ตรงกับปัญหาและความต้องการของสมาชิกในกลุ่ม กลุ่มผู้นำ คณะกรรมการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น การศึกษาดูงานการทำงานของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในหน่วยงานภายนอก ทำให้นำความรู้มาเป็นแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการกลุ่ม/องค์กรภายในชุมชน

3.2) กลุ่มวัยเด็ก เยาวชน กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มวัยผู้สูงอายุ มีกลไกขับเคลื่อนการเรียนรู้ คือ 1) การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม 2) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ 3) ผู้นำ คณะกรรมการ มีรายละเอียดคือ

กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ของกลุ่มวัยเด็ก เยาวชน กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มวัยผู้สูงอายุ ทางด้านทุนสถาบัน สมาชิกในชุมชนมีการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม เช่น กลุ่มโรงสีข้าวชุมชน มีการรับสีข้าวจากสมาชิก รับฝากขายข้าวของสมาชิก กลุ่มโรงสีข้าวมีการผลิตข้าวสารบรรจุจำหน่ายในนาม ข้าวตราโสณน้อยและสร้างเครือข่ายการตลาดกับภายในชุมชนและเครือข่ายด้านการตลาดกับหน่วยงานภายนอก การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่มทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการปรับตัวของสมาชิกในชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนด้านการพัฒนากลุ่ม/องค์กรภายในชุมชนจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น การส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานภายนอก ผู้นำ คณะกรรมการมีบทบาทสำคัญในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อทำงานในการพัฒนาชุมชน และส่งเสริมบทบาทของสมาชิกในชุมชนในแต่ละกลุ่มให้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชนและภายนอกชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“ชุมชนมีความเข้มแข็ง เพราะมีผู้นำที่ดี กรรมการเข้มแข็ง มีความเสียสละ การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ในการช่วยเหลือพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง ผู้นำ ส่งเสริมการทำงานของกลุ่มต่างๆในชุมชน ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ เช่น ประสานงานกับ อบต. ในการให้สมาชิกในชุมชนได้ไปศึกษาดูงาน เช่น ด้านเศรษฐกิจพอเพียง และนำความรู้มาปรับใช้กับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน” (นางวรางคณา นามสมมติ, สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2559)

สรุปการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษของชุมชนบ้านโนนน้อย แสดงดังตารางที่ 4 สรุปการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษของชุมชนบ้านโนนน้อย

ตารางที่ 4 (ต่อ)

กลุ่มสมาชิกในชุมชน	ทุนมนุษย์					ทุนประเพณี วัฒนธรรม					ทุนสถาบัน					
	วิธีการเรียนรู้	เนื้อหา/องค์ความรู้	แหล่งเรียนรู้	กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้	วิธีการเรียนรู้	เนื้อหา/องค์ความรู้	แหล่งเรียนรู้	กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้	วิธีการเรียนรู้	เนื้อหา/องค์ความรู้	แหล่งเรียนรู้	กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้	วิธีการเรียนรู้	เนื้อหา/องค์ความรู้	แหล่งเรียนรู้	กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้
ชุมชนบ้านโพนน้อย	1)การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 2)ปราถณูชุมชน แนะนำ 3)บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ	1)ความรู้ทางด้านภาษา 2)ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ 3)ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการประกอบอาชีพ 4)ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน 5)ทักษะการดำรงชีวิต	1)ครอบครัว 2)ศาสนสถาน 3)สถานศึกษา 4)ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน 5)อินเทอร์เน็ต	1)การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 2)การสนับสนุนจากครอบครัว	1)การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 2)ปราถณูชุมชน แนะนำ 3)บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ	1)ความรู้ด้านวิถีชีวิตประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน	1)ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน 2)ครอบครัว 3)ศาสนสถาน 4)สถานศึกษา	1)การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 2)การมีส่วนร่วมของสถาบัน/องค์กรต่างๆ	1)การใช้กระบวนการกลุ่ม 2)การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3)การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ	1)ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ 2)ทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม	1)กลุ่ม/องค์กร 2)หน่วยงานภาครัฐ 3)เวทีสาธารณะ	1)การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม 2)การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ 3)ผู้นำคณะกรรมการ	1)การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ โดยใช้กระบวนการกลุ่ม 2)การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3)การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ	1)ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ 2)ทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม	1)กลุ่ม/องค์กร 2)หน่วยงานภาครัฐ 3)เวทีสาธารณะ	1)การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม 2)การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ 3)ผู้นำคณะกรรมการ

ตารางที่ 4 (ต่อ)

กลุ่มสมาชิกในชุมชน	ทุนมนุษย์			ทุนประเพณี วัฒนธรรม			ทุนสถาบัน		
	วิธีการเรียนรู้	เนื้อหา/องค์ความรู้	กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้	วิธีการเรียนรู้	เนื้อหา/องค์ความรู้	กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้	วิธีการเรียนรู้	เนื้อหา/องค์ความรู้	กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้
ชุมชนบ้านโสมน้อย									
กลุ่มวัยทำงาน	1)การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 2)ปราชญ์ชุมชน 3)การสนทนา 4)การศึกษา 5)การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง 6)การศึกษาจากบุคคลแบบอย่าง 7)การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ	1)ความทันด้านภาษา 2)ความเกี่ยวข้องกับอาชีพ 3)การประกอบอาชีพ 4)การศึกษาดูงาน 5)การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง 6)การศึกษาจากบุคคลแบบอย่าง 7)การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ	1)การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน	1)การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ 2)ปราชญ์ชุมชน 3)บุคคลในครอบครัว 4)คำแนะนำ	1)ความรู้ด้านวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม ของชุมชน	1)ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน 2)ครอบครัว 3)ศาสนสถาน 4)สถานศึกษา	1)การมีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 2)การมีส่วนร่วมของสถาบัน/องค์กรต่างๆ	1)ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ 2)ทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม	1)กลุ่ม/องค์กร 2)หน่วยงานภาครัฐ 3)เวทีสาธารณะ 4)หน่วยงานภาครัฐ 5)ผู้นำคณะกรรมการ

ตารางที่ 4 (ต่อ)

กลุ่มสมาชิกในชุมชน	ทุนมนุษย์			ทุนประเพณี วัฒนธรรม			ทุนสถาบัน			
	วิธีการเรียนรู้	เนื้อหา/องค์ความรู้	แหล่งเรียนรู้	กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้	วิธีการเรียนรู้	เนื้อหา/องค์ความรู้	แหล่งเรียนรู้	กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้		
ชุมชนบ้านโสนน้อย										
กลุ่มวัยผู้สูงอายุ	1)การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม 2)การแลกเปลี่ยนเรียนรู้	1)ความดีด้านสาธารณสุข 2)ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน	1)กลุ่ม/องค์กร 2)ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน	1)การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้	1)การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 2)ปราชญ์ชุมชนแนะนำ 3)บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ	1)ความรู้ด้านวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน 2)ครอบครัว 3)ศาสนสถาน 4)สถานศึกษา	1)การมีส่วนร่วมในชุมชน 2)การมีส่วนร่วมของสถาบัน/องค์กรต่างๆ	1)การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม 2)การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3)การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ	1)ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ 2)ทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม	1)กลุ่ม/องค์กร 2)หน่วยงานภาครัฐ 3)เวทีสาธารณะ 4)สนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ 3)ผู้นำคณะกรรมการ

2.3 การนำทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

2.3.1 การนำทุนมนุษย์ เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีรายละเอียดคือ

1) **ทุนมนุษย์กับการตั้งรับด้านเศรษฐกิจ** สมาชิกในชุมชนมีการพัฒนาจากการผลิตสินค้าเพื่อการบริโภคหรือใช้ในครัวเรือน เป็นการผลิตเพื่อการค้าขายเพิ่มมากขึ้น โดยมีการนำผลผลิตมาขายให้กับผู้มาศึกษาดูงานในชุมชน และนำไปขายยังตลาดภายนอกชุมชน นอกจากนี้สมาชิกชุมชนมีการพัฒนาทักษะด้านการประกอบอาชีพ เช่น การเพาะปลูกพืชหมุนเวียนตลอดปี เพื่อนำผลผลิตไปขายเพื่อเป็นรายได้ สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ดังนี้

“การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษถือว่าเป็นข้อดีเพราะสามารถทำให้ค้าขายได้ เช่น ชุมชนมีการศึกษาดูงานจากหน่วยงานภายนอก ก็ทำให้สมาชิกในชุมชนพัฒนาผลผลิตของตนเอง นำเอาผลผลิตภายในชุมชนมาขาย เช่น นำผลผลิตทางการเกษตรมาขายทำให้รายได้เพิ่มขึ้น”
(นายวรวิทย์, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2559)

2) **ทุนมนุษย์กับการตั้งรับด้านสังคม** สมาชิกในชุมชนมีการรักษาวิถีชีวิตของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน การดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชน ได้รับความร่วมมือจากสมาชิก จึงมีความต่อเนื่องในการพัฒนากิจกรรมของชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“การตั้งรับกับการเปลี่ยนแปลง ก็รักษาวิถีชีวิตของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพราะมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ช่วยเหลือกันมานาน และรู้จักเพื่อนบ้านเป็นอย่างดี ทำให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาก”
(นางคำปอง นามสมมติ, สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2559)

3) **ทุนมนุษย์กับการตั้งรับด้านการศึกษา** พัฒนาการศึกษาแก่สมาชิกในชุมชน สมาชิกชุมชนบ้านโสนน้อย มีการปรับตัวกับการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยการเปิดโอกาสให้หน่วยงานอื่นๆ มาเยี่ยมชมศึกษาดูงานที่ชุมชน ทำให้สมาชิกชุมชนได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลและหน่วยงาน

จากภายนอก และนำความรู้มาพัฒนาตนเองและพัฒนาการบริหารจัดการชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน ดังนี้

“การเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้สมาชิกชุมชนได้รู้จักกับภายนอกมากขึ้น รู้ว่าท้องถิ่นอื่นๆ เป็นอย่างไร แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทำให้รู้ว่าเขามีวิธีการบริหารจัดการอย่างไร เพราะบริษัทแต่ละพื้นที่ไม่เหมือนกัน ทำให้เราต้องเรียนรู้ในการปรับตัว” (นายวรวิทย์, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2559)

2.3.2 การนำทุนประเพณี วัฒนธรรม เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีรายละเอียดคือ ชุมชนบ้านโสนน้อยมีการรักษาประเพณี วัฒนธรรม โดยมีการจัดกิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางด้านประเพณี วัฒนธรรม เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้เข้าใจในลำดับขั้นตอนต่างๆ ของการจัดกิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรม และสืบสานอนุรักษ์ต่อไป

2.3.3 การนำทุนสถาบัน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีรายละเอียดคือ

1) ทุนสถาบันกับการตั้งรับด้านสาธารณสุข

ชุมชนบ้านโสนน้อยมีการรวมกลุ่มจิตอาสา เพื่อทำงานด้านการดูแลสุขภาพสาธารณสุขของชุมชน โดยมีการรวมกลุ่มและมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีการปรับตัวด้านการสร้างความรู้ใหม่ๆ โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานภายนอก เช่น สาธารณสุขระดับชุมชนโดยรอบ ระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด ทำงานประสานงานกัน เพื่อแลกเปลี่ยนการทำงานด้านสาธารณสุขและข้อมูลข่าวสารต่างๆ เพื่อปรับตัวด้านการดูแลสุขภาพสาธารณสุขภายในชุมชน สะท้อนจากผู้นำชุมชน ดังนี้

“อสม. ดูแลด้านสาธารณสุขของหมู่บ้าน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านสาธารณสุข การป้องกันโรคภัยต่างๆ การกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรค มีการประสานงานกับเครือข่ายสาธารณสุข ซึ่งเป็นเครือข่ายตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน เพื่อทำงานร่วมกัน และถ้ามีบุคคลจากภายนอกมาอยู่ในพื้นที่ก็ต้องดูแลตรวจสอบสุขภาพ มีการเยี่ยมบ้านสมาชิกชุมชน ซึ่งทำเป็นประจำทุกๆเดือน” (นายวรวิทย์, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2559)

2) ทนสถาบันกับการตั้งรับด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชน

ชุมชนบ้านโสนน้อยมีการสร้างความร่วมมือกับสมาชิกในชุมชนในการมีส่วนร่วมดูแลด้านความปลอดภัยของชุมชน โดยเป็นกลุ่มจิตอาสาในการดูแลด้านความปลอดภัย และสมาชิกในชุมชนแจ้งข่าวสารที่สำคัญต่อบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดูแลด้านความปลอดภัย และมีการประสานการทำงานร่วมกับชุมชนโดยรอบและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน ดังนี้

“เครือข่ายในด้านรักษาความสงบเรียบร้อย มีผู้นำ แต่ละหมู่บ้านทำงานประสานกัน เพื่อดูแลด้านความปลอดภัยของชุมชน การรักษาความสงบเรียบร้อย มีการจัดเวรยาม มีการหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกัน เนื่องจากเป็นชุมชนชายแดนก็ต้องมีการรักษาความสงบเรียบร้อย สมาชิกในชุมชนก็มีส่วนร่วมในการช่วยดูแลแจ้งข่าวสารต่างๆ และร่วมผลัดเปลี่ยนในการจัดเวรยามของชุมชน มีส่วนร่วมกับทางราชการ ช่วยดูแลเรื่องความปลอดภัย” (นายวรวิทย์, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2559)

3) ทนสถาบันกับการตั้งรับด้านการบริหารจัดการของชุมชน

ชุมชนบ้านโสนน้อยมีการพัฒนาชุมชนในการเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียง และมีการพัฒนาด้านฐานการเรียนรู้หลากหลายฐาน ทำให้หลายๆหน่วยงานให้ความสนใจในการมาศึกษาหาความรู้ ทำให้สมาชิกในชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้มาศึกษาดูงาน และนำความรู้มาปรับด้านการบริหารจัดการชุมชนอย่างต่อเนื่อง สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“ชุมชนมีความโดดเด่นด้านการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้หลายหน่วยงานอยากมาเรียนรู้ อยากมาศึกษาดูงาน มาสำรวจข้อมูล จึงมีผู้คนมาศึกษาเป็นจำนวนมาก เปิดโอกาสให้ทางชุมชนได้เรียนรู้ในสิ่งใหม่ๆ และปรับตัวเองในการบริหารจัดการชุมชนให้ดียิ่งขึ้น”
(นายพงศธร นามสมมติ, สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2559)

สรุปการนำทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษของชุมชนบ้านโสนน้อย คือการนำองค์ประกอบของทุนมนุษย์ ทุนประเพณี วัฒนธรรม และทุนสถาบันเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยทุนมนุษย์กับการตั้งรับทางเศรษฐกิจ เช่น การปรับการเพาะปลูกพืชหมุนเวียน เพื่อนำผลผลิตไปจำหน่ายได้ตลอดปี ทุนมนุษย์กับการตั้งรับทางสังคม เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูลของสมาชิกในชุมชนและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ทุนมนุษย์กับการตั้งรับทางการศึกษา เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานภายนอก การนำทุนประเพณี วัฒนธรรม เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ คือ การจัดกิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง และการนำทุนสถาบัน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ คือการรวมกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเพื่อสร้างกิจกรรมการพัฒนาชุมชน เช่น การตั้งรับด้านสาธารณสุข จัดตั้งกลุ่มจิตอาสาเพื่อดูแลงานด้านสาธารณสุขของชุมชน จัดตั้งกลุ่มรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชนเพื่อดูแลความปลอดภัยของชุมชน และทางด้านทุนสถาบันกับการตั้งรับการบริหารจัดการของชุมชน เช่น การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนให้มีหลากหลายฐานการเรียนรู้เพื่อการศึกษาแบบอย่างของสมาชิกในชุมชนและการศึกษาดูงานจากหน่วยงานภายนอก

2.4 ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีดังนี้

1) **ความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ** สมาชิกในชุมชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยมีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐ เช่น หน่วยงานจากอำเภอ หน่วยงานจากองค์การบริหารส่วนตำบลมาให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน ตลอดจนผู้นำ คณะกรรมการ สมาชิกในชุมชนได้รับความรู้จากหน่วยงานภาครัฐ และจากสื่อช่องทางต่างๆ ทำให้มีความรู้ความเข้าใจและ

เตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงสะท้อนจากบทสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ดังนี้

“หน่วยงานราชการมาให้ความรู้เป็นพวกอำเภอบ้าง กรมการพัฒนาชุมชนบ้าง อบต. มาให้ความรู้เกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ และความรู้เกี่ยวกับอาเซียน ให้ความรู้กับผู้นำ คณะกรรมการและสมาชิกในชุมชน เพื่อให้เตรียมพร้อมกับการเปลี่ยนแปลง” (นายวรวิทย์, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2559)

2) การบริหารจัดการชุมชนที่มีลำดับขั้นตอนและจัดลำดับความสำคัญของการพัฒนา ชุมชนบ้านโสนน้อยมีการพัฒนาชุมชนโดยการพัฒนาตามลำดับขั้นตอน มีการจัดลำดับความสำคัญของโครงการและกิจกรรมต่างๆ และดำเนินงานการบริหารตามลำดับความสำคัญ โดยมีการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารพัฒนาชุมชน และขยายความรู้สู่หน่วยงานภายนอก สะท้อนจากบทสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“การพัฒนาชุมชนเดินตามลำดับขั้นตอนความสามารถของชุมชน จัดลำดับความสำคัญของการดำเนินงานต่างๆ เข้าใจบริบทของชุมชนตนเอง กำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนตนเองให้ก้าวหน้า และขยายสู่การพัฒนาในวงกว้าง” (นายวิโรจน์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 31 มีนาคม 2560)

3) การสร้างโอกาสให้กับสมาชิกในชุมชนร่วมรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชน การเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้รับผิดชอบในโครงการ/กิจกรรมของชุมชน เป็นการกำหนดบทบาทของสมาชิกในชุมชนให้แสดงศักยภาพในการพัฒนาตนเอง และมีส่วนร่วมในการบริหารงานของชุมชน ทำให้ชุมชนมีการดำเนินงานโครงการ/กิจกรรมอย่างต่อเนื่อง สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“การสร้างโอกาสให้กับสมาชิกในชุมชนรับผิดชอบในโครงการ/กิจกรรมต่างๆ เป็นจุดเปลี่ยนแนวความคิดของการพัฒนาสมาชิก

ในชุมชน คนมีคุณค่า มีศักยภาพ การสร้างโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้
เห็นตนเอง เห็นศักยภาพของตนเอง การมีแผนปฏิบัติงาน การทำ
ตามลำดับขั้น สร้างเวทีการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน และร่วมกัน
พัฒนาตามศักยภาพของสมาชิกในชุมชนทำให้ชุมชนมีความก้าวหน้า”
(นายวิโรจน์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 31 มีนาคม 2560)

4) การให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน

การเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะและ
ร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน ทำให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนในการพัฒนาชุมชน และ
มีการปรับเปลี่ยนการพัฒนาชุมชนโดยมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางร่วมกัน ทำให้เกิดการยอมรับ
ในการกำหนดโครงการ/กิจกรรมในการพัฒนาชุมชน ชุมชนมีการจัดประชุมในทุกๆ เดือน
ข้อมูลข่าวสารก็จะเป็นหัวข้อที่ทางราชการต้องการให้แจ้งข่าวให้ชาวบ้านรับทราบ หรือ
แสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่างๆ และเป็นเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาในชุมชน การจัดกิจกรรมต่างๆ
ของชุมชน มีการทำประชาคมถามความคิดเห็นของชาวบ้านว่าต้องการให้พัฒนาในส่วนใดบ้าง
และร่วมกันออกความคิดเห็น มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อนำข้อเสนอแนะเพื่อมาพัฒนาชุมชน

5) การสร้างข้อตกลงและความเข้าใจร่วมกันของสมาชิกในชุมชน

สมาชิกชุมชนบ้านโสนน้อยมีการสร้างข้อตกลงและความเข้าใจร่วมกันของสมาชิก
ในชุมชนที่อยู่แต่เดิม และสมาชิกชุมชนที่มาอยู่ใหม่ โดยมีการสร้างความเข้าใจร่วมกันในหลายๆ
ประเด็น เช่น ต้องแจ้งให้ผู้นำชุมชนทราบถึงการเข้าออกของบุคคลในพื้นที่ การตรวจสอบสุขภาพ
การดูแลรักษาการควบคุมโรคในชุมชน การไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมของชุมชน การช่วยกันอนุรักษ์ต้นไม้
แม่น้ำ ลำคลองสาธารณะของชุมชน เป็นต้น

6) การสร้างความภาคภูมิใจให้กับสมาชิกในชุมชน

ชุมชนบ้านโสนน้อย มีการยกย่องสมาชิกในชุมชน เช่น ผู้มีความเสียสละในการพัฒนา
ชุมชน บุคคลผู้ประพฤติตนมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีของสมาชิกในชุมชน โดยมีการ
ยกย่องชมเชยให้สมาชิกในชุมชนได้รับทราบ และประกาศเกียรติคุณในเวทีสาธารณะต่างๆ ทำให้
สมาชิกในชุมชนมีความภาคภูมิใจในตนเอง และภูมิใจในชุมชนของตนเอง เป็นแรงสนับสนุนที่สำคัญ

ในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนต่อไป สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“การเชิดชู ประกาศเกียรติคุณ การแสดงความยินดีในเวทีสาธารณะ ชุมชน หมู่บ้าน การยกย่องชมเชยสมาชิกในชุมชน การประชาสัมพันธ์ ชุมชนให้เป็นที่รู้จักในสถานที่ต่างๆ เป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้กับสมาชิกในชุมชนในการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชน” (นายวิโรจน์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 31 มีนาคม 2560)

7) การสร้างกลุ่มภายในชุมชน

การสร้างกลุ่มภายในชุมชน เป็นการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชน ตามความสนใจของสมาชิกในชุมชน การรวมกลุ่มทำให้เกิดการช่วยเหลือกันในการทำงานของกลุ่ม และทำให้กลุ่มสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำงานระหว่างกลุ่ม ทำให้กลุ่มในชุมชนมีความเข้มแข็ง สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“ในชุมชนมีกลุ่มกองทุนต่างๆ ที่เข้มแข็ง มีความร่วมมือในการทำงานของกลุ่ม การทำงานประสานกันภายในที่ดีช่วยเหลือกัน เช่น กลุ่มโรงสีข้าวชุมชน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต” (นายพงศธร นามสมมติ, สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2559)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

8) การสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอก

กลุ่มภายในชุมชนมีการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกในการดำเนินการร่วมกัน เช่น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านสาธารณสุขของกลุ่ม อสม. และหน่วยงานสาธารณสุขอำเภอ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ร่วมมือกับกรมการพัฒนาชุมชน ในการพัฒนากลุ่มอาชีพในชุมชน และส่งเสริมด้านการตลาดให้กับกลุ่มต่างๆในชุมชน การเรียนรู้ของหน่วยงานภายนอกจะมีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชน ในการสนับสนุนการทำงานของชุมชน มีการประสานการทำงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอก เพื่อสนับสนุนทางด้านทรัพยากรต่างๆ เช่น การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยเฉพาะกิจกรมทหารพรานที่ 12 ในด้านการสนับสนุนพันธุ์ปลาและอาหารปลา เป็นต้น ทั้งนี้หน่วยงานภายนอกจะศึกษาวิถีชีวิต เช่น ด้านการประกอบอาชีพของสมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะชุมชนบ้านโสนน้อย สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่

ทำการเกษตร ปัญหาและความต้องการของสมาชิกโดยส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ การเกษตร หน่วยงานภายนอกจะเรียนรู้ในปัญหาและความต้องการของสมาชิกในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จากศูนย์เรียนรู้ของชุมชน แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่ม/องค์กรในชุมชน แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากแหล่งประกอบอาชีพ โดยหน่วยงานภายนอกจะมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น เข้าร่วมในฐานะการเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน เพื่อสนับสนุนทรัพยากรด้านการพัฒนาฐานเรียนรู้ให้เป็นต้นแบบด้านการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงแก่หน่วยงานอื่นๆ สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังนี้

“กลุ่มต่างๆในชุมชน มีการทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอกในหลายๆ ด้าน เช่น การส่งเสริมด้านการตลาดและการให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการกลุ่มกองทุนต่างๆ ทำให้สามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง”
(นายพงศธร นามสมมติ, สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2559)

“หน่วยงานภายนอกมีส่วนร่วมสนับสนุนการทำงานของชุมชน เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลท่าข้าม สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภออรัญประเทศ การสนับสนุนมีหลากหลายด้าน เช่น ส่งเสริมด้านการประกอบอาชีพ การบริหารจัดการที่ดิน และน้ำ โดยหน่วยงานที่สนับสนุนจะศึกษาปัญหาความต้องการของชุมชน และศึกษาการสนับสนุนของหน่วยงานเพื่อให้เกิดการทำงานที่ประสานความร่วมมือกัน การเข้าใจถึงวิถีของสมาชิกในชุมชน เช่น วิถีของชุมชน ทางด้านการเกษตร การศึกษาพื้นที่ประกอบอาชีพของสมาชิกในชุมชน จะทำให้เห็นถึงภาพรวมในแนวทางการสนับสนุนการทำงานของหน่วยงานภายนอก และสิ่งสำคัญโครงการต่างๆจะดำเนินไปได้ ต้องได้รับการสนับสนุนจากสมาชิก และกลุ่มในชุมชนต่างๆ ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับสมาชิกในชุมชน และผู้นำชุมชนจะทำให้เกิดการสื่อสารที่สร้างความเข้าใจที่ตีร่วมมือกันสนับสนุนการทำงานที่เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน” (นายวิโรจน์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 31 มีนาคม 2560)

9) การสื่อสารที่มีความต่อเนื่องและหลากหลายช่องทาง

การสื่อสารข้อมูลข่าวสารต่างๆให้กับสมาชิกในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น การสื่อสารข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีการสื่อสารผ่านการประชุมชุมชน การสื่อสารผ่านเสียงตามสายของชุมชน การศึกษาข้อมูลข้อมูลจากสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต เอกสารต่างๆ ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความเข้าใจ และให้ความร่วมมือในการพัฒนาโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนาชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชน ดังนี้

“การถ่ายทอดเรื่องเขตเศรษฐกิจพิเศษให้สมาชิกชุมชน ก็มีการประชุม และศึกษาคู่มือเอกสารต่างๆที่ได้จากการอบรม ศึกษาจากข่าวสารต่างๆ และบอกกล่าวถ่ายทอดให้กับสมาชิกในชุมชนให้เข้าใจ มีการประกาศเสียงตามสายให้ความรู้ มีการแลกเปลี่ยนความรู้กับหน่วยงานอื่นๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนอย่างต่อเนื่อง” (นายวรวิทย์, นามสมมติ, สัมภาษณ์ 7 พฤษภาคม 2559)

10) การแสดงออกในเวทีสาธารณะ

ชุมชนบ้านโสนน้อยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานภายนอกอย่างต่อเนื่อง มีผู้มาศึกษาดูงานในชุมชน เป็นโอกาสของชุมชนในการขยายความรู้ด้านการพัฒนาชุมชน ไปสู่การพัฒนาในชุมชนอื่นๆ มีการนำเสนอผลงานของชุมชนผ่านเวทีประชุมต่างๆ ผ่านการประกวดชุมชน ทำให้ชุมชนเป็นที่รู้จักของหน่วยงานภายนอกมากขึ้น และได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนอื่นๆ นำความรู้มาพัฒนาการทำงาน of ชุมชนต่อไป สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผู้นำกับสมาชิกในชุมชนมีความเข้าใจ ร่วมมือ ทำให้เกิดการช่วยเหลือกัน ที่ชุมชนมีงานกิจกรรมค่อนข้างมาก เช่น มีคณะมาดูงาน มีการประกวดชุมชนก็จะมี การตรวจประเมิน ทางสมาชิกในชุมชนก็ต้องช่วยกันพัฒนาชุมชน จัดสถานที่ โดยมีคณะกรรมการเป็นหลัก และสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือดี นอกจากนี้สมาชิกในชุมชน มีโอกาสไปเป็นวิทยากรในหน่วยงานภายนอก ทำให้เป็นการ

แลกเปลี่ยนประสบการณ์และนำความรู้มาพัฒนาตนเองและชุมชน
ต่อไป” (นางลัดดาวรรณ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2559)

11) การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนา

ชุมชนบ้านโนนน้อยมีการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยการพึ่งพาตนเองก่อน และสร้างการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนา และสร้างทรัพยากรต่างๆ ให้เป็นทุนของชุมชน เช่น สมาชิกในชุมชนมีการทำนาเป็นส่วนใหญ่ จึงมีการสร้างโรงสีข้าวชุมชน เพื่อลดค่าใช้จ่ายของสมาชิกในชุมชน และรับซื้อข้าวของสมาชิกในชุมชนเพื่อทำการจัดจำหน่ายให้ในนามสินค้าของชุมชน มีการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อกักเก็บน้ำสำหรับการเพาะปลูก การพัฒนาทักษะ และความรู้ให้กับสมาชิกในหลากหลายอาชีพ สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“การตั้งรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ชุมชนมีแนวทางของตนเอง และรู้จักการพึ่งพาตนเอง เช่น การทำนา ปลูกข้าว มีโรงสีข้าวชุมชน มีตลาดชุมชนในการรับซื้อผลผลิต การพัฒนาแหล่งทรัพยากรในชุมชน เช่น มีข้าว มีปลา มีไก่ มีหมู มีการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ การเพาะปลูก การพึ่งพาตนเองด้านทรัพยากรของชุมชน ประชาชนชุมชน ซึ่งเป็นทุนของชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาได้ด้วยทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน”
(นายวิโรจน์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 31 มีนาคม 2560)

CHULALONGKORN UNIVERSITY

12) การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ เพื่อการพัฒนาชุมชน

สมาชิกในชุมชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น มีการพัฒนาด้านการเกษตร การผลิตปุ๋ยเพื่อใช้ในการเกษตร การพัฒนาด้านแหล่งน้ำ การพัฒนาด้านการผลิตน้ำดื่มของชุมชน และมีการพัฒนาฐานการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพในศูนย์เรียนรู้ของชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อเป็นตัวช่วยให้กับสมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้และนำไปปรับใช้ในครัวเรือน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“ปัจจัยความสำเร็จของชุมชน คือ การสร้างความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ
เรามีความรู้เดิมแต่พัฒนาให้เกิดสิ่งใหม่ๆ เกิดความคิดสร้างสรรค์ขึ้นมา

เช่น มีการพัฒนาด้านการเพาะปลูก การพัฒนาแหล่งน้ำ การพัฒนา
ด้านการพัฒนาด้านการปศุสัตว์ การพัฒนาด้านปศุ การพัฒนาด้านการ
ผลิตน้ำดื่มของชุมชน มีการพึ่งพาตนเอง มีการพัฒนาฐานการเรียนรู้
ทำให้ส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าด้านการผลิตและการจำหน่ายของชุมชน
อย่างต่อเนื่อง” (นายวิโรจน์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 31 มีนาคม 2560)

สรุปปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับ
การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษของชุมชนบ้านโสนน้อย คือ
1) ความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ 2) การบริหารจัดการชุมชนที่มีลำดับขั้นตอนและ
จัดลำดับความสำคัญของการพัฒนา 3) การสร้างโอกาสให้สมาชิกในชุมชนร่วมรับผิดชอบในการ
พัฒนาชุมชน 4) การให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน 5) การสร้าง
ข้อตกลงและความเข้าใจร่วมกันของสมาชิกในชุมชน 6) การสร้างความภาคภูมิใจให้กับสมาชิก
ในชุมชน 7) การสร้างกลุ่มภายในชุมชน 8) การสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอก 9) การสื่อสาร
ที่มีความต่อเนื่องและหลากหลายช่องทาง 10) การแสดงออกในเวทีสาธารณะ 11) การใช้ทรัพยากร
ที่มีอยู่ในชุมชนให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนา และ 12) การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ เพื่อการ
พัฒนาชุมชน

2.5 แนวทางการปรับตัวของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีดังนี้

1) การปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจ

1.1) การปรับตัวทางด้านการตลาด ควรมีการพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน
ให้มีความหลากหลาย พัฒนาความรู้ด้านการตลาด พัฒนาด้านการผลิต เช่น การพัฒนาการผลิต
ทางการเกษตรเพื่อให้ผลผลิตที่เพิ่มมากขึ้น การแปรรูปสินค้าเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า การพัฒนา
ด้านการตลาดควรเพิ่มเครือข่ายทางด้านการตลาดเพื่อขยายสินค้าของชุมชนยังตลาดภายนอก
สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลจากภาคเอกชน ดังนี้

“แนวทางการปรับตัวของชุมชนในการตั้งรับเขตเศรษฐกิจพิเศษ คือ
การพัฒนาการผลิต เช่น การผลิตทางการเกษตร การแปรรูป
สินค้า และการจำหน่ายสินค้า มีการสร้างเครือข่ายการทำงาน

เพื่อส่งเสริมทางด้านความรู้ การพัฒนาด้านผลผลิต และด้าน
การตลาด” (นายจรูญ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 เมษายน 2560)

1.2) การปรับตัวทางด้านการพัฒนาธุรกิจชุมชน ควรมีสร้างจุดเด่นของสินค้าชุมชน
ควรพัฒนาสินค้าให้มีความแตกต่าง ศึกษาความต้องการของสินค้าของลูกค้า พิจารณาภาวะ
การแข่งขันของสินค้าในตลาด ปรับปรุงพัฒนาคุณภาพของสินค้าและสร้างอัตลักษณ์ของสินค้าชุมชน
สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“การปรับตัวด้านธุรกิจของชุมชน ชุมชนควรพิจารณาทางด้านคู่แข่ง
เพราะเป็นการเปิดเสรี การศึกษาเรื่องธุรกิจ การตลาด จุดเด่นของ
สินค้าชุมชน หรือความต่างของสินค้าชุมชน การสร้างอัตลักษณ์ของ
สินค้าของตนเอง การปรับตัวด้านนวัตกรรมความคิดสร้างสรรค์ของ
ชุมชน ควรมีการพัฒนาสินค้าให้มีการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า
ควรประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้ความรู้ด้านการเกษตร
หรือการแปรรูป เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชน” (นางสาวกนกพร
นามสมมติ, สัมภาษณ์ 31 มีนาคม 2560)

1.3) การปรับตัวทางด้านการสร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจ ควรมีการสร้างเครือข่าย
ทางเศรษฐกิจ เช่น เครือข่ายการขายสินค้ากับหน่วยงานต่างๆ เครือข่ายการประกอบอาชีพ
เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาผลิตภัณฑ์ ตลอดจนกระจายสินค้าของชุมชน การสร้างเครือข่าย
ทางเศรษฐกิจกับหน่วยงานภายนอก ทำให้สินค้าของชุมชนเป็นที่รู้จัก สะท้อนจากบทสัมภาษณ์
ของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนี้

“การปรับตัวด้านการตั้งรับเขตเศรษฐกิจพิเศษ ต้องมีการสร้าง
เครือข่าย เพื่อให้ชุมชนตนเองเข้มแข็ง สามารถต่อรองได้”
(นางสาวกนกพร นามสมมติ, สัมภาษณ์ 31 มีนาคม 2560)

2) การปรับตัวทางด้านสังคม

2.1) ส่งเสริมการถ่ายทอดการเรียนรู้ด้านอัตลักษณ์ของชุมชนให้แก่สมาชิกในชุมชน

ควรส่งเสริมการถ่ายทอดวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม อัตลักษณ์ของชุมชนให้แก่สมาชิกในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดต่อไป ควรมีการบันทึกและจัดเก็บองค์ความรู้ของชุมชนและถ่ายทอดให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้และเข้าใจและเกิดความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง สามารถถ่ายทอดให้ผู้มาเยี่ยมชมหรือมาศึกษาดูงานได้ สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐ และผู้ให้ข้อมูลจากภาคเอกชน ดังนี้

“แนวทางการปรับตัวของชุมชน ควรเพิ่มเติมในการถ่ายทอดความรู้ของชุมชนสู่รุ่นต่อไป ควรเพิ่มความรู้ด้านอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อให้ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนไม่สูญหาย” (นายวิโรจน์ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 31 มีนาคม 2560)

“แนวทางการปรับตัวของชุมชน ควรรักษาประเพณี วัฒนธรรมให้เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อการสืบทอดต่อไป” (นายจรรุญ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 เมษายน 2560)

3) การปรับตัวทางด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม

การปรับตัวทางด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ต้องสร้างความร่วมมือระหว่างหลายหน่วยงานเป็นผู้รับผิดชอบ ครัวเรือน ชุมชน สถานประกอบการ หน่วยงานภาครัฐ ต้องช่วยกันดูแลด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เช่น ต้องรับผิดชอบในการบริหารจัดการขยะ โดยการมีส่วนร่วมของทุกๆ ฝ่าย สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลภาคเอกชน ดังนี้

“การปรับตัวทางด้านสิ่งแวดล้อม สถานประกอบการที่ลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ต้องรับผิดชอบ เช่น ด้านการบริหารจัดการขยะทางด้านครัวเรือนต้องรับผิดชอบไม่ทำในสิ่งที่ทำให้เกิดมลพิษ หน่วยงานท้องถิ่นก็ต้องมีส่วนร่วมดูแล ในการบริหารจัดการด้าน

สิ่งแวดล้อมเพื่อรองรับประชากรที่เพิ่มมากขึ้น” (นายจรูญ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 เมษายน 2560)

4) การปรับตัวทางด้านการศึกษา

4.1) ส่งเสริมการศึกษาทางด้านภาษา ควรส่งเสริมทางด้านภาษาเช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาเขมร ให้กับสมาชิกในชุมชน เพื่อการติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวัน เช่น การทำงาน การค้าขายสะท้อนจากการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“สมาชิกในชุมชนควรเรียนรู้เพิ่มเติม เช่น ภาษาเขมร ภาษาอังกฤษ เพื่อใช้ในการสื่อสารได้” (นายสาธิต นามสมมติ, สนทนากลุ่ม 14 สิงหาคม 2559)

4.2) ส่งเสริมการศึกษาทางด้านสายอาชีพ ควรมีการส่งเสริมทางการศึกษา สายอาชีพและส่งเสริมให้มีโอกาสศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษามากขึ้น โดยร่วมมือกับ สถานประกอบการในพื้นที่ เพื่อเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้มีการฝึกงานกับสถานประกอบการในพื้นที่ และมีโอกาสทำงานกับสถานประกอบการในอนาคต สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลจาก ภาคเอกชน ดังนี้

“เขตเศรษฐกิจพิเศษด้านการศึกษา ควรมีการพัฒนากำลังคนด้าน อาชีวะจนถึงระดับอุดมศึกษาเพิ่มมากขึ้น ควรส่งเสริมให้นักเรียน นักศึกษาได้มีโอกาสฝึกงานกับสถานประกอบการในพื้นที่ ทำให้เป็น โอกาสในการทำงานของนักศึกษา และเป็นโอกาสของนายจ้างในการ จ้างงานในอนาคต” (นายจรูญ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 เมษายน 2560)

4.3) ส่งเสริมให้ภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน บทบาทของ ภาคเอกชนในการมีส่วนร่วมการพัฒนาชุมชน มีหลายด้าน เช่น การส่งเสริมให้ความรู้กับชุมชนในการ พัฒนาเทคโนโลยีต่างๆ การส่งเสริมความรู้ด้านการแปรรูปผลผลิต การส่งเสริมด้านการตลาด

การส่งเสริมด้านการพัฒนาชุมชนโดยมีการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคเอกชนและชุมชน ในการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชน สะท้อนจากบทสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลจากภาคเอกชน ดังนี้

“สถานประกอบการมีส่วนสนับสนุนชุมชน เช่น การทำ CSR ร่วมกับชุมชน การส่งเสริมให้ความรู้แก่ชุมชน และร่วมมือพัฒนาชุมชน”
(นายจรูญ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 1 เมษายน 2560)

4.4) ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาความรู้ของสมาชิกชุมชน เช่น ความรู้เกี่ยวกับทักษะการนำเสนอชุมชน การพัฒนาไกด์เด็ก เยาวชน การพัฒนาให้สมาชิกในชุมชนเป็นไกด์ในการอธิบายวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน เพื่อให้มีความเข้าใจในความหลากหลาย ทางวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ และสามารถปรับตัวให้เข้ากับ ความหลากหลาย สะท้อนจากบทสนทนากลุ่มและบทสัมภาษณ์ของสมาชิกในชุมชน ดังนี้

“ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาไกด์เด็ก และเยาวชนในท้องถิ่น เพื่อสามารถให้ความรู้เกี่ยวกับชุมชน และสามารถแนะนำชุมชนได้ ควรมีการฝึกอบรมเด็กและเยาวชนและสมาชิกในชุมชน”
(นางทิพวรรณ นามสมมติ, สนทนากลุ่ม 14 สิงหาคม 2559)

“แนวทางการปรับตัวด้านความรู้ เช่น ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน อยากให้เพิ่มความรู้ด้านนี้แก่สมาชิกในหมู่บ้าน เพื่อมีความรู้ที่มากขึ้น ทำให้เข้าใจความแตกต่างของแต่ละที่ และเรียนรู้ที่จะยอมรับความแตกต่างและปรับตัวได้” (นางลัดดาวรรณ นามสมมติ, สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2559)

สรุปแนวทางการปรับตัวของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ คือ การปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การปรับตัวทางด้านการตลาด ควรมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนให้มีความหลากหลาย การปรับตัวทางด้านการพัฒนาธุรกิจชุมชน ควรสร้างจุดเด่นของสินค้าชุมชน และพัฒนาสินค้าให้มีความแตกต่าง การปรับตัวทางด้านการสร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจ สร้างเครือข่ายกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อกระจายสินค้าของชุมชนและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการปรับตัวในการประกอบ

อาชีพ การปรับตัวทางด้านสังคม เช่น ส่งเสริมการถ่ายทอดการเรียนรู้ด้านอัตลักษณ์ของชุมชนให้แก่สมาชิกในชุมชน การปรับตัวทางด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เช่น สร้างความร่วมมือกับครัวเรือนชุมชน สถานประกอบการ หน่วยงานภาครัฐ ในการดูแลด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม การปรับตัวทางการศึกษา ส่งเสริมการศึกษาทางด้านภาษา เช่น ภาษาเขมร ภาษาอังกฤษ ส่งเสริมการศึกษาทางด้านสายอาชีพและส่งเสริมให้มีโอกาสศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษามากขึ้น ส่งเสริมให้ภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เช่น ด้านการแปรรูปการผลิต การส่งเสริมการตลาด เป็นต้น ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อนำความรู้มาใช้ในการปรับตัวเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลง

ตอนที่ 3 การวิเคราะห์พื้นที่ทางสังคมและการแสดงออกของผู้กระทำกรของชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย

3.1 การวิเคราะห์พื้นที่ทางสังคมของชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย

ผู้วิจัยวิเคราะห์ตามแนวคิดของปีแอร์ บูร์ดิเยอ ซึ่งได้เสนอแนวคิดเรื่องคุณลักษณะของสนาม (Field) ซึ่งเป็นลักษณะพื้นที่ทางสังคม ซึ่งกาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน (2553: 558-559) ได้อธิบายถึงรายละเอียดว่า Field เป็นอาณาบริเวณทางสังคมที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมหรือสิ่งที่ทำให้มีความแตกต่างจากผู้อื่น ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง มีลักษณะของพื้นที่ทางสังคม (Field) ในแบบของการพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว มีการนำประเพณี วัฒนธรรมมาสร้างอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชน สมาชิกในชุมชนแสดงออกถึงมนุษยสัมพันธ์ อธิปไตยมิติที่ดี ให้การต้อนรับนักท่องเที่ยว มีการให้คำแนะนำกับนักท่องเที่ยวเรื่องวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน สถานที่ทางด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชน สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลนักท่องเที่ยวในการให้คำแนะนำแก่นักท่องเที่ยว เช่น การรักษาสภาพแวดล้อมของชุมชน แนวทางการศึกษาวิถีของชุมชน สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาความปลอดภัยในชุมชนและดูแลรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว ชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนใกล้เคียงมีการพัฒนาเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวตำบลแม่กาษา ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนอื่นๆในตำบลแม่กาษา และสร้างความร่วมมือด้านการต้อนรับนักท่องเที่ยว โดยการพัฒนาด้านหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยวมีหน่วยงานกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ให้การสนับสนุนในการจัดหาวิทยากรให้ความรู้ เช่น การให้ความรู้ด้านแนวทางการต้อนรับนักท่องเที่ยว การอบรมด้านอาชีพ การอบรมการจัดทำโฮมสเตย์ของชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง ยังมีการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อยู่อาศัยใหม่ เช่น ชาวเมียนมาร์ที่เข้ามาทำงานหรืออาศัยในพื้นที่ของชุมชน โดยมีการสร้างความร่วมมือ

ในการอยู่ร่วมกัน มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เช่น การดูแลรักษาความสะอาดและสิ่งแวดล้อมของชุมชน การปลูกป่าชุมชน การเข้าร่วมในกิจกรรมทางด้านประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน และมีการปรึกษาหารือในเรื่องต่างๆเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านการพัฒนาชุมชน

ชุมชนบ้านโสนน้อย มีลักษณะของพื้นที่ทางสังคม (Field) ในแบบของการพัฒนาเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยการพัฒนาชุมชน สมาชิกในชุมชนให้ความร่วมมือและนำความรู้ด้านหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน มีการพัฒนาฐานการเรียนรู้ด้านต่างๆ ให้เกิดเป็นรูปธรรม เช่น ฐานการเรียนรู้ โรงเรียนโกไข่ โรงเรียนหมูลุม บ่อปลาของชุมชน ชุมชนมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารการเรียนรู้ เพื่อบริหารจัดการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนเพื่อให้มีความรู้และมีแบบอย่างที่ดีในการประกอบอาชีพ นอกจากนี้ชุมชนยังมีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอก เช่น การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยเฉพาะกิจกรรมทหารพรานที่ 12 ในการสนับสนุนพันธุ์ปลาและข้อแนะนำในการพัฒนา การเพาะพันธุ์ปลา การสนับสนุนด้านงบประมาณ การก่อสร้างโรงเรียนพันธุ์โกไข่ และสนับสนุนพันธุ์โกไข่ เป็นต้น นอกจากนี้ชุมชนโสนน้อยมีการพัฒนาศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง โดยเปิดโอกาสให้หน่วยงานจากภายนอกเข้ามาศึกษาดูงานด้านการบริหารจัดการชุมชน การบริหารศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งทำให้สมาชิกในชุมชน มีการปรับตัวด้านการเตรียมการต้อนรับผู้มาศึกษาชุมชน การให้ความรู้และคำแนะนำต่างๆแก่ผู้มาศึกษาชุมชน การนำผลิตภัณฑ์ของชุมชน เช่น ข้าวหอมมะลิ และผลผลิตทางการเกษตรของสมาชิกในชุมชนมาจำหน่ายให้ผู้มาศึกษาชุมชนซึ่งสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน

3.2 การวิเคราะห์การแสดงออกของผู้กระทำการ (Agency) ของชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย

ผู้วิจัยวิเคราะห์ตามแนวคิดของปีแอร์ บูร์ดิเยอ ซึ่งได้เสนอแนวคิดเรื่องผู้กระทำการ (Agency) ซึ่งกาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน (2553: 553-558) ได้อธิบายถึงรายละเอียดว่า มนุษย์เป็นผู้กระทำการ มนุษย์ที่จะเป็น Agency ต้องมีคุณสมบัติคือ ต้องมีสิทธิหรือความสามารถที่จะเลือกและลงมือปฏิบัติในสิ่งที่เลือก ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1) ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง

ผู้กระทำการ ที่ขับเคลื่อนการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษที่มีบทบาทสำคัญ คือ 1) ผู้นำ 2) สมาชิกในชุมชน 3) หน่วยงานภายนอก มีรายละเอียดคือ

1.1) ผู้นำ ขับเคลื่อนการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยผู้นำ หมายถึง ผู้นำชุมชน เป็นผู้นำที่เป็นแบบทางการและไม่เป็นทางการ ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชน และผู้นำที่เป็นแบบไม่เป็นทางการ เช่น ปราชญ์ชุมชน ลักษณะของผู้นำชุมชนบ้านโพธิ์ทองสามารถสื่อสารและประสานงานกับสมาชิกในชุมชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม และสามารถประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เพื่อนำความรู้หรือทรัพยากรต่างๆ ที่จำเป็นต่อการพัฒนาชุมชน

บทบาทของผู้นำ วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของสมาชิกในชุมชน เช่น ความต้องการของสมาชิกในชุมชนเรื่องการพัฒนาด้านการฝึกอบรมการประกอบอาชีพ ผู้นำได้ดำเนินการติดต่อหน่วยงานภายนอก เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลแม่กาษา เพื่อจัดหาวิทยากรเพื่อดำเนินการฝึกอบรมให้กับสมาชิกในชุมชน ผู้นำสร้างความเข้าใจและความตระหนักแก่สมาชิกในชุมชน เช่น การตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชนซึ่งมีทั้งกลุ่มคนไทยและชาวเมียนมาร์ ที่อาศัยในพื้นที่ของชุมชน จึงมีการตั้งคณะกรรมการป้องกันและรักษาความสงบเรียบร้อย มีผู้ช่วยผู้นำชุมชน ฝ่ายรักษาความสงบเรียบร้อยเป็นประธานกรรมการ มีหน้าที่ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชน ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับของชุมชน นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ประนีประนอมข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในชุมชน การคุ้มครองตรวจตราทรัพย์สินของชุมชน การป้องกันสาธารณภัยและดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของสมาชิกในชุมชน มีการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เช่น เจ้าหน้าที่รัฐ ทหาร ตำรวจ ในพื้นที่ เพื่อให้ความรู้แก่คณะกรรมการป้องกันและรักษาความสงบเรียบร้อย และให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชนในด้านการดูแลความปลอดภัย นอกจากนี้ผู้นำยังมีการสร้างเครือข่ายคุ้มบ้านเพื่อดูแลลูกบ้าน โดยจะมีการคัดเลือกหัวหน้าคุ้ม เพื่อทำหน้าที่ประสานงานกับผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชนจะแจ้งข่าวสารต่างๆ ผ่านช่องทางต่างๆ เช่น ประกาศเสียงตามสายของชุมชน หรือแจ้งผ่านหัวหน้าคุ้มเพื่อขอความร่วมมือหรือทำความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนสามารถแจ้งข้อมูลข่าวสารหรือปัญหาต่างๆ ผ่านหัวหน้าคุ้มหรือสามารถแจ้งข่าวสารหรือปัญหาต่างๆ ผ่านผู้นำชุมชน นอกจากนี้ผู้นำสนับสนุนให้สมาชิกในชุมชนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีสาธารณะ โดยประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่สอด ในการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานภายนอก และมีการถ่ายทอดความรู้ให้กับสมาชิกในชุมชนผ่านเวทีการประชุมชุมชน เป็นต้น

1.2) สมาชิกในชุมชน ขับเคลื่อนการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยสมาชิกในชุมชนมีความรู้ในวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนเป็นอย่างดี สามารถอธิบายอัตลักษณ์ของชุมชน

มีความเข้มแข็งในการรักษาประเพณี วัฒนธรรม และเผยแพร่ประเพณีวัฒนธรรมของตนเอง ให้สมาชิกใหม่ได้เข้าใจและเรียนรู้วัฒนธรรมของตนเอง ตลอดจนเข้าใจในวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมและ แนวปฏิบัติของชุมชน สมาชิกในชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะ ทางด้านการเกษตรและการค้าขายผลผลิตทางการเกษตร และการพัฒนาสินค้าที่มีความหลากหลาย จำหน่ายแก่ผู้มาเยี่ยมชมในชุมชน สามารถศึกษาหาความรู้จากแหล่งต่างๆ เพื่อการปรับตัว ในการดำรงชีวิต เช่น การปรับตัวในการประกอบอาชีพ การปรับตัวทางด้านภาษา เช่น ภาษาเมียนมาร์ ภาษาอังกฤษเพื่อใช้ในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับ เพื่อนสมาชิกในชุมชนและหน่วยงานภายนอกเพื่อนำความรู้มาใช้ในการพัฒนาตนเองและชุมชน มีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทั้งในชุมชน และนอกชุมชน เช่น การเข้าร่วมประชุม ในระดับชุมชน และระดับตำบล เพื่อมีส่วนร่วมในแนวทางการพัฒนาชุมชนและตำบล

บทบาทของสมาชิกในชุมชน คือ สมาชิกมีความตระหนักรู้ว่าตนเอง มีความต้องการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงในสิ่งใด และจะค้นหาความรู้เพื่อส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพ ของตนเอง เช่น สมาชิกในชุมชนบ้านโพธิ์ทองมีการรวมกลุ่มกันในการทำอาชีพต่างๆ โดยจะเลือก การเข้าร่วมกลุ่มอาชีพตามความถนัดและตามความสนใจของตนเอง กลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มอาชีพ การทำไข่เค็มน้ำแร่ กลุ่มอาชีพสวนกระเป่า เป็นต้น สมาชิกในชุมชน ให้ความสำคัญ กับการจัดกิจกรรมทางด้านประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น ประเพณีกล้วยสลาก ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น ทำให้ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนมีความเข้มแข็งและเป็นอัตลักษณ์ ของชุมชน สมาชิกในชุมชนร่วมกันดำเนินกิจกรรมที่สำคัญหลายกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง เช่น สมาชิกในชุมชนร่วมกันทำความสะอาดหน้าบ้านของตนเอง และทำความสะอาดบริเวณ พื้นที่สาธารณะโดยรวมของชุมชนเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมชุมชน สมาชิกในชุมชนร่วมกันจัดตั้ง ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมของชุมชน โดยสนับสนุนด้านภูมิปัญญาต่างๆ เช่น การสนับสนุนเครื่องใช้ต่างๆ ที่เป็นภูมิปัญญาที่มีในอดีต เพื่ออนุรักษ์ให้รุ่นต่อไป สมาชิกในชุมชนร่วมกันรื้อฟื้นภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน เช่น การทอผ้าฝ้าย ดนตรีพื้นเมือง ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ อาหารพื้นเมือง เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน สมาชิกในชุมชนร่วมกันจัดซื้อทรัพย์สิน เช่น แก้ว ี พัดลม เต็นท์ผ้าใบ เพื่อให้ทรัพย์สินเหล่านี้เป็นของส่วนกลางของชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนและ นอกชุมชน สามารถเช่าในราคาที่เหมาะสม และรายได้จากการเช่าทรัพย์สิน นำมาใช้ประโยชน์ ในการพัฒนาชุมชน สมาชิกในชุมชนตระหนักถึงการรักษาสภาพแวดล้อม จึงมีการระชาคม ในการรักษาป่า และอนุรักษ์ป่าไม้ และร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น เช่น การปลูกป่าชุมชน การบวชป่า เพื่อส่งเสริมให้ช่วยกันดูแลรักษาป่า และการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

ของชุมชน ในการพัฒนาชุมชนสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชนและร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในชุมชนและเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ

1.3) หน่วยงานภายนอก ขับเคลื่อนการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยหน่วยงานภายนอก เป็นผู้สนับสนุนการดำเนินงานพัฒนาของชุมชนโดยจัดหาทรัพยากรที่สำคัญต่อการดำเนินโครงการ/กิจกรรมของชุมชนเพื่อให้สามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้หน่วยงานภายนอกสนับสนุน การเรียนรู้ของผู้นำ และสมาชิกในชุมชน เช่น การให้ความรู้ผ่านการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นต้น

บทบาทของหน่วยงานภายนอก เช่น สนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน และสนับสนุนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน เช่น กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก สนับสนุนชุมชนบ้านโพธิ์ทองให้เป็น หมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยวในปี พ.ศ. 2558 โดยชุมชนบ้านโพธิ์ทองมีศักยภาพแต่เดิมเป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น น้ำพุร้อน มีป่าชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีกลุ่มอาชีพของสมาชิกในชุมชนที่เข้มแข็ง ศักยภาพของชุมชนสามารถเป็นศูนย์กลางในการต้อนรับนักท่องเที่ยว ทางหน่วยงานสำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอแม่สอด จึงให้การสนับสนุนในการพัฒนาชุมชนในด้านการท่องเที่ยว และสนับสนุนด้านความรู้แก่ผู้นำ และสมาชิกในชุมชน เช่น มีการศึกษาดูงานในชุมชนภายนอก มีการจัดอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชนด้านการต้อนรับนักท่องเที่ยว มีการอบรมด้านการพัฒนาอาชีพ การจัดทำโฮมสเตย์ เป็นต้น ทั้งนี้หน่วยงานภายนอกมีการทำงานประสานกับชุมชนโดยมีการประชุมหารือในแนวทางการทำงาน สร้างความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชน และส่งเสริมการทำงานของชุมชน ในการพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว นอกจากนี้หน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลแม่กาษา มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนด้านการฝึกอาชีพให้กับสมาชิกในชุมชน มีการสนับสนุนการก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณชุมชนบ้านโพธิ์ทอง เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ทั้งนี้หน่วยงานภายนอกที่เป็นผู้ขับเคลื่อนการเรียนรู้ชุมชน จะวิเคราะห์ปัญหาหรือความต้องการของสมาชิกในชุมชน ว่ามีความต้องการหรือสามารถส่งเสริมเพื่อพัฒนาศักยภาพในด้านใด โดยหน่วยงานภายนอกจะสร้างความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชนในการสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน และร่วมประเมินผลการดำเนินงานร่วมกับชุมชน ตลอดจนส่งเสริมให้ชุมชนแสดงออกต่อเวทีสาธารณะ เช่น การส่งเสริมด้านการประชาสัมพันธ์ชุมชนในเวทีต่างๆ การส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนกับหน่วยงานต่างๆ เป็นต้น

2) ชุมชนบ้านโสนน้อย

ผู้กระทำการ ที่ขับเคลื่อนการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษที่มีบทบาทสำคัญ คือ 1) ผู้นำ 2) สมาชิกในชุมชน 3) หน่วยงานภายนอก มีรายละเอียดคือ

2.1) ผู้นำ ขับเคลื่อนการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยผู้นำ หมายถึง ผู้นำชุมชน เป็นผู้นำ ที่เป็นแบบทางการและไม่เป็นทางการ ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชน และผู้นำที่เป็นแบบไม่เป็นทางการ เช่น ปราชญ์ชุมชน ลักษณะของผู้นำชุมชนบ้านโสนน้อย มีความโดดเด่นในการดำเนินโครงการ/กิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนที่มีลักษณะเป็นลำดับขั้นตอน เน้นการพึ่งพาทรัพยากรจากภายในชุมชนและประสานงานการสนับสนุนทรัพยากรต่างๆ จากหน่วยงานภายนอก ทำให้สามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานของชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง ผู้นำ สามารถมองเห็นถึงปัญหาของชุมชน และพัฒนาโครงการเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน เช่น ชุมชนประสบ ปัญหาเรื่องน้ำดื่มในชุมชนไม่เพียงพอ ผู้นำจึงได้มีการหารือกับสมาชิกในชุมชนและดำเนินโครงการ เพื่อผลิตน้ำดื่มของชุมชน ผู้นำชุมชนตระหนักถึงการป้องกันปัญหาต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับชุมชน เช่น พื้นที่ของชุมชนเป็นพื้นที่เขตชายแดนทำให้มีผู้คนที่หลากหลายในชุมชน ผู้นำชุมชนทำความเข้าใจ กับสมาชิกในชุมชนถึงความจำเป็นในการป้องกันและรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชน จึงตั้งกลุ่ม จิตอาสาชุมชนเพื่อดูแลด้านความปลอดภัยของชุมชน โดยมีผู้นำ คณะกรรมการชุมชน และกลุ่ม จิตอาสา ทำงานประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ ทหาร ตำรวจ และชุมชนโดยรอบในพื้นที่

บทบาทของผู้นำ เช่น มีบทบาทสำคัญในการน้อมนำหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาหมู่บ้าน นอกจากนี้เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริม คุณธรรม จริยธรรมของสมาชิกในชุมชน โดยการให้ความรู้กับสมาชิกในชุมชนผ่านช่องทางต่างๆ เช่น ประกาศเสียงตามสาย การติดบอร์ดประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ ข่าวสารต่างๆ การติดป้าย หลักคติธรรมสอนใจในการดำเนินชีวิตและให้ความรู้ด้านหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยรอบชุมชน นอกจากนี้ผู้นำชุมชนแบบไม่เป็นทางการ เช่น ปราชญ์ทางด้านเกษตรของชุมชน เป็นแบบอย่างในการประยุกต์ใช้แนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ผู้นำชุมชนเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน โดยเป็นผู้ถ่ายทอดข่าวสารต่างๆ และชี้แจง ทำความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชน สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินโครงการต่างๆ ทางด้านการปกครอง ผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชน มีการทำงานประสานงานกับหน่วยปกครองในพื้นที่ เช่น ทหาร ตำรวจ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ประสานงานการทำงานด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยกับหน่วยงานชุมชนโดยรอบ นอกจากนี้ผู้นำ

ชุมชน มีการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน เช่น ร่วมมือกับกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยในการพัฒนาเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ร่วมมือกับหน่วยเฉพาะกิจกรมทหารพรานที่ 12 ในการสนับสนุนพันธุ์ปลา พันธุ์ไก่ไข่ สนับสนุนการก่อสร้างโรงเรียนหมูลุม โรงเรียนเลี้ยงพันธุ์ไก่ไข่ ผู้นำสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในกลุ่มต่างๆ ทำให้กลุ่มต่างๆ สามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องโดยการสนับสนุนของสมาชิก ตลอดจนมีความสามารถในการประสานกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อสนับสนุนด้านทรัพยากรที่จะเป็นต่อการพัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชนบ้านโสนน้อยจึงมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนและสนับสนุนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน

2.2) สมาชิกในชุมชน ขับเคลื่อนการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยตระหนักรู้ปัญหาของตนเอง และร่วมมือกันในการแก้ปัญหาที่ได้รับผลกระทบต่อตนเองและชุมชน มีการศึกษาหาความรู้จากแหล่งต่างๆ เข้าใจสถานการณ์และเรียนรู้ในการปรับตัว โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง และมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชน สมาชิกในชุมชนน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต โดยครัวเรือนจะมีการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย วิถีชีวิตส่วนใหญ่ทำการเกษตร มีการปลูกพืชหมุนเวียนและสามารถนำผลผลิตไปขายสร้างรายได้ตลอดปี มีการรวมกลุ่มของสมาชิก เช่น กลุ่มโรงสีข้าวของชุมชน การรวมกลุ่มเพื่อนำผลผลิตทางการเกษตรไปขายให้ตลาดภายนอก นอกจากนี้สมาชิกในชุมชนได้มีการสร้างข้อตกลงและความเข้าใจร่วมกันของสมาชิกที่มาอยู่ใหม่ เช่น ต้องแจ้งให้ผู้นำชุมชนทราบถึงการเข้าออกของบุคคลในพื้นที่ การตรวจสุขภาพ การไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมของชุมชน เป็นต้น

บทบาทของสมาชิกในชุมชน เช่น สมาชิกในชุมชนตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่อาจเกิดขึ้นกับสมาชิกในชุมชนเมื่อมีการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษ สมาชิกในชุมชนมีการตั้งรับคือน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต โดยเพิ่มรายได้โดยการนำผลผลิตทางการเกษตรไปขายยังตลาดภายนอก และลดรายจ่าย เช่น การปลูกพืชผักสวนครัวในครัวเรือน ปลูกพืชหมุนเวียนไว้ใช้บริโภคตลอดปี นอกจากนี้ยังมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เช่น มีส่วนร่วมดูแลศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน มีส่วนร่วมในการต้อนรับผู้มาเยี่ยมชมศึกษาดูงานในชุมชน โดยเมื่อมีผู้มาเยี่ยมชมศึกษาดูงานในชุมชน สมาชิกในชุมชนนำผลผลิตทางการเกษตรมาจำหน่ายให้กับผู้มาเยี่ยมชมศึกษาดูงาน นอกจากนี้ยังมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เช่น การจัดสภาพแวดล้อมภูมิทัศน์ของชุมชน การทำความสะอาดชุมชน ตลอดจนสมาชิกในชุมชนน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และ

ถ่ายทอดให้สมาชิกในครอบครัวและมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนในการเป็นหมู่บ้านที่น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

2.3) หน่วยงานภายนอก ขับเคลื่อนการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยหน่วยงานภายนอก เป็นผู้สนับสนุนการดำเนินงานพัฒนาของชุมชนโดยจัดหาทรัพยากรที่สำคัญต่อการดำเนินโครงการ/กิจกรรมของชุมชนเพื่อให้สามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้นำ และสมาชิกในชุมชน

บทบาทของหน่วยงานภายนอก ขับเคลื่อนการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอศรีนครินทร์ สนับสนุนในด้านการประกอบอาชีพแก่สมาชิกในชุมชน หน่วยเฉพาะกิจกรรมทหารพรานที่ 12 ให้การสนับสนุนชุมชนในการบริหารจัดการด้านศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2558 กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย สนับสนุนให้จังหวัดสระแก้ว ดำเนินงานในการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (ตะโปกวิน – บ้านเตี้ยเมียนเจย) ราชอาณาจักรกัมพูชา ให้เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อขยายผลการพัฒนาด้านแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยผู้นำชุมชนหมู่บ้านตะโปกวิน ตำบลมาลัย อำเภอมาลัย จังหวัดบันเตียเมียนเจย ราชอาณาจักรกัมพูชา ได้มาศึกษาดูงานความสำเร็จของชุมชนบ้านโสนน้อย นอกจากนี้หน่วยงานภายนอกมีบทบาทในการสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน เช่น การประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเป็นที่รู้จักมากขึ้น ส่งเสริมให้ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน สมาชิกในชุมชน ศึกษาดูงานในแหล่งต่างๆ และส่งเสริมให้ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ถ่ายทอดความรู้กับหน่วยงานภายนอก ตลอดจนส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานภายนอก หน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอศรีนครินทร์ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม เป็นต้น

บทที่ 6

รูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

การนำเสนอในบทนี้เป็นการนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ที่พัฒนาจากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบกับการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ และพัฒนาเป็นรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ของชุมชนบ้านโพธิ์ทอง จังหวัดตาก และชุมชนบ้านโสนน้อย จังหวัดสระแก้ว โดยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน สัมภาษณ์ตัวแทนผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ สัมภาษณ์ตัวแทนผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาคเอกชน และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ นำเสนอตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 การยกร่างรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ตอนที่ 2 การตรวจสอบรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษโดยผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน ตัวแทนผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ และตัวแทนผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาคเอกชน

ตอนที่ 3 การตรวจสอบรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ตอนที่ 4 การนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ตอนที่ 1 การยกร่างรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการวิจัยภาคสนาม ตามวัตถุประสงค์ที่ 1 คือ เพื่อศึกษาทุนทางสังคมของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อวิเคราะห์การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และพัฒนายกร่างรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

ในเขตเศรษฐกิจพิเศษโดยใช้การศึกษาจากเอกสารแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1) แนวคิดทุนทางสังคม ศึกษาทุนทางสังคมตามแนวคิดของ วารุณี โรมรัตนพันธ์, เสรี พงศ์พิศ Putnam, Organization for Economic Co-Operation and Development (OECD) และ World Bank โดยทุนทางสังคมเป็นการรวมตัวกันของบุคคล มีความสัมพันธ์กัน มีค่านิยมของความร่วมมือในการทำงานร่วมกัน มีการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (วารุณี โรมรัตนพันธ์, 2548: 38; เสรี พงศ์พิศ, 2551: 163; Organization for Economic Co-Operation and Development, 2007; World Bank, n.d.: Online)

2) แนวคิดองค์ประกอบการเรียนรู้ชุมชนศึกษาตามแนวคิดของ อรศรี งามวิทยาพงศ์ และคณะ ที่กล่าวถึงองค์ประกอบการเรียนรู้ของชุมชนที่ประกอบด้วย 1) วิธีการหรือช่องทางการเรียนรู้ที่หลากหลาย 2) ฐานการเรียนรู้ภายในและภายนอกชุมชน 3) เนื้อหาองค์ความรู้ที่หลากหลายสอดคล้องกับสมาชิกในชุมชน 4) บริบทสภาพแวดล้อมและกลไกต่างๆ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น การมีความสัมพันธ์เชิงสังคม (Social Relation) และ 5) กลไกส่งเสริมการเรียนรู้ (อรศรี งามวิทยาพงศ์ และคณะ, 2549: 4-10)

3) แนวคิดเรื่อง Agency ของปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) ซึ่งกล่าวถึงแนวคิดเรื่องผู้กระทำการ (Agency) ซึ่งกาญจนา แก้วเทพและสมสุข หินวิมาน (2553: 553-558) ได้อธิบายถึงรายละเอียดว่า มนุษย์เป็นผู้กระทำการ มนุษย์ที่จะเป็น Agency ต้องมีคุณสมบัติคือ ต้องมีสิทธิหรือสามารถที่จะเลือก (Being with Option) ต้องสามารถทำในสิ่งที่เลือกและต้องมีการลงมือปฏิบัติการทำในสิ่งที่เลือก

4) แนวคิดรูปแบบการเรียนรู้ของชุมชนศึกษาตามแนวคิดของอรธจักร สัตยานรักษ์ (2541: 21-23) โดยสรุปวิธีการทำงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน เครือข่าย และผู้นำ โดยมีกระบวนการเรียนรู้คือ 1) การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาสถานการณ์ 2) พัฒนางค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรของชุมชน 3) ขยายความร่วมมือ หากกลุ่ม แนวร่วม เช่น การจัดเวทีของสมาชิกชุมชน 4) พัฒนาวิธีการทำงาน และ 5) สร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนความรู้และขยายผลการปฏิบัติต่อไป ผู้วิจัยศึกษาตามแนวคิดของ Wick and Leon (1993) (อ้างถึงใน ยุรพร ศุภรัตน์, 2553: 33-41) โดยได้ให้แนวคิดการนำเสนอวงจรการเรียนรู้เรียกว่า “SMART LEARNING” โดยมีรายละเอียดคือ 1) การเลือกเป้าหมายที่มีความสำคัญต่อตนเองและองค์กร (Select a Goal that's vital to you and your company) เป็นการตัดสินใจว่าต้องการเรียนรู้อะไร 2) การทำแผนเพื่อการบรรลุเป้าหมาย (Map out How you'll achieve your goal) 3) การปฏิบัติตามแผน (Act on your plan) 4) การทบทวนและประเมินว่าได้เรียนรู้อะไรและเรียนรู้อย่างไร (Review and Evaluate what and how you learned) และ 5) วางเป้าหมายสำหรับการเรียนรู้ลำดับต่อไป (Target your next learning)

goal) นอกจากนี้ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดของสนธยา พลศรี (2545: 87-127) ซึ่งได้สรุปขั้นตอนการพัฒนาชุมชนมี 7 ขั้นตอนคือ 1) การศึกษาวิเคราะห์ชุมชนในด้านต่างๆ ศึกษาปัญหาความต้องการของสมาชิกในชุมชนเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางพัฒนาชุมชน 2) การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน 3) การจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน 4) การวางแผนและโครงการเพื่อการพัฒนาชุมชน 5) การดำเนินงานพัฒนาชุมชนตามแผนหรือโครงการที่กำหนดขึ้นไว้ 6) การประเมินผลงาน และ 7) การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค

5) ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

5.1) ศึกษางานวิจัยของกาญจนา รอดแก้ว (2550) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในภาคกลาง ศึกษา 2 กรณีศึกษาคือ เครือข่ายการเรียนรู้ตำบลบางเจ้าฉ่า และเครือข่ายการเรียนรู้ตำบลแพรกหนามแดง โดยผลการศึกษาพบว่ากระบวนการเรียนรู้มี 5 ขั้นตอนคือ 1) การตระหนักในปัญหา 2) การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล 3) การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา 4) การลงมือปฏิบัติ และ 5) การสร้างและการขยายความรู้

5.2) ศึกษางานวิจัยของกุลธิดา รัตนโกศล (2558) ได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนมี 11 ขั้นตอนคือ 1) การเห็นปัญหาและความต้องการในการพัฒนาชุมชน 2) การสร้างความเข้าใจและตระหนักในอัตลักษณ์ชุมชน 3) การกำหนดแผนอัตลักษณ์ชุมชน 4) การศึกษาชุมชน 5) การวิเคราะห์ทุนทางสังคม 6) การกำหนดอัตลักษณ์ของชุมชน 7) การสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์ชุมชน 8) การกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชนด้วยอัตลักษณ์ของชุมชน 9) การถอดบทเรียน 10) ประชาสัมพันธ์เผยแพร่อัตลักษณ์ชุมชนต่อสาธารณะ การสร้างการรับรู้ในอัตลักษณ์ที่ต่อเนื่อง อย่างทั่วถึงภายในชุมชนและภายนอกชุมชน จะนำไปสู่การสร้างภาคภูมิใจและความรักหวงแหนท้องถิ่น และ 11) ปฏิบัติการพัฒนาชุมชนโดยใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ชุมชน

5.3) ศึกษางานวิจัยของธนิยา กิตติสิทโธ (2556) ได้ศึกษา การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อส่งเสริมความสามารถทางศิลปหัตถกรรมบนฐานแนวคิดการพึ่งตนเองของชุมชน จากผลการศึกษาพบว่า การวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ของชุมชนพบลักษณะร่วมที่ปรากฏในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนต้นแบบ 4 ขั้นตอน คือ 1) ความตระหนักและเข้าใจสภาพจริงเป็นขั้นเริ่มต้นของการพัฒนาความสามารถของผู้ผลิตศิลปหัตถกรรม คือ เข้าใจตนเองและชุมชน 2) มีเป้าหมายและการกำหนดแนวทาง โดยกำหนดเป้าหมายและแนวทางการส่งเสริมความสามารถ

ทางศิลปหัตถกรรม 3) ปฏิบัติตามเป้าหมาย 4) ทบทวนการปฏิบัติและตรวจสอบผล เพื่อให้ทราบถึงผลลัพธ์ของการเปลี่ยนแปลงที่ตรงตามเป้าหมายและทบทวนแนวปฏิบัติที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาและส่งเสริมความสามารถศิลปหัตถกรรม

5.4) ศึกษาจากงานวิจัยของอัญชิกา ชังฤกษ์ (2554) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกการมีส่วนร่วม ได้แก่ 1) ผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน 2) สภาผู้นำองค์กรชุมชน สภาผู้นำ คณะแกนนำชุมชนเป็นตัวแทนกลุ่มต่างๆ ของชุมชนสมัครใจและได้รับการยอมรับ สามารถทำงานร่วมกันเป็นทีม 3) ความตระหนักในปัญหาและการเปลี่ยนแปลงร่วมเห็นปัญหา รู้สึกว่าเป็นปัญหาของตนเอง 4) การรวมกลุ่มภายในชุมชน 5) การสนับสนุนจากภาคีเครือข่าย

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล และการศึกษาจากเอกสารแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยยกยกรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ (ร่างรูปแบบ 1) ใน 3 รูปแบบคือ

- 1) รูปแบบผู้นำขับเคลื่อนชุมชน
  - 2) รูปแบบสมาชิกในชุมชนขับเคลื่อนชุมชน
  - 3) รูปแบบหน่วยงานภายนอกขับเคลื่อนชุมชน
- โดยมีองค์ประกอบแต่ละรูปแบบคือ
- 1) แนวคิดและหลักการ
  - 2) วัตถุประสงค์
  - 3) การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ
  - 4) บทบาทของผู้ขับเคลื่อนชุมชน
  - 5) ผลผลิต
  - 6) ปัจจัยเงื่อนไขการใช้รูปแบบ
- โดยมีรายละเอียดดังนี้

รูปแบบที่ 1 รูปแบบผู้นำขับเคลื่อนชุมชน

1. แนวคิดและหลักการ

1.1 เน้นความสามารถของผู้นำในการขับเคลื่อนชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

1.2 บทบาทของผู้นำมีความสามารถในการสื่อสารกับสมาชิกในชุมชน สามารถสร้างการมีส่วนร่วมจากสมาชิกชุมชนในการตั้งรับการเปลี่ยนแปลง

1.3 การกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน ผู้นำเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชน เห็นถึงโอกาสการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ และเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลง

1.4 การสนับสนุนให้ความรู้กับสมาชิกในชุมชน ผู้นำชุมชน เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการให้ความรู้ ข่าวสารต่างๆ แก่สมาชิกชุมชน

1.5 เน้นการพึ่งพาทรัพยากรของชุมชนเป็นพื้นฐานโดยอาจมีการบูรณาการกับเครือข่ายหน่วยงานภายนอกเพื่อสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในชุมชน กลุ่ม/องค์กรในชุมชน และผู้นำมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนโครงการ/กิจกรรมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

2. วัตถุประสงค์

เพื่อนำทักษะความรู้ ความสามารถของผู้นำให้เป็นผู้ขับเคลื่อนชุมชนในการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

3. การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วย

3.1 วิธีการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) การศึกษาดูงาน 2) การฝึกอบรม 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) การศึกษาด้วยตนเอง 5) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 6) ปราชญ์ชุมชนแนะนำ 7) บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ 8) การเรียนรู้จากประสบการณ์ 9) การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม 10) การเรียนรู้จากปัญหา และ 11) การศึกษาจากบุคคลแบบอย่าง

3.2 เนื้อหา/องค์ความรู้ ประกอบด้วย 1) ความรู้ด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน 2) ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ 3) ความรู้ทางด้านภาษา 4) ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ 5) ความรู้ด้านสาธารณสุข 6) ความรู้ทางการตลาด 7) ความรู้ทางด้าน

กฎหมายในชีวิตประจำวัน 8) ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน 9) ความรู้เกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ 10) ทักษะการสื่อสาร 11) ทักษะการประสานงาน 12) ทักษะการดำรงชีวิต 13) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ 14) ทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม และ 15) ทักษะการบริหารจัดการชุมชน

3.3 แหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ครอบครัว 2) ศาสนสถาน 3) สถานศึกษา 4) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน 5) แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ 6) พื้นที่การประกอบอาชีพ 7) กลุ่ม/องค์กร 8) อินเทอร์เน็ต 9) หน่วยงานภาครัฐ และ 10) เวทิสาธารณะ

3.4 กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญ 2) ผู้นำคณะกรรมการ 3) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 5) การสนับสนุนจากครอบครัว 6) การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 7) การมีส่วนร่วมของสถาบัน/องค์กรต่างๆ 8) การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม และ 9) การสร้างกิจกรรมที่หลากหลายในชุมชน

4. บทบาทของผู้ขับเคลื่อนชุมชน

บทบาทของผู้นำในการขับเคลื่อนชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีการดำเนินการดังนี้

4.1 วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของสมาชิกในชุมชน ผู้นำวิเคราะห์ว่ามีปัญหาของชุมชนหรือความต้องการของสมาชิกในชุมชนที่ต้องการพัฒนาในเรื่องใด

4.2 สร้างความเข้าใจและความตระหนักแก่สมาชิกในชุมชน ผู้นำสร้างความเข้าใจและความตระหนักแก่สมาชิกในชุมชนในการมีส่วนร่วมในการตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

4.3 การกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน ผู้นำและสมาชิกร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

4.4 การสนับสนุนความรู้แก่สมาชิกในชุมชน ผู้นำมีส่วนสำคัญในการให้ความรู้ข่าวสารต่างๆ แก่สมาชิกในชุมชนและสนับสนุนส่งเสริมการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน เป็นผู้ประสานงานกับบุคคล กลุ่ม/องค์กรต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนในการพัฒนาการเรียนรู้ของสมาชิกชุมชน

4.5 การพัฒนาโครงการ/กิจกรรมของชุมชน ผู้นำเป็นผู้ริเริ่มการดำเนินโครงการ/กิจกรรมสำหรับการพัฒนาชุมชน และนำเสนอต่อเวทีประชาคมของชุมชนเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากสมาชิกในชุมชนและดำเนินการโครงการ/กิจกรรมร่วมกับสมาชิกในชุมชน

4.6 สร้างเครือข่ายสนับสนุนการทำงานของชุมชน ผู้นำมีบทบาทสำคัญในการสร้างเครือข่ายภายในชุมชนและภายนอกชุมชน โดยผู้นำชุมชนส่งเสริมการทำงานกิจกรรมของสมาชิก

ในชุมชน กลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในชุมชน ตลอดจนสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอกเพื่อสนับสนุน การดำเนินงานโครงการ/กิจกรรมต่างๆของชุมชน

4.7 ประเมินผลการดำเนินงานของชุมชน ผู้นำมีบทบาทในการจัดเวทีประชุม เพื่อรายงานการดำเนินงานโครงการ/กิจกรรมต่างๆของชุมชน เปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมใน การประเมินผลให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงการทำงานโครงการ/กิจกรรมต่างๆของชุมชน

4.8 เวทีสาธารณะ ผู้นำเผยแพร่ความรู้สู่เวทีสาธารณะเพื่อร่วมแลกเปลี่ยน เรียนรู้และนำความรู้มาปรับปรุงพัฒนาชุมชน ตลอดจนผู้นำมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้สมาชิก ในชุมชนแสดงออกต่อเวทีสาธารณะ เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานต่างๆ การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ การเข้าร่วมกิจกรรมหรือเข้าร่วมประกวดต่างๆ เพื่อส่งเสริม การพัฒนาสมาชิกในชุมชนและการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

5. ผลผลิต

ผู้นำสามารถพัฒนาศักยภาพของตนในการบริหารจัดการชุมชนเพื่อตั้งรับการ เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีบทบาทในการส่งเสริมความรู้ของสมาชิก ในชุมชน และมีบทบาทในการขับเคลื่อนให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการ/กิจกรรม ต่างๆ ของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

6. ปัจจัยเงื่อนไขการใช้รูปแบบ

6.1 ผู้นำต้องมีความสามารถในการนำการเปลี่ยนแปลงและเป็นผู้นำที่สมาชิก ในชุมชนให้การยอมรับ

6.2 ผู้นำต้องมีความสามารถในการจูงใจส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วม ในโครงการ/กิจกรรมต่างๆ และมีความสามารถในการสร้างบทบาทของสมาชิกในการมีส่วนร่วม รับผิดชอบในการดำเนินงานโครงการ/กิจกรรมต่างๆ เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและ สังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

6.3 ผู้นำมีความสามารถในการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในและ ภายนอกชุมชนเพื่อสนับสนุนการทำงานโครงการ/กิจกรรมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

รูปแบบที่ 2 : รูปแบบสมาชิกในชุมชนขับเคลื่อนชุมชน

1. แนวคิดและหลักการ

1.1 เน้นการตระหนักรู้ของสมาชิกในชุมชน เช่น ในเรื่องนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยสมาชิกในชุมชนรับทราบข่าวสารจากช่องทางต่างๆ เช่น สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต เสี่ยงตามสายของชุมชน

1.2 บทบาทของสมาชิกในชุมชนมีความสามารถในการขับเคลื่อนชุมชนและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในการตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

2. วัตถุประสงค์

เพื่อนำศักยภาพของสมาชิกในชุมชนขับเคลื่อนการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ สร้างพลังการทำงานโดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการขับเคลื่อนการพัฒนาโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

3. การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วย

3.1 วิธีการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) การศึกษาดูงาน 2) การฝึกอบรม 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) การศึกษาด้วยตนเอง 5) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 6) ประชาชนชุมชนแนะนำ 7) บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ 8) การเรียนรู้จากประสบการณ์ 9) การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม 10) การเรียนรู้จากปัญหา และ 11) การศึกษาจากบุคคลแบบอย่าง

3.2 เนื้อหา/องค์ความรู้ ประกอบด้วย 1) ความรู้ด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน 2) ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ 3) ความรู้ทางด้านภาษา 4) ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ 5) ความรู้ด้านสาธารณสุข 6) ความรู้ทางด้านการตลาด 7) ความรู้ทางด้านกฎหมายในชีวิตประจำวัน 8) ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน 9) ความรู้เกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ 10) ทักษะการสื่อสาร 11) ทักษะการประสานงาน 12) ทักษะการดำรงชีวิต 13) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ 14) ทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม และ 15) ทักษะการบริหารจัดการชุมชน

3.3 แหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ครอบครัว 2) ศาสนสถาน 3) สถานศึกษา 4) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน 5) แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ 6) พื้นที่การประกอบอาชีพ 7) กลุ่ม/องค์กร

8) อินเทอร์เน็ต 9) หน่วยงานภาครัฐ และ 10) เวทีสาธารณะ

3.4 กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญ 2) ผู้นำ คณะกรรมการ 3) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 5) การสนับสนุนจากครอบครัว 6) การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 7) การมีส่วนร่วมของสถาบัน/องค์กรต่างๆ 8) การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม และ 9) การสร้างกิจกรรมที่หลากหลายในชุมชน

4. บทบาทของผู้ขับเคลื่อนชุมชน

4.1 สมาชิกตระหนักรู้วิเคราะห์ปัญหาความต้องการพัฒนาตนเองและชุมชน การตระหนักรู้ของสมาชิกในชุมชนในการพัฒนา เช่น ในเรื่องนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ สมาชิกในชุมชนรับทราบข่าวสารจากช่องทางต่างๆ และให้ความสนใจในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง

4.2 ค้นหาข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ เช่น ข้อมูลข่าวสารจากทางผู้นำชุมชน โดยผู้นำชุมชน เมื่อรับทราบข้อมูลข่าวสารจากทางหน่วยงานต่างๆ เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกในชุมชน รับทราบข่าวสารข้อมูลจากสื่อวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต โดยแสวงหาข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองชุมชนและสังคม

4.3 สร้างความรู้ ความเข้าใจด้วยตนเองจากการรับทราบข้อมูลข่าวสารต่างๆ ทั้งจากทางผู้นำชุมชน หน่วยงานภายนอก เช่น หน่วยงานภาครัฐให้ความรู้ ความเข้าใจ เรื่องเกี่ยวกับนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ

4.4 นำความรู้ไปใช้ในการมีส่วนร่วมวางแผนและดำเนินโครงการ/กิจกรรมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยสมาชิกชุมชนเป็นผู้นำเสนอปัญหาหรือความต้องการของตนเองและชุมชน และมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินโครงการ เน้นการพึ่งพาตนเองด้วยทรัพยากรของชุมชน และการบูรณาการกับหน่วยงานภายนอก เพื่อสนับสนุนในทรัพยากรต่างๆ เช่น ความรู้ งบประมาณ เป็นต้น สมาชิกในชุมชนมีบทบาทสำคัญในการรับผิดชอบโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง

4.5 มีส่วนร่วมในการประเมินโครงการ/กิจกรรมของชุมชน สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการรับทราบรายงานการดำเนินงานของโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนาชุมชน และมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประเมินการทำงานโครงการ/กิจกรรมของชุมชน

4.6 สมาชิกในชุมชนแสดงออกต่อเวทีสาธารณะ โดยร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งในชุมชน ระหว่างชุมชน และหน่วยงานภายนอก ประชาสัมพันธ์ชุมชนสู่สาธารณะ

5. ผลผลิต

สมาชิกในชุมชนตระหนักรู้ในสถานการณ์ต่างๆ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง โดยการพัฒนาตนเองและศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่องมีบทบาทในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

6. ปัจจัยเงื่อนไขในการใช้รูปแบบ

6.1 สมาชิกชุมชนต้องมีความพร้อมในการเรียนรู้ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง มีการศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่อง

6.2 สมาชิกชุมชนมีความสามารถมีบทบาทมีส่วนร่วมในโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

6.3 พึงพาทรัพยากรจากภายในชุมชนและร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เพื่อสนับสนุนทรัพยากรด้านต่างๆ

รูปแบบที่ 3 รูปแบบหน่วยงานภายนอกขับเคลื่อนชุมชน

1. แนวคิดและหลักการ

หน่วยงานภายนอก เช่น หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน หน่วยงานภาควิชาการ หน่วยงานภาคประชาสังคม มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการขับเคลื่อนชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

2. วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนโดยหน่วยงานภายนอกมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนในการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และพัฒนาความสามารถของผู้นำชุมชน และสมาชิกในชุมชน ตลอดจนสนับสนุนในทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

3. การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วย

3.1 วิธีการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) การศึกษาดูงาน 2) การฝึกอบรม 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) การศึกษาด้วยตนเอง 5) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 6) ประชาสัมพันธ์ชุมชนแนะนำ 7) บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ 8) การเรียนรู้จากประสบการณ์ 9) การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม 10) การเรียนรู้จากปัญหา และ 11) การศึกษาจาก

บุคคลแบบอย่าง

3.2 เนื้อหา/องค์ความรู้ ประกอบด้วย 1) ความรู้ด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ของชุมชน 2) ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ 3) ความรู้ทางด้านภาษา 4) ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ 5) ความรู้ด้านสาธารณสุข 6) ความรู้ทางการตลาด 7) ความรู้ทางด้านกฎหมายในชีวิตประจำวัน 8) ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน 9) ความรู้เกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ 10) ทักษะการสื่อสาร 11) ทักษะการประสานงาน 12) ทักษะการดำรงชีวิต 13) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ 14) ทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม และ 15) ทักษะการบริหารจัดการชุมชน

3.3 แหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ครอบครัว 2) ศาสนสถาน 3) สถานศึกษา 4) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน 5) แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ 6) พื้นที่การประกอบอาชีพ 7) กลุ่ม/องค์กร 8) อินเทอร์เน็ต 9) หน่วยงานภาครัฐ และ 10) เวทีสาธารณะ

3.4 กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญ 2) ผู้นำคณะกรรมการ 3) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 5) การสนับสนุนจากครอบครัว 6) การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 7) การมีส่วนร่วมของสถาบัน/องค์กรต่างๆ 8) การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม และ 9) การสร้างกิจกรรมที่หลากหลายในชุมชน

4. บทบาทของผู้ขับเคลื่อนชุมชน

บทบาทของหน่วยงานภายนอกขับเคลื่อนชุมชนมีดังนี้

4.1 หน่วยงานภายนอกวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของสมาชิกในชุมชน โดยหน่วยงานภายนอกมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนขับเคลื่อนชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นผู้สนับสนุนการดำเนินงานของชุมชนหรือเป็นผู้ให้คำแนะนำในแนวทางการทำงานให้กับสมาชิกในชุมชนโดยสมาชิกในชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจในการดำเนินงานของชุมชน หน่วยงานภายนอกมีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ส่งเสริมการทำงานของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ภายในชุมชน สนับสนุนการสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนกับเครือข่ายภายนอกเพื่อสนับสนุนการทำงานโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

4.2 สร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่สมาชิกในชุมชน หน่วยงานภายนอกเป็นผู้สนับสนุนให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชนหรือให้ความรู้ผ่านกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ภายในชุมชน ตลอดจนสร้างความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชนในการสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน

4.3 วางแผนและดำเนินโครงการ/กิจกรรมร่วมกับชุมชน หน่วยงานภายนอกร่วมสนับสนุนและร่วมวางแผนในการพัฒนาชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยอยู่บนพื้นฐานของการใช้ทุนมนุษย์ ความรู้ ความสามารถของสมาชิก ในชุมชน อยู่ในฐานของการรักษาทุนประเพณี วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชุมชนโดยหน่วยงานภายนอก มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนความรู้หรือทรัพยากรต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินโครงการ/กิจกรรม ของชุมชน และมีบทบาทในการมีส่วนร่วมพัฒนาโครงการ/กิจกรรมของชุมชน

4.4 การประเมินผลโครงการ/กิจกรรมร่วมกับชุมชน หน่วยงานภายนอก มีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมประเมินผลโครงการ/กิจกรรมที่หน่วยงานภายนอกให้การสนับสนุน ชุมชน โดยให้สมาชิกชุมชนเป็นผู้ประเมินผลโครงการ/กิจกรรมที่หน่วยงานภายนอกสนับสนุน และ หน่วยงานภายนอกมีส่วนร่วมประเมินผลการดำเนินงานเพื่อให้ข้อเสนอแนะหรือแนวทางการพัฒนา ของชุมชน

4.5 สนับสนุนชุมชนแสดงออกต่อเวทีสาธารณะ หน่วยงานภายนอกมีบทบาท สำคัญในการส่งเสริมผู้นำ สมาชิกชุมชนแสดงออกต่อเวทีสาธารณะ ส่งเสริมการทำงานของเครือข่าย ภายในชุมชนและส่งเสริมการแสดงออกของชุมชนต่อเวทีสาธารณะ โดยการจัดหาแหล่งต่างๆ ในการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเป็นตัวกลางในการนำชุมชนในการแสดงออกต่อเวทีสาธารณะ

5. ผลผลิต

หน่วยงานภายนอกได้เรียนรู้ในการทำงานร่วมกับสมาชิกชุมชนและมีส่วนร่วม สนับสนุนในการพัฒนาชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และชุมชนมีทรัพยากรจากหน่วยงานภายนอกสนับสนุนการทำงาน of ชุมชน

6. ปัจจัยเงื่อนไขการใช้รูปแบบ

6.1 หน่วยงานภายนอกเป็นผู้สนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาโครงการ/ กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

6.2 หน่วยงานภายนอกมีส่วนร่วมกับสมาชิกชุมชนในการขับเคลื่อนโครงการ/ กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

6.3 หน่วยงานภายนอกสนับสนุนทรัพยากรต่างๆ เพื่อสนับสนุนการดำเนิน โครงการ/กิจกรรมของชุมชน

ตอนที่ 2 การตรวจสอบรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษโดยผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน ตัวแทนผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ และตัวแทนผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาคเอกชน

ผู้วิจัยนำร่างรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ (ร่างรูปแบบ 1) โดยผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษา คือ สัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน ตัวแทนผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ และตัวแทนผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาคเอกชน ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย จำนวนรวมทั้งสิ้น 22 คน (ภาคผนวก ก) ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ เป็นผู้ที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนเกี่ยวกับการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมให้เกิดขึ้นในชุมชน เป็นผู้มีส่วนสนับสนุน หรือให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการขับเคลื่อนการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อตรวจสอบรูปแบบการเรียนรู้ (ร่างรูปแบบ 1) ในประเด็นความเหมาะสมของรูปแบบและความเป็นไปได้ในการนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นๆ ที่มีบริบทใกล้เคียง ตลอดจนให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ สรุปรายละเอียด ดังนี้

ผู้วิจัยสรุปประเด็นข้อคิดเห็นจากผู้ให้ข้อมูลที่ติดต่อ (ร่างรูปแบบ 1) ดังนี้

1) รูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทั้งสามรูปแบบ คือ 1) รูปแบบผู้นำขับเคลื่อนชุมชน 2) รูปแบบสมาชิกในชุมชนขับเคลื่อนชุมชน และ 3) รูปแบบหน่วยงานภายนอกขับเคลื่อนชุมชน ผู้ให้ข้อมูลในภาพรวมทั้งหมดให้ข้อคิดเห็นว่าแนวทางการวิเคราะห์รูปแบบมีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ในการนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นๆ ที่มีบริบทใกล้เคียง ควรปรับการใช้รูปแบบให้เหมาะสมต่อการพัฒนาของชุมชนตนเอง

2) ด้านรูปแบบผู้นำขับเคลื่อนชุมชน ในบทบาทของผู้นำควรให้ความรู้และสนับสนุนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน วางแผนดำเนินงาน ประเมินผลการทำงานการพัฒนาชุมชนร่วมกับสมาชิกในชุมชนมีบทบาทในการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อสนับสนุนการทำงานของชุมชน

3) ด้านรูปแบบสมาชิกในชุมชนขับเคลื่อนชุมชน บทบาทของสมาชิกในชุมชนควรรับรู้ข่าวสารจากช่องทางที่หลากหลายเพื่อใช้ในการปรับตัวในการตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

4) ด้านรูปแบบหน่วยงานภายนอกขับเคลื่อนชุมชน ในบทบาทของหน่วยงานภายนอกควรมีบทบาทสนับสนุนการทำงานในโครงการ/กิจกรรมต่างๆของชุมชน และสนับสนุนด้านการพัฒนาการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน จัดหาทรัพยากรที่เหมาะสมสำหรับการเรียนรู้ของสมาชิก

ในชุมชนและทรัพยากรที่เหมาะสมในการดำเนินโครงการ/กิจกรรมต่างๆ เพื่อใช้ในการตั้งรับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

สรุปข้อเสนอแนะจากผู้ให้ข้อมูลที่มีต่อรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมเพื่อตั้งรับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ดังนี้

- 1) ผู้นำ คณะกรรมการ และสมาชิกชุมชน ควรเตรียมความพร้อมทั้งกับสิ่งที่จะเปลี่ยนแปลง ในชุมชนและร่วมกันบริหารจัดการให้มีความเหมาะสม
- 2) ผู้นำชุมชน หน่วยงานภายนอกและสมาชิกในชุมชนสามารถทำงานอย่างบูรณาการกันได้
- 3) สมาชิกในชุมชนจะรู้จักชุมชนตนเองมากที่สุด หน่วยงาน หรือ นโยบายที่จะมาเสริมสร้าง ดำเนินโครงการต่างๆ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของชุมชน ควรมีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชน
- 4) การสร้างเครือข่ายต่างๆกับหน่วยงานภายนอก จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้ความรู้ใหม่ๆ และนำมาสู่การปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
- 5) การประเมินผลการทำงานอาจใช้เวทีสาธารณะมีส่วนร่วมในการประเมินโครงการหรือ กิจกรรมต่างๆ โดยสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมและรับฟังความคิดเห็นจากภายนอกจะทำให้เกิดการ เรียนรู้และปรับเปลี่ยนการทำงานของชุมชน
- 6) ควรส่งเสริมให้ทางชุมชนเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพหรือส่งเสริมการรวมกลุ่ม ของสมาชิกในชุมชนต่อไป

ผู้วิจัยดำเนินการแก้ไขและปรับปรุงร่างรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ (ร่างรูปแบบ 1) ตามผลข้อคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน ตัวแทนผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ และ ตัวแทนผู้ให้ข้อมูลหน่วยงานจากภาคเอกชน ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชน บ้านโสนน้อย โดยปรับปรุงข้อความในประเด็นต่างๆ เพิ่มเติมและพัฒนาเป็น (ร่างรูปแบบ 2) ทำการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม โดยร่างรูปแบบ 2 มีรายละเอียดดังนี้

รูปแบบที่ 1 รูปแบบผู้นำขับเคลื่อนชุมชน

1. แนวคิดและหลักการ

1.1 เน้นความสามารถของผู้นำในการขับเคลื่อนชุมชนเพื่อตั้งรับการ เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

1.2 บทบาทของผู้นำมีความสามารถในการสื่อสารกับสมาชิกในชุมชน สามารถสร้างการมีส่วนร่วมจากสมาชิกชุมชนในการตั้งรับการเปลี่ยนแปลง

1.3 การกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน ผู้นำเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชน เห็นถึงโอกาสการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ และเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลง

1.4 การสนับสนุนให้ความรู้กับสมาชิกในชุมชน ผู้นำชุมชน เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการให้ความรู้ ข่าวสารต่างๆ แก่สมาชิกชุมชน และสนับสนุนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน หรือ กลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในชุมชน

1.5 เน้นการพึ่งพาทรัพยากรของชุมชนเป็นพื้นฐานโดยอาจมีการบูรณาการกับเครือข่ายหน่วยงานภายนอกเพื่อสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในชุมชน กลุ่ม/องค์กรในชุมชน และผู้นำมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนโครงการ/กิจกรรมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

2. วัตถุประสงค์

เพื่อนำทักษะความรู้ ความสามารถของผู้นำให้เป็นผู้ขับเคลื่อนชุมชนในการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

3. การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วย

3.1 วิธีการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) การศึกษาดูงาน 2) การฝึกอบรม 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) การศึกษาด้วยตนเอง 5) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 6) ปรากฏชุมชนแนะนำ 7) บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ 8) การเรียนรู้จากประสบการณ์ 9) การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม 10) การเรียนรู้จากปัญหา และ 11) การศึกษาจากบุคคลแบบอย่าง

3.2 เนื้อหา/องค์ความรู้ ประกอบด้วย 1) ความรู้ด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน 2) ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ 3) ความรู้ทางด้านภาษา 4) ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ 5) ความรู้ด้านสาธารณสุข 6) ความรู้ทางการตลาด 7) ความรู้ทางด้านกฎหมายในชีวิตประจำวัน 8) ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน 9) ความรู้เกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ 10) ทักษะการสื่อสาร 11) ทักษะการประสานงาน 12) ทักษะการดำรงชีวิต 13) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ 14) ทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม และ 15) ทักษะการบริหารจัดการชุมชน

3.3 แหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ครอบครัว 2) ศาสนสถาน 3) สถานศึกษา

- 4) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน 5) แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ 6) พื้นที่การประกอบอาชีพ 7) กลุ่ม/องค์กร
8) อินเทอร์เน็ต 9) หน่วยงานภาครัฐ และ 10) เวทีสาธารณะ

3.4 กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญ
2) ผู้นำ คณะกรรมการ 3) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน
5) การสนับสนุนจากครอบครัว 6) การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 7) การมีส่วนร่วมของสถาบัน/
องค์กรต่างๆ 8) การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม และ 9) การสร้างกิจกรรม
ที่หลากหลายในชุมชน

4. บทบาทของผู้ขับเคลื่อนชุมชน

บทบาทของผู้นำในการขับเคลื่อนชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ
และสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีการดำเนินการดังนี้

4.1 วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของสมาชิกในชุมชน ผู้นำวิเคราะห์
ว่ามีปัญหาของชุมชนหรือความต้องการของสมาชิกในชุมชนที่ต้องการพัฒนาในเรื่องใด

4.2 สร้างความเข้าใจและความตระหนักแก่สมาชิกในชุมชน ผู้นำสร้าง
ความเข้าใจและความตระหนักแก่สมาชิกในชุมชนในการมีส่วนร่วมในการตั้งรับการเปลี่ยนแปลง
ทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

4.3 การกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน ผู้นำและสมาชิกร่วมกำหนด
ทิศทางการพัฒนาชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

4.4 การสนับสนุนความรู้แก่สมาชิกในชุมชน ผู้นำมีส่วนสำคัญในการให้ความรู้
ข่าวสารต่างๆ แก่สมาชิกในชุมชนและสนับสนุนส่งเสริมการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน
เป็นผู้ประสานงานกับบุคคล กลุ่ม/องค์กรต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนในการพัฒนา
การเรียนรู้ของสมาชิกชุมชน

4.5 การพัฒนาโครงการ/กิจกรรมของชุมชน ผู้นำเป็นผู้ริเริ่มการดำเนินโครงการ/
กิจกรรมสำหรับการพัฒนาชุมชน และนำเสนอต่อเวทีประชาคมของชุมชนเพื่อรับฟังความคิดเห็นจาก
สมาชิกในชุมชนและดำเนินการโครงการ/กิจกรรมร่วมกับสมาชิกในชุมชน

4.6 สร้างเครือข่ายสนับสนุนการทำงานของชุมชน ผู้นำมีบทบาทสำคัญในการ
สร้างเครือข่ายภายในชุมชนและภายนอกชุมชน โดยผู้นำชุมชนส่งเสริมการทำงานกิจกรรมของสมาชิก
ในชุมชน กลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในชุมชน ตลอดจนสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอกเพื่อสนับสนุน
การดำเนินงานโครงการ/กิจกรรมต่างๆของชุมชน

4.7 ประเมินผลการดำเนินงานของชุมชน ผู้นำมีบทบาทในการจัดเวทีประชุมเพื่อ

รายงานการดำเนินงานโครงการ/กิจกรรมต่างๆของชุมชน เปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงการทำงานโครงการ/กิจกรรมต่างๆของชุมชน

4.8 เวทีสาธารณะ ผู้นำเผยแพร่ความรู้สู่เวทีสาธารณะเพื่อร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำความรู้มาปรับปรุงพัฒนาชุมชน ตลอดจนผู้นำมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนแสดงออกต่อเวทีสาธารณะ เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานต่างๆ การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ การเข้าร่วมกิจกรรมหรือเข้าร่วมประกวดต่างๆ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาสมาชิกในชุมชนและการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

5. ผลผลิต

ผู้นำสามารถพัฒนาศักยภาพของตนในการบริหารจัดการชุมชนเพื่อตั้งรับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีบทบาทในการส่งเสริมความรู้ของสมาชิกในชุมชน และมีบทบาทในการขับเคลื่อนให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

6. ปัจจัยเงื่อนไขการใช้รูปแบบ

6.1 ผู้นำต้องมีความสามารถในการนำการเปลี่ยนแปลงและเป็นผู้นำที่สมาชิกในชุมชนให้การยอมรับ

6.2 ผู้นำต้องมีความสามารถในการจูงใจส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในโครงการ/กิจกรรมต่างๆ และมีความสามารถในการสร้างบทบาทของสมาชิกในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงานโครงการ/กิจกรรมต่างๆ เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

6.3 ผู้นำมีความสามารถในการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อสนับสนุนการทำงานโครงการ/กิจกรรมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

รูปแบบที่ 2 : รูปแบบสมาชิกในชุมชนขับเคลื่อนชุมชน

1. แนวคิดและหลักการ

1.1 เน้นการตระหนักรู้ของสมาชิกในชุมชน เช่น ในเรื่องนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยสมาชิกในชุมชนรับทราบข่าวสารจากช่องทางต่างๆ เช่น สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต เสียงตามสายของชุมชน เพื่อใช้ในการปรับตัวในการตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

1.2 บทบาทของสมาชิกในชุมชนมีความสามารถในการขับเคลื่อนชุมชนและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในการตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

2. วัตถุประสงค์

เพื่อนำศักยภาพของสมาชิกในชุมชนขับเคลื่อนการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ สร้างพลังการทำงานโดยมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการขับเคลื่อนการพัฒนาโครงการ/กิจกรรมต่างๆของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

3. การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วย

3.1 วิธีการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) การศึกษาดูงาน 2) การฝึกอบรม 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) การศึกษาด้วยตนเอง 5) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 6) ประชาสัมพันธ์ชุมชนแนะนำ 7) บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ 8) การเรียนรู้จากประสบการณ์ 9) การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม 10) การเรียนรู้จากปัญหา และ 11) การศึกษาจากบุคคลแบบอย่าง

3.2 เนื้อหา/องค์ความรู้ ประกอบด้วย 1) ความรู้ด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน 2) ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ 3) ความรู้ทางด้านภาษา 4) ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ 5) ความรู้ด้านสาธารณสุข 6) ความรู้ทางการตลาด 7) ความรู้ทางด้านกฎหมายในชีวิตประจำวัน 8) ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน 9) ความรู้เกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ 10) ทักษะการสื่อสาร 11) ทักษะการประสานงาน 12) ทักษะการดำรงชีวิต 13) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ 14) ทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม และ 15) ทักษะการบริหารจัดการชุมชน

3.3 แหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ครอบครัว 2) ศาสนสถาน 3) สถานศึกษา 4) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน 5) แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ 6) พื้นที่การประกอบอาชีพ 7) กลุ่ม/องค์กร 8) อินเทอร์เน็ต 9) หน่วยงานภาครัฐ และ 10) เวทีสาธารณะ

3.4 กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญ 2) ผู้นำคณะกรรมการ 3) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 5) การสนับสนุนจากครอบครัว 6) การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 7) การมีส่วนร่วมของสถาบัน/องค์กรต่างๆ 8) การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม และ 9) การสร้างกิจกรรมที่หลากหลายในชุมชน

4. บทบาทของผู้ขับเคลื่อนชุมชน

4.1 สมาชิกตระหนักรู้วิเคราะห์ปัญหาความต้องการพัฒนาตนเองและชุมชน การตระหนักรู้ของสมาชิกในชุมชนในการพัฒนา เช่น ในเรื่องนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ สมาชิกในชุมชนรับทราบข่าวสารจากช่องทางต่างๆ และให้ความสนใจในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง

4.2 ค้นหาข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ เช่น ข้อมูลข่าวสารจากทางผู้นำชุมชน โดยผู้นำชุมชน เมื่อรับทราบข้อมูลข่าวสารจากทางหน่วยงานต่างๆ เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกในชุมชน รับทราบข่าวสารข้อมูลจากสื่อวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต โดยแสวงหาข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองชุมชนและสังคม

4.3 สร้างความรู้ ความเข้าใจด้วยตนเองจากการรับทราบข้อมูลข่าวสารต่างๆ ทั้งจากทางผู้นำชุมชน หน่วยงานภายนอก เช่น หน่วยงานภาครัฐให้ความรู้ ความเข้าใจ เรื่องเกี่ยวกับนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ

4.4 นำความรู้ไปใช้ในการมีส่วนร่วมวางแผนและดำเนินโครงการ/กิจกรรมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยสมาชิกชุมชนเป็นผู้นำเสนอปัญหาหรือความต้องการของตนเองและชุมชน และมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินโครงการ เน้นการพึ่งพาตนเองด้วยทรัพยากรของชุมชน และการบูรณาการกับหน่วยงานภายนอก เพื่อสนับสนุนในทรัพยากรต่างๆ เช่น ความรู้ งบประมาณ เป็นต้น สมาชิกในชุมชนมีบทบาทสำคัญในการรับผิดชอบโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง

4.5 มีส่วนร่วมในการประเมินโครงการ/กิจกรรมของชุมชน สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการรับทราบรายงานการดำเนินงานของโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนาชุมชน และมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประเมินการทำงานโครงการ/กิจกรรมของชุมชน

4.6 สมาชิกในชุมชนแสดงออกต่อเวทีสาธารณะ โดยร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งในชุมชน ระหว่างชุมชน และหน่วยงานภายนอก ประชาสัมพันธ์ชุมชนสู่สาธารณะ

5. ผลผลิต

สมาชิกในชุมชนตระหนักรู้ในสถานการณ์ต่างๆ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง โดยการพัฒนาตนเองและศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่องมีบทบาทในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

6. ปัจจัยเงื่อนไขในการใช้รูปแบบ

6.1 สมาชิกชุมชนต้องมีความพร้อมในการเรียนรู้ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง มีการศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่อง

6.2 สมาชิกชุมชนมีความสามารถมีบทบาทมีส่วนร่วมในโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

6.3 ฟังพาททรัพยากรจากภายในชุมชนและร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เพื่อสนับสนุนทรัพยากรด้านต่างๆ

รูปแบบที่ 3 รูปแบบหน่วยงานภายนอกขับเคลื่อนชุมชน

1. แนวคิดและหลักการ

หน่วยงานภายนอก เช่น หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน หน่วยงานภาควิชาการ หน่วยงานภาคประชาสังคม มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการขับเคลื่อนชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และสนับสนุนด้านการพัฒนาการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน

2. วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนโดยหน่วยงานภายนอกมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนในการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และพัฒนาความสามารถของผู้นำชุมชน และสมาชิกในชุมชน ตลอดจนสนับสนุนในทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับใช้ในการตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

3. การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วย

3.1 วิธีการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) การศึกษาดูงาน 2) การฝึกอบรม 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) การศึกษาด้วยตนเอง 5) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 6) ปราชญ์ชุมชนแนะนำ 7) บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ 8) การเรียนรู้จากประสบการณ์ 9) การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม 10) การเรียนรู้จากปัญหา และ 11) การศึกษาจากบุคคลแบบอย่าง

3.2 เนื้อหา/องค์ความรู้ ประกอบด้วย 1) ความรู้ด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน 2) ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ 3) ความรู้ทางด้านภาษา 4) ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ 5) ความรู้ด้านสาธารณสุข 6) ความรู้ทางการตลาด 7) ความรู้ทางด้านกฎหมายในชีวิตประจำวัน 8) ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน 9) ความรู้เกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ 10) ทักษะการสื่อสาร 11) ทักษะการประสานงาน 12) ทักษะการดำรงชีวิต 13) ทักษะด้านมนุษย

สัมพันธ์ 14) ทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม และ 15) ทักษะการบริหารจัดการชุมชน

3.3 แหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ครอบครัว 2) ศาสนสถาน 3) สถานศึกษา 4) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน 5) แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ 6) พื้นที่การประกอบอาชีพ 7) กลุ่ม/องค์กร 8) อินเทอร์เน็ต 9) หน่วยงานภาครัฐ และ 10) เวทีสาธารณะ

3.4 กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญ 2) ผู้นำคณะกรรมการ 3) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 5) การสนับสนุนจากครอบครัว 6) การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 7) การมีส่วนร่วมของสถาบัน/องค์กรต่างๆ 8) การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม และ 9) การสร้างกิจกรรมที่หลากหลายในชุมชน

4. บทบาทของผู้ขับเคลื่อนชุมชน

บทบาทของหน่วยงานภายนอกขับเคลื่อนชุมชนมีดังนี้

4.1 หน่วยงานภายนอกวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของสมาชิกในชุมชน โดยหน่วยงานภายนอกมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนขับเคลื่อนชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นผู้สนับสนุนการดำเนินงานของชุมชนหรือเป็นผู้ให้คำแนะนำในแนวทางการทำงานให้กับสมาชิกในชุมชนโดยสมาชิกในชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจในการดำเนินงานของชุมชน หน่วยงานภายนอกมีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ส่งเสริมการทำงานของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ภายในชุมชน สนับสนุนการสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนกับเครือข่ายภายนอกเพื่อสนับสนุนการทำงานโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

4.2 สร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่สมาชิกในชุมชน หน่วยงานภายนอกเป็นผู้สนับสนุนให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชนหรือให้ความรู้ผ่านกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ภายในชุมชน ตลอดจนสร้างความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชนในการสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน

4.3 วางแผนและดำเนินโครงการ/กิจกรรมร่วมกับชุมชน หน่วยงานภายนอกร่วมสนับสนุนและร่วมวางแผนในการพัฒนาชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยอยู่บนพื้นฐานของการใช้ทุนมนุษย์ ความรู้ ความสามารถของสมาชิกในชุมชน อยู่ในฐานะของการรักษาทุนประเพณี วัฒนธรรมที่ดีงามของชุมชนโดยหน่วยงานภายนอกมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนความรู้หรือทรัพยากรต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินโครงการ/กิจกรรมของชุมชน และมีบทบาทในการมีส่วนร่วมพัฒนาโครงการ/กิจกรรมของชุมชน

4.4 การประเมินผลโครงการ/กิจกรรมร่วมกับชุมชน หน่วยงานภายนอกมีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมประเมินผลโครงการ/กิจกรรมที่หน่วยงานภายนอกให้การสนับสนุนชุมชน โดยให้สมาชิกชุมชนเป็นผู้ประเมินผลโครงการ/กิจกรรมที่หน่วยงานภายนอกสนับสนุน และหน่วยงาน

ภายนอกมีส่วนร่วมประเมินผลการดำเนินงานเพื่อให้ข้อเสนอแนะหรือแนวทางการพัฒนาของชุมชน

4.5 สนับสนุนชุมชนแสดงออกต่อเวทีสาธารณะ หน่วยงานภายนอกมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมผู้นำ สมาชิกชุมชนแสดงออกต่อเวทีสาธารณะ ส่งเสริมการทำงานของเครือข่ายภายในชุมชนและส่งเสริมการแสดงออกของชุมชนต่อเวทีสาธารณะ โดยการจัดหาแหล่งต่างๆ ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเป็นตัวกลางในการนำชุมชนในการแสดงออกต่อเวทีสาธารณะ

5. ผลผลิต

หน่วยงานภายนอกได้เรียนรู้ในการทำงานร่วมกับสมาชิกชุมชนและมีส่วนร่วมสนับสนุนในการพัฒนาชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษและชุมชนมีทรัพยากรจากหน่วยงานภายนอกสนับสนุนการทำงานของชุมชน

6. ปัจจัยเงื่อนไขการใช้รูปแบบ

6.1 หน่วยงานภายนอกเป็นผู้สนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

6.2 หน่วยงานภายนอกมีส่วนร่วมกับสมาชิกชุมชนในการขับเคลื่อนโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

6.3 หน่วยงานภายนอกสนับสนุนทรัพยากรต่างๆ เพื่อสนับสนุนการดำเนินโครงการ/กิจกรรมของชุมชน

ตอนที่ 3 การตรวจสอบรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

การนำเสนอร่างรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ (ร่างรูปแบบ 2) ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 6 คน (ภาคผนวก ข) เพื่อให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะประเด็นเพิ่มเติม สรุปได้ดังนี้

ผู้วิจัยสรุปประเด็นข้อคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีต่อร่างรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ (ร่างรูปแบบ 2) ดังนี้

- 1) รูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทั้งสามรูปแบบ คือ 1) รูปแบบผู้นำขับเคลื่อนชุมชน 2) รูปแบบสมาชิกในชุมชนขับเคลื่อนชุมชน และ 3) รูปแบบหน่วยงานภายนอกขับเคลื่อนชุมชน

มีผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน เห็นว่ารูปแบบมีความเหมาะสม และมีความเป็นไปได้ในแนวทางการนำไปใช้ โดยชุมชนที่นำรูปแบบการเรียนรู้ฯ ไปใช้ควรเป็นชุมชนที่มีบริบทใกล้เคียง เช่น ชุมชนในเขตเศรษฐกิจโดยนำไปปรับใช้ให้เหมาะกับแนวทางการพัฒนาของชุมชนตนเอง และผู้ทรงคุณวุฒิ 1 ท่าน เห็นว่าควรปรับปรุงในรูปแบบการเรียนรู้ฯ โดยควรเพิ่มเติมรายละเอียดเกี่ยวกับเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมและเรื่องเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ

2) รูปแบบผู้นำขับเคลื่อนชุมชนในด้านบทบาทของผู้นำควรมีวิสัยทัศน์ ศึกษาความรู้ อย่่างรอบด้าน มีการสื่อสารกับสมาชิกในชุมชนและหน่วยงานภายนอก ส่งเสริมการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนและผู้นำร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนร่วมกับสมาชิกในชุมชน

3) รูปแบบที่ 1 รูปแบบผู้นำขับเคลื่อนชุมชนควรเพิ่มเติมว่าผู้นำหมายถึงใคร ควรมีความสามารถในการขับเคลื่อนชุมชนในการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษอย่างไร

4) รูปแบบสมาชิกในชุมชนขับเคลื่อนชุมชน ด้านปัจจัยเงื่อนไขการใช้รูปแบบ หากนโยบายโครงการ/กิจกรรมตรงกับความต้องการหรือความสนใจของสมาชิกในชุมชน สมาชิกในชุมชน จะให้ความสนใจและมีส่วนร่วมในโครงการ/กิจกรรมของชุมชน

5) รูปแบบสมาชิกในชุมชนขับเคลื่อนชุมชน ด้านบทบาทการมอบหมายให้สมาชิกในชุมชนรับผิดชอบในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนต้องมีการกำหนดที่ชัดเจน

6) รูปแบบหน่วยงานภายนอกขับเคลื่อนชุมชน ด้านบทบาทของหน่วยงานภายนอก ควรทำงานประสานกับชุมชนและสนับสนุนการทำงานของชุมชนโดยสมาชิกมีส่วนร่วมในการดำเนินการโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

สรุปข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีต่อรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษดังนี้

1) หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม ควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและเป็นผู้สนับสนุนการทำงานของชุมชน

2) ผู้นำควรศึกษาเรื่องเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ ศึกษาเกี่ยวกับประเทศใกล้เคียงกับชุมชน เช่น ศึกษาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและด้านการปกครอง

3) สมาชิกวัยทำงานควรศึกษาเรียนรู้ด้านการตลาด

4) สมาชิกวัยผู้สูงอายุ ควรถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกในชุมชนเพื่อการสืบทอดต่อไป

5) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชนควรมีการอธิบายให้มีความหลากหลายในหลายภาษา เช่น ภาษาอังกฤษ หรือภาษาของประเทศใกล้เคียงชุมชน และเปิดโอกาสให้ผู้มาเยี่ยมชมชุมชน

ได้มีโอกาสร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้

6) ด้านรูปแบบการเรียนรู้ฯ ควรเป็นรูปแบบที่ชุมชนมีบทบาทเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน โดยมีหน่วยงานต่างๆ หรือภาคส่วนต่างๆ เช่น ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม มีบทบาทสนับสนุนการขับเคลื่อนชุมชน

7) วิธีการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ควรเรียนรู้ในการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และศึกษาดูงานภายนอก

8) ควรมีศูนย์เรียนรู้ของชุมชนเพื่อรับทราบข้อมูลข่าวสารและเรียนรู้อัตลักษณ์ของชุมชน

9) การสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอกมีส่วนสนับสนุนการให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชน

10) ผู้นำควรศึกษาหาความรู้ ข่าวสารจากแหล่งต่างๆ เช่น จากหน่วยงานภาครัฐ ควรเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และร่วมให้ข้อเสนอแนะกับหน่วยงานภาครัฐ

11) สมาชิกวัยทำงานควรมีบทบาทในการจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

12) สมาชิกวัยผู้สูงอายุ ควรถ่ายทอดประสบการณ์ วิถีชีวิตท้องถิ่นให้กับสมาชิกในชุมชนและควรได้รับทราบข้อมูลข่าวสารต่างๆอย่างต่อเนื่อง

13) ข้อเสนอแนะด้านกลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ชุมชนควรเปิดรับข้อมูลข่าวสารต่างๆ จากหลากหลายช่องทาง วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาต่างๆ และกำหนดแนวทิศทางการพัฒนาชุมชน หน่วยงานสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน และชุมชนต้องสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอกเพื่อสร้างความเข้มแข็งการทำงานและนำความรู้มาพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

14) สถาบันการศึกษาในท้องถิ่นควรมีส่วนให้ความรู้กับสมาชิกในชุมชน

15) ควรมีเวทีสาธารณะหรือการเปิดเวทีประชาคมเพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา

ผู้วิจัยดำเนินการแก้ไขและปรับปรุงร่างรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคม ของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ตามผลข้อคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ โดยปรึกษาร่วมกันกับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ จากนั้นนำมาแก้ไข ปรับปรุงและพัฒนาเป็นแนวทาง ให้ความสมบูรณ์

ตอนที่ 4 การนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

การนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ผู้วิจัยได้ปรับปรุงจากการตรวจสอบของผู้ให้ข้อมูล ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน ตัวแทนผู้ให้ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ และตัวแทนผู้ให้ข้อมูลหน่วยงานจากภาคเอกชน ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย และการให้ข้อคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยผู้วิจัยนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษใน 3 รูปแบบ คือ

- 1) รูปแบบผู้นำขับเคลื่อนชุมชน
- 2) รูปแบบสมาชิกในชุมชนขับเคลื่อนชุมชน
- 3) รูปแบบหน่วยงานภายนอกขับเคลื่อนชุมชน

โดยมีรายละเอียดในแต่ละรูปแบบดังนี้

รูปแบบที่ 1 รูปแบบผู้นำขับเคลื่อนชุมชน

1. แนวคิดและหลักการ

1.1 เน้นความสามารถของผู้นำในการขับเคลื่อนชุมชนในการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยผู้นำมีวิสัยทัศน์ เห็นถึงสภาพการณ์เปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชน มีการบริหารจัดการเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง

1.2 บทบาทของผู้นำมีความสามารถในการสื่อสารกับสมาชิกในชุมชน สามารถสร้างการมีส่วนร่วมจากสมาชิกชุมชนในการตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

1.3 การกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน ผู้นำเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชน เห็นถึงโอกาสการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ และเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

1.4 การสนับสนุนให้ความรู้กับสมาชิกในชุมชน ผู้นำชุมชนเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการให้ความรู้ ข่าวสารต่างๆ แก่สมาชิกชุมชน และสนับสนุนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน หรือกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในชุมชน

1.5 เน้นการพึ่งพาทรัพยากรของชุมชนเป็นพื้นฐานโดยอาจมีการบูรณาการกับเครือข่ายหน่วยงานภายนอกเพื่อสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในชุมชน กลุ่ม/องค์กรในชุมชน และผู้นำมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนโครงการ/กิจกรรมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

1.6 ผู้นำ หมายถึง ผู้นำในชุมชนที่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชน และผู้นำแบบไม่เป็นทางการ เช่น ปราชญ์ผู้รู้ในชุมชนในด้านต่างๆ เป็นผู้มีความสามารถ มีวิสัยทัศน์สามารถขับเคลื่อนชุมชนในการพัฒนาการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

2. วัตถุประสงค์

เพื่อนำทักษะความรู้ ความสามารถของผู้นำให้เป็นผู้ขับเคลื่อนชุมชนในการเรียนรู้ บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

3. การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วย

3.1 วิธีการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) การศึกษาดูงาน 2) การฝึกอบรม 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) การศึกษาด้วยตนเอง 5) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 6) ปราชญ์ชุมชนแนะนำ 7) บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ 8) การเรียนรู้จากประสบการณ์ 9) การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม 10) การเรียนรู้จากปัญหา และ 11) การศึกษาจากบุคคลแบบอย่าง

3.2 เนื้อหา/องค์ความรู้ ประกอบด้วย 1) ความรู้ด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน 2) ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ 3) ความรู้ทางด้านภาษา 4) ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ 5) ความรู้ด้านสาธารณสุข 6) ความรู้ทางการตลาด 7) ความรู้ทางด้านกฎหมายในชีวิตประจำวัน 8) ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน 9) ความรู้เกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ 10) ทักษะการสื่อสาร 11) ทักษะการประสานงาน 12) ทักษะการดำรงชีวิต 13) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ 14) ทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม และ 15) ทักษะการบริหารจัดการชุมชน

3.3 แหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ครอบครัว 2) ศาสนสถาน 3) สถานศึกษา

- 4) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน 5) แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ 6) พื้นที่การประกอบอาชีพ 7) กลุ่ม/องค์กร
8) อินเทอร์เน็ต 9) หน่วยงานภาครัฐ และ 10) เวทีสาธารณะ

3.4 กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญ
2) ผู้นำ คณะกรรมการ 3) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน
5) การสนับสนุนจากครอบครัว 6) การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 7) การมีส่วนร่วมของสถาบัน/
องค์กรต่างๆ 8) การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม และ 9) การสร้างกิจกรรม
ที่หลากหลายในชุมชน

4. บทบาทของผู้ขับเคลื่อนชุมชน

บทบาทของผู้นำในการขับเคลื่อนชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและ
สังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีการดำเนินการดังนี้

4.1 วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของสมาชิกในชุมชน ผู้นำวิเคราะห์ว่ามีปัญหา
ของชุมชนหรือความต้องการของสมาชิกในชุมชนที่ต้องการพัฒนาในเรื่องใด ผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์ศึกษา
ความรู้อย่างรอบด้าน มีการสื่อสารกับสมาชิกในชุมชนและหน่วยงานภายนอก มีทักษะการสื่อสาร
ทักษะการประสานงาน ทักษะการบริหารจัดการชุมชน มีความรู้เกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ ความรู้
เกี่ยวกับประเทศไทยใกล้เคียงชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ ภาษา วัฒนธรรม และเรียนรู้ในกฎหมายที่เกี่ยวข้อง
ในชีวิตประจำวัน

4.2 สร้างความเข้าใจแก่สมาชิกในชุมชน ผู้นำสร้างความเข้าใจและความตระหนัก
แก่สมาชิกในชุมชนในการมีส่วนร่วมในการตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม
ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

4.3 กำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนร่วมกับสมาชิกในชุมชน ผู้นำและสมาชิก
ร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม
ในเขตเศรษฐกิจพิเศษโดยเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน

4.4 สนับสนุนความรู้แก่สมาชิกในชุมชน ผู้นำมีส่วนสำคัญในการให้ความรู้ ข่าวสาร
ต่างๆ แก่สมาชิกในชุมชนและสนับสนุนส่งเสริมการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน เป็นผู้ประสานงานกับ
บุคคล กลุ่ม/องค์กรต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนในการพัฒนาการเรียนรู้ของสมาชิก
ชุมชน

4.5 พัฒนาโครงการ/กิจกรรมของชุมชน ผู้นำเป็นผู้ริเริ่มการดำเนินโครงการ/กิจกรรม
สำหรับการพัฒนาชุมชน และนำเสนอต่อเวทีประชาคมของชุมชนเพื่อรับฟังความคิดเห็น
จากสมาชิกในชุมชนและดำเนินการโครงการ/กิจกรรมร่วมกับสมาชิกในชุมชน

4.6 สร้างเครือข่ายสนับสนุนการทำงาน of ชุมชน ผู้นำมีบทบาทสำคัญ

ในการสร้างเครือข่ายภายในชุมชนและภายนอกชุมชน โดยผู้นำชุมชนส่งเสริมการทำงานกิจกรรมของสมาชิกในชุมชน กลุ่ม/องค์กรต่างๆในชุมชน ตลอดจนสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอก เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานโครงการ/กิจกรรมต่างๆของชุมชน

4.7 ประเมินผลการดำเนินงานของชุมชน ผู้นำมีบทบาทในการจัดเวทีประชุมเพื่อรายงานการดำเนินงานโครงการ/กิจกรรมต่างๆของชุมชน เปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงการทำงานโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

4.8 เวทีสาธารณะ ผู้นำเผยแพร่ความรู้สู่เวทีสาธารณะเพื่อร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำความรู้มาปรับปรุงพัฒนาชุมชน ตลอดจนผู้นำมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนแสดงออกต่อเวทีสาธารณะ เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานต่างๆ การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ การเข้าร่วมกิจกรรมหรือเข้าร่วมประกวดต่างๆ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาสมาชิกในชุมชนและการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

5. ผลผลิต

ผู้นำสามารถพัฒนาศักยภาพของตนในการบริหารจัดการชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีบทบาทในการส่งเสริมความรู้ของสมาชิกในชุมชน และมีบทบาทในการขับเคลื่อนให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

6. ปัจจัยเงื่อนไขการใช้รูปแบบ

6.1 ผู้นำต้องมีความสามารถในการนำการเปลี่ยนแปลงและเป็นผู้นำที่สมาชิกในชุมชนให้การยอมรับ

6.2 ผู้นำต้องมีความสามารถในการจูงใจส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในโครงการ/กิจกรรมต่างๆ และมีความสามารถในการสร้างบทบาทของสมาชิกในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงานโครงการ/กิจกรรมต่างๆ เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

6.3 ผู้นำมีความสามารถในการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อสนับสนุนการทำงานโครงการ/กิจกรรมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

รูปแบบที่ 2 : รูปแบบสมาชิกในชุมชนขับเคลื่อนชุมชน

1. แนวคิดและหลักการ

1.1 เน้นการตระหนักรู้ของสมาชิกในชุมชน เช่น ในเรื่องนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยสมาชิกในชุมชนรับทราบข่าวสารจากช่องทางต่างๆ เช่น สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต เสียงตามสายของชุมชน เพื่อใช้ในการปรับตัวในการตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษและนำความรู้มาพัฒนาตนเอง ชุมชนและสังคม

1.2 บทบาทของสมาชิกในชุมชนมีความสามารถในการขับเคลื่อนชุมชนและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในการตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

2. วัตถุประสงค์

เพื่อนำศักยภาพของสมาชิกในชุมชนขับเคลื่อนการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ สร้างพลังการทำงานโดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการขับเคลื่อนการพัฒนาโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

3. การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วย

3.1 วิธีการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) การศึกษาดูงาน 2) การฝึกอบรม 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) การศึกษาด้วยตนเอง 5) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 6) ประชาสัมพันธ์ชุมชนแนะนำ 7) บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ 8) การเรียนรู้จากประสบการณ์ 9) การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม 10) การเรียนรู้จากปัญหา และ 11) การศึกษาจากบุคคลแบบอย่าง

3.2 เนื้อหา/องค์ความรู้ ประกอบด้วย 1) ความรู้ด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน 2) ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ 3) ความรู้ทางด้านภาษา 4) ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ 5) ความรู้ด้านสาธารณสุข 6) ความรู้ทางด้านการตลาด 7) ความรู้ทางด้านกฎหมายในชีวิตประจำวัน 8) ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน 9) ความรู้เกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ 10) ทักษะการสื่อสาร 11) ทักษะการประสานงาน 12) ทักษะการดำรงชีวิต 13) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ 14) ทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม และ 15) ทักษะการบริหารจัดการชุมชน

3.3 แหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ครอบครัว 2) ศาสนสถาน 3) สถานศึกษา 4) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน 5) แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ 6) พื้นที่การประกอบอาชีพ 7) กลุ่ม/องค์กร

8) อินเทอร์เน็ต 9) หน่วยงานภาครัฐ และ 10) เวทีสาธารณะ

3.4 กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญ 2) ผู้นำ คณะกรรมการ 3) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 5) การสนับสนุนจากครอบครัว 6) การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 7) การมีส่วนร่วมของสถาบัน/องค์กรต่างๆ 8) การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม และ 9) การสร้างกิจกรรมที่หลากหลายในชุมชน

4. บทบาทของผู้ขับเคลื่อนชุมชน

4.1 สมาชิกตระหนักรู้วิเคราะห์ปัญหาความต้องการพัฒนาตนเองและชุมชน การตระหนักรู้ของสมาชิกในชุมชนในการพัฒนา เช่น ในเรื่องนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ สมาชิกในชุมชนรับทราบข่าวสารจากช่องทางที่หลากหลาย และให้ความสนใจในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง

4.2 ค้นหาความรู้จากแหล่งต่างๆ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ เช่น ข้อมูลข่าวสารจากทางผู้นำชุมชน ข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆ เช่น สื่อวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต โดยแสวงหาข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองชุมชนและสังคม

4.3 สร้างความรู้ ความเข้าใจด้วยตนเอง จากการรับทราบข้อมูลข่าวสารต่างๆ ทั้งจากทางผู้นำชุมชน หน่วยงานภายนอก เช่น ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐในเรื่องการให้ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ

4.4 นำความรู้ไปใช้ในการวางแผนและดำเนินโครงการ/กิจกรรมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยสมาชิกชุมชนเป็นผู้นำเสนอปัญหาหรือความต้องการของตนเองและชุมชน และมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินโครงการ เน้นการพึ่งพาตนเองด้วยทรัพยากรของชุมชน และการบูรณาการกับหน่วยงานภายนอก เพื่อสนับสนุนในทรัพยากรต่างๆ เช่น ความรู้ งบประมาณ เป็นต้น สมาชิกในชุมชนมีบทบาทสำคัญในการรับผิดชอบโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน โดยการมอบหมายให้ดำเนินการดำเนินโครงการ/กิจกรรมของชุมชนควรระบุถึงหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกในชุมชนให้ชัดเจน

4.5 มีส่วนร่วมประเมินผลโครงการ/กิจกรรมของชุมชน สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการรับทราบรายงานการดำเนินงานของโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนาชุมชน และมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประเมินการทำงานโครงการ/กิจกรรมของชุมชน

4.6 สมาชิกในชุมชนแสดงออกต่อเวทีสาธารณะ โดยร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในชุมชน ระหว่างชุมชน และหน่วยงานภายนอก ประชาสัมพันธ์ชุมชนสู่สาธารณะ

5. ผลผลิต

สมาชิกในชุมชนตระหนักรู้ในสถานการณ์ต่างๆ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง โดยการพัฒนาตนเองและศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่อง มีบทบาทในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

6. ปัจจัยเงื่อนไขในการใช้รูปแบบ

6.1 สมาชิกชุมชนต้องมีความพร้อมในการเรียนรู้ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง มีการศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่อง

6.2 สมาชิกชุมชนมีความสามารถมีบทบาทมีส่วนร่วมในโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

6.3 พึงพาทรัพยากรจากภายในชุมชนและร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เพื่อสนับสนุนทรัพยากรด้านต่างๆ

6.4 การกำหนดนโยบาย โครงการ/กิจกรรมต้องตรงต่อความต้องการหรือความสนใจของสมาชิกในชุมชน หรือเป็นปัญหาที่ชุมชนต้องร่วมทำการแก้ไขโดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน

รูปแบบที่ 3 รูปแบบหน่วยงานภายนอกขับเคลื่อนชุมชน

1. แนวคิดและหลักการ

หน่วยงานภายนอก เช่น หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน หน่วยงานภาควิชาการ หน่วยงานภาคประชาสังคม มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการขับเคลื่อนชุมชน ในการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และสนับสนุนด้านการพัฒนาการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน

2. วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนโดยหน่วยงานภายนอกมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนในการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และพัฒนาความสามารถของผู้นำชุมชน และสมาชิกในชุมชน ตลอดจนสนับสนุนในทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับใช้ในการตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

3. การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วย

3.1 วิธีการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) การศึกษาดูงาน 2) การฝึกอบรม 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) การศึกษาด้วยตนเอง 5) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 6) ประชาสัมพันธ์ชุมชนแนะนำ 7) บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ 8) การเรียนรู้จากประสบการณ์ 9) การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม 10) การเรียนรู้จากปัญหา และ 11) การศึกษาจากบุคคลแบบอย่าง

3.2 เนื้อหา/องค์ความรู้ ประกอบด้วย 1) ความรู้ด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน 2) ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ 3) ความรู้ทางด้านภาษา 4) ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ 5) ความรู้ด้านสาธารณสุข 6) ความรู้ทางการตลาด 7) ความรู้ทางด้านกฎหมายในชีวิตประจำวัน 8) ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน 9) ความรู้เกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ 10) ทักษะการสื่อสาร 11) ทักษะการประสานงาน 12) ทักษะการดำรงชีวิต 13) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ 14) ทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม และ 15) ทักษะการบริหารจัดการชุมชน

3.3 แหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ครอบครัว 2) ศาสนสถาน 3) สถานศึกษา 4) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน 5) แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ 6) พื้นที่การประกอบอาชีพ 7) กลุ่ม/องค์กร 8) อินเทอร์เน็ต 9) หน่วยงานภาครัฐ และ 10) เวทีสาธารณะ

3.4 กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญ 2) ผู้นำ คณะกรรมการ 3) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 5) การสนับสนุนจากครอบครัว 6) การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 7) การมีส่วนร่วมของสถาบัน/องค์กรต่างๆ 8) การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม และ 9) การสร้างกิจกรรมที่หลากหลายในชุมชน

4. บทบาทของผู้ขับเคลื่อนชุมชน

บทบาทของหน่วยงานภายนอกขับเคลื่อนชุมชนมีดังนี้

4.1 วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของสมาชิกในชุมชน โดยหน่วยงานภายนอกมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนขับเคลื่อนชุมชนในการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นผู้สนับสนุนการดำเนินงานของชุมชนหรือเป็นผู้ให้คำแนะนำในแนวทางการทำงานให้กับสมาชิกในชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจในการดำเนินงานของชุมชน หน่วยงานภายนอกมีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน

ส่งเสริมการทำงานของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ภายในชุมชน สนับสนุนการสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนกับเครือข่ายภายนอกเพื่อสนับสนุนการทำงานโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

4.2 สร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่สมาชิกในชุมชน หน่วยงานภายนอกเป็นผู้สนับสนุนให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชนหรือให้ความรู้ผ่านกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ภายในชุมชน ตลอดจนสร้างความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชนในการสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน

4.3 วางแผนและดำเนินโครงการ/กิจกรรมร่วมกับชุมชน หน่วยงานภายนอกร่วมสนับสนุนและร่วมวางแผนในการพัฒนาชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม โดยอยู่บนพื้นฐานของการใช้ทุนมนุษย์ ความรู้ ความสามารถของสมาชิกในชุมชน อยู่ในฐานของการรักษาทุนประเพณี วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชุมชนโดยหน่วยงานภายนอกมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนความรู้หรือทรัพยากรต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินโครงการ/กิจกรรมของชุมชน และมีบทบาทในการมีส่วนร่วมพัฒนาโครงการ/กิจกรรมของชุมชน

4.4 การประเมินผลโครงการ/กิจกรรมร่วมกับชุมชน หน่วยงานภายนอกมีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมประเมินผลโครงการ/กิจกรรมที่หน่วยงานภายนอกให้การสนับสนุนชุมชน โดยให้สมาชิกชุมชนเป็นผู้ประเมินผลโครงการ/กิจกรรมที่หน่วยงานภายนอกสนับสนุน และหน่วยงานภายนอกมีส่วนร่วมประเมินผลการดำเนินงานเพื่อให้ข้อเสนอแนะหรือแนวทางการพัฒนาของชุมชน

4.5 สนับสนุนสมาชิกในชุมชนแสดงออกต่อเวทีสาธารณะ หน่วยงานภายนอกมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมผู้นำ สมาชิกชุมชนแสดงออกต่อเวทีสาธารณะ ส่งเสริมการทำงานของเครือข่ายภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ส่งเสริมการแสดงออกของชุมชนต่อเวทีสาธารณะ โดยการจัดหาแหล่งต่างๆ ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเป็นตัวกลางในการนำชุมชนในการแสดงออกต่อเวทีสาธารณะ และประชาสัมพันธ์ชุมชนสู่หน่วยงานภายนอก

5. ผลผลิต

หน่วยงานภายนอกได้เรียนรู้ในการทำงานร่วมกับสมาชิกชุมชนและมีส่วนร่วมสนับสนุนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และชุมชนมีทรัพยากรจากหน่วยงานภายนอกสนับสนุนการทำงานของชุมชน

6. ปัจจัยเงื่อนไขการใช้รูปแบบ

6.1 หน่วยงานภายนอกเป็นผู้สนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

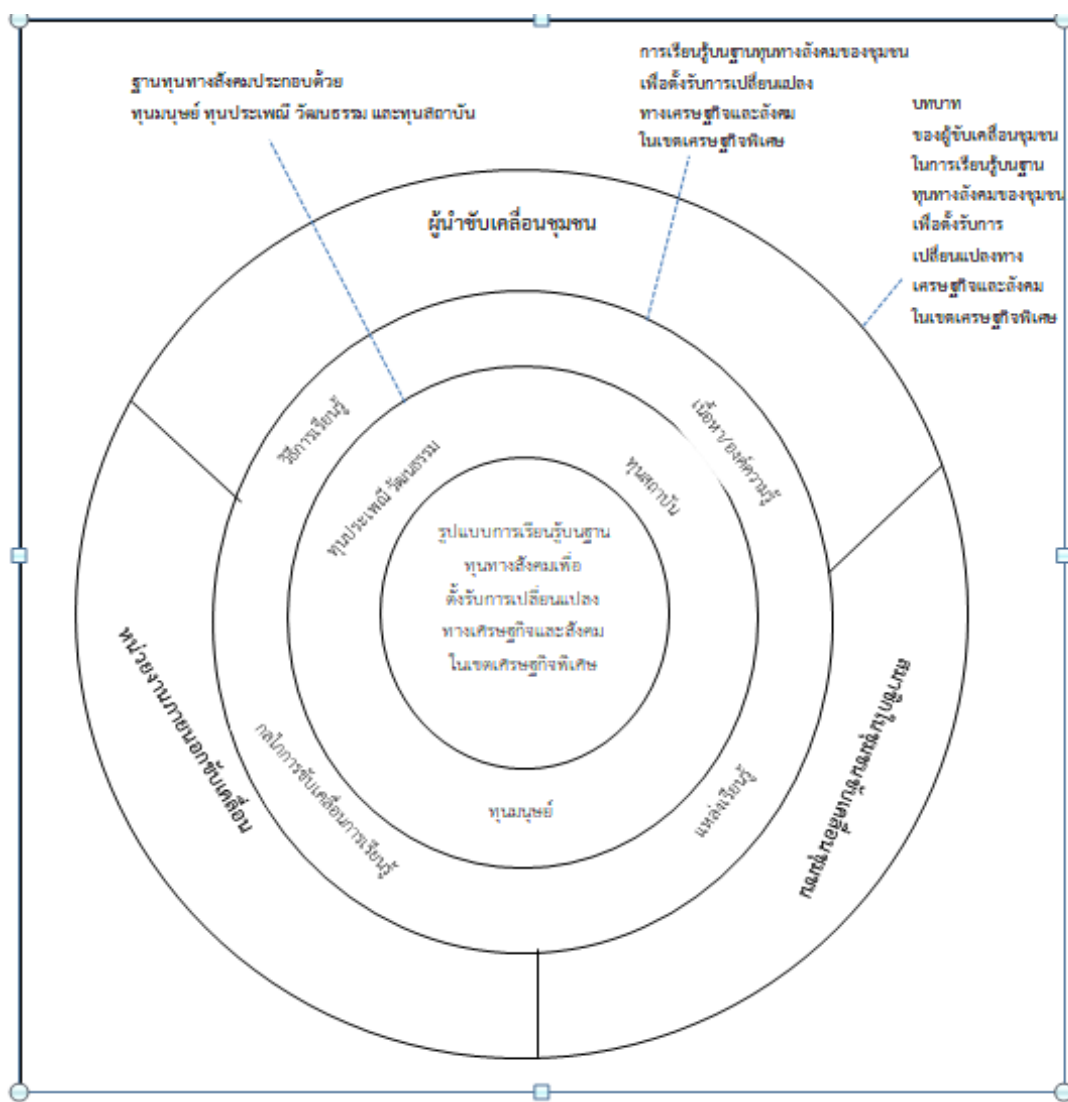
6.2 หน่วยงานภายนอกมีส่วนร่วมกับสมาชิกในชุมชนในการขับเคลื่อนโครงการ/กิจกรรมต่างๆของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

6.3 หน่วยงานภายนอกสนับสนุนทรัพยากรต่างๆ เพื่อสนับสนุนการดำเนินโครงการ/กิจกรรมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

รูปแบบการเรียนรู้พื้นฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ภาพที่ 6 รูปแบบการเรียนรู้พื้นฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

บทที่ 7

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีวัตถุประสงค์การวิจัยคือ 1) เพื่อศึกษาทุนทางสังคมของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ 2) เพื่อวิเคราะห์การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) เป็นแบบแผนในการวิจัย เพื่อทำความเข้าใจกรณีศึกษาในเรื่องรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) รวมทั้งการศึกษาเอกสาร (Document Study) การดำเนินงานที่ผ่านมาของชุมชนกรณีศึกษา เพื่อให้เกิดความเข้าใจในภาพรวม ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอเนื้อหาในบทนี้เป็น 3 ตอน คือ

7.1 สรุปผลการวิจัย

7.2 อภิปรายผลการวิจัย

7.3 ข้อเสนอแนะ

โดยมีรายละเอียดดังนี้

7.1 สรุปผลการวิจัย

7.1.1 ทุนทางสังคมของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

จากการศึกษาชุมชนกรณีศึกษาทั้ง 2 ชุมชน พบว่าทุนทางสังคม ประกอบไปด้วย ทุนมนุษย์ ทุนประเพณี วัฒนธรรม และทุนสถาบัน โดยมีรายละเอียดคือ

7.1.1.1 ทุนมนุษย์ ของชุมชนทั้ง 2 ชุมชนมีลักษณะเด่น คือมีความรู้ในวิถีชีวิตประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน โดยวิถีชีวิตส่วนใหญ่ยังคงทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก และมีการประกอบอาชีพค้าขาย และรับจ้าง เป็นอาชีพรอง วิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนมีการช่วยเหลือ

เกื้อกูลกัน มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีการปรับตัวต่อความหลากหลายของผู้คน มีการพัฒนาความรู้ และทักษะอย่างต่อเนื่อง เพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

7.1.1.2 ทุนประเพณี วัฒนธรรม บริบทในภาพรวมมีการอนุรักษ์ ประเพณี วัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยชุมชนบ้านโพธิ์ทองมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชน คือ การนำประเพณี วัฒนธรรมมาเป็นจุดเด่นในการพัฒนาชุมชนให้เป็นหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว มีการรื้อฟื้น ประเพณีที่สำคัญ เช่น ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ การรื้อฟื้นอาหารพื้นเมือง การทอผ้าฝ้าย ดนตรีพื้นเมือง เพื่อสร้างความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนและเผยแพร่สู่สาธารณชน ชุมชนบ้านโสนน้อย มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นในการพัฒนาเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง มีศูนย์เรียนรู้ด้านหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเป็นแหล่งความรู้ของสมาชิกในชุมชน และเผยแพร่ความรู้ให้หน่วยงานอื่นๆ มีประเพณี วัฒนธรรมที่โดดเด่นของชุมชน คือ ประเพณีแห่ห่อปราสาทผึ้ง และการทอเสื่อจากต้นกก

7.1.1.3 ทุนสถาบัน บริบทในภาพรวมมีการสร้างเครือข่ายภายในชุมชนและเครือข่ายภายนอกชุมชน เครือข่ายภายในชุมชนที่สำคัญ คือ 1) การจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เพื่อดูแลด้านงานสาธารณสุขของชุมชน 2) การจัดตั้งกลุ่มรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชน เพื่อดูแลด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของสมาชิกในชุมชน ส่งเสริมให้สมาชิกชุมชนปฏิบัติตามกฎหมาย และระเบียบข้อบังคับของชุมชน 3) การจัดตั้งกลุ่มในชุมชน เพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพให้กับสมาชิกในชุมชน เครือข่ายภายนอกที่สำคัญ เช่น 1) เครือข่ายกับหน่วยงานของรัฐ เช่น กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย องค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนในหลายๆด้าน 2) เครือข่ายความร่วมมือกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เพื่อดูแลด้านงานสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมในชุมชน 3) เครือข่ายความร่วมมือกับโรงเรียน โดยรอบชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างโรงเรียนและชุมชน ตลอดจนเชิญวิทยากร ประชาชน ชุมชนไปบรรยายให้ความรู้แก่เด็ก เยาวชนเพื่อให้เรียนรู้วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่น 4) เครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนโดยรอบ เพื่อทำงานร่วมกัน เช่น ด้านการรักษาความสงบเรียบร้อย ด้านการรักษาประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นต้น

7.1.2 การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษประกอบด้วย

วิธีการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) การศึกษาดูงาน 2) การฝึกอบรม 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) การศึกษาด้วยตนเอง 5) การมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 6) ประชาชนชุมชนแนะนำ 7) บุคคลในครอบครัวให้คำแนะนำ 8) การเรียนรู้จากประสบการณ์

9) การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม 10) การเรียนรู้จากปัญหา และ 11) การศึกษาจากบุคคลแบบอย่าง

เนื้อหา/องค์ความรู้ ประกอบด้วย 1) ความรู้ด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ของชุมชน 2) ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ 3) ความรู้ทางด้านภาษา 4) ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ 5) ความรู้ด้านสาธารณสุข 6) ความรู้ทางการตลาด 7) ความรู้ทางด้านกฎหมายในชีวิตประจำวัน 8) ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน 9) ความรู้เกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ 10) ทักษะการสื่อสาร 11) ทักษะการประสานงาน 12) ทักษะการดำรงชีวิต 13) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ 14) ทักษะการเข้าร่วมกิจกรรม และ 15) ทักษะการบริหารจัดการชุมชน

แหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ครอบครัว 2) ศาสนสถาน 3) สถานศึกษา 4) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน 5) แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ 6) พื้นที่การประกอบอาชีพ 7) กลุ่ม/องค์กร 8) อินเทอร์เน็ต 9) หน่วยงานภาครัฐ และ 10) เวทีสาธารณะ

กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญ 2) ผู้นำ คณะกรรมการ 3) การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 5) การสนับสนุนจากครอบครัว 6) การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 7) การมีส่วนร่วมของสถาบัน/องค์กรต่างๆ 8) การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม และ 9) การสร้างกิจกรรมที่หลากหลายในชุมชน

7.1.3 รูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

รูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มี 3 รูปแบบคือ 1) รูปแบบผู้นำขับเคลื่อนชุมชน 2) รูปแบบสมาชิกในชุมชนขับเคลื่อนชุมชน และ 3) รูปแบบหน่วยงานภายนอกขับเคลื่อนชุมชน การพัฒนาการเรียนรู้ของทั้งสามรูปแบบมีองค์ประกอบร่วมที่เหมือนกันคือเป็นการพัฒนาการเรียนรู้บนฐานของทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยทุนทางสังคมประกอบด้วยทุนมนุษย์ ทุนประเพณี วัฒนธรรม และทุนสถาบัน มีการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยมีองค์ประกอบของวิธีการเรียนรู้ เนื้อหา/องค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้ และกลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ ในวิธีการเรียนรู้ ในภาพรวมเป็นวิธีการเรียนรู้จากตัวผู้เรียนรู้อเอง เช่น การศึกษาด้วยตนเอง การเรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้จากตัวบุคคล เช่น ปราชญ์ชุมชนแนะนำ บุคคลในครอบครัว ให้แนะนำ นอกจากนี้ยังมีวิธีการเรียนรู้จากช่องทางที่หลากหลาย เช่น การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม สอดคล้องกับแนวคิดของอริศรี งามวิทยาพงศ์และคณะ ที่ให้แนวคิดด้านองค์ประกอบของการเรียนรู้

ด้านวิธีการเรียนรู้ควรมีช่องทางการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย (อรศรี วิทยาพงศ์ และคณะ, 2549: 4-10) ทางด้านเนื้อหา/องค์ความรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษในภาพรวมมีความสอดคล้องกับความจำเป็นของชุมชนเป็นหลัก เช่น ความรู้เกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ความรู้ด้านสาธารณสุข ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เช่น ความรู้ด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและการปรับตัวในการดำรงชีวิต เช่น ความรู้ทางด้านภาษา ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ ความรู้ทางด้านกฎหมายในชีวิตประจำวัน ความรู้เกี่ยวกับอาเซียน เป็นต้น สอดคล้องกับแนวคิดของสีลาภรณ์ นาครทรรพ โดยกล่าวถึงองค์ประกอบของการเรียนรู้ของชุมชนด้านเนื้อหา/องค์ความรู้ ควรกำหนดจากความต้องการหรือความจำเป็นของชุมชนเป็นหลัก เป็นเนื้อหาที่สอดแทรกในการใช้ในชีวิตประจำวัน หวังผลในการนำไปใช้ในวิถีชีวิตในด้านต่างๆ (สีลาภรณ์ นาครทรรพ, 2539: 225) ทางด้านแหล่งเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ครอบครัว ศาสนสถาน สถานศึกษา ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน กลุ่ม/องค์กรต่างในชุมชน แหล่งเรียนรู้ภายนอกเช่น เวทีสาธารณะ อินเทอร์เน็ต แหล่งเรียนรู้จากพื้นที่การประกอบอาชีพ นอกจากนี้ยังมีแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ป่าชุมชน จากผลการศึกษาด้านแหล่งเรียนรู้สอดคล้องกับแนวคิดของอรศรี งามวิทยาพงศ์และคณะที่ให้แนวคิดว่าฐานการเรียนรู้ควรมีฐานการเรียนรู้ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน (อรศรี วิทยาพงศ์ และคณะ, 2549: 4-10) ทางด้านกลไกขับเคลื่อนการเรียนรู้เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วยตัวบุคคลที่เป็นผู้ขับเคลื่อนการเรียนรู้ เช่น ผู้นำ คณะกรรมการ นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานภายนอกเป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้ เช่น การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ นอกจากนี้กลไกการส่งเสริมการเรียนรู้เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคลหรือความสัมพันธ์ของบุคคลกับกลุ่มองค์กรทำให้เกิดความรู้ใหม่ หรือการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ที่ทำให้เกิดการคิดค้นหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ เช่น การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน การสนับสนุนจากครอบครัว การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของสถาบัน/องค์กรต่างๆ การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายการทำงานของกลุ่ม การสร้างกิจกรรมที่หลากหลายในชุมชน

ในด้านผู้ขับเคลื่อนชุมชนในการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทั้งสามรูปแบบมีบทบาทของผู้กระทำการขับเคลื่อนที่แตกต่างกันในแต่ละรูปแบบ โดยสรุปรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ดังนี้

1) รูปแบบผู้นำขับเคลื่อนชุมชน

แนวคิดและหลักการ คือ ผู้นำเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ มีวิสัยทัศน์มองเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชน มีการบริหารจัดการชุมชนเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลง ผู้นำชุมชนมีทั้งรูปแบบผู้นำที่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น ปราชญ์ชุมชนสามารถจูงใจให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมดำเนินการในโครงการ/กิจกรรมต่างๆของชุมชน มีการทำงานร่วมกับสมาชิกในชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

วัตถุประสงค์ เพื่อนำทักษะความรู้ ความสามารถของผู้นำให้เป็นผู้ขับเคลื่อนชุมชนในการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วยวิธีการเรียนรู้ เนื้อหา/องค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้ และกลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ โดยวิธีการเรียนรู้ในภาพรวมมาจากตัวผู้เรียนเอง และการเรียนรู้จากบุคคลอื่น เนื้อหา/องค์ความรู้มีความสอดคล้องกับความจำเป็นของชุมชนเป็นหลัก สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตและการปรับตัวในการดำรงชีวิต แหล่งเรียนรู้ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชนและเป็นแหล่งเรียนรู้ภายนอกชุมชน กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ มีลักษณะเกี่ยวข้องกับบุคคลผู้ขับเคลื่อนการเรียนรู้ เกี่ยวข้องกับหน่วยงานเป็นผู้ขับเคลื่อนการเรียนรู้ และมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ของบุคคลกับกลุ่ม/องค์กร เพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

บทบาทผู้ขับเคลื่อนชุมชน บทบาทของผู้นำในการขับเคลื่อนชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีการดำเนินการคือ 1) วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของสมาชิกในชุมชน 2) สร้างความเข้าใจแก่สมาชิกในชุมชน 3) กำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนร่วมกับสมาชิกในชุมชน 4) สนับสนุนความรู้ให้แก่สมาชิกในชุมชน 5) พัฒนาโครงการ/กิจกรรมชุมชนร่วมกับสมาชิกในชุมชน 6) สร้างเครือข่ายสนับสนุนการทำงานของชุมชน 7) ประเมินผลการดำเนินงานของชุมชน โดยการประเมินผลการดำเนินงานผู้นำและสมาชิกชุมชนร่วมประเมินผลการดำเนินงานของชุมชน 8) เวทีสาธารณะ ผู้นำเผยแพร่ความรู้สู่เวทีสาธารณะเพื่อร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำความรู้ปรับปรุงพัฒนาชุมชน ตลอดจนผู้นำมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนแสดงออกต่อเวทีสาธารณะ

ผลผลิต ผู้นำสามารถพัฒนาศักยภาพของตนในการบริหารจัดการชุมชนเพื่อตั้งรับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีบทบาทในการส่งเสริมความรู้ ของสมาชิกในชุมชน และมีบทบาทในการขับเคลื่อนให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการ/ กิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ปัจจัยเงื่อนไขการใช้รูปแบบ รูปแบบผู้นำขับเคลื่อนชุมชน ผู้นำต้องมีความสามารถ นำการเปลี่ยนแปลง สามารถจูงใจให้สมาชิกมีส่วนร่วมในโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ผู้นำสามารถประสานงานกับหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อสนับสนุนการทำงาน โครงการ/กิจกรรมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

2) รูปแบบสมาชิกในชุมชนขับเคลื่อนชุมชน.

แนวคิดและหลักการ คือ เน้นการตระหนักรู้ของสมาชิกในชุมชน บทบาทของสมาชิก ในชุมชนมีความสามารถในการขับเคลื่อนชุมชนและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนเพื่อตั้งรับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

วัตถุประสงค์ เพื่อนำศักยภาพของสมาชิกในชุมชนขับเคลื่อนการเรียนรู้บนฐานทุนทาง สังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ สร้างพลังการทำงานโดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการขับเคลื่อนการพัฒนาโครงการ/ กิจกรรมต่างๆของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและ สังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วยวิธีการเรียนรู้ เนื้อหา/องค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้ และกลไก การขับเคลื่อนการเรียนรู้ โดยวิธีการเรียนรู้ในภาพรวมมาจากตัวผู้เรียนเอง และการเรียนรู้จากบุคคล อื่น เนื้อหา/องค์ความรู้มีความสอดคล้องกับความจำเป็นของชุมชนเป็นหลัก สอดคล้องกับการดำเนิน ชีวิตและการปรับตัวในการดำรงชีวิต แหล่งเรียนรู้ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชนและเป็นแหล่ง เรียนรู้ภายนอกชุมชน กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ มีลักษณะเกี่ยวข้องกับบุคคลผู้ขับเคลื่อน การเรียนรู้ เกี่ยวข้องกับหน่วยงานเป็นผู้ขับเคลื่อนการเรียนรู้ และมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ ของบุคคลกับกลุ่ม/องค์กร เพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการ เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

บทบาทผู้ขับเคลื่อนชุมชน บทบาทของสมาชิกในชุมชนในการขับเคลื่อนชุมชนเพื่อตั้งรับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีการดำเนินการคือ 1) สมาชิก ตระหนักรู้วิเคราะห์ปัญหาความต้องการพัฒนาตนเองและชุมชน 2) ค้นหาความรู้จากแหล่งต่างๆ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ 3) สร้างความรู้ ความเข้าใจด้วยตนเอง 4) นำความรู้ไปใช้ในการวางแผนและ ดำเนินโครงการ/กิจกรรมของชุมชน 5) มีส่วนร่วมประเมินผลโครงการ/กิจกรรมของชุมชน และ

6) สมาชิกชุมชนแสดงออกต่อเวทีสาธารณะ โดยร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในชุมชน ระหว่างชุมชน และหน่วยงานภายนอก ประชาสัมพันธ์ชุมชนสู่สาธารณะ

ผลผลิต สมาชิกในชุมชนตระหนักรู้ในสถานการณ์ต่างๆ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง โดยการพัฒนาตนเองและศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่อง มีบทบาทในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ปัจจัยเงื่อนไขในการใช้รูปแบบ รูปแบบสมาชิกในชุมชนขับเคลื่อนชุมชน สมาชิกชุมชนต้องมีความพร้อมในการเรียนรู้ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง มีการศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่อง มีบทบาทมีส่วนร่วมในโครงการ/กิจกรรมต่างๆของชุมชน พึ่งพาทรัพยากรจากภายในชุมชนและร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกเพื่อสนับสนุนทรัพยากรด้านต่าง การกำหนดนโยบาย โครงการ/กิจกรรม ต้องตรงต่อความต้องการหรือความสนใจของสมาชิกในชุมชน หรือเป็นปัญหาที่ชุมชนต้องร่วมทำการแก้ไขโดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน

3) รูปแบบหน่วยงานภายนอกขับเคลื่อนชุมชน

แนวคิดและหลักการ หน่วยงานภายนอกมีหลายหน่วยงานที่สนับสนุนการทำงาน ของชุมชน เช่น หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน หน่วยงานภาควิชาการ หน่วยงานภาคประชาสังคม มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการขับเคลื่อนชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

วัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชน โดยหน่วยงานภายนอกมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนในการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และพัฒนาความสามารถของผู้นำชุมชน และสมาชิกในชุมชน ตลอดจนสนับสนุนในทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วยวิธีการเรียนรู้ เนื้อหา/องค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้ และกลไก การขับเคลื่อนการเรียนรู้ โดยวิธีการเรียนรู้ในภาพรวมมาจากตัวผู้เรียนเอง และการเรียนรู้จากบุคคลอื่น เนื้อหา/องค์ความรู้มีความสอดคล้องกับความจำเป็นของชุมชนเป็นหลัก สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตและการปรับตัวในการดำรงชีวิต แหล่งเรียนรู้ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชนและเป็นแหล่งเรียนรู้ภายนอกชุมชน กลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ มีลักษณะเกี่ยวข้องกับบุคคลผู้ขับเคลื่อนการเรียนรู้ เกี่ยวข้องกับหน่วยงานเป็นผู้ขับเคลื่อนการเรียนรู้ และมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ของ

บุคคลกับกลุ่ม/องค์กร เพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

บทบาทผู้ขับเคลื่อนชุมชน คือ 1) วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของสมาชิก ในชุมชน 2) สร้างความรู้ ความเข้าใจให้แก่สมาชิกในชุมชน 3) วางแผนและการดำเนินโครงการ/ กิจกรรมร่วมกับชุมชน 4) การประเมินผลโครงการ/กิจกรรมร่วมกับชุมชน 5) สนับสนุนสมาชิก ในชุมชนแสดงออกต่อเวทีสาธารณะ

ผลผลิต หน่วยงานภายนอกได้เรียนรู้ในการทำงานร่วมกับสมาชิกชุมชนและมีส่วนร่วม สนับสนุนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และชุมชนมีทรัพยากรจากหน่วยงานภายนอก สนับสนุนการทำงานของชุมชน

ปัจจัยเงื่อนไขการใช้รูปแบบ รูปแบบหน่วยงานภายนอกขับเคลื่อนชุมชน หน่วยงาน ภายนอกเป็นผู้สนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชนมีส่วนร่วม กับสมาชิกชุมชนในการขับเคลื่อนโครงการ/กิจกรรมต่างๆ และสนับสนุนทรัพยากรต่างๆ เพื่อการดำเนิน โครงการ/กิจกรรมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมใน เขตเศรษฐกิจพิเศษ

7.2 อภิปรายผลการวิจัย

จากข้อค้นพบในงานวิจัย มีประเด็นที่ผู้วิจัยนำมาอภิปราย ดังนี้

7.2.1 จากผลการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านโพธิ์ทองมีลักษณะที่สำคัญคือการเป็นชุมชน เป็นหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยว และชุมชนบ้านโสนน้อยมีลักษณะที่สำคัญคือการพัฒนาชุมชน ในแนวทางของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยผลการศึกษาสอดคล้องกับแนวคิดของปีแอร์ บูร์ดีเยอ (Pierre Bourdieu) ซึ่งกาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน (2553: 569-574) ได้อธิบายไว้ดังนี้

1) แนวคิดเรื่องคุณลักษณะสำคัญของ Habitus ซึ่งเป็นการอธิบายถึงรายละเอียด ว่าเป็นความโน้มเอียงของอุปนิสัย (Disposition) ที่รวมทั้งวิธีการใช้ร่างกาย วิธีคิด รสนิยม การกระทำ อารมณ์ความรู้สึก ของปัจเจกบุคคลที่อยู่ใน Social Field แต่ละประเภท ซึ่งหากเปรียบกับสมาชิก ในชุมชนที่ผู้วิจัยศึกษา ในชุมชนบ้านโพธิ์ทอง สมาชิกมีความคิด ความรู้สึกและการกระทำของสมาชิก ในชุมชนที่คนในสังคมรับรู้ ว่า สมาชิกในชุมชน มี อัยยาศัยไมตรีที่ดี มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน และสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ของชุมชนเป็นอย่างดี เนื่องจากชุมชนได้ พัฒนาเป็นหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว ทำให้สมาชิกในชุมชน ให้การต้อนรับนักท่องเที่ยว

ให้คำแนะนำต่างๆ กับนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังมีการรื้อฟื้นภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน เพื่อถ่ายทอดให้สมาชิกในชุมชนและแสดงอัตลักษณ์ของชุมชน ให้แก่ผู้มาเยี่ยมชมในชุมชนได้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชน

ชุมชนบ้านโสนน้อย Habitus มีความแตกต่างจากชุมชนบ้านโพธิ์ทอง กล่าวคือ สมาชิกมีความคิด ความรู้สึกและการกระทำของสมาชิกในชุมชนที่คนในสังคมรับรู้ว่าเป็นสมาชิกในชุมชน เป็นผู้ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากการพัฒนาของชุมชนมีอัตลักษณ์ ที่พัฒนาชุมชนในแนวทางตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การดำเนินชีวิต ความคิด การกระทำต่างๆ ของสมาชิกในชุมชน เน้นการพัฒนาจากระบบภายในของชุมชนก่อน สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ขยายการพัฒนาชุมชนตามความสามารถ ตามลำดับขั้นตอน หล่อหลอมให้สมาชิกในชุมชนดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนให้ความสำคัญ กับการบริหารจัดการที่ดิน น้ำ เพื่อการทำเกษตรของสมาชิกในชุมชน ในแต่ละครัวเรือน มีการปลูกพืช ผัก สวนครัว สำหรับไว้ใช้บริโภค การทำการเกษตรเป็นแบบไร่นาสวนผสม ทำให้มีพืชหมุนเวียนตลอดปี การแสดงออกของสมาชิกในชุมชนเน้นการให้ความรู้ด้านหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้มาศึกษาดูงานในชุมชน

2) แนวคิดของบูร์ดิเยอ ด้านทุนที่ถูกทำให้เป็นรูปธรรม (Objectified Form) ซึ่งเป็น ทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบของวัตถุ ปรากฏชัดเจนในรูปแบบของสินค้าที่ระลึกภายใต้อัตลักษณ์ ที่เป็นต้นทุนหลักของชุมชน เช่น ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง มีการผลิตสินค้าที่ระลึก เช่น การทอผ้าฝ้าย เพื่อจำหน่ายให้นักท่องเที่ยวและสมาชิกในชุมชน การผลิตไข่เค็มน้ำแร่ซึ่งใช้น้ำแร่จากน้ำพุร้อน แม่กาษาซึ่งอยู่ในบริเวณชุมชน ชุมชนบ้านโสนน้อย ผลิตข้าวในนามชุมชนโสนน้อย ซึ่งสินค้าเหล่านี้ เป็นการปรากฏด้วยวัฒนธรรมของพื้นที่นั้น

3) แนวคิดของบูร์ดิเยอ ด้านทุนที่ถูกทำให้เป็นสถาบัน (Institutionalised Form) เช่น ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง ได้รับการพัฒนาเป็นหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว ในปี พ.ศ. 2558 ได้รับการรับรองจากกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ชุมชนบ้านโสนน้อย ได้รับการพัฒนา เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในระดับตำบล และได้รับรางวัลการประกวดหมู่บ้านเศรษฐกิจ พอเพียงในปี พ.ศ. 2555 โดยได้รับการรับรองจากกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ซึ่งการได้รับการรับรองทำให้ชุมชนเป็นที่รู้จักมากขึ้น และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้นักพัฒนามีโอกาส เข้ามาศึกษาหาความรู้ร่วมกับชุมชน และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้มีผู้มาเยี่ยมชมชุมชนเพิ่มมากขึ้น

4) แนวคิดของบูร์ดิเยอ ด้านทุนทางสังคม (Social Capital) เป็นทุนที่สำคัญ ของชุมชนกรณีศึกษาทั้ง 2 ชุมชน โดยเฉพาะการรวมกลุ่ม/องค์กรต่างๆในชุมชน เพื่อร่วมกัน ขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ร่วมกันวางไว้ โดยพบว่าการที่กลุ่มสามารถ รวมกันได้ มีพื้นฐานจากความสัมพันธ์แบบเครือญาติ การช่วยเหลือเกื้อกูล มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มดำเนินไปได้ มีการปรึกษาหารือ และร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม กิจกรรมกลุ่มที่สำคัญในชุมชนบ้านโพธิ์ทอง เช่น กลุ่มอาชีพต่างๆ ในชุมชน ชุมชนบ้านโสนน้อย เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มโรงสีข้าวชุมชน กลุ่มกองทุนสัจจะออมทรัพย์ เป็นต้น

7.2.2 จากผลการศึกษาพบว่า การตั้งรับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ในเขตเศรษฐกิจพิเศษของชุมชนบ้านโพธิ์ทองและชุมชนบ้านโสนน้อย ให้ความสำคัญกับการมองภาพรวมมุ่งความสำเร็จที่เป้าหมายรวมของชุมชน ซึ่งการดำเนินการพัฒนาของชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม ของ ทัลคอตต์ พาร์สัน (Talcott Parsons, 1902-1979) ที่มีแนวคิดให้ความสำคัญ 1) มองสังคมในลักษณะภาพรวม มองในลักษณะระบบ หรือส่วนต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน 2) เหตุและผลของการกระทำจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน 3) สังคมมีสภาพเป็นดุลยภาพเชิงพลวัต (Dynamic Equilibrium) การปรับตัวสนองต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอก แนวโน้มคือการมุ่งสู่เสถียรภาพ 4) การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้น ในลักษณะของการปรับตัวอย่างค่อยเป็นค่อยไป ปัจจัยพื้นฐานสำคัญในการสร้างบูรณาการของสังคม คือ ฉันทามติทางค่านิยม รากฐานของโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมประกอบด้วยเป้าหมายหรือหลักการกว้างๆ ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่ของระบบสังคมเห็นพ้องต้องกันว่าดีงาม (ชนิตา รัชกุลพลเมือง, 2557: 46) การทำงานของทั้ง 2 ชุมชนมีลักษณะเป็นไปตามแนวทางของทัลคอตต์ พาร์สัน (Talcott Parsons, 1902-1979) คือ

การดำเนินการตั้งรับกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน เริ่มจาก ผู้นำ คณะกรรมการ และสมาชิกในชุมชน ตระหนักถึงสภาพปัญหาที่อาจเกิดขึ้นกับชุมชนในเรื่อง การเปลี่ยนแปลงต่างๆ หากสมาชิกในชุมชนไม่สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ที่เปลี่ยนแปลงได้ อาจทำให้ชุมชนประสบปัญหา กลุ่มผู้นำซึ่งมีทั้งผู้นำแบบที่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชน และผู้นำแบบไม่เป็นทางการ เช่น ปรชาญชุมชน ผู้อาวุโส เป็นผู้มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงชุมชน โดยการสร้างแนวร่วมของสมาชิกในชุมชน ให้มีบทบาทเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการงานพัฒนาโครงการและกิจกรรมของชุมชน เพื่อตั้งรับ การเปลี่ยนแปลง กำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนโดยให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง ของตนเอง โดยชุมชนบ้านโพธิ์ทองมีความโดดเด่นในแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ สถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ของชุมชน มีประเพณี วัฒนธรรมที่โดดเด่น สมาชิกในชุมชนจึงร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว และได้รับการสนับสนุนจากกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ในการ พัฒนาเป็นหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านโสนน้อย สมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันกำหนด ทิศทางการพัฒนาชุมชนเป็นหมู่บ้านที่มีการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยเฉพาะกิจ กรมทหารพรานที่ 12 ในการพัฒนาชุมชนและสร้าง

ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงร่วมกับสมาชิกในชุมชน และกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย สนับสนุนให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบระดับตำบล การพัฒนาของชุมชนมีการวางระบบ และกรอบแนวคิดมีการชี้แจงและให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมผ่านการประชุมที่สำคัญของชุมชน มีการดำเนินงานโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ของชุมชนโดยได้รับความเห็นชอบผ่านฉันทามติของสมาชิก ในชุมชน ชุมชนมีการจัดทำระเบียบของชุมชน เพื่อการควบคุมดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อย ของชุมชน และให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายรวมของชุมชน

การปรับตัว (Adaptation) คือ ชุมชนแสวงหาทุนที่มีอยู่ในชุมชน เป็นหลักในการพึ่งพาตนเอง ให้ความสำคัญกับการสร้างศักยภาพทุนภายในชุมชนก่อน เช่น การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน เนื่องจากสมาชิกในชุมชนต้องอาศัยปัจจัยการผลิตหลักคือที่ดิน น้ำ การบริหารทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความอุดมสมบูรณ์จึงมีความสำคัญกับแหล่งที่ทำกินของสมาชิกในชุมชน และนอกจากนี้สมาชิกในชุมชนมีการศึกษาหาความรู้ใหม่ๆ เพื่อการปรับตัวเอง เช่น การพัฒนาด้านอาชีพจากการทำเกษตรแบบพึ่งตนเอง ก็มีการปรับเป็นการเกษตรยุคใหม่ที่เน้นคุณภาพของผลผลิต และปรับปรุงวิธีการเพาะปลูกเพื่อให้ได้ผลผลิตที่เพิ่มมากขึ้น ตลอดจนมีการปลูกพืชไร่นาสวนผสมเพื่อมีผลผลิตอื่นๆ ไร่บริโภคและขาย มีการรวมกลุ่มในการประกอบอาชีพเพื่อสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพ ทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ชุมชนยังมีผู้มาท่องเที่ยวและมาศึกษาดูงานที่ชุมชนตลอดทั้งปี ทำให้สมาชิกในชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น เช่น จากการขายสินค้าของสมาชิกในชุมชน การขายสินค้าของที่ระลึก เป็นต้น จากการปรับตัวดังกล่าวทำให้สมาชิกในชุมชนมีรายได้และสามารถทำงานในพื้นที่ของชุมชนซึ่งเป็นแหล่งที่อาศัยแต่เดิม

การบรรลุเป้าหมาย (Goal attainment) มีการกำหนดเป้าหมายของชุมชนในการทำงาน แต่ละโครงการ/กิจกรรมของชุมชน โดยมีการทำตามลำดับขั้นตอนก่อนหลัง และตามลำดับความสำคัญ เช่น การทำงานของกลุ่มอาชีพต่างๆ จะมีคณะกรรมการดำเนินงานซึ่งสมาชิกในชุมชนจะมีบทบาทและหน้าที่ที่แตกต่างกันไป แต่เป้าหมายรวมคือการบรรลุเป้าหมายของแต่ละกลุ่มอาชีพ และสร้างความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจให้กับชุมชน ในการพัฒนาชุมชนโดยรวมสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายของการทำงานให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และสมาชิกในชุมชนแต่ละคนมีบทบาทในการดำเนินงานในความสามารถและความถนัดที่แตกต่างกันไป ซึ่งแต่ละคนก็ทำหน้าที่ตามความสามารถและทักษะของตนเองเพื่อพัฒนาชุมชนไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

การบูรณาการ (Integration) คือ การประสานงานและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยย่อยต่างๆ ของชุมชน มีการประชุมของชุมชนในทุกๆ เดือน และการประชุมในวาระพิเศษ เพื่อให้สมาชิกของชุมชน และกลุ่มต่างๆ ในชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เสนอแนะการทำงานร่วมกัน นอกจากนี้ชุมชนยังมีการบูรณาการของระบบต่างๆ ที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน เช่น การดำเนินงานทางด้านประเพณีวัฒนธรรม มีการประชุมกับสมาชิกในชุมชน ผู้นำทางศาสนา ปราชญ์ชุมชน กลุ่มอาชีพต่างๆ เพื่อจัด

งานกิจกรรมเพื่อสืบสานทางด้านประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน การบูรณาการของหน่วยย่อยในชุมชนมีความสัมพันธ์กับเรื่องที่ชุมชนดำเนินการ ซึ่งองค์ประกอบแต่ละหน่วยย่อยก็จะมีบทบาทในการทำงานตามความสัมพันธ์ของโครงการ/กิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการ

การสร้างระเบียบ (Latency) คือ สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมดำเนินการสร้างระเบียบของชุมชน มีการสื่อสารทำความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชน และผู้มาศึกษาชุมชน เช่น ระเบียบเรื่องการดูแลและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน การร่วมมือกันดูแลทรัพย์สินของส่วนรวม การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการดูแลความปลอดภัยของชุมชนและความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยี่ยมชมชุมชน ทั้งนี้การสร้างระเบียบต่างๆ เพื่อสนับสนุนการทำงานของชุมชนให้มีความต่อเนื่องและนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาโดยรวมของชุมชน

7.2.3 รูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

จากข้อค้นพบของงานวิจัย มีประเด็นการอภิปรายผล ดังนี้

1. รูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษให้ความสำคัญกับผู้ขับเคลื่อนการเรียนรู้ ซึ่งได้แก่ ผู้นำ สมาชิกในชุมชน และหน่วยงานภายนอก ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่ายในการประสานงานหรือการทำงานร่วมกันเพื่อขับเคลื่อนการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ รจนา นิลมานนท์ (2554) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการและพัฒนาแหล่งน้ำ กรณีศึกษาชุมชนบางปรอก ตำบลบางปรอก อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการและพัฒนาแหล่งน้ำพบว่า แบ่งออกเป็น 2 ปัจจัยคือ ปัจจัยภายในชุมชน ประกอบด้วย ภาวะผู้นำชุมชน ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน การประสบปัญหาด้วยตนเอง ความต่อเนื่องของการดำเนินการ และค่านิยมทางการศึกษา ส่วนปัจจัยภายนอกชุมชนประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม การรับความรู้จากภายนอกชุมชน และการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ นอกจากนี้ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ อัญชิภา ชังฤกษ์ (2554) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกการมีส่วนร่วม ได้แก่ 1) ผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน เป็นแบบอย่างเป็นผู้สอนถ่ายทอดความรู้และกระตุ้นให้เกิดความตระหนักในการมีส่วนร่วม 2) สภาผู้นำองค์กรชุมชน สภาผู้นำ คณะแกนนำชุมชนเป็นตัวแทนกลุ่มต่างๆ ของชุมชนสมัครใจและ

ได้รับการยอมรับ สามารถทำงานร่วมกันเป็นทีม 3) ความตระหนักในปัญหาและการเปลี่ยนแปลง
ร่วมเห็นปัญหา รู้สึกว่าเป็นปัญหาของตนเอง 4) การรวมกลุ่มภายในชุมชน 5) การสนับสนุนจากภาคี
เครือข่าย

2. การเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ
และสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ควรเป็นการเรียนรู้ที่มีความต่อเนื่องและปรับเปลี่ยนการเรียนรู้
ตามบริบทที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง โดยอาจมีการปรับเปลี่ยนในหลายๆ ด้าน เช่น เนื้อหา/
องค์ความรู้ที่สอดคล้องกับบริบท สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นกับชุมชนและ
มีความเหมาะสมกับผู้เรียนที่มีหลากหลายวัย การปรับเปลี่ยนแหล่งเรียนรู้ที่มีหลากหลายมากขึ้น
ทั้งจากการใช้สื่อเทคโนโลยีให้เป็นประโยชน์ การปรับเปลี่ยนแหล่งเรียนรู้ในชุมชนให้มีความเหมาะสม
กับบุคคลที่หลากหลายวัย การศึกษาหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายนอกที่มีเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่าง
ชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด

3. การเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ
และสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ควรเป็นการบูรณาการการขับเคลื่อนการเรียนรู้ทั้งสามรูปแบบ คือ
1) รูปแบบผู้นำขับเคลื่อนชุมชน 2) รูปแบบสมาชิกในชุมชนขับเคลื่อนชุมชน และ 3) รูปแบบหน่วยงาน
ภายนอกขับเคลื่อนชุมชน โดยชุมชนอาจผสมผสานรูปแบบทั้งสามรูปแบบโดยใช้ระดับความมากน้อย
ในแต่ละชุมชนอาจใช้การพิจารณาที่ไม่เท่ากัน โดยอาจพิจารณาจากความสามารถ สมรรถนะของผู้นำ
และสมาชิกในชุมชน ทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนว่ามีความเข้มแข็งในระดับใด และต้องการได้รับการ
สนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกมากน้อยเพียงใด และปรับประยุกต์ใช้ทั้งสามรูปแบบ
ให้มีความเหมาะสมกับชุมชน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

7.3 ข้อเสนอแนะ

7.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้วิจัยได้จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากการเก็บข้อมูลวิจัย จากความคิดเห็น
ของผู้ทรงคุณวุฒิ และความคิดเห็นของผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชนเขตเศรษฐกิจพิเศษ
มีแนวทางดังนี้

1.1 ควรส่งเสริมการปรับตัวทางด้านการประกอบอาชีพ เช่น การทำเกษตร
เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค และศึกษาต้นทุนค่าใช้จ่ายที่มี
ความเหมาะสมกับการลงทุน เรียนรู้ในการปรับตัวในการประกอบอาชีพ เช่น อาชีพเสริม
ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การแปรรูปสินค้า เช่น สินค้าเกษตร เป็นต้น

1.2 ส่งเสริมการพัฒนาธุรกิจชุมชน โดยควรศึกษาด้านการตลาด ความต้องการสินค้าของลูกค้าจากภายในประเทศ ความต้องการสินค้าของลูกค้าจากประเทศใกล้เคียง และพัฒนาสินค้าของชุมชนให้มีความเป็นอัตลักษณ์ พัฒนาและสร้างนวัตกรรมใหม่ของสินค้าและบริการชุมชนให้มีคุณภาพ มาตรฐาน ตลอดจนสร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจกับกลุ่มภายในชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพต่างๆ ภายในชุมชน และสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอกชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ เช่น สร้างเครือข่ายการกระจายสินค้าของชุมชนกับผู้ประกอบการโดยรอบชุมชน สร้างเครือข่ายแรงงานกับผู้ประกอบการโดยรอบชุมชน สร้างเครือข่ายการกระจายสินค้าชุมชนกับหน่วยงานต่างๆ ภายนอก

2. ข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาสังคมในชุมชนเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีแนวทางดังนี้

2.1 รักษาวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชุมชน ส่งเสริมการถ่ายทอดการเรียนรู้วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนให้แก่รุ่นต่อไป โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกวัยในการมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมของชุมชนเพื่อถ่ายทอดการเรียนรู้

2.2 เรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมที่หลากหลาย สื่อสารทำความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชน และสื่อสารแนวทางการประพฤติปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชนแต่เดิมและผู้อยู่อาศัยใหม่

2.3 ส่งเสริมบทบาทของสมาชิกในแต่ละวัย เช่น ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน ควรมีการถ่ายทอดจากปราชญ์ชุมชน ผู้สูงอายุในการให้คำแนะนำในแนวทางการบริหารจัดการชุมชน และเปิดโอกาสให้สมาชิกวัยเด็ก เยาวชนได้เรียนรู้การทำงานของผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน สมาชิกวัยทำงาน และสมาชิกวัยผู้สูงอายุ เพื่อให้เด็ก เยาวชนมีโอกาสเรียนรู้การทำงานกับสมาชิกที่หลากหลายวัย ทำให้เกิดการปรับตัวและเรียนรู้แนวทางปฏิบัติที่ดี

3. ข้อเสนอแนะในด้านการพัฒนาสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมในชุมชนเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีแนวทางดังนี้

ส่งเสริมด้านการให้ความรู้กับสมาชิกชุมชนในด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ให้เรียนรู้การป้องกันและควบคุมโรคต่างๆ เรียนรู้การรักษาสุขภาพของตนเอง ความสะอาดและสภาพแวดล้อมที่ถูกต้องลักษณะของชุมชน การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการดูแลด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

4. ข้อเสนอแนะในด้านการพัฒนาการศึกษาในชุมชนเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีแนวทางดังนี้

4.1 ส่งเสริมการเรียนรู้ของสมาชิกของชุมชนให้เตรียมพร้อมในการตั้งรับ การเปลี่ยนแปลงโดยการตระหนักรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเอง และสถานการณ์ต่างๆ รับทราบ

ข่าวสารข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่อง จากช่องทางต่างๆ เช่น สื่อวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต เสี่ยงตามสายของชุมชน รับรู้ข่าวสารจากผู้นำชุมชน จากหน่วยงานต่างๆ เช่น หน่วยงานภาครัฐ ทำให้มีความเข้าใจและร่วมวิเคราะห์ในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง เข้าใจถึงผลกระทบทางด้านต่างๆ และร่วมกันหาแนวทางป้องกันแก้ไขและพัฒนาชุมชนต่อไป

4.2 ส่งเสริมความรู้ที่จำเป็นแก่ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน และสมาชิกชุมชน เช่น เรื่องเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ เรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของประเทศใกล้เคียงพื้นที่ชุมชน กฎหมายในชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกในชุมชน ความรู้ด้านภาษาของประเทศที่ใกล้เคียงพื้นที่ชุมชนเพื่อการสื่อสารที่เข้าใจตรงกัน

4.3 ส่งเสริมการพัฒนาวิทยากรภายในชุมชน เพื่อถ่ายทอดความรู้ด้านต่างๆ ให้แก่สมาชิกในชุมชนและหน่วยงานภายนอก

4.4 ส่งเสริมให้ความรู้ด้านเขตเศรษฐกิจพิเศษกับสมาชิกในชุมชน และประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เช่น หน่วยงานวิชาการ โรงเรียน มหาวิทยาลัยต่างๆ หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน หน่วยงานภาคประชาสังคม เพื่อส่งเสริมการศึกษาในชุมชน เช่น การแนะแนวการศึกษาที่เหมาะสมกับการทำงานในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ การให้ความรู้เกี่ยวกับการปรับตัวในการประกอบอาชีพ เป็นต้น

4.5 ส่งเสริมให้ความรู้ทางด้านภาษา เช่น ภาษาอังกฤษ และภาษาของประเทศที่มีพื้นที่ใกล้เคียงในชุมชนเขตเศรษฐกิจพิเศษ

5. ข้อเสนอแนะในด้านการพัฒนาการปกครองในชุมชนเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีแนวทางดังนี้

5.1 ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน และสมาชิกในชุมชนร่วมวิเคราะห์ถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับชุมชน และร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน สร้างระเบียบและแนวทางการประพฤติปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในชุมชน สื่อสารทำความเข้าใจให้สมาชิกในชุมชนรับทราบในแนวทางปฏิบัติ

5.2 ร่วมมือกับสมาชิกชุมชนและหน่วยงานภายนอกชุมชน เช่น หน่วยงานภาครัฐ ในการแจ้งข่าวสารที่สำคัญต่อผู้เกี่ยวข้อง รับทราบข้อมูลข่าวสารในสถานการณ์ต่างๆ และให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา

6. ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงาน

ควรบูรณาการการทำงานร่วมกันของหน่วยงานต่างๆ กับการทำงานร่วมกับชุมชน โดยให้ชุมชนเป็นหลักในการพัฒนาและหน่วยงานต่างๆ เป็นผู้สนับสนุนเพื่อส่งเสริมความรู้ ความสามารถและพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในชุมชน ควรให้ความสำคัญกับการนำทุนทางสังคมของชุมชน และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน มาใช้และพัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนา

ชุมชน หน่วยงานภายนอกสนับสนุนในความรู้หรือทรัพยากรที่จำเป็นต่อการพัฒนาชุมชนให้สามารถดำเนินโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่อง

7.3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่อื่นๆ เพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างพื้นที่ชุมชน ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ และพื้นที่ชุมชนที่ไม่ได้อยู่ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อศึกษาลักษณะ การปรับตัวของชุมชนที่หลากหลายมากขึ้น เช่น ความหลากหลายของสภาพพื้นที่ ความหลากหลาย ของกลุ่มคนในพื้นที่ เป็นต้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กนกพร ศิริโรจน์. **การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบายการจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 557.

กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. **เศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, 2553.

กาญจนา แก้วเทพ. **ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, 2557.

กาญจนา รอดแก้ว. **การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง**. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษาจากระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการ ความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

การต่างประเทศ, กระทรวง. **กรมอาเซียน 58 คำตอบ สู่ประชาคมอาเซียน 2558**.

กรุงเทพมหานคร: กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ, 2556.

การพัฒนาชุมชน, กรม. **สำนักพัฒนาทุนและองค์การการเงินชุมชน. แนวทางการพัฒนาทุนชุมชน**.

กรุงเทพมหานคร: กลุ่มงานส่งเสริมการพัฒนาชุมชน สำนักพัฒนาทุนและองค์การการเงินชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, 2553.

กุลธิดา รัตน์โกศล. **การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนบนฐานทุนทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษาจากระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558.

โกวิทย์ พวงงาม. **การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, 2553.

คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ, สำนักงาน. **เขตเศรษฐกิจพิเศษในประเทศไทย**.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. **แนวคิดและยุทธศาสตร์การ**

พัฒนาประเทศ ในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ.2550-2554 กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548.

- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับ 10.** [ออนไลน์]. ม.ป.ป. แหล่งที่มา: <http://www.ddd.go.th/Thai/html/05022007/PDF/PDF01/E-Plan10.pdf> [9 ตุลาคม2559]
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับ 11.** [ออนไลน์]. ม.ป.ป. แหล่งที่มา: <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=139> [9 ตุลาคม 2559]
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับ 12.** [ออนไลน์]. ม.ป.ป. แหล่งที่มา: http://www.nesdb.go.th/ewt_news.php?nid=6420&filename=develop_issue [9 สิงหาคม2560]
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. **สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนาพื้นที่. เขตเศรษฐกิจพิเศษในประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนาพื้นที่ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559.
- คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน, สำนักงาน. **คู่มือการลงทุนในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน, 2558.
- งามพิศ สัตย์สงวน. **การวิจัยทางมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 4.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- ชนิตา รักษ์พลเมือง. **กระบวนการทัศน์พัฒนศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2557.
- ชนิตา รักษ์พลเมือง. **สังคมวิทยาขั้นนำ.** ม.ป.ท.: ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. **80 นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ.** พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: พี บาลานซ์ดีไซด์แอนปริ้นติ้ง, 2558.
- ชูศักดิ์ จรุงสวัสดิ์. **ระบบเศรษฐกิจพัฒนาการเศรษฐกิจไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 2. ม.ป.ท., ส.เสริมมิตรการพิมพ์, 2545.
- ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย. **การพัฒนาแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัยาศัยเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับเยาวชน.** วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558.
- ณรงค์ โพธิ์พุกษานันท์. **สังคมกับเศรษฐกิจ.** ปทุมธานี: พูลสวัสดิ์ พับลิชชิ่ง, 2555.
- ณรงค์ เส็งประชา. **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนส์โตร์, 2539.

- ณรงค์ เสียงประชา. **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2530.
- दनัย ไซโยธา. **พื้นฐานทางสังคมวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2534.
- ทับทิม วงศ์ประยูร และคณะ. **มนุษย์กับเศรษฐกิจ**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร การพิมพ์, 2540.
- ทับทิม วงศ์ประยูร. **เศรษฐศาสตร์การพัฒนาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสารการพิมพ์, 2542.
- ทิตินา แคมมณี และคณะ. **กระบวนการเรียนรู้**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ, 2545.
- ทิตินา แคมมณี. **ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.
- ธงชัย สันติวงษ์. **การบริหารทุนมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: ประชุมการช่าง, 2546.
- ธนียา กิตติสิทโธ. **การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อส่งเสริมความสามารถทางศิลปหัตถกรรม บนฐานแนวคิดการพึ่งตนเองของชุมชน**. วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.
- ธำรงค์ดี คงคาสวัสดิ์. **ทุนมนุษย์ การกำหนดตัวชี้วัดเพื่อการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น), 2550.
- นิตินัย สาริวาท. **การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมกับรูปแบบการพัฒนาที่ดิน กรณีศึกษาอำเภอเมืองสงขลา**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.
- นิสตาร์ก เวชยานนท์. **มิติใหม่ในการบริหารทุนมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: กราฟิโก ซิสเต็มส์, 2551.
- นุศรา ตัณฑลาพัฒน์. **ศักยภาพในการจัดการเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนของจังหวัดเชียงราย**. การค้นคว้าแบบอิสระ, สาขาการเมืองและการปกครอง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548.
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง. **การก่อเกิด การผลิตซ้ำ และการขยายตัว ทุนทางสังคมในชนบทอีสาน**. รายงานการวิจัย, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546.
- บำเพ็ญ เมืองมูล. **กระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านต้นผึ้ง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.
- ประไพ ศิวะสิริวิลาศ. **การพัฒนาแบบการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อพัฒนาทุนทางสังคม**. วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

- ประเวศ วะสี. **พลังขับเคลื่อนการจัดการตนเองบนแผ่นดินไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
หมอชาวบ้าน, 2557.
- ประสาธ อิศรปริดา. **จิตวิทยาการเรียนรู้กับการสอน**. กรุงเทพมหานคร: กราฟิคอร์ต, 2523.
- ปรียา โสภณา. **รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง การจัดการความรู้สู่การปฏิบัติ (1)**.
กรุงเทพมหานคร: ทีคิวพี, 2554.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**.
กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), 2546.
- ปภาณี จิตติวัฒนา. **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2523.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. **แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม**.
กรุงเทพมหานคร: วี. พรินท์ (1991) จำกัด, 2556.
- พัฒนพงศ์ สุกิจปาณินิจ. **ทฤษฎีสังคมกับการพัฒนาประเทศ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต,
สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.
- พานิษฐ์, กระทรวง. **กรมการค้าต่างประเทศ. ภาพรวมการค้าผ่านแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน**
มาเลเซีย เมียนมา สปป.ลาว กัมพูชา เดือนมกราคม-พฤศจิกายน 2559. [ออนไลน์]. ม.ป.ป.
แหล่งที่มา: <http://www.dft.go.th/bts/สถิติการค้า> [9 กุมภาพันธ์ 2559]
- เพ็ชรี รูปะวิเชตร. **การเรียนรู้ลักษณะการจัดการ: การจัดการข้ามวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร,
2554.
- ภูริต โสภณคณาภรณ์. **การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างชุมชนแห่งความสุข**.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษา
ตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.
- มณีรัตน์ ประกัน. **กระบวนการเรียนรู้ของบุคคล ในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ศึกษากรณี**
สมาชิกศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเครือข่ายป่าตะวันออก. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต,
สาขาชนบทศึกษาและการพัฒนา สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.
- มหาดไทย, กระทรวง, กรมการพัฒนาชุมชน, สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน **การดำเนินงาน**
โครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ. กรุงเทพมหานคร: บีทีเอสเพรส, 2556.
- ยศ สันตสมบัติ. **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สามลดา, 2556.
- ยุรพร ศุภธรัตน์. **องค์การเพื่อการเรียนรู้**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: แอดทีฟ พรินท์, 2553.
- รจนา นิลมานนท์. **กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการและพัฒนาแหล่งน้ำ กรณีศึกษา**
ชุมชนบางปรอก ตำบลบางปรอก อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญา
โทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล, 2554.

รักพงษ์ ธนสารกุล. **ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมต่อครอบครัว**

กรณีศึกษา ชุมชนหาดสวนยา อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ราชภัฏอุบลราชธานี, 2554.

รัตนา สายคณิต. **พัฒนาเศรษฐกิจขั้นพื้นฐาน**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2524.

ราไฟ เกียรติอดิสร. **การศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพัฒนา**

คุณภาพการเลี้ยงดูเด็ก วัย 0-2 ปี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาพัฒนศึกษา
ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2555.

ระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา (องค์การมหาชน), สถาบัน. **แนวทางและมาตรการเพื่อ**

การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณพื้นที่แนวชายแดนของไทย. นนทบุรี: สหมิตรพรินต์ติ้ง
แอนด์พับลิชซิ่ง, 2558.

วรวิมล โธมรัตน์พันธ์. **ทุนทางสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2548.

วิลาวรรณ น้อยภา. **ทุนทางสังคมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ กรณีศึกษาป่าชุมชน**

บ้านท่าวังไทร ตำบลวังหมี อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปริญญา
โทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โครงการ
สหวิทยาการระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549.

วีระศักดิ์ ญาวิระ. **ผลกระทบของนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษที่มีต่ออำเภอแม่สายจังหวัดเชียงราย**.

รายงานการศึกษาโดยอิสระ. สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, 2549.

ศศิกุล อ่อนเฉวียง. **ทุนทางสังคมในการผลิตผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านหนองบัวแดง**

จังหวัดชัยภูมิ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, 2550.

ศิริกมล สายสร้อย. **รายงานการวิจัยเรื่องวิถีชีวิตของชาวไทญ้อในอำเภอรัฐประเศ**. สระแก้ว:

ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอรัฐประเศ จังหวัดสระแก้ว, 2541.

ศิริรัตน์ แอดสกุล. **ความรู้เบื้องต้นทางสังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: วี. พรินท์ (1991), 2555.

สนธยา พลศรี. **เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2550.

สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.

พรินต์ติ้งเฮ้าส์, 2545.

สนิท สมัครการ. **การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 6:

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2546.

- สมชาย นำประเสริฐชัย. **การจัดการความรู้**. กรุงเทพมหานคร: วี.พรีนท์ (1991), 2558.
- สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน. **โครงการร่วมพัฒนาหมู่บ้าน**. (ออนไลน์). ม.ป.ป. แหล่งที่มา:
http://site.pda.or.th/t_vdp.htm [9 ตุลาคม 2560]
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **หลักสังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2523.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น**.
 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- เสาวภา ไพทยวัฒน์. **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย แนวทางอนุรักษ์และการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์การศาสนา, 2538.
- สิริลักษณ์ ยิ้มประสาทพร. **กระบวนการค้นหาคำใหม่กับการเรียนรู้ของชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: โครงการ
 เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, 2548.
- สีลาภรณ์ นาคทรพร. **การศึกษากับการวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย: การศึกษาเพื่อการพัฒนา
 ที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2539.
- สุชาติ วิลาพันธ์. **กระบวนการทุนทางสังคมในโครงการหมู่บ้านน่าอยู่ กรณีศึกษาบ้านเกาะกลาง
 ตำบลบางนมโค อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต,
 คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.
- สุดใจ ทูลพานิชย์กิจ. **หลักการพัฒนาเศรษฐกิจ**. ปทุมธานี: บัณฑิตการพิมพ์, 2545.
- สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต. **แนวความคิดฮาบิทัสของปีแอร์ บูร์ดิเยอ กับทฤษฎีทางมานุษยวิทยา**.
 กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, 2553.
- สุพัตรา สุภาพ. **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2522.
- สุพัตรา สุภาพ. **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช
 จำกัด, 2527. CHULALONGKORN UNIVERSITY
- สุภางค์ จันทวานิช. **ทฤษฎีสังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: วี.พรีนท์ (1991), 2557.
- สุภางค์ จันทวานิช. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 23. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่ง
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559.
- สุรพงษ์ ปิยะโชติ. **บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ท้องถิ่นต่อการส่งเสริมการพัฒนาเขตเศรษฐกิจ
 พิเศษการค้าชายแดนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี**. การศึกษาค้นคว้าอิสระ,
 แขนงวิชาการเมืองการปกครอง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2554.
- สุวิธิตา จรุงเกียรติกุล. **ปรัชญาและมโนทัศน์สังคมแห่งการเรียนรู้**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่ง
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558.

- สุวิธิตา จรุงเกียรติกุล. **อนาคตภาพรูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.
- เสรี พงศ์พิศ. **ยุทธศาสตร์พัฒนาท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลังปัญญา, 2551.
- อมรา จำรูญศิริ. **การท่องเที่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม: กรณีศึกษา ตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา สำนักงานบัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏเลย, 2546.
- อรรถจักร สัตยานุรักษ์. **พัฒนาการและบทเรียนการพัฒนาขององค์กร พัฒนาเอกชนภาคเหนือ**. เชียงใหม่: ม.ป.พ., 2541.
- อรศรี งามวิทยาพงศ์. **กระบวนการเรียนรู้ในสังคมไทยและการเปลี่ยนแปลง: จากยุคชุมชนถึงยุคพัฒนาความทันสมัย**. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยการจัดการทางสังคม, 2549.
- อัญธิกา ชั่งกฤษ. **กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างเสริมจิตสำนึกการมีส่วนร่วม ในการพัฒนาท้องถิ่น**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.
- อำไพ หมิ่นสิทธิ์. **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพมหานคร: ทริปเพิ้ล เอ็ดดูเคชั่น, 2553.
- เอกชัย พุทธสอน. **แนวโน้มการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.
- อุทัย หิรัญโต. **หลักสังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ม.ป.ป.

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาษาอังกฤษ

Barrows Howard and Tamblyn. **Problem-Based Learning: An Approach to Medical Education**. NY: Springer, 1980.

Davenport, T.H., D. De Long, et al. **Successful Knowledge Management Projects**. Sloan Management Review Winter, 1998.

Doohyun, H. **Influence of Social Capital on Community – Based Action in Tourism Development: A Study of Social Network Analysis**. Doctoral Dissertation, Department of Recreation, Sport and Tourism, University of Illinois at Urbana-Champaign, 2012.

Gregory, G.D., & Picken, J. C. **Beyond productivity: How leading companies achieve superior performance by leveraging their human capital.** New York: American Management Association, 1999.

Joy, C. Communicating, Connecting and Developing Social Capital for Sustainable Organisations and Their Communities. **Australasian Journal of Regional Studies.** Vol.17, No.3 (2011): 330-351.

Knowles, M. **Self-Directed Learning: A Guide for Learner and Teacher,** New York: Association Press, 1975.

Organization for Economic Co-Operation and Development. **Human Capital: How what you know shapes your life. Printed in France.** OECD Publications, 2007.

Rogers, E. M. **Diffusion of Innovation.** 3rd ed. New York: Free Press, 1983.

Rogers, A. **Teaching Adults.** Milton Keynes: Open University Press, 1986.

Steward, J. **Theory of Culture Change.** Urbana: University of Illinois Press, 1955.

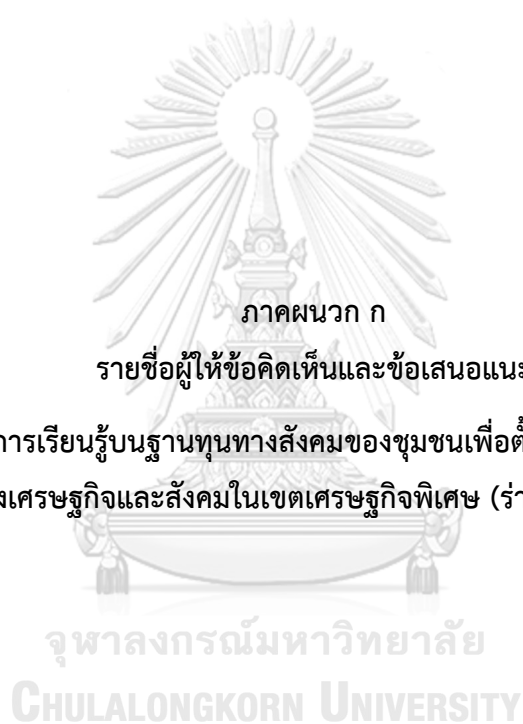
White, L. **The Evolution of Culture.** New York: McGraw-Hill, 1959.

Wick, C.W. and Leon, L.S. **The Learning Edge: How Smart Managers and Smart Companies Stay Ahead.** United States of America: McGraw-Hill, Inc., 1993.

World Bank. **What is Social Capital.** [Online]. (n.d.). Available from: <http://web.worldbank.org> [2015, Mar 3]

World Bank. **Social Capital.** [Online]. (n.d.). Available from: [http:// web.worldbank.org](http://web.worldbank.org) [2015, Mar 3]

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

ร่างรูปแบบการเรียนรู้บนฐานทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลง
ทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ (ร่างรูปแบบ 1)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง จังหวัดตาก

ตัวแทนสมาชิกชุมชน

- 1) พระครูพิมล อาภากร (เจ้าอาวาสวัดแม่กาษา)
- 2) นายสมเกียรติ ทียอด (กำนันตำบลแม่กาษา)
- 3) นายประครอง ลังกาวงค์ (ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านโพธิ์ทอง)
- 4) นายยอดธง ใจอาษา (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)
- 5) นางสาววรรณนิสา ใจเถิน (สารวัตรกำนันตำบลแม่กาษา)
- 6) นายทิพย์ สันตะวัน (รองประธานชมรมผู้สูงอายุแม่กาษา)
- 7) นายอินปิ่น ก่องแก่น (กรรมการและหัวหน้าดนตรีพื้นเมือง)
- 8) นางจันทร์แก้ว ศิริเมืองมูล (สมาชิกชุมชนและภูมิปัญญาการทอผ้า)
- 9) นางดวงแก้ว นุชรอด (สมาชิกชุมชน)
- 10) นางจันทร์รา ฉ่ำมาลัย (สมาชิกชุมชน)

ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ

- 1) นายธนยศ ปานขาว (นายอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก)
- 2) นายเกรียงสิทธิ์ ศิริเมืองมูล (สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่กาษา)
- 3) นางสาวอังคณา ยืนยงพานิช (เจ้าพนักงานปกครองชำนาญการ) ตัวแทนจากหน่วยงานสำนักงานเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตาก
- 4) นายจตุรนต์ ทองไทยนนท์ (นักวิชาการพาณิชย์ปฏิบัติการ) ตัวแทนจากสำนักงานพัฒนาธุรกิจการค้าจังหวัดตาก

ตัวแทนจากหน่วยงานภาคเอกชน

- 1) นายพงศ์ชัย ตันอรุณชัย (รองเลขาธิการหอการค้าจังหวัดตาก)

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุมชนบ้านโสนน้อย จังหวัดสระแก้ว

ตัวแทนสมาชิกชุมชน

- 1) นายสัมพันธ์ ศรีสวัสดิ์ (ผู้ใหญ่บ้าน)
- 2) นายธวัช คำเครื่อง (กรรมการชุมชน)
- 3) นางบุญชู ชุมสำโรง (สมาชิกชุมชน)
- 4) นางแพรวพรรณ สังกข์ทอง (สมาชิกชุมชน)
- 5) นางชมพู่ ศรีสวัสดิ์ (สมาชิกชุมชน)

ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ

1) นายจีระศักดิ์ บุตรด้วง (นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ)

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภออรัญประเทศ

ตัวแทนจากหน่วยงานภาคเอกชน

1) นายประมวล เขียวขำ (เลขาธิการหอการค้าจังหวัดสระแก้ว)

- 1) ดร.อัจฉราวรรณ มณีชาติย์ (ผู้ตรวจราชการกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย)
- 2) ดร.กาญจนา รอดแก้ว (อาจารย์ประจำภาควิชาการพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)
- 3) รองศาสตราจารย์พิพัฒน์ ไทยอารี (ผู้อำนวยการหลักสูตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต)
- 4) ผศ.ดร. เต็มศักดิ์ สุวรรณศักดิ์ (อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยพิษณุโลก และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล)
- 5) คุณเตือนใจ ดีเทศน์ (กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและผู้เชี่ยวชาญด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน)
- 6) คุณสมเกียรติ เขื่อนเชียงสา (นายกสมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต : เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงพื้นที่ภาคเหนือ)

แนวประเด็นคำถาม

ส่วนที่ 1 บริบททั่วไปของกรณีศึกษา

- สภาพทางกายภาพของพื้นที่ชุมชน
- การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคน
- สภาพทางเศรษฐกิจ
- สภาพทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชน
- สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

ส่วนที่ 2 ทูทางสังคมของชุมชน และการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

- ทุนทางสังคมของชุมชน มีอะไรบ้าง
- การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วย วิธีการเรียนรู้ เนื้อหา/องค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้ และกลไกการขับเคลื่อนการเรียนรู้ มีการเรียนรู้อย่างไร
- การนำทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นอย่างไร
- ปัจจัยเงื่อนไขอะไรที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ
- แนวทางการปรับตัวของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ควรมีแนวทางอย่างไร

แนวประเด็นคำถาม

ส่วนที่ 1 บริบททั่วไปของกรณีศึกษา

- สภาพทางกายภาพของพื้นที่ชุมชน
- การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคน
- สภาพทางเศรษฐกิจ
- สภาพทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชน
- สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม
- สภาพอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของชุมชน

ส่วนที่ 2 ทูทางสังคมของชุมชน และการเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

- ทุนทางสังคมของชุมชน มีอะไรบ้าง
- การเรียนรู้การใช้ทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม
ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ประกอบด้วย วิธีการเรียนรู้ เนื้อหา/องค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้ และกลไกการ
ขับเคลื่อนการเรียนรู้ มีการเรียนรู้อย่างไร
- การนำทุนทางสังคมของชุมชน เพื่อตั้งรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจ
พิเศษ เป็นอย่างไร
- ปัจจัยเงื่อนไขอะไรที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อตั้งรับ
การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ
- แนวทางการปรับตัวของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ควรมีแนวทางอย่างไร

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวนิสร ใจชื่อ เกิดวันที่ 19 มิถุนายน 2519 ที่กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษา ระดับปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาเอกภาษาไทย และสาขาวิชาโทบริหารธุรกิจ จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร ในปี พ.ศ. 2541 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท จากคณะเศรษฐศาสตร์ สาขาเศรษฐศาสตร์สหกรณ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2544 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท จากคณะรัฐศาสตร์ สาขารัฐประศาสนศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2552 และเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาเอก หลักสูตร ครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา จากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2555

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY